

Göran Gustafsson

Lund 1975

PARTISTYRKA OCH PARTISTYRKEFÖRSKJUTNINGAR

**Förändringar i svenskt valarbete under 1960-talet
belysta genom data på kommunnivå**

Studentlitteratur

Göran Gustafsson

PARTISTYRKA OCH PARTISTYRKEFÖRSKJUTNINGAR

Förändringar i svenskt väljarbeteende under 1960-talet
belysta genom data på kommunnivå

Distribution: Studentlitteratur

Till det forskningsprojekt varav denna avhandling utgör en del har anslag
utgått från Statens Råd för Samhällsforskning.

Printed in Sweden
Studentlitteratur
Lund 1974
ISBN 91-44-11711-6

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I.	<u>Introduktion till undersökningen och översikt över innehållet</u>	7
II.	<u>Förändringar i partistyrka - några olika betraktelsesätt</u>	13
II:1	Valkampanjen som förklaring till valresultatet	13
II:2	Ekonomiska konjunkturer som förklaring till valresultatet	15
II:3	Ändringar av väljarkårens sammansättning som förklaring till valresultatet	17
II:4	Skillnader i propagandaapparat som förklaring till valresultatet	20
II:5	De lokala förändringarna i partistyrka som ett utslag av "valvinden"	22
II:6	"The End of Ideology"-resonemanget och dess implikationer för variationer i förändringar i partistyrka	24
II:7	Regional utjämning som förklaring till variationer i förändringar i partistyrka	27
III.	<u>Partistyrka och förändringar i väljarbeteende - en sociologisk modell</u>	31
III:1	Utgångspunkterna - Tingstens "law of the social centre of gravity" och Lazarsfelds panelstudier	31
III:2	Förutsättningar för den sociologiska modellen för förändringar i väljarbeteende	34
III:3	Mått på förändring av politiskt beteende	38
III:4	Variationer i förändring av väljarbeteende mot bakgrund av socialpsykologiska och sociologiska teorier	41
III:5	Psykologiska teorier om förändring i väljarbeteende och deras anknytning till "tryckmodellen"	52
III:6	Empiriska data om olika väljargrupperns benägenhet att byta parti	54
III:7	Empiriska data om den politiska miljöns betydelse för benägenheten att byta parti	58
III:8	Empiriska data om frekvensen av ändrat politiskt beteende	62
IV.	<u>En typologi för tolkning av partistyrkeförskjutningsmönster</u>	64
IV:1	Förändringsmönster vid övergångsbenägenheter som är oberoende av sociala faktorer	65
IV:2	Förändringar inom ett partis olika väljarkategorier vid övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model"	68

- IV:3 Valresultat för ett parti vid olika kombinationer av nettoförändringar inom två väljarkategorier 71
- IV:3:A Ett parti går framåt genom att göra en nettovinst i de båda kategorierna 73
- IV:3:B Ett parti går framåt genom att göra en nettovinst i den egna kategorin medan vinst och förlust tar ut varandra i den andra kategorin 77
- IV:3:C Ett parti går framåt genom att göra en större nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin 78
- IV:3:D Ett parti går framåt genom att vinst och förlust tar ut varandra i den egna kategorin medan det gör en nettovinst i den andra kategorin 79
- IV:3:E Ett parti går framåt genom att göra en mindre nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin 80
- IV:3:F Ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettovinst i den egna kategorin som nettoförlust i den andra kategorin 81
- IV:3:G Ett partis styrka förblir oförändrad genom att vinst och förlust tar ut varandra i båda kategorierna 83
- IV:3:H Ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettoförlust i den egna kategorin som nettovinst i den andra kategorin 84
- IV:3:I Ett parti går tillbaka genom att göra en mindre nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin 85
- IV:3:J Ett parti går tillbaka genom att vinst och förlust tar ut varandra i den egna kategorin medan det gör en nettoförlust i den andra kategorin 86
- IV:3:K Ett parti går tillbaka genom att göra en nettoförlust i den egna kategorin medan vinst och förlust tar ut varandra i den andra kategorin 87
- IV:3:L Ett parti går tillbaka genom att göra en större nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin 88
- IV:3:M Ett parti går tillbaka genom att göra en nettoförlust i båda kategorierna 89
- IV:3:A-M Sammanfattning och användbarhet av typologin 92
- IV:4 Förändringar i partistyrka när också den politiska miljön påverkar övergångsbenägenheterna 98
- IV:5 En andra partistyrkedimension som visar den politiska miljöns betydelse för övergångsbenägenheterna 103

V. Material och metod för klassificering av kommunerna inför analysen av partistyrkeförskjutningar 108

- V:1 Kommunmaterialet för 1960-talet 108
- V:2 Metod för klassificering av kommunerna 113
- V:3 Brister i det använda materialet 121
- V:4 Politiska regioner i Sverige 125
- V:5 Resultat av de stegvisa multipla regressionsanalyserna 131
 - V:5:1 Högerpartiet/moderata samlingspartiet 133
 - V:5:2 Centerpartiet 136
 - V:5:3 Folkpartiet 139
 - V:5:4 Kristen demokratisk samling 142
 - V:5:5 Socialdemokraterna 143
 - V:5:6 Kommunisterna/vänsterpartiet kommunisterna 146
 - V:5:7 Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna 149
 - V:5:8 Icke-röstande (valdeltagande) 150
 - V:5:9 De borgerliga partierna 152
 - V:5:10 Vänsterpartierna 155
 - V:5:11 Sammanfattning av resultaten av de stegvisa multipla regressionsanalyserna 157
- V:6 Materialets behandling efter regressionsanalyserna 159
- V:7 Problem och svårigheter då partiernas styrkeförskjutningar skall tolkas med hjälp av typologin 161
 - V:7:1 Kommunklassificeringen efter förväntad styrka är inte endimensionell 161
 - V:7:2 Ett partis tidigare icke-väljare befinner sig olika nära partiet 164
 - V:7:3 Modellerna förutsätter slutna valmanskårer 165
 - V:7:4 Valen som jämförs gäller olika representativa församlingar 167
 - V:7:5 Observerade valdata varierar mindre än valdata i typfallen 168
- V:8 Kan man med utgångspunkt från förändringsmönstren visa vilka faktorer som påverkat väljarna 168

VI. Partistyrkeförskjutningar mellan valen under perioden 1960-1970; redovisning och tolkning av förändringsmönster 171

- VI:1 Det tekniska genomförandet av förändringsanalyserna 171
- VI:2 Tabeller och diagram i redovisningen av partistyrkeförskjutningarna 174
- VI:3 Förändringar i partistyrka 1960-1962 175
 - VI:3:1 Förändringsmönster för de enskilda partierna 176
 - VI:3:2 Förändringsmönster för de två partiblocken 185
 - VI:3:3 Sammanfattning av förändringsmönstren 1960-1962 187

VI:4	Förändringar i partistyrka 1962-1964	190
VI:4:1	Förändringsmönster för de enskilda partierna	191
VI:4:2	Förändringsmönster för de två partiblocken	207
VI:4:3	Sammanfattning av förändringsmönstren 1962-1964	212
VI:5	Förändringar i partistyrka 1964-1966	214
VI:5:1	Förändringsmönster för de enskilda partierna	215
VI:5:2	Förändringsmönster för de två partiblocken	230
VI:5:3	Sammanfattning av förändringsmönstren 1964-1966	234
VI:6	Förändringar i partistyrka 1966-1968	236
VI:6:1	Förändringsmönster för de enskilda partierna	237
VI:6:2	Förändringsmönster för de två partiblocken	246
VI:6:3	Sammanfattning av förändringsmönstren 1966-1968	249
VI:7	Förändringar i partistyrka 1968-1970	251
VI:7:1	Förändringsmönster för de enskilda partierna	252
VI:7:2	Förändringsmönster för de två partiblocken	261
VI:7:3	Sammanfattning av förändringsmönstren 1968-1970	263
VII.	<u>Sammanfattning av resultaten i kapitel VI</u>	266
VII:1	En enhetlig valvind?	266
VII:2	Utjämning av socialt betingade partistyrkeskillnader?	269
VII:3	Utjämning av regionala partistyrkeskillnader?	271
VII:4	Vilken modell för övergångsbenägenheter beskriver bäst väljarbeteendet?	274
VII:5	Vilka utvecklingstendenser kan man iaktta för de olika partierna?	278

Summary 283

Litteraturförteckning 295

KAPITEL I. INTRODUKTION TILL UNDERSÖKNINGEN OCH ÖVERSIKT ÖVER INNEHÅLLET

Den följande undersökningen är en studie av förändringar i politiskt beteende och inte en studie av politiska förändringar. Även om man med politisk förändring förstår maktförskjutningar inom ett socialt system som inte undergår några genomgripande kriser kan man vad Sverige beträffar inte tala om några nämnvärda förändringar inom den del av det sociala systemet som behärskas av de politiska institutionerna under den period som undersökningen omfattar, dvs 1960-1970. Det inbördes styrkeförhållandet mellan de partier och partigrupper som tävlar om regeringsmakten kännetecknades under detta decennium av stabilitet och det socialdemokratiska partiets ställning som regeringsparti var i stort sett ohotad. Som framgår av tabell I:1 hade partiet dock endast vid två val under perioden majoriteten av de röstande bakom sig och socialdemokraterna måste därför bygga sin regeringsställning på en svag mandatmajoritet i andra kammaren, på en eftersläpande förstakammarmajoritet eller på stöd från andra partier. Av tabell I:1 framgår också att man från val till val kan iaktta variationer i samtliga partiers styrka. Den följande undersökningen skall inte heller främst ses som en studie av förändringar i partiernas eller partiblockens styrka. Det är istället fråga om en studie av förändringar av väljarbeteende.

Förändringar av väljarbeteende kan behandlas på olika sätt och från många olika utgångspunkter. Avsikten med den föreliggande studien bör därför preciseras närmare redan här: Att systematisera områdesmässiga variationer ifråga om förändringar av partistyrka. Detta innebär inte att en rad data om det ena eller andra partiets styrkeförskjutningar i olika landsdelar kommer att presenteras; istället relateras storleken på partiernas styrkeförskjutningar till deras tidigare styrka och till typen av partistyrka för att klarlägga vilka mönster förändringarna i partistyrka har följt mellan två på varandra följande val.

Det förefaller onödigt att här ge en översikt över valforskningen i dess skilda utvecklingsfaser; det bör vara tillräckligt att hänvisa till de översikter (t ex Diedrich 1965) och bibliografier (t ex Stammer 1960) som utgivits över det mångfasetterade området samt till de fylliga litteraturföretäckningar som finns i ett flertal arbeten, t ex de av Rokkan (1970) och Scheuch och Wildenmann (1965). Redan här är det dock rimligt att knyta

Tabell I:1 Valdeltagande och partiernas andel av de godkända rösterna
1960-1970

År	Valdel- tagande	H(M)	C	Andel av godkända röster						Övri- ga
				F	KDS	S	K(Vpk)	KFML		
				%	%	%	%	%	%	
1960	85.9	16.5	13.6	17.5		47.8	4.5		0.1	
1962	81.0	15.5	13.1	17.1		50.5	3.8		0.0	
1964	83.9	14.9 ^{x)}	13.5 ^{x)}	17.3 ^{x)}	1.8	47.3	5.2		0.0	
1966	82.8	16.3 ^{x)}	14.8 ^{x)}	18.3 ^{x)}	1.8	42.2	6.4		0.1	
1968	89.3	13.9 ^{x)}	16.5 ^{x)}	15.0 ^{x)}	1.5	50.1	3.0		0.0	
1970	88.3	11.5	19.9	16.2	1.8	45.3	4.8	0.4	0.0	

x) Rösterna på de samlingsrörelser med två eller tre av de borgerliga partierna som uppträdde 1964-1968 har delats på partierna med ledning av de olika valsedlarnas dragningskraft och partiernas tidigare styrka i respektive områden. Man torde få räkna med en felkälla på ± 0.2 procent i dessa fall.

den föreliggande undersökningen till de två traditioner som man brukar skilja mellan inom valforskningen. Den äldsta är den som kan föras tillbaka till André Siegfrieds valgeografiska arbeten om väljarbeteende i Frankrike under den tredje republiken (se t ex Siegfried 1913) och till Herbert Tingstens undersökningar av politiskt beteende (Tingsten 1937). Det kännetecknande för denna tradition är att man som undersökningsenheter använder administrativa områden. Den andra traditionen brukar föras tillbaka till den panelundersökning som genomfördes i Erie County i samband med det amerikanska presidentvalet 1940 av Paul F. Lazarsfeld och hans medarbetare (Lazarsfeld, Berelson och Gaudet 1968); inom denna tradition utgör den intervjuade individen undersökningsenhet. En tidig jämförelse mellan de två sätten att närma sig valforskningens kärnfråga - hur beter man sig vid allmänna val inom olika grupper? - görs av Heberle (1951, del IV); relationen mellan de två riktningarna har senare diskuterats bl a av Linz (1969) och av Lewin (Lewin, Jansson och Sörbom 1972 s 11 ff). Man har inom de två traditionerna i stort sett arbetat oberoende av varandra; under senare år har man dock börjat kombinera de två sätten att närma sig likartade frågeställningar. Vittnesmål om det rimliga i att man belyser samma frågeställning både med områdesdata och med intervjudata har bl a lämnats av ett par av de forskare (Campbell 1968 och Converse 1969) som publicerat några av de tyngst vägande valundersökningarna på grundval av intervjudata.

Det här föreliggande arbetet bygger visserligen uteslutande på data som gäller administrativa enheter men anknyter till den medlande synen på förhållandet mellan de två huvudtraditionerna inom valforskningen genom att den i kapitel III framlagda modellen för partistyrkeförskjutningar i enheter med olika partistyrka främst tar sin utgångspunkt i resultat som framkommit genom intervjuundersökningar om väljarbeteende och om hur väljare ändrar attityder till politiska partier. Dessa resultat står också i överensstämmelse med sociologiska och socialpsykologiska teorier om den betydelse som ett gruptryck har för att få individer att ändra uppfattningar som skiljer sig från en majoritetsuppfattning. Detta ger en slutgiltig bestämning av syftet med undersökningen: Att i ett material med områdesdata försöka komma längre än till en deskription av förändringar i partistyrka genom att relatera de förändringar som kan iakttas till en enkel men väletablerad sociologisk och socialpsykologisk teori om individers benägenhet att påverkas av gruptryck. Modellen där partistyrkeförskjutningar antas vara en följd av gruptryck är inte ny; redan i Tingstens arbete kan man skymta liknande teorier om varför partierna inte alltid har den styrka som man med utgångspunkt från den sociala strukturen förväntar sig att de skall ha i ett valdistrikt. Tingsten studerade dock inte förändringar utan såg partistyrka som överskred den förväntade partistyrkan som resultatet av en förändringsprocess. Här är avsikten att klarlägga mönstren i partistyrkeförskjutningarna mellan olika val och att söka få fram vilken betydelse olika typer av partistyrka eller -svaghet i de enheter som undersökningen bygger på har för förändringar av partistyrkan.

Den uppläggnings arbetet har är följande. I kapitel II redovisas översiktligt olika förklaringar till att storleken på förändringar i partistyrka varierar mellan olika enheter och i kapitlet presenteras framförallt olika försök att systematisera förändringarna; dels det som innefattas i begreppet "the national uniformity of the swing", dels det synsätt som innebär att väljarnas klassbestämda bindningar till partierna minskar och dels ett synsätt som innebär att regionala skillnader ifråga om partistyrka håller på att utjämnas. I anslutning till de två senare synsätten redovisas en modell för partibyten, "the transition model", som innebär att väljare byter parti oberoende av sociala faktorer och som leder till att partistyrkeskillnaderna mellan olika enheter minskas.

Mot "the transition model" för partibyten ställs i kapitel III en "tryckmodell" för partibyten vilken tar sin utgångspunkt såväl i de resultat som redovisades av Lazarsfeld och hans medarbetare som i Tingstens arbete; när partibytena sker i enlighet med denna modell kan partistyrkeskillnader mellan olika enheter bibehållas och ökas. I det andra avsnittet av kapitel III redovisas förutsättningarna för en sådan modell och i det sam-

manhanget diskuteras också hur man bör mäta förändring i politiskt beteende när man arbetar med aggregerade data. "Tryckmodellen" innebär att väljarnas benägenhet att ändra beteende inte är detsamma i alla enheter och denna modell underbyggs med korstrycksresonemanget som man möter det bl a hos Lipset och Allardt och den anknyts även till psykologiskt orienterade teorier om förändring av väljarbeteende. Slutligen refereras i det tredje kapitlet resultat från en rad undersökningar av olika slag som stöder "tryckmodellen". Dels redovisas undersökningar där det framkommit att väljare har större benägenhet att gå över till/stanna kvar i ett parti som får stöd av en stor del av den sociala kategori som de hör till än väljare har att gå över till/stanna kvar i ett parti som endast får ringa stöd inom den egna sociala kategorin. Dels redovisas undersökningar som dokumenterat att ett parti har lättare att vinna och behålla väljare inom alla sociala kategorier på orter (inom valdistrikt) där partiet redan är starkt än där det är svagt.

För att kunna bedöma i vad mån skillnader ifråga om partistyrkeförskjutningar mellan enheter med olika styrka för ett parti är sådana att förändringsmönstren kan härledas till någon av principerna för parti-byten - "the transition model" eller "tryckmodellen" - är det nödvändigt att ha typresultat att utgå från vid bedömningen av valresultat. En sådan typologi framläggs i kapitel IV. Först behandlas sådana förändringsmönster som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" kan ge. Sedan presenteras förändringsmönster som kan uppkomma om olika enheter har skild sammansättning vad beträffar två sociala kategorier inom vilka samma politiska beteende förekommer med helt olika frekvens och om benägenheterna att ändra beteende är olika inom dessa två kategorier. Med utgångspunkt från nettoresultatet av övergångsbenägenheterna inom var och en av de två kategorierna framläggs tretton möjliga typresultat; dessa ger antingen sådana förändringsmönster att man inte kan förkasta möjligheten att övergångsbenägenheterna varit i enlighet med "the transition model" eller sådana förändringsmönster att det är uppenbart att övergångsbenägenheterna måste ha varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt. Ett förändringsmönster som visar att övergångsbenägenheterna varit bättre för ett parti där det är starkt än där det är svagt kan antingen vara att hänföra till att väljare inom en social kategori haft en "homing tendency" till det parti deras kategori är knuten till eller till att ett majoritetstryck har påverkat väljarna. För att kunna skilja mellan förändringsmönster som uppkommit genom att övergångsbenägenheterna varit kategorispecifika och förändringsmönster som uppkommit genom att övergångsbenägenheterna påverkats av ett socialt tryck införs i kapitel IV också vad som kallas den andra styrkedimensionen i motsättning till den första styrkedimensionen. Den första dimensionen för partistyrka avser sådan partistyr-

ka som sammanhänger med den sociala sammansättningen av en enhet, den andra dimensionen för partistyrka avser sådan partistyrka som inte är en följd av den sociala sammansättningen av en enhet och som kan definieras som regional partistyrka. I slutet av kapitel IV redovisas en möjlighet att skilja mellan mönster i styrkeförskjutningar som är en följd av att väljarna påverkats av ett majoritetstryck och mönster i styrkeförskjutningar som är en följd av att väljare inom en social kategori sluter upp vid ett kategorin närstående parti. Denna åtskillnad blir möjlig genom en kombination av de förändringsmönster som kan iakttas efter de båda styrkedimensionerna för ett parti.

I kapitel V redovisas först kortfattat det kommunmaterial som hela undersökningen bygger på och den statistiska teknik (stegvis multipel regressionsanalys) som använts för att bestämma den förväntade styrkan för de olika partierna i kommunerna så att de kunnat klassificeras efter den första styrkedimensionen. Huvudparten av kapitlet ägnas åt att redovisa resultaten från regressionsanalyserna, varvid mindre uppmärksamhet ges åt i vad mån olika folkräkningsvariabler "förklarar" det ena eller andra partiets styrka än åt den partistyrka som inte kan "förklaras" genom yrkesgrupps- och näringsgrenssammansättningen av en kommun. Dessa residualer från regressionsanalyserna har tagits som ett mått på partiernas styrka efter den andra styrkedimensionen, dvs deras regionala styrka. För samtliga partier anges var i landet man finner sammanhängande områden av kommuner där den observerade partistyrkan över- eller underskrider den förväntade partistyrkan. Beskrivningen bygger dels på regressionsanalyserna av valresultatet 1960 och dels på analyserna av valresultatet 1970 och den regionala styrkan vid dessa två tidpunkter jämförs. Efter denna tämligen omfattande beskrivning följer ett avsnitt som redovisar hur materialet behandlats efter regressionsanalyserna och i det sammanhanget behandlas också de svårigheter man möter då man med ledning av typologin för förändringsmönster från kapitel III och IV skall avgöra vilken princip för övergångsbenägenheter som ligger bakom förändringarna i partistyrka mellan två val. I slutet av kapitel V diskuteras också om man kan se en överensstämmelse mellan ett partis förändringsmönster och ett typresultat som kan härledas till en modell för förändring av väljarbeteende som ett bevis för att väljarbeteendet ändrats på de grunder som den teoretiska modellen förutsätter.

Först i kapitel VI möter man de förändringsmönster som kan iakttas för partierna (högerpartiet/moderata samlingspartiet, centerpartiet, folkpartiet, kristen demokratisk samling, socialdemokraterna och kommunisterna/vänsterpartiet kommunisterna), för den icke-röstande gruppen och för de två partiblocken (de borgerliga partierna och vänsterpartierna) mellan de fem närliggande paren av val under perioden 1960-1970

(1960-1962, 1962-1964, 1964-1966, 1966-1968 och 1968-1970). Redovisningen av förändringsmönstren sker i diagram där förändringarna efter båda styrkedimensionerna lagts in. Dessa förändringsmönster diskuteras med utgångspunkt från typologin för förändringsmönster i kapitel IV och huvudavsikten med analysen är att utröna när de aggregerade förändringarna i partistyrka efter var och en av styrkedimensionerna kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter som följer "the transition model" och när styrkeförskjutningarna kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter som följer "tryckmodellen". I samband med analyserna av förändringsmönstren diskuteras i vad mån man kan iaktta tendenser mot en social utjämning av partiernas väljarunderlag och mot att regionala skillnader i partistyrka utjämnas. I kapitel VII sammanfattas resultaten från kapitel VI och dessutom redovisas utvecklingstendenser för de olika partierna under perioden 1960-1970 med utgångspunkt från den begreppsapparat som kommit till användning i undersökningen.

KAPITEL II. FÖRÄNDRINGAR I PARTISTYRKA - NÅGRA OLIKA BETRÄKTELSESÄTT

I följande avsnitt tar jag upp några sinsemellan mycket disparata undersökningar och synsätt som har det gemensamt att de söker förklara eller systematisera de styrkeförskjutningar som sker mellan politiska partier mellan två val. De förklarande variabler (avsnitt 1-4) och förklaringsmodeller (avsnitt 5-7) som kommer fram i dessa undersökningar är inte främst de som kommer att användas i denna studie men genom denna litteraturgenomgång klarläggs den följande undersökningens relation till andra undersökningar om faktorer bakom förändringar i partiets styrka. Genomgångarna under de olika delrubrikerna gör inte anspråk på fullständighet utan avser endast att redovisa några arbeten eller artiklar vari det synsätt som de exemplifierar klart framgår.

II:1 Valkampanjen som förklaring till valresultatet

En självklar utgångspunkt för förklaringar av valresultat är den valkampanj som föregått ett val. En renodlad form av denna typ av förklaring till ett valutfall finner man i de journalistiska rapporter som bl a kommit fram efter de senaste amerikanska presidentvalen med den från valet 1960 (White 1961) som mönster. White och hans efterföljare intresserar sig framförallt för kandidaternas handlande och uppträdande under valkampanjen och hur detta kan tänkas påverka väljarna vid röstningen. Ett sådant betraktelsesätt kommer ju - i mindre anspråksfull och systematisk form - också fram i varje tidnings eftervalsöversikt; mera omfattande arbeten av denna typ saknas i Sverige. Det är endast för valet 1968 som man har fått en journalistisk rapport om "hur väljarna vanns" (Olivecrona 1968).

En vetenskapligt mera ambitiös typ av envalsstudier med tyngdpunkten lagd på undersökningar av själva valkampanjen och dess betydelse för utfallet av valet finner man i den engelska Nuffields College-serien, i vilken en volym har producerats för varje parlamentsval efter andra världskriget. Den ledande forskaren i gruppen betraktar själv arbetena som "instant history" (Butler 1968). I denna serie av "pscephologiska" arbeten,

där det här kan vara nog att nämna det första och hittills senaste (McCallum och Readman 1947 och Butler och Kavanagh 1974), söker författarna att täcka olika aspekter av valkampanjen mot bakgrund av det sittande kabinettets maktutövning. Man redovisar bl a diskussionerna i de viktigaste stridsfrågorna, hur pressdebatten förts, vilka temata man inom olika partier fört fram, partiledarnas personliga valkampanj och hur valrörelsen skötts på det lokala planet. Dessa systematiska studier av valkampanjer i alla dess skiftningar och olika faser har fått en rad efterföljare i andra länder och man kan bl a peka på en studie av Kitzingar (1960) av en tysk valrörelse och på ett franskt lagarbete (Duverger 1957).

Någon fullständig svensk samtidshistorisk studie av ett enskilt val existerar inte men Forsells (1971) översikt över händelser före och i samband med valstriden 1970 visar i mindre skala samma angreppssätt på frågan om vad som ligger bakom ett valutslag som de nämnda studierna. Avsaknaden av såväl en serie goda journalistiska översikter över valkampanjerna under 1960-talet som av arbeten av samma typ som de engelska samtidshistorikernas är betydelsefull i detta sammanhang. Undersökningen av vilka förändringar röststyrkan för partierna undergått i olika typer av kommuner skulle vunnit på om det funnits arbeten av den nämnda typen att knyta an resultaten till. Hade undersökningen ingått i ett större projekt som det tyska forskningsprogrammet kring förbundsdagsvalen 1961 (se Scheuch och Wildenmann 1965) eller hade den kunnat relateras till innehållsanalyser av partiernas propagandamaterial av den typ som Pesonen (1968 kap 6 och 8) genomförde efter ett finskt riksdagsval borde det varit möjligt att integrera här redovisade data om väljarbeteende med skeendet på andra nivåer inom det politiska systemet.¹⁾ Risken hade då inte varit så stor att undersökningen inordnas i den rad av studier som kan kritiseras för att lämna det politiska skeendet utanför valsociologin (se t ex Key 1968 kap 1 och Sartori 1969). Slutresultatet kunde ha blivit en analys av samspelet mellan partiernas uppträdande och väljarnas beteende i enlighet med de modeller som Sjöblom (1968a och 1968b kap 10) diskuterar. Med ett sådant kombinerat angreppssätt borde det också ha varit möjligt att anknyta studien till hypoteserna i Downs' (1957) ekonomiska demokratiteori eller till de input-outputschemata som fått så stor betydelse inom den statsvetenskapliga teoribildningen (se t ex Easton 1961).

1) Först under slutarbetet med undersökningen har jag kunnat ta del av den innehållsanalys av partiernas propaganda i samband med valen 1960-1966 som genomförts vid Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet (Isberg m fl 1974).

II:2 Ekonomiska konjunkturer som förklaring till valresultatet

Mot de i föregående avsnitt nämnda journalistiska och samtidshistoriska studierna av valkampanjens betydelse för väljarbeteendet kan man ställa en typ av studier där man tar upp resultatet av ett val i relation till faktorer utanför valkampanjen och utanför det i strikt mening politiska systemet. Flera författare har sökt relatera förändringarna i partistyrka till ekonomiska faktorer. Man har i dessa undersökningar rört sig med långa tidsserier och huvudhypotesen har ofta varit att ett maktägande parti går bakåt under tider av lågkonjunktur men befäster sin ställning under högkonjunkturer.

Åkerman (1946) menade sig kunna visa på direkta samband mellan konjunkturutveckling och regeringsskiften och partiskiften på presidentposten i England respektive USA och fann en liknande tendens - fast mindre utpräglad - också gälla för Tyskland och Sverige. En mera systematisk studie av partistyrkeutvecklingen i England genomfördes av Grönhagen (1951) som ger mindre säkra svar om orsakssambanden men som ändå kan visa på ganska höga korrelationskoefficienter mellan ekonomiska förhållanden som prisstegringar, produktionsvolym och arbetslöshet och utfallet av parlamentsvalen (s 94). Slutsatsen är att man vid mera än hälften av de val under perioden 1857-1935 som undersökningen omfattar kan räkna med en direkt eller indirekt ekonomisk förklaring till förändringsriktningen i fråga om partiernas styrka jämfört med närmast föregående val (s 97). Vid sidan av Åkermans diskussion om de ekonomiska faktorernas betydelse för utvecklingen av partiernas styrka i Sverige, finner man - från samma tid - en uppsats av Rydé (1950) där det i sammanfattningen heter:

"Valutgången är i Sverige 1896-1948 under fredstid starkt beroende av de industriella konjunkturtendenserna månaderna före valet. Överensstämmelsen är nämligen så utpräglad att man måste räkna med ett kausalsamband." (s 336)

Liknande undersökningar har genomförts av en rad amerikanska forskare, t ex Kerr (1944) och Wilkinson och Hart (1950). Den senaste och tekniskt sett mest sofistikerade av dessa författare, Gerald Kramer (1971) säger om sina föregångare att

"on the basic question of whether economic fluctuations are a major influence on election outcomes, several studies appear to indicate an affirmative answer, but others present equally strong evidence to the opposite effect ... moreover even when a relationship is found it is not a strong one, generally accounting for well under ten percent of the variance in votes" (s 133).

Kramer konstruerade själv en modell där som viktiga parametrar ingick

förändringar i inkomst, priser och arbetslöshet och med denna modell kunde han förklara ungefär två tredjedelar av förändringarna i det i kongressen maktägande partiets styrka. Särskilt förändringar i inkomst- och prisnivå har i hans modell ett högt förklaringsvärde för utfallet av ett val (s 137 ff).

Frågan om ekonomiska faktorerers inverkan på väljarbeteendet har inte bara undersökts genom att man sett på långa tidsserier utan också genom att man studerat skillnader i förändringar i valutslaget mellan olika valkretsar eller motsvarande som haft olika ekonomisk utveckling under en mellanvalsperiod. Gosnell och Coleman (1940), Ogburn och Coombes (1940) samt Rees m fl (1962) har beräknat samvariationen mellan olika ekonomiska index och förändringar i partistyrka med geografiska enheter som grund; dessa författares slutsatser är dock lika vaga och sinsemellan motsägande som resultaten av de tidigare nämnda undersökningarna med långt tidsperspektiv.

I sin studie av engelskt väljarbeteende under 1960-talet ställer sig Butler och Stokes (1971) tvivlande till de ekonomiska faktorernas stora betydelse för skiftningar i partistyrka och hävdar att

"... they certainly do not lead to any simple and sovereign economic theory of electoral outcomes ... Much more than economic well-being alone will bear on the country's final choice of a government." (s 501)

I den följande undersökningen diskuteras inte samvariationen mellan ekonomisk utveckling och förändringar i partistyrka. Data om ekonomiska makroförhållanden skulle kunnat få samma roll i undersökningen som de i föregående avsnitt efterlysta undersökningarna av valkampanjer och liknande händelser. En hög- eller lågkonjunktur får olika lokala verkningar beroende på kommunernas näringsstruktur vilket ytterst är den variabel som påverkar klassificeringen av kommunerna i olika grupper (se avsnitt V:2). Om det - som många författare hävdar - finns ett samband mellan konjunktursvängningar och valresultat kunde man vänta att detta slår igenom i olika hög grad inom olika kommungrupper. De skillnader i förändringar som kan iakttas mellan dessa grupper kan ytterst bero på att de skiljer sig ifråga om i vad mån den ekonomiska situationen förändrats och en förbindelse kan alltså finnas mellan konjunktursvängningar och olika förändringsmönster. Med det tillgängliga materialet som grund förefaller det dock svårt att belägga sådana tankegångar.

Inte heller uppgifter om förändringar i det ekonomiska läget på kommunplanet finns med i undersökningen. Leif Lewin visar i sina undersökningar av den svenska valmanskåren i vilka länen utgör databas att vad han kallar en "deprivationskomponent" med samvariation mellan inkomstför-

hållanden, antal understödstagare, förmögenhetsförhållanden och arbetslöshet (Lewin, Jansson och Sörbom 1972 s 91) kan konstrueras för 1960-talet. Denna variabel påverkar i viss mån partiernas styrka (s 161). Att få fram en serie data om ekonomiska förhållanden på kommunbas - och med samma kommunbas hela tiden - för att se i vad mån ändringar av det lokala välståndet samvarierar med ändringar i partiernas andel av valmanskåren skulle ha varit om inte omöjligt så mycket svårt. Att inte alla variabler som kan tänkas ha betydelse för variationerna i förändringar i partistyrka ingår i undersökningen behöver dock knappast försvaras. Detta är en undersökning där avsikten är att pröva i vad mån man utifrån en sociologisk teori kan förklara att kommuner av olika typ visar olika mönster när det gäller förskjutningar i partiernas styrka. I den mån denna teori visar sig otillräcklig måste man i andra undersökningar ta in nya variabler som kan relateras till variationerna i förändring och bland dessa bör sådana som mäter ekonomiska förhållanden ha hög prioritet.

II:3 Ändringar av väljarkårens sammansättning som förklaring till valresultatet

Förändringar i väljarkårens sammansättning har ofta använts för att förklara förändringar i den andel av rösterna som tillfaller olika partier. Downs (1957 s 117 ff och s 297) pekar på att när nya väljargrupper fått rösträtt har detta i många fall lett till uppkomsten av nya partier, till ändringar i befintliga partiers strategi och till ändringar i utfallet av röstningen. I den stora debatten om när och varför 1930-talets omorientering av amerikanskt väljarbeteende i prodemokratisk riktning började har bl a Samuel Lubell fört fram att den egentliga orsaken till de förändringar som tog sin början 1928 mindre var Al Smiths kandidatur än att de sydeuropeiska immigranternas stora barnkullar då började kunna utnyttja rösträtten (Lubell 1971 s 4 ff). Några omfattande förändringar av denna typ behöver man inte räkna med i Sverige under den här studerade perioden. Under 1960-talet sänktes dock rösträttsåldern i två omgångar och detta medförde att andelen nytillkomna väljare var större 1966 och 1970 än vid de övriga valtillfällena. Med hänsyn till att de yngsta väljargruppernas beteende såväl vid valet 1964 som vid valet 1968 skilde sig i ganska hög grad från det beteende som övriga åldersgrupper visade (se Riksdagsmannavalen 1961-1964, del II tab 9.1 och Riksdagsmannavalen 1965-1968, del II tab 6.1.A) kan åldersfördelningen i olika typer av kommuner ha påverkat variationerna i förändringar i partistyrka mellan de aktuella valåren (1964-1966, 1966-1968 och 1968-1970).

Skillnader i åldersstruktur inom valmanskåren mellan kommuner kan också på ett annat sätt påverka i vad mån partiernas styrka ändras; olika åldersgrupper har visat sig vara olika förändringsbenägna när det gäller röstningsbeteendet. Vid de flesta val i USA har yngre personer varit mera benägna att byta parti än vad fallet varit med äldre personer enligt Mc Phee och Ferguson (1962 s 160 ff). I stort sett liknande data har present-rats rörande frekvensen av partibytet inom olika åldersgrupper i Sverige (se Carlsson och Karlsson 1970 s 713); Butler och Stokes (1971 s 78 f) visar med sina engelska paneldata också att yngre personer är politiskt mera rörliga än äldre personer vare sig man ser till partiidentifikation eller till faktisk rörlighet. Dessa författare för också ett sofistikerat resonemang om "Generational Models of Electoral Change" (s 86 ff) där de både pekar på den betydelse som en differentiell fertilitet kan ha när partisympatierna i viss utsträckning ärvs och på den betydelse som en differentiell mortalitet kan få för förändringar i partistyrka.

Variabeln "åldersfördelning" ingår inte i denna undersökning men den kan alltså - liksom de i föregående avsnitt nämnda ekonomiska variabler - leda till att förändringarna i partistyrka i kommuner, som klassificerats i en grupp och där man kunde förvänta likartade förändringsmönster, går i skilda riktningar. Också här är det fråga om en variabel vars förklaringsvärde för variationer i förändringar i partistyrka man vid fortsatta undersökningar bör beakta. Även utan författningsändringar och liknande beslut och bortsett från nya generationers inträde i elektoratet kan valmanskårens sammansättning undergå sådana förändringar att man får förskjutningar i partistyrka. Gösta Carlsson (1963) studerade det spridningsförlopp som ledde till en långvarig arbetarpartimajoritet i Sverige och konstaterade att även om socialdemokraternas och de kommunistiska partiernas tillväxt under perioden 1911-1940 inte endast eller ens huvudsakligen kunde tillskrivas arbetargruppernas ökade andel av befolkningen så kunde dock ungefär en tredjedel av partigruppens framgångar föras tillbaka på förändringen av elektoratets sociala sammansättning (s 179 ff).

När det gäller den nivå som den följande undersökningen rör sig på, landet indelat i ett stort antal enheter, har bl a Aksel Lassen (1967) pekat på den betydelse som lokala förändringar i väljarunderlaget kan få för variationerna i partistyrkeutvecklingen även i ett system där man på rikspanet finner stor stabilitet i partiernas styrka. Han visar på den effekt som flyttningar inom landet haft för partiernas lokala framgångar och bakslag i Danmark under efterkrigstiden dvs under en period då styrkeförhållandena mellan olika block varit i stort sett oförändrade (s 45 ff). Converse (1966) pekar på att det är stora skillnader mellan de grupper som lämnar den amerikanska södern och de grupper som flyttar dit och

att detta är en av de främsta orsakerna till den svängning i pro-republi-
kansk riktning som kunnat iakttagas för denna region under efterkrigstiden (s 227 ff). Key och Munger (1959) visar i en studie av partiernas styr-
keutveckling i Indiana på hur de counties som ändrades mest i riktning
mot röstning med det demokratiska partiet 1920-1952 också var de som
genomgick den starkaste urbaniseringen och industrialiseringen (s 288 ff)
och Lafferty (1972) visar på de stora skillnader som fanns mellan kommu-
ner som undergick en snabb och en långsam industrialisering under perio-
den 1900-1920 vad beträffar den lokala styrkeutvecklingen för de norska
arbetarpartierna (s 163 ff). I en faktoranalytisk undersökning av föränd-
ringarna i folkdemokraternas styrka i finska kommuner under perioden
1948-1958 visar Erik Allardt på att en ökning av den kommunistiska ande-
len av rösterna i flera områden hade starkt samband med en faktor som
bl a innehöll variablerna migration och social förändring (Allardt 1964a
s 119 ff och 1964b s 62 ff). Han tolkar dock inte ökningen som en direkt
följd av att väljarkårens sammansättning förändrats utan som samman-
hängande med den sociala disorganisation som kommuner med stor utflytt-
ning och stor befolkningsomsättning kan drabbas av. I detta sammanhang
kan man också erinra om en av de generaliseringar som Lipset (1966) an-
ser sig kunna uppställa beträffande valdeltagandet, den som säger att ny-
inflyttade visar lägre benägenhet att rösta än andra (s 142 ff) och som
med amerikanskt material dokumenterats bl a av Sharp (1955 s 206 f).
I en kommun som har stor inflyttning kan man alltså - även om den so-
ciala sammansättningen inte förändras - få ett sänkt valdeltagande vilket
kan göra att partiernas andel av valmanskåren förändras på annat sätt än
i andra kommuner av samma typ.

Det är välbekant att näringslivet i Sverige genomgått stora strukturför-
ändringar under perioden 1960-1970, förändringar som inte har haft sam-
ma genomslagskraft i alla kommunenheter. Eftersom klassificeringen av
kommunerna ytterst bygger på näringsgrens- och yrkesgruppsfördelningen
och dessa variabler i betydligt högre grad än t ex åldersvariabeln påver-
kar partivalet kan förändringarna i lokal näringsstruktur inte helt ignore-
ras i undersökningen. De problem som dessa förändringar kan leda till när
man studerar partistyrkeförskjutningar och vill undersöka dessa med ut-
gångspunkt från de senare redovisade förändringsmodellerna diskuteras
närmare i samband med redovisningen av de använda analysmetoderna
(avsnitt V:7:3). Redan här kan dock förutskickas att den enda hänsyn som
tas till dessa strukturförändringar är att kommuner med mycket snabb
befolkningstillväxt eller -minskning elimineras ur förändringsanalyserna.

II:4 Skillnader i propagandaapparat som förklaring till valresultatet

Partiernas ståndpunktstaganden och valkampanjens betydelse för utfallet av ett val diskuterades i avsnitt II:1. Variationer i partistyrkeförändringar kan ha samband med att förutsättningarna för att klargöra vad ett parti står för inte är desamma för alla partier i olika kommuner och kommuntyper.

Sambandet mellan ett partis presstyrka och dess andel av rösterna har på svenskt material dokumenterats av Westerståhl och Janson (1958) i en studie som omfattade tidsperioden 1946-1954. Viktigare i detta sammanhang är de samband som dessa forskare fann mellan variationerna i förändring i pressandel och variationerna i förändring i partiernas röstandel för perioden 1946-1952. Sambanden var visserligen inte särskilt starka men regelbundna (s 28 f). Butler och Stokes (1971) visar i sin undersökning att (engelska) tidningsläsare som läste en tidning som stödde ett annat parti än det parti de röstat med hade större benägenhet att gå över till det parti tidningen stödde än andra väljare som inte röstat med detta parti samt att läsare av en tidning som företrädde det parti de hade röstat med var trognare mot partiet än andra sympatisörer med detta parti (s 292 f).

Redan vid den här undersökta periodens början uppfattades dock inte pres- sen utan TV:n som den viktigaste informationskällan under valstriden (se Sjödén 1962 s 78 f). Med den strävan som finns efter rättvis fördelning mellan partierna av tiden för valpropaganda i TV skulle man kunna tänka sig att variationerna i förändringar inte i någon högre grad påverkas av informationen i detta medium. Själva utbyggnaden av mediet kan dock ha medfört sådana variationer. Mellan det första (1960) och andra (1962) och mellan det andra och tredje (1964) studerade valet blev televisionsmottagare allmän egendom medan vid periodens början endast omkring 40 procent av väljarna hade möjlighet att följa programmen i en egen apparat (Sjödén s 22). Täckningen var inte jämn över hela landet under de första åren utan täckningsgraden bör ha förändrats med olika takt i olika landsdelar - och därmed också kommuntyper - vilket kan ha påverkat storleken på och riktningen av styrkeförskjutningarna mellan partier- na. Valen och Torsvik (1967) har påvisat ett klart samband mellan grad av TV-täckning och förändring i valdeltagande (mobilisering) i Norge. Inom alla kommuntyper var mobiliseringen av tidigare icke-röstande högre där man hade hög TV-täckning än där man hade låg TV-täckning (s 204 ff). I en liknande studie i Iowa vid presidentvalet 1952 kunde man dock inte påvisa någon systematisk tendens vad gällde ökat valdeltagande vid en jämförelse mellan counties med olika grad av TV-täckning (se Simon och Stern 1955).

Partiernas möjlighet att nå ut till väljarna påverkas inte endast av olika mediers spridning utan också av den energi med vilken de lokala partioorganisationerna arbetar. Den betydelse som dessa och särskilt deras ledare kan ha för valresultatet på county- och valdistriktsplanet har påvisats av Katz och Eldersveld (1961) och av Cutright och Rossi (1958). Också i de engelska valstudierna har man kunnat visa på samband mellan en effektiv lokal kampanjorganisation och storleken på det vinnande partiets vinst (se Butler och Pinto-Duchinsky 1970 s 335 f).

Ytterligare en faktor som har med partiernas möjlighet att göra sig gällande i den enskilda kommunen och som påverkar de lokala förändringarna i partistyrka kan påpekas. De kandidater som ställs upp för en riksdagsplats eller motsvarande vid på varandra följande val behöver inte vara desamma och faktorer som kandidaternas hemort och liknande påverkar det väljarstöd partierna får. Att kandidatuppsättningarna har betydelse för förändringar i partistyrka har bl a påvisats i Key och Mungers studie i Indiana (1958 s 291 ff), av Heberle (1951 s 251 ff) samt av Reynolds (1969). Sankiaho (1971) pekar på att det finska landsbygdspartiet (Vennamogruppen) framförallt fått röster på de orter där partiets kandidater till riksdagen haft sin hemort och säger (vilket delvis föregriper diskussionen som kommer att föras i kapitel III):

"... in cases where voters switch from one party to another, face-to-face communication is a very effective means of transmitting information, due in part to the inability of other media to reach these marginal voters." (s 39)

I de svenska nomineringsstudierna (se Barkfeldt m fl 1971 och Brändström 1972) utgår man från att om partierna eftersträvar röstmaximering är representativitet - även geografisk - för väljarna ett medel att nå detta mål; i vad mån man uppnår denna representativitet kan uppenbarligen påverka den lokala utgången av ett val. Att man vid de två typer av val som ingår i den följande undersökningen har helt olika kandidatuppsättningar kan därför i många fall vara en orsak till att förändringarna i valutslaget inte blir detsamma i två för övrigt likartade kommuner.

En rad faktorer som pressandel och förändringar i pressandel (tidningsnedläggningar), TV-täckning och förändring i TV-täckning, de lokala kampanjorganisationernas effektivitet och ändrade kandidatuppsättningar kan alltså påverka variationerna i förändring i partistyrka. Några av de nämnda variablerna kunde ha operationaliserats på kommunnivå men ett sådant arbete har inte rymts inom ramen för det forskningsprogram där undersökningen ingår. Flera av variablerna kunde också ha förts in i undersökningen i form av kvalitativa data för att förklara avvikelser i enskilda kommuner från ett för övrigt genomgående förändringsmönster men sådana i efterhand framtagna uppgifter skulle endast resulterat i ad hoc-förklaringar.

II:5 De lokala förändringarna i partistyrka som ett utslag av "valvinden"

Med detta avsnitt går jag över till att presentera några försök att systematisera variationerna i förändring i partistyrka. Det enklast tänkbara av dessa sätt att betrakta förändringar i partistyrka på underordnade aggregeringsnivåer är det som fått en slagordsmässig formulering i Louis H. Beans kapitelrubrik "As Your Own State Goes so Goes the Nation" (Bean 1948 s 105 ff). I Beans text preciseras detta till att innebära att röstutvecklingen i olika delstater vid de amerikanska presidentvalen i stort sett följer samma mönster. Resonemanget får emellertid inte omtolkas till att det segrande partiet skulle vara detsamma i alla delstater i USA utan innebär att trenden ifråga om förändringarna av de två stora partiernas andel av rösterna är densamma i hela landet och att man om man känner förändringarna av ett partis procentandel i några enskilda stater ganska väl kan förutsäga vilken styrka partiet kommer att få i de andra delstaterna (s 118 ff). Bean för inte sin huvudtankegång vidare till mindre enheter så att han diskuterar satsen "As your own county goes so goes the nation (state)". På denna nivå rör sig dock Key och Munger (1959) i sin studie av partistyrkeutvecklingen i Indiana och de visar på att det endast är i undantagsfall som något av de 92 counties som denna delstat är indelad i har en annan riktning på partistyrkeförskjutningarna än staten i sin helhet har (s 296 f).

Den likartade svängningen på det nationella planet, på delstatsplanet och på det lokala planet (distrikt för val av kongressledamot) har noggrant diskuterats av Stokes (1965) som demonstrerar en teknik för att fastställa i vad mån förändringar i ett partis andel av rösterna kan hänföras till de olika nivåerna. Resultatet av hans undersökningar är att varje enskild valkrets i viss mån har en egen politisk utveckling som är oberoende av de högre aggregeringsnivåerna. När Stokes (1967) tillämpar sin teknik på ett material som sträcker sig över en lång tid (1870-1950) kan han visa att de krafter som kan hänföras till det nationella planet med tiden får ett allt starkare inflytande på valdeltagandet medan delstats- och valdistriktskomponenternas inflytande blir svagare. I fråga om rösternas fördelning på partierna är inte den långsiktiga tendensen lika klar men alltsedan 1920-talet har de krafter som kan hänföras till de enskilda valkretsarna minskat i betydelse för valresultatet och man kan alltså iakttä att valkretsarna mer och mer får likartade förändringar i partistyrka.

Ett betraktelsesätt som delvis liknar Beans möter man i den engelska Nuffields College-serien, där man redan i studien av valet 1950 började använda sig av begreppet "the Swing". Detta är ett förändringsmått som för en enskild valkrets erhålls genom att man adderar det (i hela riket)

segrande partiets procentuella förändring i jämförelse med resultatet vid föregående val och det förlorande partiets procentuella förändring i jämförelse med resultatet vid föregående val (se Nicolas 1951 s 315 ff). Författarna till de olika volymerna i serien är väl medvetna om att detta mått är behäftat med svagheter genom att det inte tar hänsyn till förändringar i valdeltagandet och till i vilken utsträckning tredje och fjärde partier ställt upp i en valkrets vid något av de två val som jämförs. Trots dessa svagheter går "the Swing" som regel i samma riktning i samtliga landsdelar; när man däremot ser till de enskilda valkretsarna vilka har ungefär 60.000 väljare är det inte ovanligt att man finner valkretsar där "the Swing" får negativt förtecken, dvs valkretsar där partierna haft en styrkeutveckling som går emot rikstrenden. 1959 fanns det således 173 valkretsar som visade en svängning från de konservativa medan 439 svängde mot detta parti (se Butler och Rose 1960 s 235 ff) medan det 1970 som var ett val med stora förändringar endast fanns 24 valkretsar där "the Swing" blev negativ för de konservativa (se Butler och Pinto-Duschinsky 1971 s 399). Avvikelserna från det totala valresultatet har dock som regel inte varit större än att man kunnat tala om "the national uniformity of the swing" och denna engelska "Swing" har mycket låg standardavvikelse i jämförelse med den "Swing" som har beräknats med utgångspunkt från förändringarna i amerikanska kongressvalkretsar (se Butler och Stokes 1971 s 172 not).

Med data om skilda typer av bebyggelsemiljöer visar Stehouwer (1967) att man i Danmark under perioden 1947-1964 kunde iakta en parallell partistyrkeutveckling i kommunerna oberoende av urbaniseringsgrad men enligt uppgifter i Stehouwer och Borre (1969) var inte denna parallellitet lika stark under perioden 1960-1968.

"Swing"-mättet har aldrig tillämpats för att redovisa svängningarna i partistyrka i Sverige; det är otvivelaktigt mest användbart i ett tvåpartisystem. Däremot talar man ofta om "valvinden som blåser i samma riktning över hela landet". Sammanställningar som dokumenterar denna tendens är dock ovanliga. Om man ser till förändringarna i partiernas andel av de röstande mellan valen 1968 och 1970, finner man att moderata samlingspartiet och socialdemokraterna förlorade i samtliga 28 valkretsar, att centerpartiet och folkpartiet gick framåt i samtliga utom i en respektive två valkretsar och att vänsterpartiet kommunisterna och kristen demokratisk samling gick framåt i alla valkretsarna (se Gustafsson 1970 s 341). Det är här inte möjligt att presentera motsvarande uppgifter på kommunnivå eftersom alla beräkningar av partiernas styrka i den följande undersökningen sker i förhållande till hela valmanskåren och inte i förhållande till antalet godkända röster. Man kan tänka sig att Beans slående kapitelrubrik och talet om den jämna "valvinden" grovt sammanfattar ett genom-

gående mönster för förändringarna i partistyrka mellan två val men att undantagen från dessa generaliseringar blir flera ju lägre aggregeringsnivå man rör sig på. I det följande kommer enhetligheten i partistyrkeutvecklingen i Sverige mellan på varandra följande val under 1960-talet att belysas med data om kommuner som grund. Kommunerna har därvid grupperats efter förväntad styrka för de olika partierna och efter avvikelserna från denna förväntade styrka. Att fastställa vid vilka tillfällen man kan och inte kan iaktta förändringar i samma riktning för ett parti i de olika kommungrupperna är dock inte huvudsyftet med undersökningen.

II:6 "The End of Ideology"-resonemanget och dess implikationer för variationer i förändringar i partistyrka

Under andra halvan av 1950-talet och första halvan av 1960-talet hade det synsätt på förhållandet mellan politiska partier som sammanfattades under beteckningen "the end of ideology" många anhängare bland statsvetare och sociologer. I den mån detta betraktelsesätt var realistiskt skulle det ge förändringar i väljarbeteendet med stora implikationer för variationerna i förändring i partistyrka i olika kommuner.

Denna syn på det politiska livet inom Västeuropa och USA innefattade flera komponenter och innebar bl a att de traditionella ideologierna spelat ut sin roll på det intellektuella planet (se t ex Aron 1955 s 219 ff och Bell 1961 s 393 ff), att motsättningarna mellan de olika partierna mera rörde medel än mål som alla var överens om (se t ex Lipset 1966 s 317 ff, Tingssten 1955 och 1966 särskilt s 9-27 och Torgersen 1962) och att samhällsstrukturen undergått så stora förändringar att de motsättningar som fanns mellan olika grupper inte längre kunde ses i ett perspektiv av klass-termer (se t ex Dahrendorf 1959). Seymour Martin Lipset (1964) sammanfattade följderna av de traditionella ideologiernas minskade betydelse:

"the fact remains that there has been a reduction in the intensity of class-linked political struggles in most of Europe" (s 273).

Lipset hävdade (s 278 f) - delvis med utgångspunkt från sin uppfattning om svenska förhållanden - att det visserligen var så att man inte hade kunnat iaktta någon försvagning i arbetargruppernas benägenhet att rösta med vänsterpartierna men att identifikationen med dessa partier - speciellt med de socialdemokratiska - hade minskat bland arbetarna vilket tog sig uttryck i lägre organisationsprocent, minskad läsning av parti-press och ointresse för deltagande i partiernas inre arbete. Denna utveckling skulle dock snarare tyda på en depolitisering än på en avideolo-

gisering; relationerna mellan de två begreppen och de skilda politiska följderna av de verkligheter som de två begreppen står för har klarlagts av Himmelstrand (1970). Lipset visade också med data från flera europeiska länder att en stor andel av arbetarna kunde tänka sig rösta med ett borgerligt parti (s 283 f) och att å andra sidan den nya medelklassen inte var särskilt starkt bunden till de borgerliga partierna utan intog en pragmatisk attityd vid sitt partival (s 286 f).

Flera författare menade sig också kunna iaktta en liknande utveckling vad beträffar den klassbundna röstningen i USA. V.O. Key (1958) konstaterade att

"in the election of 1936 the party division most nearly coincided with differences of income and occupation. That coincidence declined, as class-relevant questions faded from the forefront, and in 1952 and 1956, Republicans won substantial support in the lower-income groups" (s 274).

En minskad statuspolarisering vid röstningen vid presidentvalen 1948-1956 redovisas också av Michigangruppen (se Campbell m fl 1960 s 346 ff). Det mindre klassbundna partival som man tyckte sig iaktta gavs en rad skilda förklaringar. Anderson (1962) sökte med utgångspunkt från svenska data förklara förändringen med den inter-generationella sociala rörligheten. En engelsk opinionsforskare, Mark Abrams (1961), ville däremot se en viktig orsak i en subjektivt upplevd intra-generationell rörlighet som tog sig uttryck i att personer med yrken som traditionellt räknats som arbetaryrken började känna sig som medelklass och därmed också rösta med de konservativa men utan att känna samma bindning till detta parti som partiets gamla väljare gjorde. En i förhållande till Abrams motsatt uppfattning företrädde av Alford (1964) som säger att ingenting tyder på att klassröstningen skulle minska vare sig i England eller i de andra länder han studerade, dvs USA, Canada och Australien (s 290 ff). Butler och Stokes (1971) finner inget stöd för den ofta till depolitiseringsfenomenet kopplade tanken om arbetarklassens förborgerligande. Däremot stöder dessa författare i viss utsträckning Abrams genom att peka på att de väljare i England som fått rösträtt efter 1951 oavsett om de hör till medelklassen och röstar med de konservativa eller hör till arbetarklassen och röstar med labour är mindre benägna att se de politiska partierna som ett uttryck för konflikt mellan klassintressen än vad fallet är särskilt inom den närmast äldre generationen (s 149 ff). Partierna uppfattas alltså som liggande mera nära varandra än vad de gjort för tidigare generationer och en större andel av väljarkåren kan tänka sig stödja vilket som helst av dem vid ett val.

Abrams utvecklade sina idéer om stora gruppers lösa partibindning ytterligare i en artikel (1964) om "Party Politics after the End of Ideology"

där han talar om en rad "läxor" som politikerna i många länder hade fått lära sig under det sena femtiotalet och av vilka de viktigaste var att sambandet mellan klass och partival var ganska svagt och att elektoratet var delat i tre ungefär likstora delar av vilka en var hårt bunden till ett borgerligt parti(block), en lika hårt bunden till ett vänsterparti(block) och en var oberoende; det var i vad mån partierna lyckades vinna denna - politiskt ointresserade - tredjedel som avgjorde valresultatet.

Oavsett hur man ser på kritiken av "end of ideology"-resonemanget är det alldeles uppenbart att det innebär ett stort våld på verkligheten att se på väljarkåren på det schematiska sätt som Abrams gör. Uppfattningen att det klara sambandet mellan social klasstillhörighet och politisk röstning är på väg att försvagas har emellertid stor relevans för vilka lokala variationer i förändringar i partistyrka man kan förvänta. Om sambandet mellan social klasstillhörighet och röstningsbeteende upplöses bör följden bli en utjämning av skillnader i partiernas styrka mellan olika geografiska enheter. Benägenheten att gå över från ett parti eller partiblock till ett annat kan under sådana förhållanden antas bli större än tidigare och i socialt ensidigt sammansatta valkretsar eller kommuner skulle ökad rörlighet innebära att det dominerande partiet finge lämna ifrån sig flera väljare än det finge motta. Ett svagt parti skulle däremot få lämna ifrån sig färre väljare än det skulle få motta. Fortsattes en sådan process över en längre period slutade den med utjämning av skillnaderna mellan olika enheter. Det är denna typ av övergångar som Stinchcombe (1968) talar om som "a more complex integrated demographic theory" (s 64 ff) och som inte endast leder till en utjämning mellan två grupper vad beträffar ett speciellt attribut som partival utan också till utjämning mellan enheter med vid utgångsläget olika sammansättning vad detta attribut beträffar.

En tankegång som den här redovisade - fast med reservationen att antagandet att övergångsbenägenheterna är identiska i alla valdistrikt är orimligt starkt - utgör en utgångspunkt för Donald Stokes (1968) i en artikel där han diskuterar möjligheterna att genom regressionsanalys kringgå de svårigheter som Robinson (1950) pekade på när det gällde att från ekologiska korrelationer dra slutsatser om individuella samband. Med data från Västtyskland (s 17 ff) skattar han genom regressionsekvationer väljarnas övergångsbenägenheter mellan olika partier och dessa skattningar bekräftas i stort sett genom intervjudata. Det framkommer alltså att de som "unreasonably strong" betraktade förutsättningarna för analyserna - att benägenheten att lämna ett parti och gå till ett parti inte sammanhänge med partiets styrka och väljarunderlag vid utgångsläget - varit berättigade. På samma sätt har Vangrevelinghe (1961) kunnat skatta från vilka partigrupper de Gaulle erhöll stöd vid olika folkomröstningar i Frankrike.

Med en förväntan om utjämning av skillnader mellan olika valkretsar så att de socialistiska partierna skulle vinna där de var svaga men förlora där de var starka och så att valdeltagandet skulle öka där det var lågt och minska där det var högt har Borre (1969) studerat sambandet mellan partistyrka respektive valdeltagande och förändring i partistyrka och valdeltagande med utgångspunkt från danska data för perioden 1947-1968. Han antog alltså att övergångsbenägenheten i valkretsarna mellan socialistiska och icke-socialistiska partier och mellan röstning och icke-röstning var oberoende av partigruppernas tidigare styrka respektive valdeltagandets höjd och såg förändringarna som ett led i en Markov-process utan att ge sig in på en diskussion om upplösning av klassröstning eller liknande förklaringar; användningen av vad han i undersökningen kallar Goodman-Stokes modell och vad han i senare studier benämner "the transition model" (se Borre 1970) gav dock i detta fall inte särskilt uppmuntrande resultat och även om regressionslinjerna för storleken på förskjutningarna i partistyrka och valdeltagande som regel hade den negativa lutning han förväntade kunde han från den enkla modellen inte skatta övergångsbenägenheterna vare sig mellan socialistisk röstning och icke-socialistisk röstning eller mellan röstning - icke-röstning.

I den följande undersökningen kommer de resultat som en modell vilken bygger på att benägenheten att lämna och gå till ett parti är oberoende av faktorer som partistyrka och partiets lokala sociala grundval att ställas upp som en tolkningsmöjlighet för de förändringsmönster som erhålls då kommunerna placeras i olika styrkegrupper. Som en alternativ tolkningsmöjlighet redovisas i kapitel III de förändringsmönster man kan förvänta, om benägenheten att lämna och gå till ett parti sammanhänger med den tidigare partistyrkan och med den sociala grundvalen för denna partistyrka.

II:7 Regional utjämning som förklaring till variationer i förändringar i partistyrka

Bland de undersökningar där man sysslat med variationer i väljarbeteende från olika utgångspunkter utmärker sig de tidiga franska valgeografiska och valsociologiska studierna genom att man i så hög grad arbetade med uppgifter om lokala enheter som underlag. Trots detta tog dessa undersökningar i mycket liten utsträckning upp förändringar i partistyrka och ännu mindre variationerna i sådana förändringar. André Siegfrieds huvudintresse var inte de kortsiktiga förändringarna utan istället den sekulära stabiliteten, något som utmärkt väl framgår av hans sista områdesstudie,

Géographie électorale de l'Ardèche sous la IIIe république (Siegfried 1949 särskilt s 117 ff).

Siegfrieds efterföljare har i fråga om stabiliteten intagit en något mindre dogmatisk position än lärofadern och Goguel (1951) konstaterar när han gör en indelning av Frankrike i politiska regioner att endast tre områden under en åttioårsperiod inte undergått några nämnvärda förändringar vad gäller fördelningen mellan vänster- och högeröst medans huvuddelen av landet förändrats i detta avseende (s 127 ff). Goguel ställer inte frågan om vad som ligger bakom dessa förändringar men är tveksam om det egentligen innebär någon kontinuitet om den franska högern var stark i samma områden 1871 som 1951 eftersom de grupperingar som betecknas som "höger" vid de båda tillfällena inte har mycket mera gemensamt än benämningen.

I den franska traditionen arbetar också Auguste Chauchat som ännu mera än Goguel avviker från Siegfrieds uppfattning om den långvariga stabiliteten i väljarbeteendet och istället pekar på sambandet mellan förändringar i näringsliv och i politiska opinioner inom det område (arrondissementet d'Issoire) han valt att studera (se Chauchat 1954). Som en förklaring till uppfattningen om långvarig stabilitet vilken trots vissa förändringsstudier är det mest utmärkande för den franska traditionen på valforskningsens område pekar Nils Diedrich (1965) i sin genomgång av dessa studier på att man i stor utsträckning valt att undersöka relativt efterblivna jordbruksområden (s 34).

En helt annan utgångspunkt för studier med geografiska enheter som grund än den som de franska forskarna som regel har möter man hos Stuart A. Rice (1928) när han prövar och till viss del styrker hypotesen att politiska attityder (röstning på La Follette) sprids genom kulturdiffusion och att förändringar på detta område följer samma mönster som spridningen av andra kulturdrag (s 123 ff). Ett likartat synsätt anlade Lägnert (1952) i en undersökning av valmanskåren på Skånes landsbygd under perioden 1911-1948. Han jämförde förändringarna i partistyrka med väldokumenterade innovationsförlopp och fann att spridningsmönstret även när det gäller politiska innovationer var sådant att

"de nya impulserna fått rotfäste i väster och deras vidare långsamma spridning åt öster nu ter sig fullt klart" (s 56).

Detta resultat var inte oberoende av en annan slutsats hos Lägnert som i detta sammanhang är intressantare: att partierna under den undersökta perioden fick en jämnare utbredning över hela landskapet så att tidiga mycket starka enklaver efter andra världskriget helt försvunnit eller hade en röstfördelning som mycket lite skilde dem från omgivningen (s 20 ff särskilt s 37). En välunderbyggd argumentering för att man skall ta hänsyn

till geografiska spridningsprocesser då man studerar förhållanden som ligger bakom individens röstning och ändring av röstningsbeteende möter man också hos Cox (1969c).

Mera för att fastställa förekomsten av en social än en geografisk diffusionsprocess undersökte Carlsson (1963) arbetarpartiernas utveckling vad beträffar röstandel under perioden 1911-1940 och fann en regional utjämning, dvs valkretsarna blev mera lika varandra vad dessa partiers styrka beträffar. Carlsson vill inte främst se detta som en effekt av en utjämning av regionala olikheter i yrkesfördelningen utan i stället som en följd av en impulsspridning som ledde till en bredare social rekrytering till arbetarpartierna (s 192 f).

Ett framträdande drag i den valsociologiska forskning som bedrivits i Norge har varit betonandet av de regionala kontrasterna i politiskt beteende (se t ex Rokkan och Valen 1964). Ett annat tema som spelat stor roll för de norska forskarna har varit den politiska mobiliseringen av periferin (se t ex Rokkan och Valen 1962). De regionala kontrasterna innebär att man i olika delar av landet har olika typer av partimotsättningar och att partierna har en stark regional förankring vilket man anser kan föras tillbaka på de förhållanden under vilka olika områden aktiverades politiskt (Rokkan och Valen 1964 s 165 ff). Dessa regionala kontraster är fortfarande mycket starka (se t ex Rokkan och Hjellum 1966 s 240) även om man kan iaktta en viss utjämning av skillnaderna mellan den mest avvikande regionen, "syd och väst", och resten av landet. Man har arbetat med ett "polariseringsindex" som visar hur stor andel av rösterna - utom de på Senterpartiet - som faller på flygelpartierna, dvs på Höyre och på Arbeiderpartiet och olika partier till vänster om detta parti. De stora skillnader i fråga om "polarisering" som funnits mellan "syd och väst" och resten av landet har kontinuerligt minskat genom att flygelpartierna vunnit terräng i denna region (se Rokkan 1967 s 396).

Mobiliseringen av periferin ses delvis som ett innovationsförlopp och man konstaterar att olika delar av Norge har inkorporerats i det nationella politiska systemet vid olika tidpunkter; denna inkorporering har skett särskilt sent vad beträffar de västra delarna av landet. Rokkan visar bl a på valdeltagandets variationer och sätter in mobiliseringen i ett flerstegsschema där olika delar av landet befinner sig i olika utvecklingsstadier (se t ex Rokkan och Valen 1962 s 185 ff och Rokkan 1970 s 227 ff). Mobilisering behöver naturligtvis inte leda till utjämning i något annat än valdeltagande eftersom de sent mobiliserade kan mobiliseras för röstning på ett redan dominerande parti i ett område och följden kan, om man ser till partiernas andel av de röstande, bli ökade regionala skillnader. En över hela landet relativt jämn mobilisering är dock en för-

utsättning för att regionala olikheter i partiernas andel av valmanskåren skall kunna utjämnas.

Stehouwer (1967) pekar för Danmarks del på en ganska svag men framförallt under perioden 1953-1964 tydlig utjämning av skillnader i partistyrka mellan olika huvudområden av landet (s 107) och även i Borre och Stehouwers analys av de danska valen under 1960-talet finner man tecken på att den inte särskilt uttalade politiska regionalismen är på väg att upplösas. Författarna vill främst betrakta denna utjämning som en följd av förändringar i näringsstrukturen (se Borre och Stehouwer 1970 s 131 f).

Alford hävdar att de områden i England, USA, Canada och Australien som haft en från länderna i övrigt markerad politisk profil undergår sådana förändringar vad valjarbeteendet beträffar att skillnaderna i graden av klassröstning minskar mellan olika landsdelar. Butler och Stokes (1971) anser sig dock inte kunna iaktta någon regional utjämning i England för perioden 1951-1964:

"... the electoral tides that swept over the nation left the ordering of regions by party strength almost undisturbed" (s 172)

och de pekar i stället på "enduring disparities between regions". Andra studier som visat på en utjämning av skillnaderna i partistyrka mellan olika områden är Allardts (1964b) av den finländska kommunismen, där han visar på en låg samvariation mellan "the factor of socialist traditions" och ökning av folkdemokraternas styrka under perioden 1948-1958 (s 126) och Dogans (1967) undersökning av förändringar av lokala politiska sympatier i Italien i vilken han med en förklaringsmodell som innefattar såväl strukturförändringar, migration och diffusion pekar på en utjämning mellan norra och södra Italien vad beträffar kommunistpartiets styrka (s 189 ff).

Frågan om i vad mån det finns oproportionerlig regional styrka för partierna i Sverige har med utgångspunkt från det material som undersökningen bygger på belysts i en tidigare undersökning (Gustafsson 1971) och dessa resultat diskuteras i avsnitt V:4 och V:5. Med utgångspunkt från de regionala skillnader i valjarbeteende som kan iaktas i Sverige kommer frågan om en utjämning mellan partiernas starka och svaga områden att belysas i undersökningen. Resultat som står i överensstämmelse med det synsätt som tycks vara det vanligaste dvs att regionala styrkeområden för partierna försvinner alltmer kommer att erhållas om man inom olika kommungrupper vid en gruppering av kommunerna efter den partistyrka som inte har något samband med valjarunderlagets sociala sammansättning i kommunerna finner förändringsmönster som överensstämmer med de förändringar som "the transition model" ger. Den alternativa sociologiska modellen för hur förändringar i partistyrka kan variera som nämndes i föregående avsnitt och som redovisas i kapitel III kommer också här att ställas mot den enkla sannolikhetsmodellen.

KAPITEL III. PARTISTYRKA OCH FÖRÄNDRINGAR I VÄLJARBETE- ENDE - EN SOCIOLOGISK MODELL

I detta kapitel kommer jag att presentera en modell för variationer i förändringar i väljarbeteende vilken går ut från allmänna sociologiska och socialpsykologiska teorier. Modellen åskådliggörs genom att anknytas till tänkta geografiska enheter i vilka väljarunderlaget har olika social sammansättning; med dessa enheter som utgångspunkt diskuteras också hur förändringar i aggregerat väljarbeteende bör mätas under olika betingelser. Modellen tar ytterst Herbert Tingstens pionjärbete med aggregerade data som utgångspunkt men anknyter framförallt till de resultat som kom fram under de första stora intervjuundersökningarna under amerikanska valrörelser, dvs de som utfördes av Paul F. Lazarsfeld och hans medarbetare i Erie County och Elmira 1940 respektive 1948. Modellen underbyggs med data från en rad undersökningar om skillnader i väljarbeteende mellan olika befolkningsgrupper och om vilka skillnader i förändring i väljarbeteende man kan iakta inom en befolkningsgrupp under olika betingelser. Även skillnader i förändringsbenägenhet som inte sammanhänger med väljarnas klass- eller statusgrupptillhörighet utan med den politiska miljön diskuteras och slutligen redovisas uppgifter om den totala förändringsbenägenheten hos valmanskåren från olika undersökningar.

I modellen inkluderas endast partistyrka och social sammansättning av en kommun; de faktorer som nämndes i avsnitten II:1-4 och som uppenbarligen påverkar variationerna i förändring i partistyrka får inget utrymme i denna modell. Sammansättningen av t ex arbetarklassen i olika typer av kommuner ingår inte i den "rena" modellen lika lite som strukturella förändringar av kommunerna eller de följder för förändringar i politiskt beteende som t ex förändring av yrkesstatus kan ha på det individuella planet.

III:1 Utgångspunkterna - Tingstens "law of the social centre of gravity" och Lazarsfelds panelstudier

Det mest uppmärksammade och mest bestående av de resultat som Herbert Tingsten (1937) redovisade i Political Behavior var vad han själv be-

nämnde "a law of the social centre of gravity" (s 230). Denna "lag" framkom visserligen vid analysen av data om valdeltagande men han menade att den också gällde väljarnas villighet att stödja ett parti under olika förhållanden:

"Certain data also seem to indicate that the attachment of a particular group to the party which on the whole may be regarded as representing the group most closely, rises with the strength of the group within the area. For instance, the workers vote more consistently socialist in proletarian than in more well-to-do districts." (s 230 f)

De data Tingsten stödde sig på gällde andrakammarvalet i Stockholm 1932 och han kunde klart visa på att i de valdistrikt där de röstande från socialgrupp III var i minoritet fick de socialistiska partierna (socialdemokrater, vänstersocialister och kommunister) en mindre andel av arbetarrösterna än i de valdistrikt där socialgrupp III var i majoritet. I de sistnämnda översteg röstandelen på de socialistiska partierna istället den andel som arbetarna utgjorde av väljarna (s 177 ff). Tingsten reserverade sig visserligen för att det kunde finnas andra förklaringar än den sociala omgivningens tryck till detta förhållande men hans synsätt har i stort sett accepterats. Tingstens undersökning är statisk, han behandlar ett enda val och tar inte upp frågan om hur/när det fenomen han beskriver uppstått eller vilka följder ett sådant förhållande kan få för partistyrkeförskjutningar vid kommande val.

Väljarbeteenden liknande dem som Tingsten ansåg sig kunna konstatera redovisas av Butler och Stokes (1971) när de - med hänsyn tagen till subjektiv klassidentifikation - redogör för skillnaderna i förekomst av cross-support, dvs överskridande av klassgränser vid röstning, mellan de få arbetarna i badortssamhällen och de många arbetarna i gruvssamhällen. Även dessa författare är medvetna om att man kan föra fram många förklaringar till att röstning med andra klassers parti är vanligare om den egna klassen är svag:

"Some writers have argued that a local political electorate will perceive and conform to local norms. Others have suggested that this tendency reflects the persuasive influence of informal contacts on the shop floor, in the public house and other face to face groups of the elector's world. These processes will draw those who hold a minority opinion towards the view that is dominant in their local milieu, exaggerating the strength of a leading party and altering the pattern of support by class." (s 184)

Butler och Stokes visar också med stora material och med många valkretsar som grund att såväl för medelklassen som för arbetarna gäller att ju större andel en av dessa sociala kategorier utgör av den totala valmanskåren på en ort desto större andel av kategorin ifråga röstar med de konservativa (s 185) respektive med arbetarpartiet (s 189).

För att få en uppfattning om vilka processer som ligger bakom de förhållanden som redovisats både av Tingsten och av Butler och Stokes får man vända sig till de tidiga amerikanska panelundersökningarna av opinionsförändringarna under en valkampanj. Redan vid redovisningen av undersökningen från 1940, *The People's Choice* (Lazarsfeld, Berelson och Gaudet 1968), konstaterade författarna den betydelse som den närmaste sociala omgivningen hade för förändringar i benägenheten att stödja någon av huvudkandidaterna. Visserligen pekade man på att människor som lever under liknande förhållanden bör ha liknande politiska intressen och att de därför stöder samma kandidat men man fann inte detta vara en tillräcklig förklaring:

"There may be many group members who are not really aware of the goals of their own group. And there may be many who, even if they were aware of the goals, would not be sufficiently interested in current events to tie the two together consciously. They acquiesce to the political temper of their group under the steady, personal influence of their more politically active fellow citizens. Here again, we find the process of activation by which the attitudes of some are brought out by the influence of others. But, in addition, we see here the direct effectiveness of personal contacts." (s 149)

I den senare *Voting* (Berelson, Lazarsfeld och McPhee 1954) visade samma forskargrupp på att det var ytterst få väljare som i sin röstningsavsikt och röstning skilde sig från en homogen social omgivning. Hade de tre närmaste vännerna eller arbetskamraterna en likartad röstningsavsikt som individen var det ovanligt att man senare avvek från denna röstningsavsikt och andelen som till slut stödde den kandidat som inte "företrädde" av den homogena vängruppen var ungefär densamma (10-15 procent) vare sig individen hade sina kontakter bland demokrater eller republikaner. I det överväldigande republikanska Elmira var en homogen närmiljö en viktig förutsättning för demokratisk röstning. Bland dem som hade två demokrater och en republikan i sin vän- eller arbetsgrupp var frekvensen av röstning med republikanerna betydligt vanligare än frekvensen av röstning med demokraterna var bland dem som hade två republikaner och en demokrat i vän- eller arbetsgruppen. Författarna talar om detta som "the 'breakage' effect", dvs när individen finner motsättningar inom den lilla gruppen tenderar han att gå till det parti som dominerar i det lokala samhället (s 97 ff). När man i *Voting* sammanfattar dels de egna resultaten och dels resultat från en rad andra väljarundersökningar till ett antal generaliseringar om väljarbeteende underbygger författarna den uppfattning som de gett uttryck för redan i *The People's Choice*:

"The majority of voters who change their voting intention change it in the direction of the prevailing vote of their social group."
(s 346)

Denna generalisering hör till dem i *Voting* som sedan också får stöd i

motsvarande sammanfattning av resultaten från väljarundersökningarna i samband med kongressvalet 1950 (se Glaser och Kadushin 1962, s 271).

De resultat som redovisats, från Tingsten samt Butler och Stokes å ena sidan och från Columbiagruppen å andra sidan, indikerar inriktningen av det fortsatta arbetet med en modell för förändringar i aggregerat väljarbeteende: I vad mån sammanhänger skillnader i förändringar av väljarbeteende mellan olika typer av kommuner med den sociala strukturen i kommunerna och med de olika former av socialt tryck som man utifrån den sociala och politiska sammansättningen av kommunerna kan förvänta sig riktas mot olika väljargrupper?

III:2 Förutsättningar för den sociologiska modellen för förändringar i väljarbeteende

En första förutsättning för den modell för variationer i förändring i väljarbeteende som kommer att byggas upp är det förhållande som gäller i Sverige liksom i de flesta andra europeiska länder: Det finns ett starkt men inte fullständigt samband mellan social ställning (yrkesgruppstillhörighet) och röstningsbeteende. Huvuddragen i modellen är dock inte beroende av detta utan den skulle med lika stor rätt kunna användas där de politiska ställningstagandena främst sammanhänger med någon annan kategoriindelning enligt vilken hela befolkningen kan klassificeras och om vilken man har data på låg aggregeringsnivå, t ex konfessionstillhörighet. Samvariationen mellan yrkesgruppstillhörighet och röstning har påvisats i många sammanhang. Det kan - för att täcka olika tidsperioder - räcka att hänvisa till Ingulfsson och Hagman (1950 s 157 ff) och till Bo Särilviks redovisningar av material från intervjuundersökningarna i samband med riksdagsmannavalet olika år (t ex Särilvik 1966 s 217 och Särilvik 1970 s 89). Dogan (1960) visar i en komparativ studie på att sambandet mellan att ha ett arbetaryrke och att rösta på ett vänsterparti förefaller att vara särskilt starkt i de nordiska länderna och enligt data från 1950-talet är det endast i Norge och Finland som en större andel av arbetarna röstar på socialdemokrater och kommunister än i Sverige (s 29 ff). Rose (1974 s 17) visar att variabeln "occupation" vid AID-analyser med data från 1960-talet i Sverige förklarar röstningsbeteendet (röstning med vänsterpartierna eller med de borgerliga partierna) i större utsträckning än i något annat europeiskt land. Robert Alford (1964) har konstruerat ett "klassröstningsindex" som beskrivs:

"Subtract the percentage of persons in non-manual occupations voting for Left parties from the percentage of persons in manual occupations voting for Left parties" (s 79).

När detta index tillämpas på en dikotomiserad svensk valmanskår¹⁾ i de data som publicerats i redovisningarna av intervjuundersökningarna vid riksdagsmannavalen får man följande index för klassröstning: 1960:56, 1964:46 och 1968:43; i samtliga fall finner man en högre grad av klassröstning än den som Alford redovisar för de anglo-amerikanska länderna (s 102).

En andra förutsättning för modellen är: Det finns en stor variation ifråga om den sociala kategorisammansättningen mellan de geografiska enheter rörande vilka man har data om partistyrka. Sådana skillnader är för handen i det exempel jag kommer att använda i den följande argumenteringen och sådana skillnader finns också mellan de enheter (kommuner) vilkas förändringsmönster ifråga om partistyrka senare kommer att analyseras.

I detta kapitel - och i ännu högre grad i följande kapitel - bygger framställningen på vad som under olika förhållanden sker i fem tänkta kommuner A-E med den sociala sammansättning som framgår av tabell III:1²⁾. Av tabell III:2 framgår röstningsbeteendet inom de två klasserna.

Tabell III:1 Social sammansättning av fem kommuner.
Procent av den röstberättigade befolkningen.

	K o m m u n					Totalt
	A	B	C	D	E	
Medelklass	90	70	50	30	10	50
Arbetarklass	10	30	50	70	90	50
Totalt	100	100	100	100	100	100

Tabell III:2 Röstningsbeteende inom de två klasserna.
Procentuell fördelning.

	Vänsterparti- röstande	Icke-vänsterparti- röstande	Totalt
Medelklass	25	75	100
Arbetarklass	75	25	100

- 1) Som personer i "manual occupations" har endast räknats "Arbetare inom jordbruk" och "Övriga arbetare".
- 2) Variationen i social sammansättning mellan kommunerna i Sverige är inte så stor som i exemplet. Enligt folkräkningsmaterialet från 1960 (se avsnitt V:1) utgör i de socialt mest extremt sammansatta kommunerna den dominerande kategorin högst 75 procent av den förvärvsarbete betande befolkningen.

De icke-röstande på vänsterpartierna innefattar såväl väljare som röstar borgerligt som väljare som underlåter att rösta.

De i tabell III:2 angivna röstningsbenägenheterna med vänsterpartierna stämmer ganska väl med röstningsbeteendet vid riksdagsvalet 1960, dvs det år som kommer att utgöra utgångspunkt för de empiriska undersökningarna i kapitlen V och VI. Arbetarklassen består av valstatistikens "Arbetare inom jordbruk med binäringar" och "Övriga arbetare". Medelklassen bildas av "Större företagare ..., högre tjänstemän", "Jordbrukare", "Mindre företagare" och "Lägre tjänstemän, affärsanställda m fl"³⁾. Förutsättningarna från tabell III:1 och 2 ger i de fem kommunerna den politiska sammansättning som framgår av tabell III:3, där ingen hänsyn tas till de i föregående avsnitt diskuterade effekterna av en sned social sammansättning. Att de två politiska grupperingarna får olika

Tabell III:3 Valmanskårens procentuella fördelning efter klass och röstningsbeteende i de fem kommunerna.

	Kommun				
	A	B	C	D	E
Vänsterpartiröstande i arbetarklassen	7.5	22.5	37.5	52.5	67.5
Vänsterpartiröstande i medelklassen	22.5	17.5	12.5	7.5	2.5
<u>Total andel vänsterpartiröstande</u>	<u>30.0</u>	<u>40.0</u>	<u>50.0</u>	<u>60.0</u>	<u>70.0</u>
Icke-vänsterpartiröstande i arbetarklassen	2.5	7.5	12.5	17.5	22.5
Icke-vänsterpartiröstande i medelklassen	67.5	52.5	37.5	22.5	7.5
<u>Total andel icke-vänsterpartiröstande</u>	<u>70.0</u>	<u>60.0</u>	<u>50.0</u>	<u>40.0</u>	<u>30.0</u>
Totalt	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

- 3) Man kan invända att denna sammanslagning till en "medelklass" är mera än lovligt grov. Ett argument för en sådan sammanslagning ger dock Bonham (1954):

"With universal suffrage, only numbers count. The votes of the 'upper class' are too few to count. It is the working class and the rest. For better or worse, or for want of a better name, the 'rest' is called the middle class." (s 52)

styrka i de olika kommunerna är självklart men det är också så att var och en av de två grupperingarna får helt olika social sammansättning i de olika kommunerna. Arbetarklassen utgör visserligen vänsterpartiernas huvudsakliga väljarunderlag men i kommunerna där denna klass är liten kommer arbetarna att utgöra en mindre andel av dem som röstat med vänsterpartierna än vad fallet är i kommunerna där majoriteten av valmanskåren kommer från arbetarklassen. Omvänt kommer arbetarna att utgöra en stor andel av de icke-vänsterröstande i kommunerna där arbetarklassen är stark medan de utgör en helt obetydlig andel av de icke-vänsterröstande i kommunerna där arbetarinslaget är litet. Den andel av "partigrupperna" som i de olika kommunerna hör hemma inom arbetarklassen framgår av tabell III:4. Där framkommer en viktig följd av de tidigare givna förutsättningarna: En social kategori som utgör en stor andel av valmanskåren i en kommun utgör en större andel av väljarna där än i kommuner där kategorin utgör en mindre andel av valmanskåren såväl i ett parti som är affilierat med kategorin ifråga som i andra partier.

Tabell III:4 Arbetarandelen (procent) inom de två politiska grupperna i de fem kommunerna.

	K o m m u n				
	A	B	C	D	E
Andel av vänsterpartirösterna som kommer från arbetare	25.00	56.25	75.00	87.50	96.43
Andel av icke-vänsterpartirösterna som kommer från arbetare	3.57	12.50	25.00	43.75	75.00

Med utgångspunkt från partiidentifikationsbegreppet har Borre (1971) påpekat den skilda sammansättningen av ett partis väljarkår i olika valkretsar; han diskuterar möjligheterna att på grundval av förändringarna i olika valkretsar fastställa övergångsbenägenheterna mellan två partier mellan två valtillfällen:

"In onesided constituencies where one party is in heavy majority, a large proportion of the minority at any election will be persons who identify with the other party but just happen to defect at that particular election. The same is not true of the voters of the majority camp, of which only a small fraction are defectors from the minority camp." (s 6)

Borre ser detta som en svårighet för den sannolikhetsmodell han använder. Att man i olika typer av kommuner har olika social sammansättning av såväl den grupp som stöder ett parti och som det för partiet gäller att

behålla som av den grupp varifrån partiet skall hämta eventuella vinster kan dock också tas som utgångspunkt för en diskussion om vilka förändringar i väljarbeteende man skall förvänta sig i de olika kommuntyperna.

III:3 Mått på förändring av politiskt beteende

Innan jag går över till att redovisa de argument som sociologiska och socialpsykologiska teorier samt data från en rad intervjuundersökningar ger för att man skall förvänta att väljarna i olika kommuner har olika benägenheter att ändra röstningsbeteende anser jag det nödvändigt att diskutera olika sätt att mäta förändringar i väljarnas beteende. När man redovisar förändringar i partistyrka mellan två val för geografiska enheter sker det oftast genom att man anger hur mycket partiernas andel av de avgivna rösterna eller - mera sällan - andel av valmanskåren har ökat eller minskat. Detta är om man har ett proportionellt valsysteem och om de geografiska enheterna har ungefär samma antal väljare också det mått som säger mest om valets betydelse för förskjutningar i det politiska maktinnehavet. För förändringar i mandatantal, för regeringsbildning osv har det ingen större betydelse i vilka enheter röster vunnits eller förlorats och från vilken procentbas av de avgivna rösterna ett parti har ökat eller minskat; det är för innehavet av den politiska makten i ett samhälle inte heller avgörande om ett partis ökade andel av de avgivna rösterna sammanhänger med att man vunnit över väljare från de andra partierna eller med att man lyckats mobilisera tidigare icke-röstande i högre grad än andra partier. Försöker man studera förändringar i politiskt beteende med aggregerade data som grund är däremot de enkla procentförskjutningarna inte alltid det mått som säger mest om de processer man är intresserad av.

Om det i tabell III:3 redovisade valresultatet för vänsterpartierna vid ett följande val ändras så att röstandelen i var och en av de fem kommunerna minskas med tre procent kan denna förändring tolkas som att valvinden har blåst jämt. Som Butler och Stokes (1971 s 367 ff) konstaterar står en sådan "uniformity of the swing" i motsättning till tanken att likartade krafter verkat på väljarna i olika typer av kommuner. Ett resultat som det nämnda är istället ett tecken på att väljarna har betett sig på helt skilda sätt i de olika kommunerna. Likartade förändringar i partistyrka behöver alltså inte säga någonting om i vad mån förändringarna i väljarbeteende varit likartade eller skiljaktiga i olika kommuner. Ett ur beteendesynpunkt rimligare mått på förändringen är i stället i detta fall (netto)-förlusten i förhållande till den tidigare partistyrkan. Detta mått kommer

i fortsättningen att kallas förändringsmått 2 eller "förlustmättet" medan den enkla förändringen i partistyrka mellan två val kallas förändringsmått 1. Naturligtvis ger inte heller förändringsmått 2 någon fullständig bild av förändringarna i väljarbeteende eftersom det - liksom förändringsmått 1 - endast beaktar nettoförskjutningarna. Någon möjlighet att på grundval av aggregerade data mäta den totala "turnover" som förekommer inom en valmanskår mellan två val finns inte (se t ex Pedersen 1967 s 596 ff och Borre och Stehouwer 1970 s 31 ff).

De skillnader i resultat som de båda förändringsmåttens ger framgår av tabell III:5 där man kan se att den likstora förändringen i partistyrka i ett

Tabell III:5 Förlust mellan två val, alternativa beräkningssätt.

	K o m m u n				
	A	B	C	D	E
Vänsterpartierna vid val I	30.0	40.0	50.0	60.0	70.0
Vänsterpartierna vid val II	27.0	37.0	47.0	57.0	67.0
Förlust mellan val I och val II (förändringsmått 1)	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0	-3.0
Förlorad nettoandel av väl- jarunderlaget vid val I (förändringsmått 2)	-10.0	-7.5	-6.0	-5.0	-4.3

extremfall (kommun A) innebär att partigruppen förlorat en tiondel och i det andra extremfallet (kommun E) mindre än en tjugondel i förhållande till den tidigare andelen av valmanskåren. Berrington (1965 s. 20 ff) argumenterar för att man skall använda ett sådant beräknings-sätt i samband med "swing"-beräkningarna. Shivley (1972 s 1218 f) använder det då han redogör för hur olika partier gick tillbaka i samband med nationalsocialisternas frammarsch i Tyskland 1933. Måttet står också i överensstämmelse med en argumentering som Zeisel (1969 s 14 ff) för då han diskuterar jämförelsemått vid ökning och minskning. Även Alford (1964 s 263) för fram beräkning av förändring i förhållande till tidigare partistyrka (inom en social klass) som en möjlighet då han redogör för alternativa möjligheter för att räkna fram ett klassröstnings-index.

Inte heller en vinst med tre procent i var och en av kommunerna skulle innebära att förändringarna i väljarbeteende varit desamma i alla fem enheterna utan även här bör ett förändringsmått ta hänsyn till förändringarna i förhållande till partiets utgångsläge. Det är dock inte rimligt

att som mått på beteendeförändringarnas storlek vid ett vinstval till utgångspunkt ta den vinnande gruppens tidigare andel av valmanskåren; med ett sådant tillvägagångssätt kan man i enheter där ett parti tidigare var starkt inte få ökningarna som är jämförbara med dem som man kan få i enheter där partiet tidigare var svagt. En ökning med 10 procentenheter från utgångsläget 20 procent av valmanskåren skulle innebära en ökning av partistyrkan med 50 procent medan motsvarande ökning inte kunde uppnås där partiet redan hade 70 procent av valmanskåren. Dessutom beror förändringen inte främst på att väljarbeteendet bland dem som tidigare hörde till det parti som haft framgångar förändrats utan de största beteendeförändringarna ligger inom den väljargrupp som tidigare inte stödde partiet. Det rimliga måttet på förändrat väljarbeteende vid ett framgångsval är därför (netto)vinsten i förhållande till den andel av valmanskåren som vid det tidigare valet inte stödde partiet. Även detta mått kallas i fortsättningen förändringsmått 2 eller ibland "mobiliseringsmåttet".

Att ett mått med en beteckning beräknas på olika sätt vid förlust- och vinstval kan förefalla förvirrande. Förlustvarianten kan dock aldrig anta ett positivt värde medan vinstvarianten alltid har ett sådant värde. Den gemensamma beteckningen kan också motiveras med att beräkningen sker på grundval av storleken av den av de två väljargrupperna - tidigare röstande med ett parti eller tidigare icke-röstande med samma parti - som blivit mindre genom det förändrade väljarbeteendet.

I tabell III:6 redovisas utslaget av en mobiliseringsberäkning för de fem kommunerna. Här innebär alltså den likstora förändringen i partistyrka

Tabell III:6 Framgång mellan två val, alternativa beräkningssätt.

	K o m m u n				
	A	B	C	D	E
Vänsterpartierna vid val I	30.0	40.0	50.0	60.0	70.0
Vänsterpartierna vid val II	35.0	45.0	55.0	65.0	75.0
Vinst mellan val I och val II (förändringsmått 1)	+5.0	+5.0	+5.0	+5.0	+5.0
Vunnen nettoandel av den del av valmanskåren som inte röstade med vänster- partierna vid val I (förändringsmått 2)	+7.1	+8.3	+10.0	+12.5	+16.7

att nettovinsten i förhållande till storleken på den väljarandel som inte tidigare stödde denna partigrupp blir en fjortondel i kommun A där vänsterpartierna tidigare var svaga medan den i kommun E där vänsterpartierna i utgångsläget var starka utgör en sjättedel av den totalt möjliga mobiliseringen.

Det här använda sättet att mäta beteendeförändring vid framgång står i överensstämmelse med det effektivitetsindex som Hovland m fl (1955) redovisar för att mäta graden av påverkan vid olika massmediaexperiment. Även Zeisel (1969 s 18 ff) framhåller värdet av en sådan beräkningsmetod när man kan uppnå en takeffekt. Det var också ett sådant beräkningssätt som Valen och Torsvik (1967 s 193 f) använde sig av då de studerade förändringar i valdeltagande i Norge under olika betingelser med data från det tidiga 1960-talet.

Med detta inskjutna tekniska avsnitt i ett för övrigt teoretiskt kapitel har jag velat klargöra att det i den följande diskussionen hela tiden är beteendenaspekten på förändringar i partistyrka som betonas. Förändringsmått 1 och förändringsmått 2 kan i många fall visa motsägande mönster och vad som ligger i skilda kombinationer av resultat efter de två måtten kommer närmare att behandlas i kapitel IV.

III:4 Variationer i förändring av väljarbeteende mot bakgrund av socialpsykologiska och sociologiska teorier

Genom argumenteringen i det följande avsnittet vill jag visa att man med utgångspunkt från socialpsykologiska och sociologiska teorier skall förvänta att det är lättare för ett parti att behålla sina väljare och att vinna nya väljare i geografiska enheter (kommuner, valdistrikt osv), där partiet redan är starkt än i enheter där partiet är svagt. Det enklaste och mest ospecificerade stödet för en sådan förväntan får man i en lång rad socialpsykologiska experiment om majoritetstryckets betydelse. Det kan räcka med att hänvisa till de bekanta experiment som genomförts av Asch (se t e x Asch 1952 kap 16 och Asch 1962) vilka visade på att det är mycket svårt för en individ att inte ge efter för en kompakt majoritetssuppfattning även om denna står i stark kontrast till den bedömning individen själv kommit fram till. Ett följdexperiment av Deutsch och Gerard (1962 s 206 ff) med liknande situationer som de i Aschs experiment visade att individen också när han får uppge sin egen uppfattning anonymt – som fallet är i en röstningssituation – påverkas av trycket från en enig grupp

även om benägenheten att ge efter för detta tryck är mindre än i de fall när en från majoriteten avvikande uppfattning måste uppges öppet.

Majoritetstryckets betydelse har experimentellt undersökts i en rad olika sammanhang och i varierande situationer och har visat sig mer eller mindre betydelsefullt för att påverka individens bedömningar alltefter situationens typ och det objekt som skulle bedömas. Resultat från experiment där man visat på grupptryckets betydelse finns samlade i de flesta socialpsykologiska översiktsarbeten (se t ex Hare 1962 kap 2) och en sammanfattning av resultaten av dessa experiment ger Festinger (1968) i vad han kallar en hypotes:

"When there is a range of opinion or ability in a group the relative strength of the ... manifestations of pressures toward uniformity will be different for those who are close to the mode of the group than for those who are distant from the mode. Specifically, the close to the mode of the group will have stronger tendencies to narrow the range of comparison and much weaker tendencies to change their own position compared to those who are distant from the mode of the group." (s 142)

Vilket värde socialpsykologiska experiment har för att förklara och förutsäga individens beteende i sociala situationer utanför laboratoriet har under senare år starkt ifrågasatts (se t ex Moscovici 1972). Flera författare, bl a Verba (1961), har dock sökt relatera experimentresultat av den redovisade typen till politiskt beteende i icke-artificiella situationer. Även Angus Campbell (1958) har sett smågruppsforskningens teoretiska relevans för studiet av politiskt beteende men han är också medveten om svårigheterna att tillämpa resultaten från laboratorierna på den mera komplicerade sociala situation som en väljare befinner sig i:

"The students of small groups have made impressive headway into their analysis of the dynamic of groups in laboratories and other specialized situations. Those of us who are more interested in the larger social aggregates have not been equally aggressive in our analysis of the psychological implications of membership in communities and other large population groups." (s 329)

Campbell pekar här alltså på den lokala politiska miljöns betydelse för individens politiska ställningstagande - ett forskningsfält som han för övrigt inte ägnat något större intresse - även om han delvis är skeptisk mot att identifikationen med ett lokalsamhälle kan ha någon större betydelse för partivalet eftersom de lokala politiska normerna ofta kommer i konflikt med normerna inom de ekonomiska och politiska strata som individen också tillhör. Inte desto mindre tar han fram forskningsresultat som stöder tanken att ett parti har lättast att vinna nya röster där det är starkt⁴⁾. En sådan utveckling måste bli följden av att majoritetspartiet

4) De data som Campbell bygger sitt resonemang på redovisas av Miller (1956).

på en ort har ett stort försprång gentemot minoritetspartiet i propaganda-hänseende inför ett följande val eftersom i ensidigt sammansatta valkretsar majoritetsväljarna i hög grad är beredda att helt skriva under på sitt partis linje i olika frågor medan minoritetsväljarna inte visar denna fasta övertygelse utan vacklar i sina ståndpunktstaganden (se Campbell 1958 s 319). Kanske gör man en övertolkning av Campbells uttryck "the psychological implications of membership in communities and other large population groups" om man i det läser in att han menar att individen dels är medlem av ett lokalsamhälle, dels av sociala kategorier av typen yrkesgrupper och religiösa grupper och att dessa var för sig har "psychological implications" för det politiska ställningstagandet. Min argumentering i fortsättningen följer dock en sådan linje.

En frågeställning liknande den om relationen mellan förhållandena i experimentsituationer och förhållandena i större och viktigare sociala enheter framkommer också i Harry Daudts (1961 s 80 ff) kritiska genomgång av valforskningen fram till 1960: I vilken utsträckning kan man föra över - entydiga - resultat som gäller "groups" (primärgrupper) till "groupings" (sociala kategorier)?

Primärgruppens betydelse för individens politiska ståndpunktstagande är välbelagd. Lazarsfeld, Berelson och Gaudet (1968 s 138 f) visar bl a vilken betydelse en i övrigt politiskt enig familj under en valkampanj har för att förändra röstningsavsikten hos en i detta avseende avvikande familjemedlem. Liknande resultat erhöles också i Elmirastudien (se Berelson, Lazarsfeld och McPhee 1954 s 121) och i denna studie framgick det också klart vilken betydelse andra politiskt homogena respektive heterogena primärgrupper har för individens möjlighet att behålla den röstningsavsikt han från början haft; överensstämmer individens röstningsavsikt med primärgruppens (vännernas, arbetskamraternas) röstningsavsikt är det troligt att den tidiga avsikten fullföljs vid röstningstillfället medan den oftare förändras om individen vid en valkampanjs början är i konflikt med sina arbetskamrater eller vänner beträffande politiska ställningstaganden. Samma tendens kom också fram i en av de tidiga engelska panelstudierna under en valkampanj (se Benney, Gray och Pear 1956 s 182 ff). Den starka överensstämmelsen mellan individens och primärgruppens politiska ställningstagande påvisas också i Michigan-gruppens undersökningar (se Campbell, Gurin och Miller 1954 s 199 ff). I en svensk intervjuundersökning redovisas liknande resultat beträffande vännernas inflytande av Karlsson (1958 s 228 ff; se också Rudebäck 1969 s 460 ff).

Resultaten i de nämnda undersökningarna är entydiga: Individen tenderar att dela eller - i de fall han inte gör det i utgångsläget - anta den i en enig

primärgrupp förhållande politiska uppfattningen. Är primärgruppen delad i sin uppfattning eller har olika primärgrupper som individen hör till, t ex familj och vägrupp, olika uppfattningar finner man att individen ofta underlåter att ta ställning (se t ex Karlsson 1958 s 228 ff) eller att han uppskjuter sitt ställningstagande (se Lazarsfeld, Berelson och Gaudet 1968 s 56 ff och Berelson, Lazarsfeld och McPhee 1954 s 131). Redan i dessa studier förklarar man detta undvikande och uppskjutande som en följd av "cross-pressure"; korstrycksbegreppet användes i dessa undersökningar dock inte endast i samband med motstridiga uppfattningar inom eller mellan de primärgrupper individen hör till. Det utsträcktes också till att gälla för sociala kategorier, dvs man förväntade sig att en individ som hörde till två kategorier där motstridiga politiska uppfattningar dominerade, t ex katoliker som var företagsledare eller industriarbetare som var protestanter, skulle uppfatta att normerna i de två kategorierna gick i skilda riktningar och en sådan individ förväntades därför bete sig på samma undvikande sätt som individer med motstridiga politiska normer i sin omedelbara omgivning.

Som ett mått på graden av enhetligt tryck-korstryck konstruerades IPP-indexet (Index of Political Predisposition), där man vägde samman bostadsmiljö, socioekonomisk status och konfessionstillhörighet. I Erie County-undersökningen visade sig detta index samvariera mycket väl med röstningsbenägenheten (se Lazarsfeld, Berelson och Gaudet 1968, kap III och särskilt s 25 ff). IPP-indexet hade dock inget prediktionsvärde för röstningen vid presidentvalet 1948 (se Janowitz och Miller 1952 s 713) men det rehabiliterades i viss mån vid en undersökning i samband med 1952 års presidentval:

"For voters not under cross-pressure to any marked degree the index accounts for voting preference correctly in seven out of every ten cases." (Janowitz och Marvick 1956 s 91)

Vid sidan av Lazarsfeld-gruppen hade forskargruppen i Michigan börjat utveckla sin på psykologiska faktorer byggda teori för förklaring av väljarbeteende och i The Voter Decides diskuteras en annan typ av korstryck⁵⁾, den som uppkommer då "party identification", "issue orientation" och "candidate orientation" inte står i överensstämmelse (se Campbell, Gurin och Miller 1954 s 157 ff). Resultaten av undersökningarna med dessa variabler sammanfattas:

-
- 5) Denna typ av korstryck diskuteras dock i viss utsträckning redan i The People's Choice där man isolerade individer för vilka "importance of Business vs. Governmental Experience contradicts party affiliation" (se Lazarsfeld, Berelson och Gaudet 1968 s 58).

"Preference for a candidate is strongest among the people reporting the largest number of factors toward that candidate. This preference is weakened if conflict exists among these motivating factors." (s 160)

I sin strävan att finna en ersättning för IPP-indexet för prediktion av väljarbeteende kombinerade Janowitz och Marvick (1956 s 93 f) "political partisanship", dvs "a long term commitment in favor of the symbols of a major party" (s 112) och ensriktat primärgruppsinflytande så att de erhöjll sju olika grupper och fick ett resultat som visade

"that the ratio of Eisenhower and Stevenson voters varies with the shifts in cross-pressure as expected in each of the seven types" (s 93).

Slående är skillnaden i stöd för det egna partiets kandidat mellan "partisans" som står under ensartat och motstridigt primärgruppstryck: 95 procent av "Republican partisans" röstade på Eisenhower om de levde under enhetligt primärgruppstryck medan 68 procent av dem som identifierade sig med samma parti röstade på samma sätt om de levde under motstridigt primärgruppstryck. 80 respektive 50 procent av "Democratic partisans" röstade på Stevenson beroende på den typ av primärgruppstryck som de utsattes för (s 94).

En översikt av korstrycksbegreppets värde som en förklaring till väljarbeteende vid undersökningar med individdata ger Lane (1959) som sammanfattar:

"Conflicts between identification with categoric groups have been shown to be tenuously related to decreased political participation in a single community, but the relevant groups and the direction and intensity of the identification vary from community to community.

Conflicts between primary group references ... may increase withdrawal tendencies but are more likely to be resolved in favour of the preferred group with the acceptance of its political norms." (s 202)

Korstrycksbegreppet och det därmed sammanhängande IPP-indexet har också kritiserats i olika sammanhang. Den hårdaste kritiken finner man hos Daudt (1961 s 105 ff) som - med utgångspunkt från de vid början av 1960-talet tillgängliga intervjuundersökningarna - sökte utreda i vad mån man genom att använda detta begrepp kunde finna ut vilka väljare som hade särskild benägenhet att byta parti. Daudt fann att en mycket stor andel av väljarna är utsatta för någon form av korstryck och att antalet väljare som är utsatta för sådant tryck ökar ju flera faktorer man lägger till IPP-indexet eller liknande mått. Mot Daudt kan man bl a rikta argumenten att olika normsändare är olika betydelsefulla för individen och att

man, även om det med hjälp av begreppet korstryck inte går att isolera alla partibytare, kan ha nytta av begreppet genom att det ger möjlighet att isolera de väljarkategorier där partibytarna är mest frekventa. En sansad - och för den fortsatta argumenteringen viktig - utvärdering av korstrycksbegreppet finner man hos Reuband (1971):

"Das Konzept der Cross Pressure ist zur Erklärung des Wechsels von Paul F. Lazarsfeld eingeführt worden. Danach haben Widersprüchliche Anschauungen in Egos Umwelt bei ihm entweder eine Angleichung an die Majorität oder beim Fehlen einer klaren Majorität den Rückzug aus dem Handlungsfeld zur Folge. Während der fragwürdigen Charakter der zweiten Aussage (Rückzug) theoretisch wie empirisch nachzuweisen ist, ist die erste Teil (Anpassung an Majorität) theoretisch wie empirisch bislang nicht eindeutig zurückgewiesen worden. Eine Kritik an der Aussage über die Relevanz von Cross Pressures, wie sie mitunter in der Literatur zu finden ist, scheint unhaltbar zu sein." (s 550)

I de hittills redovisade undersökningarna har man sökt faställa inverkan av korstryck genom att använda sig av data rörande individer. Studier som bygger på data om geografiska enheter och där man använt korstryck som en förklaring till de resultat man kommit fram till är betydligt mindre frekventa. I *The Psychology of Voting* (Lipset m fl 1954 s 1133 ff; se också Lipset 1966 s 157 ff) för Seymour Martin Lipset fram korstryck som en förklaring bland flera andra till att vissa kategorier underlåter att rösta respektive röstar i stor utsträckning. Han förutsätter därvid att de som hör till en viss kategori befinner sig i en social situation som leder till korstryck eller till enhetligt tryck och han jämför på detta sätt bl a de två arbetarkategorierna gruvarbetare och tjänstefolk.

Empiriskt prövades hypotesen att lågt och högt valdeltagande sammanhänge med förekomst av respektive frånvaro av korstryck av Allardt (1956) med aggregerade data (kommuner i Finland) som grund. Med utgångspunkt från ett flertal jämförelser mellan i olika avseenden homogena och heterogena kommuner (s 140 f) drar han slutsatsen:

"Det är uppenbart att social och politisk enhetlighet vanligen frambringar en hög röstningsprocent." (s 142)

Detta påstående styrks bl a genom 12 jämförelser mellan i olika hänseenden homogena och heterogena kommuner (s 140 f). Data som pekar i samma riktning har beträffande valdeltagandet vid folkomröstningen om Norges EEC-anslutning redovisats av Valen (1973 s 223 f). Det korstryck som kan uppstå då en nyinflyttad väljare hamnar i en politisk miljö som står i motsättning till den miljö varifrån väljaren kommer var utgångspunkt för Cox (1970) som i en intervjuundersökning fann att nyinflyttade visade mycket större politisk instabilitet än de som bott länge på en ort.

I liknande termer diskuterar Särilvik (1966 s 202 f) förhållandet att nyinflyttade väljare har ett lägre valdeltagande än andra väljare.

Om man går tillbaka till Campbells uttryck "the implication of membership in communities and other large population groups" innebär det - med den tolkning jag har gett uttrycket - att individen dels hör till en geografisk enhet (kommun, county osv) som kan ha en bestämd politisk profil och dels hör till eller på annat sätt är knuten till en social kategori med förankring i arbetslivet (yrkesgrupp, socialgrupp, klass, socioekonomisk kategori)⁶⁾ med bestämda politiska värderingar. Dessa två anknytningar kan antingen stå i motsättning till varandra eller peka mot samma politiska beteende. Konstaterandet är trivialt och det är dessutom så att den politiska profil som en geografisk enhet har i stor utsträckning är en följd av den sociala kategorisammansättningen inom ifrågavarande enhet. Att individen såväl är knuten till ett lokalsamhälle som till en social kategori kan dock leda till att han utsätts för korstryck eller enhetligt tryck. Detta tryck, som på samma ort blir av olika typ för väljare som röstar med samma parti alltefter deras sociala kategoritillhörighet, kan tas som utgångspunkt för en precisering av antagandet om att det föreligger ett samband mellan partistyrka och frekvens av förändring av valarbeteende.

Jag anknyter åter till valresultatet i de tänkta kommunerna A-E samt till partigruppernas sammansättning i de olika kommunerna sådana dessa framgick av tabell III:3. De fyra möjliga typerna av väljare i extremkommunerna A och E har inordnats i de åtta cellerna i tabell III:7. Förutsättningarna för det följande resonemanget är i viss utsträckning orealistiska eftersom de inte beaktar att det vid val I och tidigare kan ha funnits ensartat tryck eller korstryck som påverkat röstningsbenägenheterna.

I den kommun där vänsterpartierna är starka, kommun E, befinner sig den stora grupp av väljare som kommer från arbetarklassen och som röstat med vänsterpartierna, dvs väljarna i cell 2, i en situation som innebär att de är utsatta för ett ensartat tryck att hålla fast vid det politiska ställningstagande de redan gjort. Det finns ingen anledning att - under normala politiska förhållanden - förvänta sig att dessa väljare i någon större utsträckning skall ändra sitt röstningsbeteende. Den lilla gruppen i cell 4, vänsterröstande från medelklassen i den kommun där vänsterpartierna är starka, befinner sig under korstryck eftersom de röstat i överensstämmelse med normerna i den politiska miljö de lever i men i motsättning till det vanliga beteendet inom den kategori de hör

6) Man skulle i andra politiska system än det svenska här med lika stor rätt kunna peka på den religiösa grupptillhörigheten.

Tabell III:7

Väljarunderlagets fördelning i kommunerna A och E vid val I samt den typ av socialt tryck de olika väljargrupperna utsätts för inför val II.

	Kommun A där vänsterpartierna är svaga	Kommun E där vänsterpartierna är starka
Vänsterpartiröstande från arbetarklassen som utsätts för	Cell 1 7.5 % Korstryck	Cell 2 67.5 % Ensartat tryck att hålla fast vid vänsterröstning
Vänsterpartiröstande från medelklassen som utsätts för	Cell 3 22.5 % Ensartat tryck att gå över till icke-vänsterröstning	Cell 4 2.5 % Korstryck
Icke-vänsterpartiröstande från arbetarklassen som utsätts för	Cell 5 2.5 % Korstryck	Cell 6 22.5 % Ensartat tryck att gå över till vänsterröstning
Icke-vänsterpartiröstande från medelklassen som utsätts för	Cell 7 67.5 % Ensartat tryck att hålla fast vid icke-vänsterröstning	Cell 8 7.5 % Korstryck

till. Detta är alltså en väljargrupp där anknytningen till det parti man stödde vid det senaste valtillfället kan förväntas vara mindre stark och förluster för vänsterpartierna inom denna grupp vid ett följande val kan inte betraktas som särskilt förvånande. Den intressantaste cellen från vänsterpartiernas synpunkt i kommun E är cell 6 som innehåller arbetare som icke-vänsterröstat, dvs antingen röstade de på ett parti inom det borgerliga blocket eller underlät de att rösta. Det är en grupp som utsätts för ett ensartat tryck att ändra sitt beteende så att det överensstämmer med det inom kommunen och det inom den kategori som dessa

väljare hör till modala beteendet. Möjligheterna till vinster för vänsterpartierna är uppenbarligen goda bland dessa väljare. I cell 8 finns de väljare som hör till den inom kommunen svaga kategorin och som följt det inom denna kategori vanliga röstningsbeteendet som är att inte stödja vänsterpartierna. Gruppen är utsatt för korstryck genom att man lever i en miljö som domineras av andra politiska normer än dem man själv har och möjligheterna till vinster för vänsterpartierna inom denna grupp är inte helt uteslutna.

I den kommun där vänsterpartierna är svaga, kommun A, är utsikterna till vinster för vänsterpartierna genomgående mindre och riskerna för förluster större än i kommun E. I cell 1 finns de arbetare som vid föregående val följde de politiska normerna inom den egna sociala kategorin och de har alltså gjort ett politiskt ställningstagande som står i motsättning till den i kommunen dominerande normen; man kan förutsätta att väljarna inom gruppen lever under ett korstryck som kan leda till att de vid ett kommande val underlåter att rösta på sitt tidigare parti. I denna kommun är från vänsterpartiernas synpunkt cell 3 den intressantaste och "farligaste" cellen. De röster man fick i kommunen finns huvudsakligen här och de kommer från den sociala kategori där relativt få väljare stöder vänsterpartierna. De som avgivit dessa röster är utsatta för ett ensartat tryck från sin kategori och från sin omgivning att ändra sitt röstningsbeteende och riskerna för partigruppen att förlora röster här är uppenbara. I cell 5 finns de arbetare som avvikit från sin kategoris modala röstningsbeteende och istället följt den politiska huvudriktningen i den kommun de lever i. Dessa väljare är utsatta för korstryck och vissa utsikter till vinster för vänsterpartierna finns, men det är en liten grupp det är fråga om. I cell 7 slutligen finner man de medelklassväljare som följt de politiska normerna i sin kategori och vilkas röstning överensstämmer med - och avgör - kommunens politiska profil. Dessa väljare befinner sig under ett ensartat tryck att inte ändra sin röstning och möjligheterna till vinster för vänsterpartierna måste bland dessa majoritetsväljare vara ytterst begränsade.

Det förda resonemanget kunde med lika stor rätt tagit sin utgångspunkt i förhållandena i kommunerna B och D, där styrkan hos det ensartade trycket dock kan förväntas vara mindre på grund av att dessa kommuner inte har en lika extrem social sammansättning som kommunerna A och E. I kommunen C där de två kategorierna är likstarka kan man däremot inte förvänta några förändringar på grund av ett ensartat tryck genom en samverkan av normerna i samhällsklassen och den politiska miljön.

De förändringar i väljarbeteende som man på grundval av förekomsten av ensartat tryck kan förvänta i olika typer av kommuner kan samman-

fattas: Om man har röstning efter vilken samhällsklass individen tillhör utsätts i de enheter där ett parti är starkt en stor andel av dem som inte stödde detta parti vid föregående val för ett ensartat tryck att ändra sitt röstningsbeteende mot det inom enheterna ifråga förhärskande politiska beteendet. I de enheter där samma parti är svagt utsätts däremot en stor del av partiets anhängare för ett ensartat tryck att lämna partiet så att de följer den politiska norm som råder inom ifrågavarande enheter. Den extrema slutsatsen av denna tillämpning av korstryckshypotesen eller snarare "ensartat-tryckhypotesen" blir: "Ett parti går framåt där det redan är starkt och bakåt där det redan är svagt. " Ett så extremt förhållande finner man dock sällan; slutresultatet efter en rad val skulle ju bli att ett parti antingen finge samtliga röster eller inte några röster alls. Krafterna som verkar måste alltså modifieras på olika sätt och hur det kommer sig att hypotesen kan förenas med den relativt stora stabilitet ifråga om partistyrka som man finner i de flesta kommuner kommer att framgå i kapitel IV.

En första modifiering av den "hårda" hypotesen får man genom att det ensartade trycket inte alltid verkar så som det skall göra enligt teorin. Allardt (1965) pekar i en genomgång av korstrycksbegreppets användbarhet på att man bör göra en distinktion:

"mellan å ena sidan det sociala tryck som olika grupper eller normkällor utövar och å den andra sidan de upplevelser som individen har av korstryck" (s 135, författarens kursivering).

Innebörden av att "vara utsatt för korstryck" har också utvecklats av Himmelstrand (1960 s 327) som visar att begreppet kan innebära a) att individen är utsatt för motstridigt tryck; b) att a) är för handen och att individen är medveten om de olika normkällornas skilda krav; c) att b) är för handen och att individen upplever förekomsten av skilda krav som en konflikt eller svårighet. Likartade distinktioner kan rimligen också göras beträffande dem som utsätts för ett ensartat tryck att ändra sin uppfattning; man får då i enlighet med Allardt skilja mellan å ena sidan det enhetliga sociala trycket och å den andra sidan den upplevelse som individen har av detta tryck. Genom att göra en sådan distinktion har man fått en förklaring till att förändringarna i väljarbeteende visserligen ofta går i den riktning som man förväntar sig men att utslaget är ganska svagt. Allardt (1965) pekar utifrån sin korstrycksutgångspunkt också på att:

"endast en bråkdel av de individer som lever i omgivningar där korstryck förekommer, reagerar på korstrycket genom att dra sig undan eller vara passiva" (s 136)

Förklaringarna till att individen inte alltid är medveten om eller om han är medveten om det ofta inte ger efter för ett förhandenvarande ensartat tryck (eller passiviseras av ett förhandenvarande korstryck) kan vara av olika slag.

Himmelstrand (1960 s 303 ff) visar i sina undersökningar av korstryckets betydelse på att personlighetsfaktorer spelar en stor roll för om individen passiviseras av att möta motstridigt tryck från olika normkällor. I en senare artikel pekar samme författare (Himmelstrand 1970) på att typen av politisk involvering är avgörande för om individen påverkas av sin omgivning:

"... on the level of the mass electorate people with an expressive concern for ideology will be more dependent on a good fit between their own ideological style and the prevailing style in their immediate environment than people with a pragmatic concern for ideology." (s 82)

Detta påstående beläggs också med data (s 85 ff). Som en annan orsak till att ändrat väljarbeteende inte nödvändigtvis blir följden av ett enhetligt socialt tryck från omgivningen ser Reuband (1970) att:

"Einzelne, subjektiv bedeutende Personen ... können ein funktionales Equivalent für viele, aber unbedeutende Personen darstellen. Ein Handeln wider die Majorität ist daher möglich" (s 551).

Ytterligare en förklaring till att ett ensartat socialt tryck inte behöver få något genomslag är att individen kan ha sina normkällor utanför de grupper han tillhör. Man kan erinra om Mertons (1957 s 387 ff) studie av skillnaderna mellan "local influentials" och "cosmopolitan influentials" där det framgick att de senare i stor utsträckning hämtade sin information i tidskrifter och kvalitetstidningar och överhuvudtaget var orienterade mot världen utanför det egna samhället. Butler och Stokes (1971 s 375 f) fann också helt skilda förändringsmönster bland väljare som kunde klassificeras som "nationally-oriented" och bland sådana som kunde klassificeras som "locally-oriented"; endast bland de senare återfanns en övervikt av sådana partiskiften som ytterligare förstärkte ett lokalt dominerande partis ställning.

De nämnda faktorerna, personlighetsfaktorer, typ av politiskt intresse, enskilda personer som utgör starka normkällor för individen samt det förhållande att individen kan hämta sin information från och påverkan av förhållanden utanför den egna sociala miljön, hör till de krafter som kan förklara att ett ensartat tryck inte behöver slå igenom med någon större styrka i de från lokala politiska normer avvikande väljarnas beteende. Förekomsten av sådana faktorer innebär dock inte att det ensartade trycket skulle vara ointressant som förklaring till förändringar av väljarbeteende.

III:5 Psykologiska teorier om förändring i väljarbeteende och deras anknytning till "tryckmodellen"

Enligt den diskussion som hittills förts är en individ som visat ett från omgivningen avvikande röstningsbeteende och som utsätts för ett ensartat socialt tryck, som är medveten om detta tryck och som upplever situationen som obehaglig benägen att ge efter för trycket och ändra sitt röstningsbeteende. Riecken (1959) går när han konstruerar en psykologisk modell för förändring i politiskt beteende ut från Homans' teori om socialt beteende och säger att individen har ett behov av att vara omtyckt, att han därför anpassar sig efter de primärgrupper han tillhör och att partiskiften främst är en följd av förändrade primärgruppsrelationer. Reuband (1971 s 548 ff) utgår från Heiders balanst teori i sin diskussion om vad som ligger bakom att en individ byter parti och han menar följaktligen att om en individ har en partisympati som står i motsättning till de sympatier som av honom positivt värderade individer har måste han för att uppnå balans mellan sina attityder ändra partisympatin eller omvända vännerna till det egna partiet eller skaffa andra vänner. Homans' och Reubands synsätt är inte helt skilda från varandra. Inget av dem förutsätter dock att individen ingår i ett större socialt sammanhang än den lilla gruppen och de låter sig därför inte gärna anknytas till det här redovisade synsättet som bygger på aggregat av individer och på att dessa aggregat skiljer sig från varandra vad beträffar politiska och sociala karaktäristika.

Max Kaase (1967 s 15 ff) bygger i sin diskussion om den psykologiska grunden för partibytten ytterst på en inlärningsteori men anknyter framförallt till Festingers teori om kognitiv dissonans. Även om denna teori har släktskap med Homans' och Heiders teorier är den inte på samma sätt knuten till sociala processer i små grupper och kan därför utgöra en bakgrund på det psykologiska planet till synen på att ändring av politiskt beteende är en följd av ensartat tryck. Festingers (1957) utgångspunkt är att

"the human organism tries to establish internal harmony, consistency or congruity among his opinions, attitudes and values. That is, there is a drive toward consonancy among cognitions" (s 260).

När individen inte är i detta läge kan han uppleva kognitiv dissonans. Framställningen här följer Festingers grundläggande text. Teorin har senare utvecklats men också kritiserats (se t ex Brown 1965 s 586 ff). Det vore att förenkla problemet att säga att individen under ensartat tryck ändrar åsikt för att han vill undvika kognitiv dissonans. Det i sammanhanget centrala är visserligen att en individ som upplever kognitiv dissonans strävar att reducera denna men Festinger pekar på att det finns tre olika möjligheter att uppnå detta resultat:

- "1) By changing one or more elements involved in the dissonant relations.
- 2) By adding new cognitive elements that are consonant with already existing opinions.
- 3) By decreasing the importance of the elements involved in the dissonance." (s 264)

Den tredje möjligheten skulle kunna innebära att individen söker undvika kontakter som medför att han upplever den kognitiva dissonansen och detta är ett sätt att behålla den tidigare partipreferensen. I praktiken torde ett sådant förhållningssätt vara svårt för den som lever i en miljö där en annan politisk uppfattning än den egna är helt dominerande. Denna tredje möjlighet skulle också kunna innebära att individen minskar sitt politiska intresse så att han eventuellt underlåter att rösta vid ett följande val, vilket i så fall ger just det resultat som kan förväntas enligt hypotesen om det ensartade trycket. Den andra möjligheten att undvika kognitiv dissonans skulle i detta sammanhang kunna innebära att en individ försöker minska upplevelsen av att vara en politisk avvikare genom att utifrån, t ex genom massmedia, skaffa information som står i överensstämmelse med hans åsikter. Han kan också söka efter likasinnade; sådana individer finns trots den politiska snedfördelningen. Scheuch (1965) gör i en diskussion om i vad mån politiska åsikter är kända för omgivningen några påståenden, som han också belägger med data, om möjligheterna att varsebliva avvikande politiska uppfattningar i en homogen miljö och dessa påståenden har direkt relevans för möjligheten för individen att finna "nya konsonanta element" i sin omgivning:

"Je 'respektabler' die politische Präferenzen eines Akteurs sind, um so sichtbarer sind sie in der Öffentlichkeit.

'Respektabilität' bestimmt sich auf Grund der Normen einer jeweiligen intermediären Umwelt ..." (s 186)

"Entscheidende für die Offenheit bei Unterhaltungen über Politik ist die Situation der intermediären Umwelt im Hinblick auf die Homogenität politischer Orientierungen, die Intensität der Meinungsverschiedenheiten über politische Themen und den Grad an Gruppenantagonismus allgemein." (s 195)

Även Noelle-Neumann (1973 s 99 ff) visar hur försiktiga företrädare för en minoritetsuppfattning är när det gäller att torgföra den egna åsikten i jämförelse med vad fallet är med företrädare för en majoritetsuppfattning. Det finns alltså stora möjligheter att nya kontakter inom den egna miljön snarare kommer att öka än minska den kognitiva dissonansen⁷⁾.

-
- 7) Himmelstrand och Lindhagen (1970) redovisar data som delvis går emot "orthodox cognitive dissonance theory" och som tyder på att socialt uppåt mobila personer med vänsteråsikter ofta blir mera övertygade i sin uppfattning vid diskussioner med meningsmotståndare.

Vad slutligen beträffar det första sättet att minska den kognitiva dissonansen är möjligheterna för individen att uppnå konsonans genom att ändra omgivningens politiska ställningstagande en i det närmaste oframkomlig väg. Däremot är möjligheterna att ändra det egna politiska ställningstagandet alltid för handen. I den mån individen "väljer" denna sista "lösning" liksom när han "väljer" att minska det politiska intresset - vilka båda "lösningar" ger det resultat som man skall vänta sig av ett ensartat socialt tryck - så tar han dessa vägar inte främst för att han vill undvika kognitiv dissonans utan för att den sociala strukturen är sådan att den inte ger några större möjligheter att söka andra vägar för att undvika kognitiv dissonans.

III:6 Empiriska data om olika väljargrupperns benägenhet att byta parti

De empiriska data från tidigare undersökningar som närmast kommer att redovisas anknyter till diskussionen om under vilka förhållanden väljare kan förväntas vara utsatta för ensartat tryck och korstryck vilken sammanfattades i tabell III:7 så till vida att de visar: a) att individer som hör till en kategori inom vilken röstning på ett parti är vanlig men som tidigare inte röstat på partiet går över till detta parti i större utsträckning än väljare som hör till en kategori inom vilken röstning på ifrågasvarande parti inte är vanlig eller b) att individer som stött ett parti som endast får en liten andel av rösterna inom den kategori de tillhör lämnar detta parti i större utsträckning än väljare som tillhör en kategori där ett sådant röstningsbeteende är vanligt.

Redan i Voting visade Lazarsfeld-gruppen att av dem som hade sympatier för republikanerna i juni dvs före den egentliga valkampanjens början hade fyra procent ändrat sin röstningsavsikt i augusti om de tillhörde "white collar"-kategorin medan motsvarande siffra för fackföreningsanslutna arbetare var elva procent. Omvänt hade en femtedel av dem med "white collar"-yrken som i juni sade sig ha för avsikt att rösta med demokraterna ändrat denna röstningsavsikt i augusti medan en sjundedel av de fackföreningsanslutna arbetarna hade gjort motsvarande svängning (Berelson, Lazarsfeld och McPhee 1954 s 125). Liknande resultat erhöles också när man undersökte svängningarna mellan juni och det slutliga ställningstagandet i november liksom ifråga om de förändringar som fanns mellan retrospektivt uppgiven röstning 1944 och röstningsavsikt i juni 1948 även om tendensen var mindre stark i det sistnämnda fallet (s 141 f).

En annan undersökning från det amerikanska presidentvalet 1948 gav liknande resultat: Truman förlorade under den sista månaden av valkampanjen anhängare inom den kategori där han från början hade ett svagt stöd ("professional and managerial occupations") medan han vann anhängare från Dewey inom den kategori ("skilled and semi-skilled occupations") där han från början stod bättre till (Campbell och Kahn 1952 s 28 ff). Janowitz och Marvick (1956 s 28 ff) fann i sina data från undersökningar i samband med presidentvalet 1952 att det var mycket lättare för republikanerna (Eisenhower) att vinna nya väljare i medelklassen än bland arbetarna.

De tidiga engelska valstudierna kom fram till liknande resultat. Martin (1952) konstaterade:

"... there was no movement at all away from the Conservative cause between the two elections (1945 och 1950) among the non-manual occupations. On the other hand about one-third of those who cast their votes for Labour in 1945 (och som hade icke-manuella yrken) seem to have shifted their allegiance by the next election ... The movement away from Labour was considerable less marked among the manual workers ... At the same time, a rather higher proportion of the manual workers who in 1945 had voted Conservative changed their party in 1950." (s 239 ff)

Beträffande samma val fast på grundval av en panelstudie kunde Benney, Gray och Pear (1956) visa att:

"People whose vote intention is the same as that of the majority of their group (i. e. conformists) are highly likely to stick to it on polling day. Those with a deviant vote intention (i. e. one which differs from that of the majority of their group) are less likely to remain constant to it, more likely to change to another party and more likely to be non-voters. This is true for a variety of characteristics - socio-economic status, subjective class assessment, occupation." (s 179 f)

Milne och Mackenzie (1958) byggde i sin valkretsundersökning - liksom Martin - på retrospektiva frågor och resultaten från denna pekar dels mot att den grupp som gick från Labour hade en större andel med icke-manuella yrken än vad de Labour-röstande som helhet hade (s 47) och dels mot att i den mån arbetarväljare mobiliserades så gick två tredjedelar av dem till Labour medan i den mån övriga väljare mobiliserades så gick tre fjärdedelar av dem till de konservativa (s 46). Senare engelska data om partiskiften presenteras av Butler och Stokes (1971) som i detta sammanhang framförallt tar upp "the homing tendency", dvs att väljare som bytt parti en gång ofta återvänder till det ursprungliga partiet. Författarna konstaterar att ett sådant beteende är betydligt vanligare när återgången är konsistent med en subjektiv klassidentifikation än då ett sådant beteen-

de skulle stå i motsättning till den subjektiva klassidentifikationen (s 363).

Från undersökningar i Västtyskland har Kaase (1965 s 125 och 1967 s 174) redovisat tabeller som visar att arbetarna utgjorde en betydligt större andel av dem som gick över från CDU/CSU-röstning till SPD-röstning mellan 1957 och 1961 än vad de utgjorde av dem som röstade med de förstnämnda partierna vid båda valen. En från övriga här redovisade undersökningar något avvikande utgångspunkt hade Linz (1967 s 311 ff) då han belyste efterkrigspolitiken i Västtyskland. Han undersökte i vad mån partier-
nas olika väljargrupper följde partilinjens och var positiva eller negativa till Konrad Adenauer som förbundskansler. CDU:s medelklassväljare var betydligt mera positiva än samma partis arbetarväljare medan motsatsen däremot inte var för handen, dvs SPD:s medelklassväljare var mera ogillande i sin attityd till regeringschefen än samma partis arbetarväljare. Linz utsträckte också sin undersökning till att omfatta religiös kategori-
tillhörighet och fann därvid i stort sett att katoliker oavsett partitillhörighet var mera positiva än protestanter till katoliken Adenauers politiska verksamhet⁸⁾.

Från sin panelundersökning av väljarbeteendet i Norge redovisar Valen och Marthinussen (1972 s 271 ff) data om förändringarna i röstning inom olika yrkesgrupper mellan stortingsvalen 1961 och 1965. Av arbetare som röstade med Arbeiderpartiet 1961 röstade fem procent med något av de borgerliga partierna 1965 och inom kategorierna tjänstemän och egna företagare samt jordbrukare och fiskare var motsvarande tal elva respektive nitton procent. Av arbetare som röstade med ett borgerligt parti 1961 var det fyra procent som gick över till Arbeiderpartiet eller Socialistisk Folkeparti 1965 medan två procent av de borgerligt röstande

-
- 8) Linz utgick i sin undersökning från två alternativa hypoteser. Den första innebär att man skall förvänta sig att de som vid röstningen betar sig på ett annat sätt än majoriteten inom den egna sociala kategorin fortfarande befinner sig i ett opinionsklimat som är positivt till det andra partiet och att dessa väljare därför är mindre avgjorda i sin identifikation med det parti de röstat med än när samma röstning innebär att man följt majoriteten inom den egna sociala kategorin. Denna hypotes överensstämmer alltså ganska väl med den diskussion som förts i detta kapitel. Den andra hypotesen anknyter till Simmels teorier om renegatens sociala beteende och innebär att den som avviker från sin sociala kategoris majoritetsbeteende måste vara en övertygad anhängare av sitt parti och därför också mera benägen att starkt identifiera sig med det än vad är fallet med den som ingår i en kategori där det är normalt beteende att rösta med partiet. Den förra hypotesen får mera stöd i data än den senare även om undantag som det i texten redovisade finns.

tjänstemännen och egna företagarna och mindre än en procent av jordbrukarna och fiskarna gjorde motsvarande partibyte.

Svenska data om i vilken utsträckning olika delar av partiernas väljarunderlag har olika benägenhet att ändra sin röstning är mycket sparsamt förekommande. Särilvik (1970 s 261) visar dock att av dem som 1964 röstade med centerpartiet och var jordbrukare var det åtta procent som 1968 redovisade ett annat partival medan mera än en fjärdedel av centerpartiets övriga väljare från 1964 röstade för ett annat parti 1968. Särilvik (1959) ger också i en rapport om intervjuundersökningen i samband med folkomröstningen i pensionsfrågan 1957 uppgifter som visar på att det var betydligt flera som följde den av deras eget parti rekommenderade linjen bland dem som hörde till en "partiet 'närstående' socialekonomisk grupp" än bland dem som hörde till en "annan socialekonomisk grupp" (s 54). Det framgår också att under kampanjens slutskede framförallt de ändrade sin röstningsavsikt som tidigare avsett att välja en annan linje än den som hade starkast anslutning inom den egna socialgruppen; det var fyra gånger så många som ändrade sig och dubbelt så många som avstod från att rösta i denna grupp än bland dem som redan tidigt avsåg att rösta för den linje som hade den starkaste anslutningen inom den egna socialgruppen (s 93 ff).

I en lång rad av undersökningar har det alltså framkommit: Ett parti har lättare att göra vinster bland väljarna inom en social kategori där man redan i hög grad stöder partiet än bland väljarna inom en social kategori där man inte i någon större utsträckning stöder partiet och ett parti har lättare att behålla dem av sina väljare som hör till en social kategori där man i stor utsträckning röstar för partiet än det har att behålla dem av sina väljare som hör till en kategori där man endast i ringa utsträckning stöder partiet. När man sätter dessa välbestyrkta tendenser i relation till cellerna i tabell III:7 där en valmanskår hade delats på de sociala kategorierna arbetarklass och medelklass och där rösterna betraktades som vänsterpartiröster eller icke-vänsterpartiröster innebär de att vid ett kommande val endast en liten andel av väljarna i cellerna 1 och 2 kommer att lämna vänsterpartigruppen, att en större andel av väljarna i cellerna 3 och 4 kommer att gå över till ett annat röstningsbeteende, att det finns goda möjligheter att en inte obetydlig andel av väljarna i cellerna 5 och 6 går över till vänsterpartiröstning och att endast en liten andel av väljarna i cellerna 7 och 8 kan förväntas göra samma byte. Dessa "sannolikheter" kommer dock att modifieras genom den betydelse som själva partistyrkan i de två helt olika sammansatta kommunerna har för väljarnas benägenhet att byta parti.

III:7 Empiriska data om den politiska miljöns betydelse för benägenheten att byta parti

Det är inte lika lätt att finna empiriska data som visar på en självständig verkan av de politiska majoritetsförhållandena på en ort för partibytan som det är att finna undersökningar som visar på en socioekonomisk "homing tendency" bland väljarna. Vad som avses är alltså undersökningar av vilka det framgår att ett parti har lättare att vinna nya röster och att behålla de röster det redan har i ett område på grund av att partiet är starkt i området eller att ett parti har svårare att vinna nya röster och att behålla de röster partiet har i ett område på grund av att partiet är svagt i området.

Det finns en lång rad intervjuundersökningar som med en statisk utgångspunkt bekräftar Tingstens "law of the social centre of gravity" och därigenom indirekt underbygger den argumentering som förts tidigare (se t ex Borre 1973 s 5 ff och Valen och Rokkan 1974 s 339) men dynamiska undersökningar med motsvarande resultat är sällsynta. Klingemann (1968 s 75 ff) visar att katolikerna i en västtysk valkrets var betydligt mera benägna att följa den katolska valnormen att rösta med CDU om de bodde i konfessionellt homogena församlingar än i andra församlingar.

Segal och Meyer (1969) framlägger data insamlade i amerikanska storstäder och visar att det inte bara är så att grannskapets socioekonomiska status i stor utsträckning påverkar individer i den riktning man har anledning att förvänta vid deras röstning utan att det också är så att grannskapet behåller sin betydelse vid en jämförelse mellan städer med olika politiska majoritetsförhållanden. Högstatuspersoner i ett lågstatusområde röstade alltså mera demokratiskt än högstatuspersoner i ett högstatusområde i såväl ensidigt demokratiskt som ensidigt republikanskt dominerande städer. Bland såväl högstatus- som lågstatuspersoner fanns det också en tendens att man oberoende av grannskapets sociala sammansättning röstade mera republikanskt (demokratiskt) om man bodde i en av republikanerna (demokraterna) dominerad stad. Greenstein och Wolfinger (1958) hävdar att de republikanska framgångarna i de nordamerikanska förstadsområdena under 1950-talet mera berodde på en anpassning till omgivningen än på att de grupper som flyttade in i dessa bebyggelsemiljöer hade en republikansk profil redan vid inflyttningen. McRae (1955) diskuterar varför man inte finner någon positiv samvariation mellan andelen industriarbetare och andelen demokrater på den amerikanska landsbygden när man finner en stark sådan i städerna och slår fast att det inte endast är den relativa frekvensen av företrädare för olika yrkeskategorier som inverkar på valresultatet utan att:

"It may also be that the political interests of various farm-groups dominate those of non-farm groups in rural areas and that the full answer lies in the analysis of farm politics. However another general hypothesis seems fruitful: the party choice of rural voters may be formed and maintained to a large extent through the persistence of a closeknit and homogeneous leadership in rural communities. Thus the position of the individual voter in a communication group and the pressures toward consensus in that group may contribute to this rural-urban difference." (s 334)

Putnam (1966) diskuterar vilka mekanismerna är när ett lokalt politiskt tryck verkar och för fram tre alternativa förklaringar till att man finner valresultat som pekar mot förekomsten av ett sådant tryck: 1) det redan starka partiet har bättre propagandaresurser än det svaga partiet; 2) individen har en tendens att identifiera sig med det samhälle han lever i och anta de där dominerande värderingarna; 3) den homogena omgivningen influerar individen och det är alltså inte lokalsamhället (the community) som sådant som är agent för påverkan utan istället den ensidiga information som individen får genom sina kontakter med andra. Putnam finner i sitt material inget stöd för den första förklaringsmöjligheten, föga stöd för den andra och starkt stöd för den tredje förklaringsmöjligheten. Detta baserar han på att det vid sidan av vänskapsgruppernas sammansättning framförallt är medlemskap i formella organisationer (typ PTA) som avgör om individen följer de normer om vilket parti man skall rösta på som finns i ett samhälle.

Cox (1969a) bestyrker Putnams värdering av föreningsmedlemskapets betydelse för följsamheten gentemot lokala röstningsnormer men finner inget stöd för att vänskapsgruppernas sammansättning har någon kontextuell inverkan på individens röstning. Denne författare visar också att kontakter inom organisationer med större räckvidd än över det lokala samhället för individen i stor utsträckning kan upphäva det tryck som den lokala politiska miljön eljest utövar. Cox jämförde också personer som bott olika länge i sitt valdistrikt och fann att det inflytande som den lokala politiska miljön utövade genom de på orten förankrade organisationerna var särskilt starkt bland nyinflyttade; nyinflyttade med anknytning till organisationer som inte är lokalt förankrade var dock i stort sett opåverkade av de röstningsnormer som fanns i de valdistrikt där de bosatt sig. Bland dem som bott länge i valdistriktet gjorde sig emellertid det lokala politiska trycket gällande i viss utsträckning även bland dem som hade anknytning till geografiskt extensiva sekundärgrupper.

Ennis (1962) analyserade opinionsförändringarna under en valkampanj med hänsynstagande till de politiska majoritetsförhållandena i de områden där de intervjuade bodde. Han fann att majoritetspartiet - oavsett

vilket det var - gjorde en vinst genom den "turnover" som ägde rum under den sista månaden före valet och konstaterar:

"The fact that the majority party picks up strength during the campaign at the expense of the minority suggests a set of problems that begin to transcend the concern with the individual voter. These problems have to do with the political equilibrium of the community over time for it is likely that up to a point the majority party gains strength cumulatively across a series of elections." (s 195)

Butler och Stokes (1971 s 365 f) visar i sin undersökning att "the homing tendency" för f d konservativa var betydligt större om de bodde i en säker konservativ valkrets och att motsvarande förhållande också gällde för f d labourväljare i en av deras tidigare parti dominerad valkrets.

I detta sammanhang mycket intressanta data har redovisats av Friederike Golzem (1968). Hon undersökte i vad mån de olika partiernas anhängare sade sig vara benägna att byta parti och grupperade dem efter den miljö de levde i: Homogen egen partiomgivning, blandad partiomgivning (utan eller med kontakt utanför den egna gruppen) och homogen annan partiomgivning. Andelen potentiella partibytare bland SPD-väljarna var 12, 23, 39 och 59 procent beroende på omgivningens politiska inställning och för CDU-anhängarna var motsvarande tal 15, 31, 50 och 63 procent. Bytesbenägenheten sammanhänge inte i särskilt hög grad med den intervjuades eget yrke. Bland SPD-anhängarna med arbetaryrken ("traditionell linker Bereich") var det 7, 30 och 63 procent som kunde tänka sig att byta parti alltefter omgivningens stöd för den tidigare röstningen och för CDU-väljarna med arbetaryrken blev motsvarande siffror 12, 39 och 69 procent. Liknande serier erhöles för dem som yrkesmässigt betecknas som "traditionell katholischer Bereich" alltefter graden av överensstämmelse mellan individens och omgivningens politiska ställningstagande. Resultaten sammanfattas:

"Regelmässig steigt der Anteil potentieller Parteiwechsler an, je weniger die politischen Anschauungen der Umgebung mit der eigenen Anschauungen übereinstimmen. In Bevölkerungskreisen, in denen die politischen Überzeugungen einheitlich und die sozialekonomischen Bedingungen homogen sind, darf man nur geringe Wählerbewegungen erwarten ... Das heisst: die Chancen für Mobilität sind sehr gering bei SPD-Anhänger in deren persönlicher Umgebung die SPD-einflüsse überwiegen und die zudem noch zur traditionell links gestehenden Arbeiterschaft gehören. Bei CDU-Anhänger ist die Mobilität sehr gering, wenn ihre Umgebung ebenfalls CDU wählt und wenn sie zum traditionell katholischen Teil der Bevölkerung zu zählen sind." (s 109 f)

Det finns alltså några undersökningar som på olika sätt styrker att ett parti har lättare att göra vinster inom samtliga sociala kategorier i enheter där partiet är starkt än där det är svagt eller som styrker att en röstningsnorm inom en social kategori slår igenom med olika styrka beroende på hur väl företräd den sociala kategorin är inom ett område. Då dessa resultat relateras till cellerna med olika typer av väljare i tabell III:7 måste de "sannolikheter" för partibyten i skilda kategorier som diskuterades i avslutningen av föregående avsnitt ändras på grundval av att vänsterpartigruppens styrka är mycket större i kommun E än i kommun A.

Det framhölls i avsnitt III:6 att i cellerna 1 och 2 där vänsterpartigruppens arbetarväljare finns skulle riskerna att förlora väljare vid ett kommande val vara små för partigruppen. Detta gäller med hänsyn till de resultat som kommit fram i detta avsnitt alldeles uppenbart i cell 2 där den förlustrisk som redan tidigare betraktats som liten ytterligare minskas genom att vänsterpartierna har en mycket stor styrka i kommun E; partigruppens svaga ställning i kommun A gör däremot att andelen av väljarna i cell 1 som lämnar partigruppen bör bli större än vad fallet skulle vara om partibytesfrekvensen uteslutande styrdes av väljarnas sociala kategoritillhörighet. Riskerna för förluster skulle också enligt den tidigare sammanställningen vara stora i cellerna 3 och 4 med medelklassväljare som röstat för vänsterpartierna. De resultat som kommit fram i detta avsnitt har pekat på att förlustriskerna i cell 3 bör vara ännu större än man med utgångspunkt från kategorisammansättningen kan förvänta; i cell 4 kan man däremot förvänta att en mindre andel av väljarna kommer att överge partigruppen än vad fallet skulle bli om benägenheten att byta parti endast vore avhängigt av kategoritillhörigheten.

Beträffande de celler i vilka de tidigare icke-vänsterpartiröstande finns framhölls i föregående avsnitt att möjligheterna till övergång till sådan röstning skulle vara stora i cellerna 5 och 6, dvs de celler som rymmer de icke-vänsterpartiröstande arbetarna. Detta kan specificeras till att andelen väljare i cell 5 som gör ett byte till vänsterpartiröstning inte kommer att vara lika stor som i cell 6; väljarna i de två cellerna kommer visserligen från samma kategori men de lever i skilda politiska miljöer. Det har också sagts att möjligheterna för vänsterpartierna att göra vinster i cellerna 7 och 8 med icke-vänsterpartiröstande medelklassväljare måste vara mycket begränsade. Detta får med utgångspunkt från den betydelse som den sociala miljön har visat sig ha också modifieras; inom cell 8 kan den redan starka majoriteten vänsterpartiväljare i kommun E verka till partigruppens förmån och andelen övergångar till partiet blir större än i cell 7 där den politiska miljön och typen av väljarunderlag samverkar till att göra sannolikheten för övergångar till vänsterpartiröstning mycket liten.

I detta och föregående avsnitt har förändringsbenägenheten inom olika väljargrupper och inom olika politiska miljöer som kommit fram i skilda undersökningar diskuterats och då de systematiseras visar de sig styrka den hypotes om eller modell för förändring i aggregerat väljarbeteende som kom ut av diskussionen av korstrycks/ensartat-tryckbegreppet i avsnitt III:4.

III:8 Empiriska data om frekvensen av ändrat politiskt beteende

Utöver de resultat från olika intervjuundersökningar som tidigare redovisats och som har relevans för "tryckmodellen" sådan den förts fram i detta kapitel har dessa undersökningar gett ett väletablerat resultat som är betydelsefullt för varje modell för förändringar i väljarbeteende och som innebär att en inte obetydlig del av valmanskåren ändrar sitt röstningsbeteende mellan två val även om nettoförskjutningarna i partistyrka är små.

Av Daudts (1961 kap XV) sammanfattning av bl a de engelska intervjuundersökningarna på valkretsbas från 1950-talet framgår att om man som "floating voters" räknar alla som bytt parti, alla som gått över från icke-röstning till röstning och alla som gått över från röstning till icke-röstning så utgör de instabila väljarna 36, 23 och 25 i procent av de i ifrågavarande tre undersökningar intervjuade personerna. Liknande data från England fast från en senare tidsperiod och gällande ett för hela landet representativt urval men utan direkt anknytning till några val presenterar Butler och Stokes (1971 s 355 f). De siffror dessa författare anger för rörligheten inom valmanskåren under tre - olika långa - tidsintervall är 30, 36 och 26 procent. Amerikanska data om "between election switchers" sammanfattas av Sears (1969 s 354) och denne konstaterar i anslutning till Key (1968 s 20) att andelen väljare som går över från det ena stora partiet till det andra eller från icke-röstning till röstning med något av de stora partierna mellan två presidentval genomsnittligt för sex par av val ligger något under 15 procent.

Valen och Marthinussen (1972) redovisar den totala rörligheten, dvs de inkluderar i den rörliga väljargruppen de väljare som rört sig mellan icke-röstning och röstning och mellan röstning och icke-röstning, inom den norska valmanskåren mellan stortingsvalen 1961 och 1965 och mellan 1965 och 1969. I båda fallen kan man ur de publicerade tabellerna (ss 264 och 301) få fram att de rörliga väljarna utgjorde 23 procent av hela den

intervjuade populationen. Borre (1974 s 13) visar att av dem som röstade både vid folketingsvalet 1971 och 1973 var det över 41 procent som bytte parti.

I Statistiska centralbyråns redovisningar av intervjuundersökningarna i samband med de svenska andrakammarvalen kan man i flera fall räkna fram rörligheten i valmanskåren mellan två val. Mellan kommunalvalet 1958 och riksdagsvalet 1960 (Riksdagsmannavalet 1959-1960 del II s 59) var rörligheten totalt 21 procent, mellan kommunalvalet 1962 och riksdagsvalet 1964 (Riksdagsmannavalet 1961-1964 del II s 99) var, exklusive de väljare som bytte mellan ett borgerligt parti och en samlingsrörelse, den totala rörligheten 19 procent. Mellan riksdagsvalet 1964 och 1968 (Riksdagsmannavalet 1965-1968 del II s 94) var det bortsett från den rörlighet som fanns mellan borgerliga samlingsrörelser och ett borgerligt parti totalt 27 procent av valmanskåren som ändrade sitt beteende. Ser man endast till byten mellan partiblocken och byten mellan röstning och icke-röstning var den rörliga andelen 16 procent av de vid båda tillfällena röstberättigade. Mellan riksdagsvalet 1968 och riksdagsvalet 1970 slutligen var det 22 procent av valmanskåren som på något sätt ändrade sitt röstningsbeteende (se Särllvik 1973 s 69).

I de svenska undersökningarna kan man lägga märke till ytterligare ett resultat som kan ha relevans för modeller för förändringar i väljarbeteende. Särllvik (1966 s 216 f) jämför data från väljarundersökningarna 1956 och 1960 och konstaterar att de sammantagna höger- och folkpartier-na under denna period förlorade väljare i samtliga yrkesgrupper⁹⁾, att centerpartiet vann väljare i samtliga yrkesgrupper och att socialdemokraterna och kommunisterna sammantagna fick en större andel av väljarna i samtliga yrkesgrupper utom i jordbrukargruppen. Dessa uppgifter ger antydningar om att ett valutslag gör sig gällande inom alla eller flertalet socioekonomiska kategorier och att man eventuellt skulle kunna tala om "the social uniformity of the swing".

9) Företagare, Jordbrukare, Tjänstemän m fl, Industri-, byggnads- och grovarbetare samt Övriga arbetare.

KAPITEL IV. EN TYPOLOGI FÖR TOLKNING AV PARTISTYRKE- FÖRSKJUTNINGSMÖNSTER

Mot bakgrund av den tidigare diskussionen - särskilt i avsnitt II:6 och III:4 - går jag i detta kapitel in på vad olika kombinationer av förändringsbenägenheter i fråga om röstning på ett parti inom olika väljargrupper leder till för mönster i förändringar av styrkan för detta parti i kommuner som skiljer sig åt vad social sammansättning beträffar. Utgångspunkt för diskussionen är ett parti vars styrka är sammansatt på samma sätt och varierar på samma sätt som vänsterpartiernas styrka i de fem kommunerna som presenterades i avsnitt III:2. De förändringsmönster som kommer fram här kommer sedan att användas som utgångspunkt för tolkningen av de förändringar i partistyrka i olika typer av kommuner under perioden 1960-1970 som framläggs i kapitel VI. Typologin som bygger på idealiska förhållanden för en förändringsanalys - endast två politiska grupper, "partier", förutsätts finnas liksom endast två sociala kategorier och partistyrkan är mycket varierande mellan olika kommuner - avses fylla en liknande funktion som den typologi som Davis, Spaeth och Huson (1961) redovisar för tolkning av data där man kan räkna med effekter på såväl individuell som kontextuell nivå.

De förändringsmönster som genomgås har ordnats efter stigande komplexitet. Först behandlas, i avsnitt IV:1, sådana styrkeförskjutningar som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" (se avsnitt II:6) ger för ett parti som har olika styrka i olika enheter. Resultaten av sådana övergångsbenägenheter inom var och en av de två sociala kategorier varav valmanskåren i kommunerna A-E är sammansatt redovisas sedan i avsnitt IV:2. Avsnitt IV:3 - som utgör huvuddelen av kapitlet - har en dubbel funktion. Utgångspunkten är att förändringsbenägenheterna bland ett partis väljare är sådana som framkommit i undersökningarna som refererades i avsnitt III:6, dvs att väljare från olika sociala kategorier har olika benägenhet att gå över till ett parti och att stanna kvar i ett parti beroende på hur närstående partiet den sociala kategori är som de hör till. Förändringsmönstren i avsnitt IV:3 bygger alltså på olika förändringsbenägenheter inom olika kategorier men förutsätter att väljarna inom en social kategori har samma förändringsbenägenheter i förhållande till ett parti oavsett vilken styrka kategorin och partiet har i den enhet där de lever. Sådana övergångsbenägenheter kallas i fortsättningen ofta "kategorispecifika övergångsbenägenheter". Genom att netto-

resultatet av övergångsbenägenheten från partiet inom den grupp av väljare som tidigare röstat på det och övergångsbenägenheten till partiet inom den grupp av väljare som tidigare inte röstat på det relateras till varandra inom var och en av de två sociala kategorierna konstrueras i detta avsnitt en rad systematiska förändringsmönster (tretton stycken); det är dessa som utgör den typologi som tjänar som tolkningsmall för partiernas styrkeförskjutningar 1960-1970 i kapitel VI.

I avsnitt IV:4 diskuteras vilka förändringsmönster man kommer fram till om inte endast den sociala kategoritillhörigheten utan också den politiska miljön bestämmer övergångsbenägenheterna till och från ett parti; här är alltså utgångspunkten de resultat från olika undersökningar som redovisades i avsnitt III:7 där det framgick att ett parti ofta har lättare att vinna nya väljare och att behålla gamla väljare oavsett deras sociala kategoritillhörighet i enheter där partiet är starkt än där det är svagt. De övergångsbenägenheter som kommer fram här är alltså sådana som "tryckmodellen" ger. Svårigheterna att få fram i vad mån förändringsmönster av den typ som "tryckmodellen" ger är en följd av att en social kategori som står nära ett parti är välrepresenterad där ett parti är starkt eller av att partistyrkan som sådan utövar ett tryck på väljarna diskuteras i avsnitt IV:5. Där framläggs också möjligheten att komma ifrån dessa svårigheter genom att inte endast se till partistyrka som en funktion av social kategorisammansättning i kommunerna. Genom att jämföra förändringsmönstren i kommuner med likartad styrka för ett parti men med olika grund för denna partistyrka visas hur det går att klarlägga både i vad mån man kan iaktta förändringsmönster i enlighet med de tidigare framlagda modellerna och i vad mån man kan iaktta förändringar som står i överensstämmelse med de i avsnitt II:6 och II:7 diskuterade tendenserna, dvs dels att partiernas väljarunderlag skulle bli mindre klassbundet, dels att regionala skillnader i partiernas styrka skulle upplösas.

IV:1 Förändringsmönster vid övergångsbenägenheter som är oberoende av sociala faktorer

Den enklaste modellen för förändring av väljarbeteende är att det inte finns några skillnader i fråga om väljarnas övergångsbenägenheter mellan olika enheter. Övergångsbenägenheten från ett parti bland dem som vid ett föregående val röstade för partiet och övergångsbenägenheten till samma parti bland dem som vid det föregående valet inte röstade för det är i ett sådant fall oberoende av inom vilken social kategori väljarna hör hemma och av varje form av socialt tryck som sammanhänger med

partiets lokala styrkeförhållanden. Denna modell har redan redovisats i avsnitt II:6 och Borre (1970) som talar om denna modell som "the transition model" beskriver följderna av den enligt följande:

"By working directly out of the transition-table, the change in the vote for a party is always expected to be negatively related to the former vote for the same party. When the transition table, and only this table, is used to form expectations for the ecological pattern of change, the implicit assumption is that the voter has 'forgot' about his earlier voting and his lasting party preferences. He merely belongs to the category who voted in a certain way at the preceding election. This is an example of the so called Markov assumption."

(s 6)

Resultatet av ett sådant övergångsmönster tillämpat för ett parti (P) som har samma styrkevariation som vänsterpartierna i de fem kommunerna från tabell III:3 redovisas i tabell IV:1, där såväl övergångsbenägenheter som totalt inte leder till någon förändring i partistyrka (A) som sådana som totalt ger vinst (B) och förlust (C) för partiet tagits med. I samtliga fall antas åtta procent av valmanskåren ändra sitt röstningsbeteende, en andel som enligt de data som redovisades i avsnitt III:8 måste anses vara ganska låg. Förändringarna i partistyrka har redovisats med de mått som diskuterades i avsnitt III:3. I det första exemplet (A) tar vinster och förluster ut varandra i den valmanskår som de fem kommunerna bildar; partiet gör en vinst i de kommuner där det är svagt och en förlust i de kommuner där det är starkt. Här framgår klart att det är omöjligt att förena tanken på ett valresultat som bygger på likadana övergångsbenägenheter i alla väljarkategorier och i alla kommuner med uppfattningen om att det finns en "national uniformity of the swing" (jfr Butler och Stokes 1971 s 267 ff). Vid vinstvalet (B) blir framgången mycket större - mätt både med mått 1 och mått 2 (vinstversion) - i de kommuner där partiet är svagt än i de kommuner där det står starkt och vid förlustvalet (C) blir tillbakagången - såväl enligt mått 1 som mått 2 (förlustversion) - större i de kommuner där partiet är starkt än där det är svagt. Ett första förändringsmönster för ett parti i kommuner med olika styrka för detta parti mot vilket alla andra förändringsmönster kan ställas har nu framkommit: Om övergångsbenägenheterna till ett parti är desamma och övergångsbenägenheterna från ett parti är desamma i alla enheter kommer valresultatet för partiet att bli bättre (större vinst respektive mindre förlust) i enheter där det har en liten (mindre) andel av valmanskåren än där det har en stor (större) andel av valmanskåren. Ett val där övergångsbenägenheterna är oberoende av väljarnas sociala kategoritillhörighet och av andra faktorer medför därför att skillnaderna i partistyrka mellan olika enheter minskas; en lång serie val av denna typ skulle leda till en utjämnning av styrkeskillnaderna mellan de enheter för vilka valresultat redovisas.

Tabell IV:1 Förändringsmönster för ett parti vid övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model"

	K o m m u n					Totalt
	A	B	C	D	E	
	%	%	%	%	%	%
<u>A. Vid ett val utan styrkeförändring</u>						
Andel P-röstande vid val I	30	40	50	60	70	50
Övergångsbenägenhet (= andel av de P-röstande vid val I som icke-P-röstar vid val II)	8	8	8	8	8	8
Förändring för P-partiet genom förlust	-2.40	-3.20	-4.00	-4.80	-5.60	-4.00
Andel icke-P-röstande vid val I	70	60	50	40	30	50
Övergångsbenägenhet (= andel av de icke-P-röstande vid val I som P-röstar vid val II)	8	8	8	8	8	8
Förändring för P-partiet genom vinst	+5.60	+4.80	+4.00	+3.20	+2.40	+4.00
Nettoförändring för P-partiet (mått 1)	+3.20	+1.60	±0.00	-1.60	-3.20	±0.00
<u>B. Vid ett vinstval</u>						
Övergångsbenägenhet bland tidigare P-röstande	4	4	4	4	4	4
Förändring för P-partiet genom förlust	-1.20	-1.60	-2.00	-2.40	-2.80	-2.00
Övergångsbenägenhet bland tidigare icke-P-röstande	12	12	12	12	12	12
Förändring för P-partiet genom vinst	+8.40	+7.20	+6.00	+4.80	+3.60	+6.00
Förändring enligt mått 1	+7.20	+5.60	+4.00	+2.40	+0.80	+4.00
Förändring enligt måttet "vunnen nettoandel i förhållande till den tidigare icke-P-röstande gruppens styrka" (mått 2; vinstversionen)	+10.29	+9.33	+8.00	+6.00	+2.67	+8.00

(Forts)

Tabell IV:1 (Forts)

	K o m m u n					Totalt
	A	B	C	D	E	
	%	%	%	%	%	%
<u>C. Vid ett förlustval</u>						
Övergångsbenägenhet bland tidigare P-röstande	12	12	12	12	12	12
Förändring för P-partiet genom förlust	-3.60	-4.80	-6.00	-7.20	-8.40	-6.00
Övergångsbenägenhet bland tidigare icke-P-röstande	4	4	4	4	4	4
Förändring för P-partiet genom vinst	+2.80	+2.40	+2.00	+1.60	+1.20	+2.00
Förändring enligt mått 1	-0.80	-2.40	-4.00	-5.40	-7.20	-4.00
Förändring enligt måttet "förlorad nettoandel i förhållande till den tidigare P-röstande gruppens styrka"						
(mått 2; förlustversionen)	-2.67	-6.00	-8.00	-9.33	-10.29	-8.00

IV:2 Förändringar inom ett partis olika väljarkategorier vid övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model"

Ett av exemplen i tabell IV:1, det som ger vinst i samtliga kommuner (B), kan tjäna som utgångspunkt för att visa vad "the transition model" leder till för förändringar i fråga om andelen väljare som stöder partiet inom två väljarkategorier som - liksom arbetare och medelklass i exemplet i avsnitt III:2 - i olika hög grad stöder partiet vid utgångsläget. Den fördelning av vänsterpartiernas väljarkår på två sociala kategorier som tabell III:3 redovisade utgör utgångsläge för P-partiet i tabell IV:2 liksom i hela den följande redovisningen. Utgångsläget kommer sedan inte att återges i de enskilda typtabellerna för partistyrkeförskjutningar. I tabell IV:2 har - med samma övergångsbenägenheter som i tabell IV:1:B - förändringen delats på två kategorier, K1 där en stor andel av väljarna rös-

Tabell IV:2 Valresultatet i tabell IV:1:B delat på två väljarkategorier

	Över- gångs- benä- genhet %	Kommun					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
Andel P-väljare från K1		7.5	22.5	37.5	52.5	67.5	37.5
Förändring	4	-0.3	-0.9	-1.5	-2.1	-2.7	-1.5
Andel icke-P-väljare från K1		2.5	7.5	12.5	17.5	22.5	12.5
Förändring	12	+0.3	+0.9	+1.5	+2.1	+2.7	+1.5
<u>Nettoförändring inom K1</u>		±0.0	±0.0	±0.0	±0.0	±0.0	±0.0
Andel P-väljare från K2		22.5	17.5	12.5	7.5	2.5	12.5
Förändring	4	-0.9	-0.7	-0.5	-0.3	-0.1	-0.5
Andel icke-P-väljare från K2		67.5	52.5	37.5	22.5	7.5	37.5
Förändring	12	+8.1	+6.3	+4.5	+2.7	+0.9	+4.5
<u>Nettoförändring inom K2</u>		+7.2	+5.6	+4.0	+2.4	+0.8	+4.0
Förändring för P enligt mått 1		+7.2	+5.6	+4.0	+2.4	+0.8	+4.0
Förändring för P enligt mått 2		+10.29	+9.33	+8.00	+6.00	+2.67	+8.00

tar på partiet och där partiet hämtar huvudparten av sina väljare och K2 där endast en liten andel av väljarna röstar på partiet och där endast en minoritet av partiets väljare hör hemma. Nettoresultatet av de likstora övergångsbenägenheterna blir helt olika inom de två kategorierna. Inom K1-kategorin lyckas partiet endast behålla sin andel av rösterna medan hela den vinst partiet gör faller på K2-kategorin. Förklaringen ligger i att fördelningen av de politiska sympatierna inom de båda kategorierna inte var densamma vid utgångsläget och de övergångsbenägenheter som "fordras" för att ge en nettovinst är inte desamma inom de två kategorierna. Butler och Stokes (1971) diskuterar detta förhållande i flera

sammanhang; dels när det gäller att förklara varför inte den starka tendens de finner till övergång till röstning med det parti vars press man läser leder till att tidningarnas läsekrets blir mer och mer homogen (s 293 ff) och dels när det gäller att förklara varför det liberala partiet i England kan leva vidare fastän det ofta förlorar hälften av de tidigare väljarna vid ett påföljande val och inte vinner mera än en tjugondel av dem som inte röstade på partiet vid det föregående valet (s 380 ff).

Det som är avgörande för om ett partis andel av valmanskåren ökar eller minskar är alltså inte om övergångsbenägenheten till detta parti bland dem som tidigare inte röstat på det är större än övergångsbenägenheten från detta parti bland dem som tidigare röstade på det. Avgörande för om ett parti ökar eller minskar sin andel av valmanskåren är istället om övergångsbenägenheten till partiet inom den andel av valmanskåren som tidigare inte röstat på det är så stor att inflödet av röstande kompenserar förlusten genom övergångsbenägenheten från partiet inom den andel av valmanskåren som tidigare röstat för partiet. Gäller det ett parti som har mera än hälften av väljarna måste övergångsbenägenheten bland dem som tidigare inte röstade på partiet vara större än övergångsbenägenheten bland tidigare väljare för att nettoresultatet skall kunna bli en vinst för partiet. Gäller det ett parti som har mindre än hälften av väljarna kan mindre övergångsbenägenheter till partiet än från partiet mycket väl ge en nettovinst för partiet eftersom den andel av valmanskåren som lämnar nya röster till partiet är större än den andel av valmanskåren varifrån utflödet av röster sker. Ett likartat förhållande gäller naturligtvis inom enskilda väljarkategorier.

Förutsättningen för att ett parti skall göra en vinst inom ett aggregat av individer är att relationen mellan övergångsbenägenheten till partiet inom den del av aggregatet som tidigare inte röstat med partiet och övergångsbenägenheten från partiet inom den andel av aggregatet som tidigare röstat med det är större än relationen mellan den andel av aggregatet som tidigare röstat med partiet och den andel av aggregatet som inte röstat med partiet. Har ett parti en tredjedel av rösterna blir den senare relationen $(1/3)/(2/3) = 0.50$ och det fordras då att den förra relationen är större, t ex $5/9 = 0.56$, för att resultatet av övergångsbenägenheterna skall bli en vinst; är relationen mellan de två uttrycken densamma så att övergångsbenägenheterna är t ex $5/10 = 0.50$ blir resultatet ingen förändring i partiets styrka. Är relationen mellan övergångsbenägenheten till partiet och övergångsbenägenheten från partiet mindre, t ex $5/11 = 0.45$, än relationen mellan partiets andel av aggregatet och den andel av aggregatet som inte stöder partiet blir resultatet en förlust för partiet.

Förutsättningarna för skilda valresultat kan sammanfattas:

$$P:s \text{ styrka ökar om } \frac{q}{p} > \frac{P}{100 - P}$$

$$P:s \text{ styrka är oförändrad om } \frac{q}{p} = \frac{P}{100 - P}$$

$$P:s \text{ styrka minskar om } \frac{q}{p} < \frac{P}{100 - P}$$

- när P = den andel av ett aggregat som röstat med ett parti;
 $100-P$ = den andel av ett aggregat som inte röstat med ett parti;
 p = den andel av P som går över från att rösta med P till att inte rösta med P ;
 q = den andel av $(100-P)$ som går över från att inte rösta med P till att rösta med P .

IV:3 Valresultat för ett parti vid olika kombinationer av nettoförändringar inom två väljarkategorier

Det har framgått att det inte är hur övergångsbenägenheterna från och till röstning med ett parti förhåller sig till varandra inom ett aggregat utan att det är verkningarna av dessa övergångsbenägenheter med hänsyn tagen till storleken på de andelar av aggregatet som tidigare röstat med ett parti respektive inte röstat med det som avgör förändringen av partiets styrka inom aggregatet ifråga. Delas aggregatet på flera kategorier finner man att likartade totala resultat för ett parti kan uppnås genom skilda kombinationer av nettoresultat inom de olika kategorierna som aggregatet delats i. I tabell IV:3 sammanfattas de kombinationer av del- och totalresultat som är möjliga med utgångspunkt från att väljarna hör till två olika kategorier med olika benägenhet för röstning med ett parti vid utgångsläget.

I fortsättningen av detta avsnitt redovisas valresultat som motsvarar typerna i tabell IV:3. Redovisningen sker med kommunerna A-E som utgångspunkt. Det kan ännu en gång upprepas (jfr tabell III:1) att i kommun A kommer 10 procent av väljarna från kategori 1 och 90 procent av väljarna från kategori 2. Motsvarande procentuella fördelning av väljarna

Tabell IV:3 Valresultat för ett parti inom två väljarkategorier och möjliga totala valresultat genom kombination av resultaten inom kategorierna.

Vilket blir nettoresultatet för P-partiet av övergångsbenägenheten till P-röstning bland tidigare icke-P-röstande och övergångsbenägenheten från P-röstning bland tidigare P-röstade med hänsyn tagen till den skillnad som finns mellan storleken på grupperna "tidigare P-röstande" och "tidigare icke-P-röstande" inom		Totalt valresultat (genomsnitt för de berörda kommunerna) för P-partiet genom kombination av nettoresultaten i Kategori 1 och Kategori 2	Behandlas som typ
Kategori 1	Kategori 2		
Vinst	Vinst	Vinst	A
Vinst	Ingen ändring	Vinst	B
Vinst	Förlust	Vinst	C
Ingen ändring	Vinst	Vinst	D
Förlust	Vinst	Vinst	E
Vinst	Förlust	Ingen ändring	F
Ingen ändring	Ingen ändring	Ingen ändring	G
Förlust	Vinst	Ingen ändring	H
Vinst	Förlust	Förlust	I
Ingen ändring	Förlust	Förlust	J
Förlust	Ingen ändring	Förlust	K
Förlust	Vinst	Förlust	L
Förlust	Förlust	Förlust	M

på de två kategorierna i kommun B är 30 - 70, i kommun C 50 - 50, i kommun D 70 - 30 och i kommun E 90 - 10. Vid det val som utgör utgångspunkt för mätningen av förändringarna har (se tabell III:2) 75 procent av väljarna i kategori 1 röstat på P och 25 procent av väljarna i denna kategori har visat ett annat politiskt beteende, dvs de var icke-P-röstande. Kvoten mellan P-röstande och icke-P-röstande inom kategorin är 3.00. (Kategori 1 betecknas i fortsättningen i tabellerna med K1 och kallas ofta "den egna kategorin".) I kategori 2 var fördelningen av rösterna vid det val som utgör utgångspunkt för jämförelserna den omvända, dvs 25 procent röstade på P och 75 procent var icke-P-röstande. Kvoten mellan P-väljare och icke-P-väljare inom denna kategori är 0.33. (Kategori 2 betecknas i tabellerna med K2 och kallas ofta "den andra kategorin".)

IV:3:A Ett parti går framåt genom att göra en nettovinst i båda kategorierna

I den mån den i slutet av avsnitt III:8 dokumenterade tendensen håller, den som omtalades som en möjlig "social uniformity of the swing", bör förändringsmönster som överensstämmer med Typ A liksom förändringsmönster som överensstämmer med den sista typen (Typ M) höra till sådana förändringsmönster som man har anledning att förvänta sig finna i ett stort antal fall. Nettovinsterna inom var och en av kategorierna kan naturligtvis komma fram genom ett otal kombinationer av övergångsbenägenheter och nettovinsternas storlek i de två kategorierna kan också stå i helt skilda relationer till varandra. Detta resultat kan delas upp på flera subtyper alltefter de kombinationer av utslag man får med de mått på förändring som tidigare (avsnitt III:3) diskuterats. De möjliga subtyperna redovisas i tabell A¹⁾; i samtliga fall är i var och en av kategorierna kvoten mellan övergångsbenägenheten till partiet bland dem som tidigare inte röstat på det och övergångsbenägenheten från partiet bland dem som tidigare röstat på det större än kvoten mellan andelen som röstat på partiet och andelen som inte röstat på partiet.

Typ A 1 innebär att ett parti enligt såväl mått 1 som mått 2 ökar mera i de kommuner där det är svagt än där det är starkt. Det andra resultatet - Typ A 2 - innebär att det endast är enligt mått 1 som partiets vinst är störst i partiets svaga kommuner medan det enligt mått 2 inte finns någon skillnad ifråga om framgång för partiet mellan de fem kommunerna. Det tredje resultatet - Typ A 3 - innebär också att partiet enligt mått 1 haft den största framgången i de kommuner där det står svagt medan mått 2 visar på störst framgång där det står starkt. I samtliga fall är övergångsbenägenheten till partiet bland dem som tidigare inte röstat på detta parti större än övergångsbenägenheten bland tidigare väljare från partiet och detta gäller inom båda kategorierna; dessutom är de från partiets synpunkt positiva skillnaderna mellan de krafter som drar väljare till partiet och de krafter som drar väljare från partiet mycket klarare inom den egna kategorin (K1) än inom den kategori där partiet har en mindre andel av väljarna (K2). Samtliga dessa valresultat bygger alltså på övergångsbenägenheter som överensstämmer med de välbelagda tendenserna (se avsnitt III:6) att väljare som hör hemma inom en väljarkategori där ett parti är starkt men som tidigare inte röstat med partiet är lättare att vinna än tidigare icke-väljare som inte hör

1) I återstoden av detta avsnitt bryts tabellnumreringen för att det skall bli lättare att hänvisa till de olika typerna vid redovisningen av de empiriska förändringsmönstren i kapitel VI genom att de åsatts en bokstavsbezeichnung. Tabellnumreringen motsvarar kombinationerna av valresultat inom två kategorier i tabell IV:3.

Tabell A Förändringsmönster då ett parti går framåt genom att göra en nettovinst i båda kategorierna.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
<u>Typ A 1</u>							
P-väljare från K1	3						
Icke P-väljare från K1	13						
Nettoförändring i K1		+0.10	+0.30	+0.50	+0.70	+0.90	+0.50
P-väljare från K2	5						
Icke P-väljare från K2	11						
Nettoförändring i K2		+6.30	+4.90	+3.50	+2.10	+0.70	+3.50
Förändring enl mått 1		+6.40	+5.20	+4.00	+2.80	+1.60	+4.00
Förändring enl mått 2		+9.14	+8.67	+8.00	+7.00	+5.33	+8.00
<u>Typ A 2</u>							
P-väljare från K1	2						
Icke P-väljare från K1	14						
Nettoförändring i K1		+0.20	+0.60	+1.00	+1.40	+1.80	+1.00
P-väljare från K2	6						
Icke P-väljare från K2	10						
Nettoförändring i K2		+5.40	+4.20	+3.00	+1.80	+0.60	+3.00
Förändring enl mått 1		+5.60	+4.80	+4.00	+3.20	+2.40	+4.00
Förändring enl mått 2		+8.00	+8.00	+8.00	+8.00	+8.00	+8.00
<u>Typ A 3</u>							
P-väljare från K1	1						
Icke P-väljare från K1	13						
Nettoförändring i K1		+0.25	+0.75	+1.25	+1.75	+2.25	+1.25
P-väljare från K2	7						
Icke P-väljare från K2	11						
Nettoförändring i K2		+5.85	+4.55	+3.25	+1.95	+0.65	+3.25
Förändring enl mått 1		+6.10	+5.30	+4.50	+3.70	+2.90	+4.50
Förändring enl mått 2		+8.71	+8.83	+9.00	+9.25	+9.67	+9.00

Typ A 4

P-väljare från K1	1						
Icke P-väljare från K1	18						
Nettoförändring i K1		+0.30	+0.90	+1.50	+2.10	+2.70	+1.50
P-väljare från K2	6						
Icke P-väljare från K2	6						
Nettoförändring i K2		+2.70	+2.10	+1.50	+0.90	+0.30	+1.50
Förändring enl mått 1		+3.00	+3.00	+3.00	+3.00	+3.00	+3.00
Förändring enl mått 2		+4.29	+5.00	+6.00	+7.50	+10.00	+6.00

Typ A 5

P-väljare från K1	1						
Icke P-väljare från K1	21						
Nettoförändring i K1		+0.45	+1.35	+2.25	+3.15	+4.05	+2.25
P-väljare från K2	7						
Icke P-väljare från K2	3						
Nettoförändring i K2		+0.45	+0.35	+0.25	+0.15	+0.05	+0.25
Förändring enl mått 1		+0.90	+1.70	+2.50	+3.30	+4.10	+2.50

Förändring enl mått 2 ointressant eftersom mått 1 visar att det varit lättare att göra vinster där partiet är starkt.

till en sådan kategori, samt att väljare som hör till en kategori där en stor andel stöder ett parti och som röstat med partiet tidigare är lättare att behålla än sådana som inte hör till en sådan kategori. Typ A 1, A 2 och A 3 visar att sådana förhållanden inte nödvändigtvis leder till att ett parti är mera framgångsrikt i geografiska enheter där den egna kategorin är stark än i andra enheter. Övergångsbenägenheter i överensstämmelse med de resultat som kommit fram i en lång rad intervjuundersökningar och som kunde relateras till sociologisk och socialpsykologisk teori behöver alltså inte leda till att man får en polarisering mellan olika enheter så att de blir mer och mer profilerade. Sådana övergångsbenägenheter är istället en förutsättning för att man inte skall få en utjämning av skillnaderna i ett partis styrka mellan olika geografiska enheter. Är inte tendenserna till kategorispecifika övergångsbenägenheter tillräckligt starka kan man dock - som i de tre första typerna under A - få en utjämning av partistyrkeskillnaderna.

I en undersökning med aggregerade data som enda material och med de mått som här kommer till användning är det därför svårt att avgöra om förändringarna i partistyrka är sådana som man får om övergångsbenägenheterna kan hänföras till "the transition model" eller är sådana att de

står i överensstämmelse med det i många undersökningar dokumenterade förhållandet att övergångsbenägenheterna är olika inom väljarkategorier med skilda anknytningar till ett parti.

En teoretisk möjlighet att skilja förändringsmönster av "transition model"-typ och förändringsmönster av Typ A 1 ligger i att extrapolera de förändringsmönster som kan iaktas. "The transition model" bygger på att väljarmassan är odifferentierad och i en enhet där samtliga väljare vid det tidigare valet röstat på samma parti (som alltså har 100 procent av väljarna) finns inga möjligheter till vinst; det bästa resultat som kan uppnås är att partiet behåller samtliga röster. Går man däremot ut från att olika väljarkategorier har olika frekvens av skilda politiska beteenden, att inget beteende är icke-förekommande i någon väljarkategori, samt att dessa väljarkategorier förekommer i alla enheter - fast i skilda proportioner - kan man vid ett valresultat av Typ A 1 inte finna någon enhet med annat valresultat än framgång för ett parti. En enhet där partiet har 100 procent av väljarna är otänkbar med de givna förutsättningarna; i en enhet där hela valmanskåren kom från den egna kategorin och där partiet alltså når sin maximala styrka blir resultatet en vinst för partiet om förändringsmönstret skall motsvara Typ A liksom i en enhet där inga väljare kommer från den egna kategorin.

Förutsättningarna för det förändringsmönster som betecknats som Typ A 2 skiljer sig inte särskilt mycket från dem för Typ A 1. Då nettoresultatet relateras till den andel av valmanskåren som tidigare inte stödde partiet i de olika kommunerna, dvs då framgången mäts med förändringsmått 2, framkommer det att framgången varit likstor i alla kommunerna. Det har alltså varit lättare att vinna nya väljare för partiet och eller att behålla de väljare partiet hade där det var starkt än där det var svagt. Förändringsmönstret förutsätter att övergångsbenägenheterna varit kategorispecifika och detta innebär att varje annat valresultat med framgång för ett parti i alla typer av kommuner än ett som kan beskrivas som Typ A 1 visar att andra krafter än de som sammanfattas i "the transition model" påverkat förändringarna av väljarnas beteende. Typ A 3 är ett förändringsmönster där tendensen från Typ A 2 är klarare men typen skiljer sig i övrigt inte från det föregående mönstret. Båda typerna - liksom Typ A 1 - innebär också att skillnaderna i partistyrka mellan olika kommuner utjämnas.

I det sistnämnda avseendet skiljer sig ett förändringsmönster av Typ A 4 från de hittills redovisade mönstren. Där visar förändringsmått 1 på en likstor förändring i samtliga kommuner så att skillnaden i partistyrka mellan olika kommuner förblir oförändrad. Förändringsmått 2 visar naturligtvis då på ett bättre resultat i de kommuner där partiet tidigare var starkt än där det var svagt och man kan då också förutsätta att partiet bättre lyckats behålla gamla och eller vinna nya väljare i den kate-

gori där man tidigare hade sin främsta styrka. I detta fall är i den andra kategorin de krafter som drar väljare bort från partiet jämnstarka med de krafter som drar väljare till partiet men på grund av den sneda fördelningen mellan tidigare P-röstande och tidigare icke-P-röstande inom denna kategori blir nettoresultatet av övergångarna en vinst för partiet inom ifrågavarande kategori. Den likstora vinsten inom den egna kategorin erhålls genom att svagare krafter (än i den andra kategorin) som får väljare att lämna partiet kombineras med att partiet utövar en mycket starkare attraktionskraft på tidigare icke-väljare (än i den andra kategorin). En jämnstark valvind eller en "national uniformity of the swing" förutsätter som synes och som påpekats tidigare att ändringarna i väljarbeteende följer heit skilda mönster i olika väljarkategorier och valdistrikt.

Även vid en förändring av Typ A 5 har partiet framgång i den andra kategorin fastän de krafter som får tidigare väljare från denna kategori att lämna partiet är betydligt starkare än den attraktionskraft som partiet utövar på tidigare icke-väljare inom kategorin. Redan mått 1 visar här ett bättre resultat för partiet i kommuner där det är starkt än där det är svagt och detta förändringsmönster innebär alltså en ökad polarisering mellan ett partis starka och svaga kommuner; utslaget efter förändringsmått 2 blir när mått 1 ger ett sådant utslag naturligtvis helt ointressant.

IV:3:B Ett parti går framåt genom att göra en nettovinst i den egna kategorin medan vinst och förlust tar ut varandra i den andra kategorin

I tabell B redovisas ett förändringsmönster som är snarlikt det som be-tecknades som Typ A 5. Typ B ger en ökad polarisering mellan partiets starka och svaga kommuner och är ytterligare ett förändringsmönster där det är tydligt att övergångsbenägenheterna till och från röstning med ett parti inte kan ha varit desamma i skilda väljarkategorier. De krafter som i den andra kategorin får tidigare väljare att lämna partiet är i detta fall mycket starkare än de krafter som drar tidigare icke-P-väljare inom denna kategori till röstning på detta parti; kvoten mellan övergångsbenägenheten hos tidigare icke-P-väljare och övergångsbenägenheten hos tidigare P-väljare inom kategorin är dock densamma (0.33) som mellan andelen P-väljare och andelen icke-P-väljare inom kategorin och nettoresultatet av dessa övergångar blir att partiets andel av denna del av valmanskåren blir densamma som vid det tidigare valet. Från Typ A 5 kan Typ B teoretiskt skiljas genom att valresultatet i en kommun där hela valmanskåren hör till den andra kategorin vid det sistnämnda mönstret för förändring blir en oförändrad partistyrka medan partiet vid det förra förändringsmönstret (Typ A 5) har en liten framgång också i en sådan kommun. Vilken denna minsta möjliga styrka för P-partiet är kan visserligen avgöras i dessa exempel (25 procent av valmanskåren)

Tabell B Förändringsmönster då ett parti går framåt genom att göra en nettovinst i den egna kategorin medan vinst och förlust tar ut varandra i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	2						
Icke P-väljare från K1	22						
Nettoförändring i K1		+0.40	+1.20	+2.00	+2.80	+3.60	+2.00
P-väljare från K2	6						
Icke P-väljare från K2	2						
Nettoförändring i K2		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00
Förändring enl mått 1		+0.40	+1.20	+2.00	+2.80	+3.60	+2.00
Förändring enl mått 2 ointressant.							

men den kan inte fastställas för partierna i materialet som står till buds för studierna av förändringsmönster 1960-1970. Att kunna göra en sådan åtskillnad mellan de två förändringsmönstren är heller inte nödvändigt med de målsättningar som finns för undersökningen.

IV:3:C Ett parti går framåt genom att göra en större nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin

Det förändringsmönster som redovisas i tabell C står i fullständig motsättning till ett sådant som erhålls om övergångsbenägenheterna varit sådana som "the transition model" förutsätter. Såväl inom den kategori som är knuten till P-partiet som inom den kategori som framförallt rekryterar väljargrupperna som tidigare inte röstat med P-partiet finns vad som kan kallas ett "kategorispecifikt tryck". Övergångsbenägenheterna är alltså sådana att de väljare som avvikit från beteendet som är vanligt inom deras kategori i stor utsträckning går över till det gängse beteendet inom respektive kategori och väljare som redan tidigare visade det inom kategorin vanliga beteendet stannar kvar i detta beteende. Resultatet av övergångsbenägenheterna blir naturligtvis här liksom i typerna A 5 och B en polarisering av partistyrkeskillnaderna mellan olika kommuner; denna polarisering är så påtaglig att förändringen i partistyrka i partiets svaga och starka kommuner inte går i samma riktning. Att skilja

Tabell C Förändringsmönster då ett parti går framåt genom att göra en större nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	1						
Icke P-väljare från K1	23						
Nettoförändring i K1		+0.50	+1.50	+2.50	+3.50	+4.50	+2.50
P-väljare från K2	7						
Icke P-väljare från K2	1						
Nettoförändring i K2		-0.90	-0.70	-0.50	-0.30	-0.10	-0.50
Förändring enl mått 1		-0.40	+0.80	+2.00	+3.20	+4.40	+2.00
Förändring enl mått 2 ointressant							

Typ C från Typ B är praktiskt svårt på grundval av att man inte vet vilken ett partis styrka skulle vara i en kommun där hela valmanskåren hörde till andra grupper än den som framför allt stöder partiet; att kunna göra denna åtskillnad är dock mindre viktigt så länge avsikten med att undersöka förändringsmönster framför allt är att se om väljarna påverkas av kategoritillhörighet och liknande faktorer vid partibytan eller om frekvensen av partibytan är oberoende av sådana faktorer som "the transition model" förutsätter.

IV:3:D Ett parti går framåt genom att vinst och förlust tar ut varandra i den egna kategorin medan det gör en nettovinst i den andra kategorin

Det förändringsmönster som redovisas i tabell D är detsamma som kom fram i tabell IV:1:B och som specificerades i tabell IV:2. Typ D innebär alltså att förändringarna i partistyrka är sådana som övergångsbenägenheter i överensstämmelse med "the transition model" medför. I kategoritermer kan resultatet beskrivas som att nettoresultatet av de krafter som drar väljare till partiet och de krafter som får tidigare väljare att lämna partiet blir att partiets andel av väljarna från den egna kategorin förblir oförändrad medan de leder till att partiet ökar sin andel av väljarna från den andra kategorin. Förändringsmönstret är inte olikt det som redovisades som Typ A 1 och leder liksom detta till en utjämning

Tabell D Förändringsmönster då ett parti går framåt genom att vinst och förlust tar ut varandra i den egna kategorin medan det gör en nettovinst i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	4						
Icke P-väljare från K1	12						
Nettoförändring i K1		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00
P-väljare från K2	4						
Icke P-väljare från K2	12						
Nettoförändring i K2		+7.20	+5.60	+4.00	+2.40	+0.80	+4.00
Förändring enl mått 1		+7.20	+5.60	+4.00	+2.40	+0.80	+4.00
Förändring enl mått 2		+10.29	+9.33	+8.00	+6.00	+2.66	+8.00

mellan olika enheter ifråga om ett partis styrka. Vid en förändring av Typ D blir resultatet i en kommun där alla väljare hör till ett partis egen kategori att inte någon förändring i partistyrka inträffar mellan det första och andra valet medan ett parti vid det resultat som betecknats som Typ A 1 får framgång även i en kommun med en så extremt sammansatt valmanskår. Här liksom i några tidigare nämnda fall är det med endast kommundata som grund omöjligt att fastslå vilken styrka ett parti skulle ha i en kommun där hela valmanskåren hörde till den kategori som står närmast partiet.

IV:3:E Ett parti går framåt genom att göra en mindre nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin

I tabell E redovisas en kombination av övergångsbenägenheter som leder till en femte typ av förändringsmönster. I exemplet är övergångsbenägenheten från ett parti bland dem som tillhör det partiets egen kategori och som tidigare röstat med detta parti mindre än övergångsbenägenheten är till partiet bland dem ur denna kategori som tidigare inte röstade med det. Denna skillnad mellan de positiva och negativa övergångsbenägenheterna är dock inte tillräcklig för att resultatet skall bli en nettovinst för partiet inom ifrågavarande kategori; relationen mellan övergångsbenägenheten bland dem som tidigare inte röstat på partiet och övergångsbenä-

Tabell E Förändringsmönster då ett parti går framåt genom att göra en mindre nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	6						
Icke P-väljare från K1	10						
Nettoförandring i K1		-0.20	-0.60	-1.00	-1.40	-1.80	-1.00
P-väljare från K2	2						
Icke P-väljare från K2	14						
Nettoförandring i K2		+9.00	+7.00	+5.00	+3.00	+1.00	+5.00
Förändring enl mått 1		+8.80	+6.40	+4.00	+1.60	-0.80	+4.00
Förändring enl mått 2 ointressant.							

genheten bland dem som tidigare stött det inom den egna kategorin är mindre (1.66) än mellan den del av kategorin som röstat på partiet och den del av kategorin som inte röstat på partiet (3.00). Om man endast ser till relationen mellan övergångsbenägenheterna kan man alltså inte säga att partiet gör ett direkt "dåligt" val i den egna kategorin. För ett förändringsmönster som Typ E krävs - särskilt om röstningsbenägenheten på ett parti är mycket olika inom olika kategorier - mycket stora framgångar för partiet inom den andra kategorin. Från Typ A 1 och Typ D kan Typ E skiljas om man kan fastslå partiets styrka i en kommun där den egna kategorin är den enda förekommande; i en sådan kommun ger det förändringsmönster som beskrivs som Typ E tillbakagång för partiet medan ett förändringsmönster av Typ D där ger oförändrad styrka för partiet och ett förändringsmönster av Typ A 1 ger en mindre framgång. Gemensamt för de tre typerna är att de leder till en minskning av skillnaderna i partiets styrka mellan olika enheter.

IV:3:F Ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettovinst i den egna kategorin som nettoförlust i den andra kategorin

Det förändringsmönster som redovisas i tabell F liknar i mycket det som betecknats som Typ C, dvs det innebär att ett parti minskar sin andel av

Tabell F Förändringsmönster då ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettovinst i den egna kategorin som nettoförlust i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	Kommun					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	2						
Icke P-väljare från K1	14						
Nettoförändring i K1		+0.20	+0.60	+1.00	+1.40	+1.80	+1.00
P-väljare från K2	14						
Icke P-väljare från K2	2						
Nettoförändring i K2		-1.80	-1.40	-1.00	-0.60	-0.20	-1.00
Förändring enl mått 1		-1.60	-0.80	±0.00	+0.80	+1.60	±0.00
Förändring enl mått 2 ointressant och kan ej beräknas.							

valmanskåren där det är svagt och ökar sin andel av valmanskåren där det är starkt. Förutsättningarna för detta polariseringsmönster är att krafterna som får ett partis tidigare väljare från den egna kategorin att lämna partiet är svaga medan de krafter som får väljare i denna kategori som tidigare inte stött partiet att gå över till det är starka. I den andra kategorin verkar krafterna på motsatt sätt: De väljare i denna kategori som tidigare stött partiet dras i stor utsträckning bort från det medan den attraktionskraft som partiet har på dem i kategorin som tidigare inte stött det är svag. Partiets andel av den egna kategorin ökar, partiets andel av den andra kategorin minskar och vinsten och förlusten tar i hela valmanskåren ut varandra. Skillnaden mellan Typ C och Typ F är teoretiskt att det vid ett förändringsmönster av Typ C endast är i kommuner där majoriteten av partiets väljare kommer från den andra kategorin som partiet går bakåt medan det vid förändringar av Typ F endast blir vinst i de kommuner där partiet från den egna gruppen hämtar mera än hälften av den partistyrka det skulle få i en kommun där hela valmanskåren hörde till den egna kategorin. I det datamaterial som senare kommer att användas är det - på grund av faktorer som diskuteras i avsnitt V:7:1 - omöjligt att avgöra var en sådan gräns går men att kunna göra åtskillnaden mellan de två förändringstyperna är inte avgörande för genomförandet av undersökningen; båda typerna svarar mot övergångsbenägenheter som överensstämmer med det väldokumenterade förhållandet

att ett parti har lättare att både vinna och behålla väljare som hör till en kategori som står nära ifrågavarande parti än andra väljare.

IV:3:G Ett partis styrka förblir oförändrad genom att vinst och förlust tar ut varandra i båda kategorierna

Den typ av stabilitet i partistyrka mellan två val som redovisas i tabell G - och som i renodlad form kan antas vara mycket ovanlig - erhålls då övergångsbenägenheten bland tidigare väljare från ett parti och övergångsbenägenheten bland tidigare icke-väljare till partiet i var och en av kate-

Tabell G Förändringsvärden då ett partis styrka förblir oförändrad genom att vinst och förlust tar ut varandra i båda kategorierna.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A	B	C	D	E	
		%	%	%	%	%	
P-väljare från K1	4						
Icke-P-väljare från K1	12						
Nettoförändring i K1		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00
P-väljare från K2	6						
Icke-P-väljare från K2	2						
Nettoförändring i K2		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00
Förändring enl mått 1		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00

gorierna står i ett sådant förhållande till varandra att ingen förändring sker av partiets styrka i kategorin. Ett sådant stabilt "förändringsmönster" kan naturligtvis också tolkas som att det råder fullständig orörlighet i valmanskåren. Accepterar man de data som tyder på att bruttorörligheten inom valmanskåren är ganska stor trots att nettoresultatet av övergångarna kan vara litet och som redovisades i avsnitt III:8 förefaller dock en tolkning av Typ G i enlighet med beskrivningen ovan att vara rimligare. "Förändringsmönstret" innebär att övergångsbenägenheterna till och från partiet inom de båda kategorierna måste ha varit helt skilda från varandra.

IV:3:H Ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettoförlust i den egna kategorin som nettovinst i den andra kategorin

Förändringsmönstret som redovisas i tabell H är likartat med det mönster som framkom i tabell IV:1:A, där utgångspunkten för övergångsbenägenheterna var att de endast sammanhänger med tidigare partival och inte

Tabell H Förändringsmönster då ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettoförlust i den egna kategorin som nettovinst i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	6						
Icke-P-väljare från K1	10						
Nettoförändring i K1		-0.20	-0.60	-1.00	-1.40	-1.80	-1.00
P-väljare från K2	10						
Icke-P-väljare från K2	6						
Nettoförändring i K2		+1.80	+1.40	+1.00	+0.60	+0.20	+1.00
Förändring enl mått 1		+1.60	+0.80	±0.00	-0.80	-1.60	±0.00
Förändring enl mått 2 ointressant och kan ej beräknas.							

med social kategoritillhörighet. I det som Typ H betecknade förändringsmönstret har övergångsbenägenheterna satts så att de krafter som påverkar väljare från ett partis egen kategori som tidigare inte röstat med partiet är starkare än de krafter som partiets tidigare väljare från denna kategori utsatts för. Skillnaden är dock inte tillräckligt stor för att kompensera att den del av valmanskåren som de "nya" rösterna kommer från är mindre än den del av valmanskåren som lämnar ifrån sig röster. Kvoten mellan övergångsbenägenheterna är 1.66 medan kvoten mellan kategoriandelarna som stöder och inte stöder partiet här liksom tidigare är 3.00. Omvänt är i den andra kategorin tendenserna att lämna partiet bland dem som tidigare stödde det starkare än tendenserna att gå över till partiet bland dem som tidigare inte röstat med det. Kvoten är 0.60 medan kvoten mellan den del av valmanskåren som lämnar ifrån sig "gamla" röster och den som avger de "nya" rösterna för partiet liksom tidigare är 0.33. Övergångsbenägenheterna står alltså inte i motsättning

till att väljare som hör till partiets egen kategori är trognare mot partiet och mera lättmobiliserade till röstning med partiet än andra väljare men förändringsmönstret är sådant att övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" inte kan uteslutas om man finner det i ett material med aggregerade data.

Förändringsmönster H liknar det som betecknats som Typ E och kan teoretiskt skiljas från detta genom att ett parti vid ett förändringsmönster av Typ H går bakåt i de kommuner där partiet från den egna kategorin hämtar mera än hälften av den partistyrka det skulle få i en kommun där hela valmanskåren kom från den egna kategorin. Vid ett förändringsmönster av Typ E får partiet en förlust endast i kommuner där det är mycket starkt. De båda typerna är i det material som kommer att användas för undersökningarna omöjliga att skilja från ett rent "transition model"-mönster och båda innebär en utjämning av skillnaderna i partistyrka mellan olika enheter.

IV:3:I Ett parti går tillbaka genom att göra en mindre nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin

Det första förändringsmönstret vid en förlust, det som redovisas i tabell I, erhålls när förändringarna i de båda kategorierna har gått i skilda riktningar och den vinst partiet gjort i den egna kategorin inte kompenserar en förlust det gjort i den andra kategorin. Mönstret visar på en polarisering av väljarkåren och de kommuner där partiet är svagt och de kommu-

Tabell I Förändringsmönster då ett parti går tillbaka genom att göra en mindre nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	1						
Icke-P-väljare från K1	7						
Nettoförändring i K1		+0.10	+0.30	+0.50	+0.70	+0.90	+0.50
P-väljare från K2	23						
Icke-P-väljare från K2	1						
Nettoförändring i K2		-4.50	-3.50	-2.50	-1.50	-0.50	-2.50
Förändring enl mått 1		-4.40	-3.20	-2.00	-0.80	+0.40	-2.00

Förändring enl mått 2 ointressant och kan ej beräknas.

ner där det är starkt blir mera olika varandra; styrkeförskjutningarna visar klart att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit i överensstämmelse med "the transition model". Ett förändringsmönster av Typ I liknar Typ F och typerna kan endast teoretiskt skiljas åt. Vid ett förändringsmönster av Typ F ökar ett partis styrka i kommuner där partiet från den egna kategorin hämtar mera än hälften av den partistyrka det skulle få i en kommun där hela valmanskåren hörde till den egna kategorin. Vid ett förändringsmönster av Typ I kan ett parti göra en förlust också i dessa kommuner och det är endast i kommuner där hela valmanskåren hör till den egna kategorin som denna typ under alla förhållanden visar på framgång för ett parti.

IV:3:J Ett parti går tillbaka genom att vinst och förlust tar ut varandra i den egna kategorin medan det gör en nettoförlust i den andra kategorin

Det förändringsmönster som redovisas som Typ J har stor likhet med det närmast föregående och innebär liksom detta ett förlustresultat som visar att övergångsbenägenheterna inte kan föras tillbaka till "the transition model".

Tabell J Förändringsmönster då ett parti går tillbaka genom att vinst och förlust tar ut varandra i den egna kategorin medan det gör en nettoförlust i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	2						
Icke-P-väljare från K1	6						
Nettoförändring i K1		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00
P-väljare från K2	22						
Icke-P-väljare från K2	2						
Nettoförändring i K2		-3.60	-2.80	-2.00	-1.20	-0.40	-2.00
Förändring enl mått 1		-3.60	-2.80	-2.00	-1.20	-0.40	-2.00
Förändring enl mått 2 ointressant.							

Inom den egna kategorin är övergångsbenägenheten till partiet bland tidigare icke-väljare endast så mycket starkare än övergångsbenägenheten från partiet bland tidigare väljare att resultatet blir att partiet behåller sin andel av väljarna från denna kategori. I den andra kategorin kompenserar vinsterna inte på långt när förlusterna. Skillnaden mellan det förändringsmönster som betecknats som Typ I och det som betecknats som Typ J är att ett parti vid en förändring av den senare typen i en kommun där alla i valmanskåren hör till den egna kategorin får samma styrka vid två på varandra följande val medan partiet vid ett förändringsmönster av Typ I får en mindre framgång i en kommun med ett sådant väljarunderlag. Som tidigare flera gånger framhållits är det i det material där förändringsmönstren skall tolkas på grundval av typologin omöjligt att fastslå den partistyrka vid vilken likartade förändringsmönster kan skiljas från varandra. Både Typ I och Typ J leder dock till en ökning av skillnaderna i partistyrka mellan ett partis starka och svaga kommuner.

IV:3:K Ett parti går tillbaka genom att göra en nettoförlust i den egna kategorin medan vinst och förlust tar ut varandra i den andra kategorin

I tabell IV:1:C redovisades som ett resultat av övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" samma förändringsmönster som återges i tabell K. I det förra fallet var förutsättningen att endast det

Tabell K Förändringsmönster då ett parti går tillbaka genom att göra en nettoförlust i den egna kategorin medan vinst och förlust tar ut varandra i den andra kategorin

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	12						
Icke-P-väljare från K1	4						
Nettoförändring i K1		-0.80	-2.40	-4.00	-5.60	-7.20	-4.00
P-väljare från K2	12						
Icke-P-väljare från K2	4						
Nettoförändring i K2		±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00	±0.00
Förändring enl mått 1		-0.80	-2.40	-4.00	-5.60	-7.20	-4.00
Förändring enl mått 2		-2.66	-6.00	-8.00	-9.33	-10.29	-8.00

tidigare politiska beteendet var avgörande för benägenheten att ändra beteende. I det här redovisade fallet är de två kategorier som bildar en valmanskår skilda från varandra och på grund av den tidigare benägenheten inom kategorierna att stödja eller inte stödja ett parti blir nettoresultatet av de likstora övergångsbenägenheterna helt olika i de båda kategorierna. Inom den egna kategorin blir nettoresultatet av övergångsbenägenheterna en förlust; inom den andra kategorin blir nettoresultatet av samma övergångsbenägenheter att partiets styrka inte förändras. Förändringsmätt 2 visar att den andel som förlorats också i förhållande till partiets tidigare styrka är större i de kommuner där partiet var starkt än där det var svagt; förändringsmönstret är sådant som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" ger och medför naturligtvis också en utjämning av skillnader mellan olika kommuner ifråga om ett partis styrka.

IV:3:L Ett parti går tillbaka genom att göra en större nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin

Det förändringsmönster som återges i tabell L bygger på en kombination av övergångsbenägenheter som ger en nettovinst för ett parti i den andra kategorin och en nettoförlust i den egna kategorin. De i exemplet uppförda övergångsbenägenheterna är extrema så till vida att de innebär att över-

Tabell L Förändringsmönster då ett parti går tillbaka genom att göra en större nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
P-väljare från K1	6						
Icke-P-väljare från K1	4						
Nettoförändring i K1		-0.35	-1.05	-1.75	-2.45	-3.15	-1.75
P-väljare från K2	18						
Icke-P-väljare från K2	8						
Nettoförändring i K2		+1.35	+1.05	+0.75	+0.45	+0.15	+0.75
Förändring enl mått 1		+1.00	±0.00	-1.00	-2.00	-3.00	-1.00
Förändring enl mått 2 ointressant och kan ej beräknas.							

gångsbenägenheten bland partiets tidigare väljare ur den egna kategorin är större än övergångsbenägenheten bland partiets tidigare icke-väljare ur denna kategori; detta är dock ingen förutsättning för typen ifråga utan för att resultatet skall bli en nettoförlust i kategorin räcker det att relationen mellan benägenheten att gå till partiet och benägenheten att lämna partiet är mindre än relationen mellan den andel av kategorin som röstat på partiet och den andel av kategorin som ej röstat på partiet. Förändringsmönstret skiljer sig inte mycket från de mönster som har redovisats som Typ H och Typ K. Man närmar sig alltså här sådana styrkeförskjutningar som erhålls om övergångsbenägenheterna står i överensstämmelse med "the transition model". De tre typerna låter sig teoretiskt skiljas från varandra genom att man fastställer om och i vilka kommuner för partiet positiva förändringar inträffar. Typ H innebär framgång i kommuner där ett parti från den egna kategorin hämtar mindre än hälften av den partistyrka det skulle få i en kommun där hela valmanskåren hörde till denna kategori; Typ K kan endast ge en oförändrad partistyrka i en kommun där hela valmanskåren hör till den andra kategorin; typ L innebär ett mellanläge mellan dessa båda typer. Vid alla tre typerna är nettoresultatet av övergångsbenägenheterna bättre i den andra kategorin än i partiets egen kategori och alla tre typerna innebär också en utjämning av partistyrkan i kommuner där partiet är starkt och där det är svagt; en överensstämmelse med det utfall som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" ger är alltså nära för handen.

IV:3:M Ett parti går tillbaka genom att göra en nettoförlust i båda kategorierna

De fem subtyper av förändringsmönster vid en nettoförlust för ett parti i båda kategorierna som redovisas i tabell M motsvarar de subtyper av förändringsmönster vid en nettovinst i båda kategorierna som redovisades i tabell A. I samtliga subtyperna under M är inströmningen av väljare till partiet mindre än utströmningen av väljare från det både inom den egna kategorin och inom den andra kategorin; resultatet är att man här liksom vid förändringsmönster av Typ A kan tala om att "valvinden blåst i samma riktning i alla kommuner" och om att det förefaller att finnas en "social uniformity of the swing". Subtyperna skiljer sig från varandra i flera avseenden. Vid det första förändringsmönstret, Typ M 1, är förlusten mindre i de kommuner där partiet är svagt än där det är starkt enligt det enkla förändringsmåttet (mått 1) men också enligt måttet "nettoförlust i förhållande till tidigare partistyrka" (mått 2). Då ett resultat som motsvarar detta mönster erhålls kan man följaktligen inte förkasta möjligheten av att övergångsbenägenheterna stått i överensstämmelse med "the transition model". Ett "transition model"-mönster och ett för-

Tabell M Förändringsmönster då ett parti går tillbaka genom att göra en nettoförlust i båda kategorierna.

	Över- gångs- benä- genhet %	K o m m u n					Totalt %
		A %	B %	C %	D %	E %	
<u>Typ M 1</u>							
P-väljare från K1	11						
Icke-P-väljare från K1	5						
Nettoförändring i K1		-0.70	-2.10	-3.50	-4.90	-6.30	-3.50
P-väljare från K2	13						
Icke-P-väljare från K2	3						
Nettoförändring i K2		-0.90	-0.70	-0.50	-0.30	-0.10	-0.50
Förändring enl mått 1		-1.60	-2.80	-4.00	-5.20	-6.40	-4.00
Förändring enl mått 2		-5.33	-7.00	-8.00	-8.67	-9.14	-8.00
<u>Typ M 2</u>							
P-väljare från K1	10						
Icke-P-väljare från K1	6						
Nettoförändring i K1		-0.60	-1.80	-3.00	-4.20	-5.40	-3.00
P-väljare från K2	14						
Icke-P-väljare från K2	2						
Nettoförändring i K2		-1.80	-1.40	-1.00	-0.60	-0.20	-1.00
Förändring enl mått 1		-2.40	-3.20	-4.00	-4.80	-5.60	-4.0
Förändring enl mått 2		-8.00	-8.00	-8.00	-8.00	-8.00	-8.0
<u>Typ M 3</u>							
P-väljare från K1	11						
Icke-P-väljare från K1	7						
Nettoförändring i K1		-0.65	-1.95	-3.25	-4.55	-5.85	-3.2
P-väljare från K2	13						
Icke-P-väljare från K2	1						
Nettoförändring i K2		-2.25	-1.75	-1.25	-0.75	-0.25	-1.2
Förändring enl mått 1		-2.90	-3.70	-4.50	-5.30	-6.10	-4.5
Förändring enl mått 2		-9.67	-9.25	-9.00	-8.83	-8.71	-9.0

(Fort)

Typ M 4

P-väljare från K1	6					
Icke-P-väljare från K1	6					
Nettoförlust i K1		-0.30	-0.90	-1.50	-2.10	-2.70 -1.50
P-väljare från K2	18					
Icke-P-väljare från K2	2					
Nettoförändring i K2		-2.70	-2.10	-1.50	-0.90	-0.30 -1.50
Förändring enl mått 1		-3.00	-3.00	-3.00	-3.00	-3.00 -3.00
Förändring enl mått 2		-10.00	-7.50	-6.00	-5.00	-4.29 -6.00

Typ M 5

P-väljare från K1	3					
Icke-P-väljare från K1	7					
Nettoförändring i K1		-0.05	-0.15	-0.25	-0.35	-0.45 -0.25
P-väljare från K2	21					
Icke-P-väljare från K2	1					
Nettoförändring i K2		-4.05	-3.15	-2.25	-1.35	-0.45 -2.25
Förändring enl mått 1		-4.10	-3.30	-2.50	-1.70	-0.90 -2.50
Förändring enl mått 2 ointressant.						

ändringsmönster av Typ M 1 kan teoretiskt skiljas från varandra. Övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" leder i en kommun där ingen tidigare röstat på partiet i sämsta fall till att partiet står stilla. Sådana övergångsbenägenheter som Typ M 1 bygger på leder till att resultatet även i den kommun där ett parti är allra svagast, dvs där alla väljare hör till den andra kategorin, blir en tillbakagång. En stor likhet med ett "transition model"-mönster kan alltså finnas trots att relationen mellan övergångsbenägenheten bland dem som tidigare inte röstade med partiet och övergångsbenägenheten bland dem som röstade med partiet inom den egna kategorin är betydligt mindre negativ ur partiets synpunkt än vad relationen är mellan övergångsbenägenheterna inom den andra kategorin. Förändringsmönster M 1 liknar Typ K; skillnaden är att i en kommun där hela valmanskåren kommer från den andra kategorin gör ett parti om förändringsmönstret är av Typ M 1 en förlust medan ett partis styrka om förändringsmönstret är av Typ K inte undergår någon förändring i en sådan kommun.

Liksom vid Typ M 1 är vid Typ M 2 förlusten för ett parti mindre i de kommuner där det är svagt än där det är starkt enligt förändringsmått 1

men mäts förlusten med mått 2 föreligger ingen skillnad mellan kommunerna; detta förändringsmönster utgör den gräns vid vilken man kan vara säker på att övergångsbenägenheterna varit kategorispecifika. Vid en förändring av Typ M 3 är fortfarande den förlorade andelen mindre där partiet är svagt än där det är starkt men när förändringen mäts med mått 2 framkommer att förlusterna varit större i kommuner där partiet är svagt än där det är starkt. Vid detta förändringsmönster liksom vid det föregående blir resultatet av valet dock en minskning av skillnaderna i partistyrka mellan olika kommuner.

Vid en förändring av Typ M 4 är inom den egna kategorin övergångsbenägenheten bland tidigare väljare från partiet densamma som övergångsbenägenheten till partiet bland tidigare icke-väljare; detta ger på grund av den tidigare fördelningen av kategorin på röstande och icke-röstande på partiet en nettoförlust av röster för partiet inom kategorin. Enligt de använda förändringsmåttan finns det vid denna typ ingen skillnad mellan kommunerna ifråga om förlustens storlek när man mäter den med mått 1 och mått 2 visar under sådana förhållanden naturligtvis att partiet klarat sig bäst i de kommuner där det är starkt. Vid förändringsmönster M 5 visar även mått 1 på ett bättre resultat i kommuner där partiet är starkt än där det är svagt. Övergångsbenägenheten bland dem ur den egna kategorin som tidigare stödde partiet är visserligen mindre än övergångsbenägenheten bland dem ur samma kategori som tidigare inte röstat med partiet men skillnaden mellan övergångsbenägenheterna är inte tillräckligt stor för att ge en nettovinst med den rådande fördelningen av kategorin på anhängare och icke-anhängare till partiet. Den sista förändringstypen är snarlik Typ J; skillnaden är att ett parti vid en förändring av Typ M 5 får en liten tillbakagång också i en "ren egen-kategori-kommun" medan ett parti vid en förändring av Typ J varken får ökad eller minskad styrka i en sådan kommun.

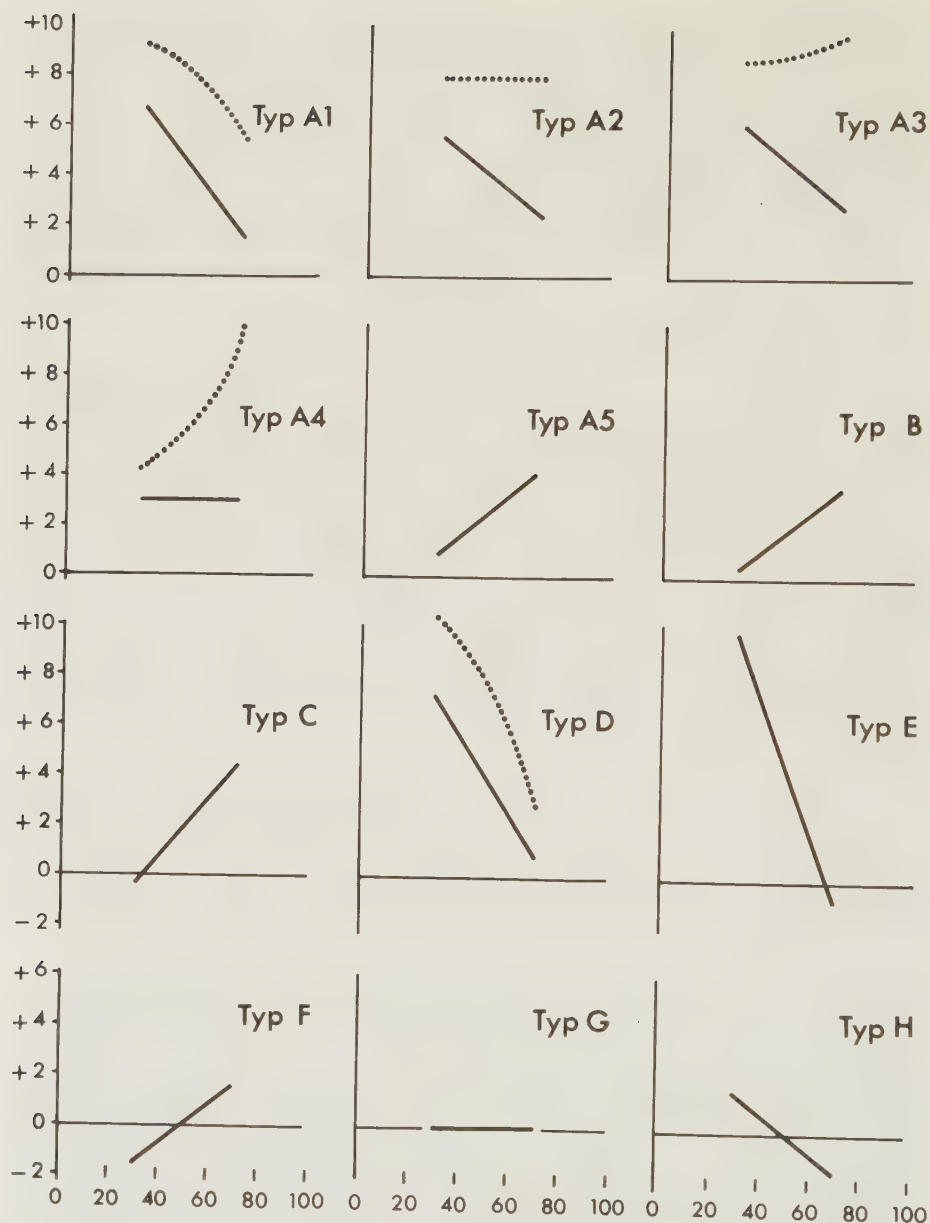
IV:3:A-M Sammanfattning och användbarhet av typologin

Mot "the transition model" från avsnitt IV:1 med övergångsbenägenheter mellan politiska beteenden som är oberoende av andra faktorer än det tidigare politiska beteendet och som alltid - om väljarströmmen går både från och till ett parti - ger vinst där partiet tidigare var orepresenterat och förlust där partiet hade hela valmanskåren, har ställts ett antal fall där förutsättningen är att väljare hör till olika sociala kategorier inom vilka man har olika frekvens av samma politiska beteende och inom vilka man också kan ha olika benägenhet att ändra detta beteende. Ett valresultat är med denna förutsättning inte följden av två övergångsbenägenheter (till och från ett parti) utan utgör summan av resultatet av övergångsbenägenheterna inom de skilda kategorierna. Sådana valresultat kan, till

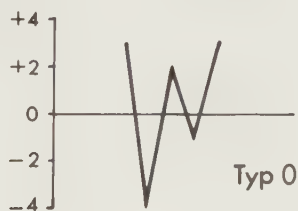
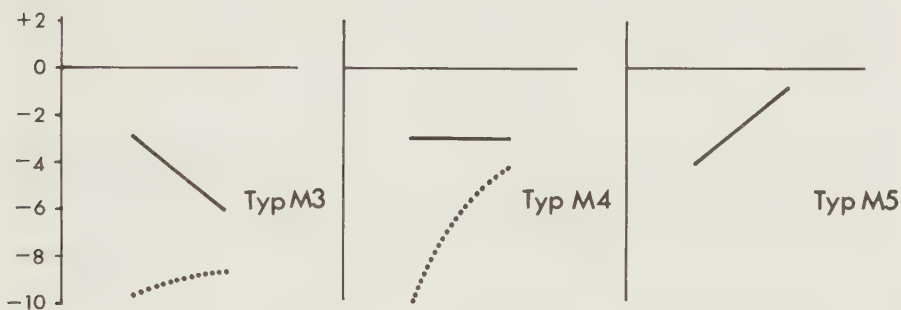
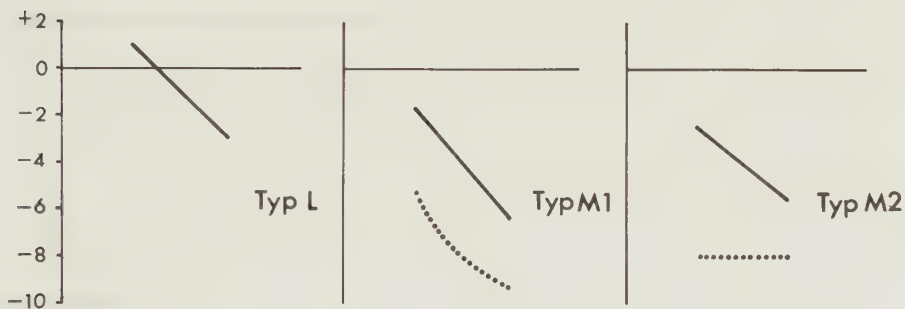
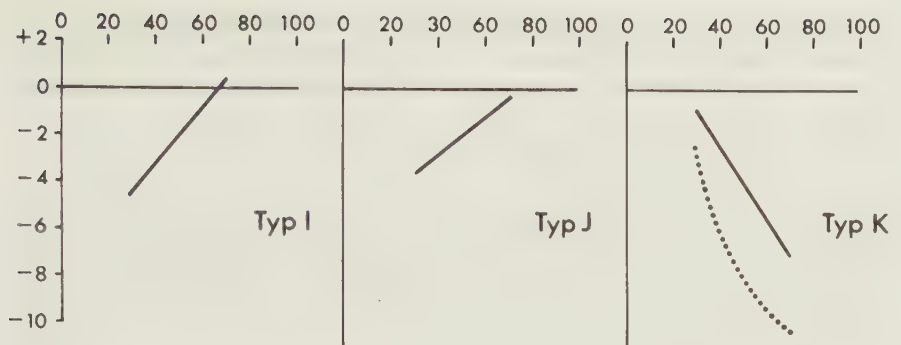
skillnad från valresultat som kan härledas till "the transition model", stå i överensstämmelse med andra väldokumenterade tendenser ifråga om väljarbeteende. Kategorispecifika övergångsbenägenheter eller andra övergångsbenägenheter som inte är desamma i alla enheter är en förutsättning för en "national uniformity of the swing" eller för att "valvinden blåser i samma riktning i hela landet". Flera av de framförda typerna för valresultat bygger också på förutsättningar som står i överensstämmelse med de i så många intervjuundersökningar dokumenterade tendenserna att väljare som hör till en social kategori som utgör ett partis huvudsakliga väljarunderlag både är lättare att behålla inom partiet och att vinna över till partiet än väljare som inte hör till en sådan kategori.

Figur IV:1 återger i diagramform de tretton mönster (A - M) för förskjutningar i partistyrka som diskuterats i detta avsnitt. Likheten mellan flera av de olika mönstren torde framgå klarare i figuren än vid den verbala och numerära beskrivningen av mönstren. Ser man endast till förändringsmått 1 och till riktningen av förändringarna kan man lätt konstatera tre huvudtyper av förändring: 1) de där ingen korrelation föreligger mellan tidigare partistyrka i kommunerna och förändringens storlek (A 4, G och M 4); 2) de där det föreligger en positiv korrelation mellan tidigare partistyrka i kommunerna och förändringens storlek (A 5, B, C, F, I, J och M 5); 3) de där det föreligger en negativ korrelation mellan tidigare partistyrka i kommunerna och förändringens storlek (A 1, A 2, A 3, D, E, H, K, L, M 1, M 2 och M 3).

Det bör ha framgått av redovisningen av de olika förändringsmönstren att typen av samvariation mellan tidigare partistyrka och förändringarnas storlek inte ger tillräcklig ledning när man genom att undersöka aggregerade förändringar vill bedöma relationen mellan övergångsbenägenheterna till och från ett parti bland väljare från olika kategorier. Man kan dock konstatera: Vid noll-korrelation eller vid positiv korrelation mellan tidigare partistyrka och förändring i partistyrka kan övergångsbenägenheterna inte ha varit desamma i alla kommuner. Summan av de för partiet positiva övergångsbenägenheterna och summan av de för partiet negativa övergångsbenägenheterna måste ha stått i skilda relationer till varandra i olika kommuner; dessa relationer har ur partiets synpunkt varit mera positiva där partiet är starkt än där det är svagt. De förändringsmönster där det föreligger noll-korrelation eller positiv korrelation mellan tidigare partistyrka och förändring i partistyrka medför naturligtvis också att skillnaden i partistyrka mellan partiets svaga och starka kommuner bibehållits eller ökats. Övergångsbenägenheter som ur ett partis synpunkt varit bättre där partiet är starkt än där det är svagt, dvs med de här använda kategorierna, bättre i den egna kategorin än i den andra kategorin, kan emellertid också ha varit för handen vid föränd-

Figur IV:1 Förändringsmönstren A - M och 0.

ringsmönster där det föreligger en negativ korrelation mellan tidigare partistyrka och förändringsstorlek. I några fall kan man genom att mäta förändringarna med förändringsmått 2 få fram att partiets nettoresultat är bättre i förhållande till de möjligheter som fanns att göra en vinst respektive risken att göra en förlust där partiet är starkt än där det är svagt; de förändringsmönster det är fråga om är A 2, A 3, M 2 och M 3. Även om det föreligger en negativ korrelation mellan förändring i partistyrka och tidigare partistyrka kan man om förändringen mätt med mått 2 visar noll-korrelation eller positiv korrelation med den tidigare partistyrkan fastslå att övergångsbenägenheterna icke kan ha varit sådana som "the transition model" förutsätter. Vid de fyra typer där detta gäller minskas alltså skillnaden i partistyrka mellan ett partis starka och svaga kommuner fastän det kan klarläggas att övergångsbenägenheterna varit kategorispecifika. De återstående typerna av förändringsmönster, dvs A 1, D, E, H, K, L och M 1, bygger, som framgått vid redovisningen av de enskilda typerna, i flera fall på förutsättningar som är skilda från förutsättningarna för "the transition model". Dessa fall kan teoretiskt skiljas från de resultat som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" ger men med de data som står till buds för undersökningen går det inte att göra denna åtskillnad. Man kan alltså inte alltid med utgångspunkt från det tillgängliga materialet förkasta "noll-hypotesen" att övergångsbenägenheterna varit i överensstämmelse med "the transition model" även om de varit kategorispecifika.

De olika resultaten kan sammanfattas:

Förändringsmönster som bygger på övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" och förändringsmönster som inte kan skiljas från ett sådant mönster; dessa mönster ger en utjämning av skillnader i ett partis styrka mellan olika enheter.	Vinstval:	A 1, D, E
	Status quo-val:	H
	Förlustval:	K, L, M 1

Förändringsmönster som bygger på att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit desamma i olika väljarkategorier och som

a) ger utjämning av skillnader i ett partis styrka mellan olika enheter.	Vinstval:	A 2, A 3
	Förlustval:	M 2, M 3

b) ger bibehållna eller ökade skillnader i ett partis styrka mellan olika enheter.

Vinstval: A 4, A 5, B, C

Status quo-val: F, G

Förlustval: I, J, M 4, M 5

De förändringsmönster som karaktäriserats som Typ A-M är de tänkbara valresultaten med utgångspunkt från nettoförändringarna inom två väljarkategorier och de förutsätter att frekvensen av förändrat beteende inom kategorierna är lika ofta förekommande oavsett kategoriernas styrka i kommunerna. Bortsett från att det kan finnas andra faktorer bakom systematiska förändringsmönster än valmanskårens fördelning på sociala kategorier finns det ytterligare ett "förändringsmönster", det som framställs i tabell 0 (noll), och som vare sig kan relateras till systematiska förändringar i röstningsbenägenhet på ett parti inom de kategorier varav valmanskåren är sammansatt eller till övergångar i enlighet med "the transition model". Det är ett valresultat där storleken på förändringarna av partistyrkan i skilda enheter inte följer någon trend. Vid ett sådant val-

Tabell 0. Ett helt osystematiskt förändringsmönster

	K o m m u n					Totalt %
	A	B	C	D	E	
	%	%	%	%	%	
Förändring i partistyrka enligt mått 1	+3.00	-4.00	+2.00	-1.00	+3.00	+0.60
Förändringsmått 2 ointressant och orimligt.						

resultat kan man endast konstatera att det inte går in i den här redovisade typologin utan att helt andra faktorer än likartade övergångsbenägenheter inom alla kategorier eller skilda övergångsbenägenheter inom skilda kategorier varit avgörande för förändringarna i de olika kommunerna.

IV:4 Förändringar i partistyrka när också den politiska miljön påverkar övergångsbenägenheterna

I föregående avsnitt var vid konstruktionen av samtliga förändringsmönster förutsättningen att övergångsbenägenheterna från och till ett parti är olika för väljare från skilda sociala kategorier medan den politiska miljö som väljarna befinner sig i inte förutsattes ha någon betydelse för deras benägenhet att ändra politiskt beteende. Det sociala tryck som ledde till skilda övergångsbenägenheter var endast differentierat efter vilken av de två kategorierna partiets väljare respektive de som tidigare inte röstat på partiet tillhörde. I det avsnitt (III:4) där ensartat tryck och korstryck som väljare kan utsättas för diskuterades framkom dock att man även bör beakta partistyrkeförhållandena när man ser till i vad mån olika väljargrupper är benägna att ändra sitt röstningsbeteende mellan två val; de data som redovisades i avsnitt III:7 gav också vid handen att man i flera undersökningar kunnat isolera den politiska miljön som en för röstningsbeteende och ändring av röstningsbeteende viktig faktor.

Tabell IV:1:B upptog ett fall med övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model"; bland dem som tidigare röstat med P-partiet var övergångsbenägenheten från detta parti 4 procent och bland dem som tidigare inte röstat med P-partiet var övergångsbenägenheten till detta parti 12 procent. Siffrorna i det exemplet lämpar sig för en modifiering så att de anknyter till diskussionen i avsnitt III:4 och kan föras in i en tabell liknande tabell III:7 där det lokala korstryck och ensartade tryck som olika väljargrupper i kommunerna A och E utsätts för sammanfattas. Dessa modifierade övergångsbenägenheter redovisas i tabell IV:4. De av P-partiets väljare som finns i cell 2 utsätts för ett ensartat tryck att behålla det röstningsbeteende de tidigare hade och det blir under ett framgångsval för partiet mycket ovanligt att väljare i den cellen ändrar röstningsbeteende; övergångsbenägenheten kan sättas till 0. P-partiets väljare i cell 1 och cell 4 utsätts för korstryck och 4 procent av dem är benägna att ändra sitt tidigare politiska beteende. Väljarna i cell 3 utsätts för ett ensartat tryck från sin omgivning att överge sin tidigare röstning med P-partiet och övergångsbenägenheten kan sättas till 8 procent bland dem. De väljare som finns i cell 7 kommer att befinna sig under ett ensartat tryck från omgivningen att stanna kvar i den icke-P-röstning som de tidigare visat och övergångsbenägenheten 8 procent till P-partiet ger under detta framgångsval för partiet en måttlig vinst i gruppen. I cellerna 5 och 8 utsätts väljarna för korstryck och övergångsbenägenheten till P-röstning kan sättas till 12 procent. I cell 6 slutligen återfinns de väljare från den egna kategorin som inte tidigare röstat på P-partiet och som när de under ett framgångsval för detta parti utsätts för ett ensartat tryck att gå över till P-röstning får en så hög övergångsbenägenhet som 16 procent.

Tabell IV:4 Korstryck och ensartat tryck för olika väljargrupper i kommunerna A och E och därmed sammanhängande övergångsbenägenheter.

	Kommun A där partiet är svagt	Kommun E där partiet är starkt
P-röstande från den egna kategorin utsätts för	Cell 1 Korstryck Övergångsbenägenhet: 4	Cell 2 Ensartat tryck att hålla fast vid P-röstning Övergångsbenägenhet: 0
P-röstande från den andra kategorin utsätts för	Cell 3 Ensartat tryck att gå över till icke-P-röstning Övergångsbenägenhet: 8	Cell 4 Korstryck Övergångsbenägenhet: 4
Icke-P-röstande från den egna kategorin utsätts för	Cell 5 Korstryck Övergångsbenägenhet: 12	Cell 6 Ensartat tryck att gå över till P-röstning Övergångsbenägenhet: 16
Icke-P-röstande från den andra kategorin utsätts för	Cell 7 Ensartat tryck att hålla fast vid icke-P-röstning Övergångsbenägenhet: 8	Cell 8 Korstryck Övergångsbenägenhet: 12

I tabell IV:5 har exemplet utförts helt varvid övergångsbenägenheterna i kommunerna B och D bygger på vad som sades i avsnitt III:4 om att "resonemanget kunde med lika stor rätt tagit sin utgångspunkt i förhållandena i kommunerna B och D, där styrkan av det ensartade trycket dock kan förväntas vara mindre på grund av att dessa kommuner inte har en lika extrem social sammansättning". I kommun C har övergångsbenägenheterna satts som ett mellanvärde mellan övergångsbenägenheterna i de två närliggande kommunerna (B och D); detta ger kategorispecifika övergångsbenägenheter som alltså överensstämmer med att väljare från en social kategori som står nära ett parti är lättare både att behålla och att vinna än andra väljare. Valresultatet blir med dessa förutsättningar totalt detsamma som i tabell IV:1:B men de vinster som P-partiet har

Tabell IV:5 Förändringsmönster vid ett framgångsval med övergångsbenägenheter som sammanhänger med ensartat tryck och korstryck

	K o m m u n					Totalt
	A %	B %	C %	D %	E %	
P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	4	3	2	1	0	
Icke-P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	12	13	14	15	16	
Nettoförändring i K1	±0.00	+0.30	+1.00	+2.10	+3.60	+1.40
P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	8	7	6	5	4	
Icke-P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	8	9	10	11	12	
Nettoförändring i K2	+3.60	+3.50	+3.00	+2.10	+0.80	+2.60
Förändring enl mått 1	+3.60	+3.80	+4.00	+4.20	+4.40	+4.00
Förändring enl mått 2 ointressant.						

gjort faller inte som i det exemplet – vilket framgick av tabell IV:2 – uteslutande på den andra kategorin. Förändringsmönstret kan i enlighet med typologin i föregående avsnitt beskrivas som Typ A 5, dvs partiet har haft störst framgångar där det redan var starkt. Man kan observera att den största delen av framgången faller på den andra kategorin. Motsvarande förlustresultat kan erhållas med övergångsbenägenheterna i tabell IV:1:C som utgångspunkt och detta exempel återges i tabell IV:6. Totalresultatet blir detsamma som då övergångsbenägenheterna var oberoende av allt utom tidigare väljarbeteende och förändringsmönstret är det som betecknats som Typ M 5.

I samband med redovisningen av förändringsmönstren i föregående avsnitt framgick att det krävs samma relation mellan övergångsbenägenheten till ett parti bland dem inom en kategori som tidigare inte röstat med partiet och övergångsbenägenheten från partiet bland dem ur samma kategori som tidigare röstat med partiet som relationen är mellan den del av kategorin som tidigare stött partiet och den del av kategorin som inte tidigare stött partiet för att inte resultatet skall bli en utjämning av skillnaderna i partiets styrka mellan olika kommuner. Är fördelningen av politiska beteenden inom en kategori "sned" krävs det en stor skillnad i styrka mellan de krafter som drar väljare till partiet och de krafter

Tabell IV:6 Förändringsmönster vid ett förlustval med övergångsbenägenheter som sammanhänger med ensartat tryck och kors-tryck

	K o m m u n					Totalt
	A %	B %	C %	D %	E %	
P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	12	11	10	9	8	
Icke-P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	4	5	6	7	8	
Nettoförändring i K1	-0.80	-2.10	-3.00	-3.50	-3.60	-2.60
P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	16	15	14	13	12	
Icke-P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	0	1	2	3	4	
Nettoförändring i K2	-3.60	-2.10	-1.00	-0.30	±0.00	-1.40
Förändring enl mått 1	-4.40	-4.20	-4.00	-3.80	-3.60	-4.00
Förändring enl mått 2 ointressant.						

som får väljare att lämna partiet för att resultatet skall bli en framgång för partiet inom kategorin. Påverkas övergångsbenägenheterna inte bara av kategoritillhörigheten utan också av den politiska miljö i vilken väljarna befinner sig blir tendenserna till utjämning mycket mindre.

Några av de tidigare redovisade typfallen för förändringsmönster kan tas till utgångspunkt för ett par exempel där övergångsbenägenheterna satts så att de helt överensstämmer med "tryckmodellen" för förändringar av väljarbeteende. I tabell IV:7 har de övergångsbenägenheter som ledde till förändringsmönster av Typ A 1 och Typ M 1 behandlats på detta sätt och detta ger valresultat som överensstämmer med förändringsmönster av Typ A 3 och Typ M 3. Dessa förändringsmönster behöver alltså inte vara så "svårproducerade" som de förefaller vara om de skall erhållas uteslutande som ett resultat av kategorispecifika övergångsbenägenheter. Det är naturligtvis trivialt att påvisa att likadana valresultat kan uppnås på många olika sätt. Att krafter som sammanhänger med den politiska miljön har betydelse för väljarnas benägenhet att ändra politiskt beteende och att dessa krafter kan verka vid sidan om och mot de skillnader i övergångsbenägenheter som sammanhänger med väljarnas sociala kategoritillhörighet försvårar tolkningen av vad som ligger bakom ett bestämt förändringsmönster. Att övergångsbenägenheterna varit i enlighet med "the transition model" kan visserligen förkastas om man finner förändringsmönster som

Tabell IV:7 Valresultat då övergångsbenägenheten är beroende av både social kategoritillhörighet och den lokala politiska miljön

	K o m m u n					Totalt
	A	B	C	D	E	
	%	%	%	%	%	%
A. Ett framgångsval						
P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	5	4	3	2	1	
Icke-P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	11	12	13	14	15	
Nettoförändring i K1	-0.10	±0.00	+0.50	+1.40	+2.70	+0.90
P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	7	6	5	4	3	
Icke-P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	9	10	11	12	13	
Nettoförändring i K2	+4.50	+4.20	+3.50	+2.40	+0.90	+3.10
Förändring enl mått 1	+4.40	+4.20	+4.00	+3.80	+3.60	+4.00
Förändring enl mått 2	+6.29	+7.00	+8.00	+9.50	+12.00	+8.00
B. Ett förlustval						
P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	13	12	11	10	9	
Icke-P-röstande från K1, övergångsbenägenhet	3	4	5	6	7	
Nettoförändring i K1	-0.90	-2.40	-3.50	-4.20	-4.50	-3.10
P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	15	14	13	12	11	
Icke-P-röstande från K2, övergångsbenägenhet	1	2	3	4	5	
Nettoförändring i K2	-2.70	-1.40	-0.50	±0.00	+0.10	-0.90
Förändring enl mått 1	-3.60	-3.80	-4.00	-4.20	-4.40	-4.00
Förändring enl mått 2	-12.00	-9.50	-8.00	-7.00	-6.29	-8.00

de i summaraderna av tabell IV:7 men dessa mönster kan tolkas på åtminstone två sätt: Antingen som att det funnits kategorispecifika övergångsbenägenheter som mer än väl kompenserar en ojämn fördelning inom kategorierna på skilda beteenden eller som att den politiska miljön påverkat övergångsbenägenheterna så att de inte varit desamma inom kategorier-

na i alla enheter. När man skall försöka tolka vilka förändringar i väljarbeteende som ligger bakom ett sådant förändringsmönster kan man ha stor nytta av att beakta vilka styrkeförskjutningar man kan iaktta i kommuner som skiljer sig från varandra ifråga om partistyrka som inte kan föras tillbaka på den sociala sammansättningen av kommunerna.

IV:5 En andra partistyrkedimension som visar den politiska miljöns betydelse för övergångsbenägenheterna

Hittills har exemplifieringen hela tiden gällt fem kommuner. Om man istället för kommuner skulle se på fem kommunklasser där kommunerna hade samma sociala struktur som kommunerna A-E skulle man inom dessa klasser finna ganska stora variationer i styrka för P-partiet även om medeltalet för denna partistyrka överensstämmer med den styrka som man med utgångspunkt från den sociala sammansättningen antar skall finnas. Det finns inom varje klass kommuner där partiet är betydligt starkare än förväntat och det finns inom varje klass kommuner där partiet inte på långt när når upp till den förväntade styrkan inom varje klass. I tabell IV:8 har ett exempel utvecklats med utgångspunkt från den partistyrka som hela tiden använts som utgångsläge för typförändringarna, dvs den partistyrka som framkom i tabell III:3.

Här framkommer en andra styrkedimension där ett partis styrka inte sammanhänger med en kommuns sociala kategorisammansättning. Styrka efter den första styrkedimensionen avser däremot sådan partistyrka som är en följd av den sociala kategorisammansättningen av en kommun. Kan man isolera denna andra typ av partistyrka öppnas nya möjligheter att bedöma om styrkeförändringarna för ett parti mellan två val är att hänföra till kategorispecifika övergångsbenägenheter eller om andra faktorer

Tabell IV:8 Ett partis andel av valmanskåren i fem kommuntyper med klassificering efter den observerade andelens avvikelse från den förväntade andelen av valmanskåren

Avvikelse från förväntad partistyrka	Kommuntyp				
	A	B	C	D	E
	%	%	%	%	%
Stor positiv avvikelse	42	52	62	72	82
Liten positiv avvikelse	36	46	56	66	76
Ingen avvikelse	30	40	50	60	70
Liten negativ avvikelse	24	34	44	54	64
Stor negativ avvikelse	18	28	38	48	58

påverkat väljarna så att de varit olika benägna att ändra beteende i kommuner med olika styrka för ett parti. När man ser till den "nya" styrkedimensionen finns det också kommuner där partiet är starkt och kommuner där partiet är svagt och man kan här tala om en renodlad politisk profil. Jag har i ett annat sammanhang definierat en politisk region som "an area ... where the strength of a party or a group of parties differs - in positive or negative direction - from the strength for the party (group of parties) that can be predicted from the occupational composition of the population of the area" (Gustafsson 1974 s 4).

Samma synsätt ligger bakom att jag betraktar styrka efter den andra styrkedimensionen som helt skild från styrka efter den första styrkedimensionen. Förändringarna i partistyrka mellan två val kan undersökas också i kommuner som skiljer sig från varandra då de klassificeras efter avvikelser från den förväntade styrkan för ett parti och förändringsmönstren kan efter denna andra styrkedimension betraktas i relation till den i avsnitt IV:3 redovisade typologin. Tolkningen av vilka faktorer som ligger bakom olika förändringsmönster underlättas genom att man kan jämföra förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna. Indelas förändringsmönstren även efter den andra styrkedimensionen efter samvariationen mellan partistyrka och storlek på styrkeförskjutningarna på samma sätt som i sammanfattningen av avsnitt IV:3 och förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna kombineras med varandra får man en fyra- eller niofältstabell. Tabell IV:9 visar kombinationerna av förändringsmönster och i tabellen har tre fält skuggats; det är de fält där man finner "kongruenta" förändringsmönster efter de två styrkedimensionerna.

När man finner samma förändringsmönster efter båda styrkedimensionerna och dessa mönster är sådana att de bygger på övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" eller inte kan skiljas från ett sådant mönster har man ett valresultat som skall placeras i ruta I; ett val som ger ett sådant valresultat kan betecknas som ett "utjämningsval".

Vid valresultat som placeras i rutorna IV A och IV D skiljer sig inte heller förändringsmönstren efter de båda styrkedimensionerna från varandra. Av dessa två kombinationer innebär IV A en "svagare" variant än IV D eftersom man i det förra fallet kan iaktta en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter medan man i det senare fallet kan iaktta bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter; i båda fallen måste övergångsbenägenheterna ha varit mera positiva för ett parti där det var starkt än där det var svagt. Val vid vilka förändringsmönstren klassificeras i IV A- och IV D- rutorna kan därför kallas "sociala tryckval" och det sociala tryck som påverkat väljarna hänför sig då till partiets styrka; det gör inte någon skillnad om styrkan kan föras tillbaka på sammansättningen av partiets väljarkår av olika sociala kate-

Tabell IV:9 Kombinationer av huvudtyper av förändringsmönster efter två styrkedimensioner

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN		
		Förändringsmönster som bygger på övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" och förändringsmönster som inte kan skiljas från ett sådant mönster	utjämnning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster som bygger på övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" och förändringsmönster som inte kan skiljas från ett sådant mönster	I	IIA	IIB
	Förändringsmönster som bygger på att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit desamma i alla enheter och som ger	IIIA	IVA	IVB
	utjämnning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	IIIB	IVC	IVD
	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter			

gorier eller på att det finns en lokal (regional) tradition att rösta på partiet. Den kombination av förändringsmönster som placeras i ruta IV B är också resultatet av ett "socialt tryckval". Partiet har efter båda styrkedimensionerna lyckats bättre där det var starkt än där det var svagt. Vid denna kombination av förändringsmönster kan man dock iaktta att de för partiet positiva skillnaderna ifråga om övergångsbenägenheter mellan starka och svaga kommuner varit mera påtagliga om partistyrkan sammanhängde med den sociala sammansättningen av väljarkåren än om den hänförde sig till en lokal eller regional tradition. Det omvända förhållandet gäller vid den kombination av förändringsmönster som placeras i ruta IV C; vid denna variant av ett "socialt tryckval" framträder skillnaderna mellan övergångsbenägenheterna tydligare när man ser till klassificeringen av kommunerna efter den andra styrkedimensionen än efter den första.

Val med en sådan kombination av styrkeförskjutningar efter de två styrkedimensionerna att det kan placeras i rutorna II A och II B betecknas som "klassuppbindningsval". Ett parti har då lyckats bättre där det förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt samtidigt som man inte kan iaktta att övergångsbenägenheterna varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt efter den andra styrkedimensionen. Partistyrkan som sådan har här inte varit avgörande för skillnaderna i övergångsbenägenheter mellan kommuner med olika partistyrka utan det är endast när partistyrkan kan föras tillbaka på den sociala kategorisammansättningen av partiets väljarkår som den för partiet mera positiva utvecklingen varit för handen i de kommuner där det var starkt. Varianten II B innebär en mera påtaglig "klassuppbindning" än varianten II A eftersom man i det förra fallet finner ökade eller bibehållna partistyrkeskillnader mellan kommuner där de sociala grupper varur partiet hämtar en stor del av sina väljare är svaga och kommuner där dessa grupper är starka medan man i det senare fallet visserligen kan iaktta en utjämning av partistyrkeskillnaderna mellan olika kommuner men inte en så stor utjämning som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" skulle leda till.

Val som leder till en sådan kombination av förändringsmönster att de placeras i rutorna III A och III B slutligen kan betecknas som "traditionsuppehållande val". Här finner man efter den första styrkedimensionen förändringsmönster som innebär att övergångsbenägenheterna kan ha varit i överensstämmelse med "the transition model" samtidigt som man kan iaktta att partiet lyckats bättre - absolut eller relativt - där det var starkt än där det var svagt när man ser till den andra styrkedimensionen, dvs övergångsbenägenheterna har varit mera positiva där partiet var starkt. Även här innebär A-varianten att man trots att övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter får en utjämning av partistyrkeskillna-

derna mellan starka och svaga kommuner medan B-varianten innebär ökade eller bibehållna partistyrkeskillnader mellan kommuner som betraktas som starka och kommuner som betraktas som svaga efter denna styrkedimension.

KAPITEL V. MATERIAL OCH METOD FÖR KLASSIFICERING AV KOMMUNERNA INFÖR ANALYSEN AV PARTISTYRKE- FÖRSKJUTNINGAR

I följande kapitel redovisar jag först kortfattat det material som insamlats om röstning m m i de svenska kommunerna för perioden 1960-1970 och redogör sedan för hur detta material använts för klassificering av kommunerna som "starka" och "svaga" för de olika politiska grupperingarna enligt de i slutet av föregående kapitel diskuterade två styrkedimensionerna; i det sammanhanget behandlas också frågan om i vad mån man kan tala om politiska regioner i dagens Sverige. Jag redovisar också hur materialet behandlats efter denna klassificering och tar upp olika "störande" faktorer som gör att förändringarna i partistyrka mellan två val inte är lika regelbundna som förändringsmönstren i typologin i kapitel IV. Slutligen behandlas i detta kapitel frågan om i vad mån man på grundval av ett material som det här använda överhuvudtaget kan förklara förändringar i väljarbeteende och säga att de krafter som de olika modellerna för övergångsbenägenheter förutsätter har verkat.

V:1 Kommunmaterialet för 1960-talet

De data som utgjort underlag för prövningen i kapitel VI av i vad mån partistyrkeförskjutningarna mellan olika år står i överensstämmelse med de förändringsmönster som "the transition model" ger eller med de som "tryckmodellen" ger utgör en del av ett större material som omfattar data från valen 1948-1970 och folkräkningarna 1950-1970. Hela detta material har noggrant redovisats i en särskild sammanställning (Gustafsson 1973) och jag redogör här därför endast översiktligt för de data som kommit till användning i den aktuella undersökningen. Materialets enheter utgörs i princip av 1952 års storkommuner men i några fall har kommunerna - reellt eller i materialet - lagts samman så att antalet enheter blir 1.012. Sammanläggningar, skapningar av vissa data på grund av kommunsammanläggningarna och liknande problem redovisas i avsnitt II av den nämnda redogörelsen. För de 1.012 enheterna finns dels uppgifter om den förvärvsarbetande befolkningens fördelning på närings-

grenar och yrkeskategorier från folkräkningarna, dels uppgifter om valdeltagande och röstfördelning från valstatistiken.

Den förvärvsarbetande befolkningen 1960 är i det tillgängliga materialet fördelad på näringsgrenar: Jordbruk, Skogsbruk, Fiske, Gruvdrift och tillverkningsindustri¹⁾, Byggnadsindustri och Tjänster²⁾. Utom denna indelning finns också en där samma population redovisas fördelad på yrkeskategorier: Företagare inom jordbruk med binärningar³⁾, Övriga företagare⁴⁾, Tjänstemän och Arbetare. Genom att antalet Jordbrukare subtraherats från det totala antalet sysselsatta inom näringsgrenarna Jordbruk, Skogsbruk och Fiske har en ny yrkeskategori benämnd Jordbruksarbetare erhållits. De återstående i kategorin Arbetare bildar sedan Jordbruksarbetarna tagits bort kategorin Övriga arbetare⁵⁾.

I tabell V:1 redovisas hur hela den förvärvsarbetande befolkningen 1960 fördelade sig på näringsgrenarna och yrkeskategorierna samt vilket medeltalet och standardavvikelsen är för procentandelarna inom de olika kategorierna när talen beräknas med fördelningarna i de 1.012 enheterna som grund. Medeltalet för andelarna i kommunerna är betydligt högre än för andelen i hela riket för de näringsgrenar med tillhörande yrkesgrupper

- 1) Denna näringsgren benämns i fortsättningen endast Tillverkningsindustri.
- 2) Som framgår av avsnitt IV:3 i Gustafsson 1973 omfattar materialet också uppgifter om hur många som var sysselsatta inom Metall- och maskinindustri (en delkategori av Tillverkningsindustri) samt inom Samfärdsel, Handel och Övriga tjänster (vilka tillsammans bildar näringsgrenen Tjänster). Denna komplettering av materialet har skett sent under arbetet med insamling av data och denna finare fördelning har därför inte kommit till användning vid klassificeringen av kommunerna i styrkeklasser efter de olika dimensionerna.
- 3) Denna kategori benämns i fortsättningen Jordbrukare.
- 4) Denna kategori benämns i fortsättningen Företagare.
- 5) Det sista förfarandet leder till ett mindre fel som redovisas i avsnitt IV:7 i Gustafsson 1973 och som innebär att kategorin Övriga arbetare blir något underskattad (med 0.7 procent av hela den ekonomiskt aktiva befolkningen) medan gruppen "Tjänstemän inom jordbruk med binärningar" kommer att ingå såväl i kategorin Tjänstemän som i kategorin Jordbruksarbetare.

Tabell V:1 Den förvärvsarbetande befolkningens fördelning på
näringsgrenar och yrkesgrupper 1960.

<u>A. Näringsgrenar</u>			
	Hela riket	Procent i de 1.012 kommunerna	
	%	m	s
Jordbruk	10.9	23.9	16.66
Skogsbruk	2.6	4.9	7.78
Fiske	0.3	0.7	3.43
Tillverkningsindustri	36.0	30.6	15.42
Byggnadsindustri	9.1	9.9	4.08
Tjänster	41.1	30.0	11.04
Totalt	100.0	100.0	
 <u>B. Yrkesgrupper</u>			
Jordbrukare	7.0	15.8	11.28
Företagare	6.9	7.5	2.38
Tjänstemän	35.0	22.2	10.36
Jordbruksarbetare	6.0	13.7	9.50
Övriga arbetare	45.1	40.8	11.56
Totalt	100.0	100.0	

som brukar sammanfattas som "primära" och man finner för dessa näringsgrenar också en större spridning kring medeltalen än vad fallet är för övriga näringsgrenar. Det sistnämnda är särskilt framträdande för de små näringsgrenarna Skogsbruk och Fiske.

Hur uppgifterna om valresultaten behandlats framgår av avsnitt III i Gustafsson 1973 och man bör särskilt lägga märke till korrigeringen av partistyrka för poströsternas fördelning på olika partier i de enskilda kommunerna. De siffror som ingår i materialet är alltså - med undantag för uppgifterna om antalet röstberättigade och antal röstande - inte de siffror som återfinns i valstatistiken⁶⁾.

6) I vissa fall kan man hävda att undersökningen bygger på ett material som följer den tryckta valstatistiken alltför noga. I den version av datasamlingen som kommit till användning här - men inte i den slutliga version som redovisas i Gustafsson 1973 - har ingen hänsyn tagits till "felaktigheter" i valstatistiken i form av masskasseringar i enskilda

Vid såväl klassificeringen av kommuner som vid undersökningarna av förändringar i partistyrka har som mått på partistyrka använts partiernas andel av valmanskåren. De icke-röstande har därvid betraktats som en med partierna likställd grupp. När huvudändamålet med en undersökning är att få fram vilken princip övergångsbenägenheterna från och till ett parti följt och man inte är intresserad av vart de förlorade rösterna går eller varifrån de vunna rösterna kommer är måttet "andel av valmanskåren" ett rimligare sätt att mäta partistyrka än "andel av avgivna röster". Rent allmänt kan sägas att andel av valmanskåren är ett mått som är lämpligt vid undersökningar av väljarbeteende medan andel av avgivna röster är ett mått som har störst relevans vid undersökningar där man är intresserad av väljarunderlaget bakom ett politiskt maktinnehav. Det här använda måttet förefaller också att bli vanligare inom valforskningen och används bl a av Borre och Stehouwer (1970) och Lewin, Jansson och Sörbom (1972). I tabell V:2 anges hur hela valmanskåren fördelat sig på partier och partigrupper (inklusive icke-röstande) vid valen 1960-1970 och där anges också medeltalen och standardavvikelserna för procentandelarna som stött de olika partierna i de 1.012 enheterna. Till den borgerliga partigruppen har förts högerpartiet/moderata samlingspartiet, centerpartiet, folkpartiet och kristen demokratisk samling samt olika samlingskombinationer av höger-, center- och folkpartierna 1964, 1966 och 1968. Till den socialistiska partigruppen eller vänsterpartierna har förts socialdemokraterna, kommunisterna/vänsterpartiet kommunisterna och kommunistiska förbundet marxist-leninisterna.

De styrkeförändringar för partierna m m som kan utläsas ur tabell V:2 behöver inte kommenteras närmare. Tabellen visar att man för flertalet partier och partigrupper finner god överensstämmelse mellan andelen av

valdistrikt och liknande; kommuner med denna typ av "felaktigheter" har alltså ingått i de analyser som ligger till grund för klassificeringen av kommunerna. Däremot har dessa kommuner eliminerats vid undersökningarna av partistyrkeförskjutningar i kapitel VI. Ett avsteg från de uppgifter som redovisas i den tryckta valstatistiken har dock skett genom att uppgifterna om antalet röster på Mellanpartierna för Gotlands valkrets 1964 och 1968 inte förts in i materialet utan istället de i lokalpressen redovisade uppgifterna om hur många röster som avgavs på valsedlar med namn som företrädde de i denna samlingsrörelse ingående partierna dvs centerpartiet och folkpartiet; motsvarande uppdelning kunde inte göras vare sig för Gotland eller för andra i sammanhanget aktuella valkretsar för att få data om rösternas fördelning på de "vanliga" partierna vid landstingsvalet 1966. Det sistnämnda gäller också för Fyrstadskretsen 1964 och 1968.

Tabell V:2 Partiernas andel av valmanskåren 1960-1970 i hela riket och som medelvärde för 1.012 kommuner

	1960			1962			1964			1966			1968			1970		
	Riket	1.012	kom.	Riket	1.012	kom.	Riket	1.012	kom.	Riket	1.012	kom.	Riket	1.012	kom.	Riket	1.012	kom.
	m	s		m	s		m	s		m	s		m	s		m	s	
H (M)	14.2	12.4	5.94	12.6	10.9	5.46	11.5	11.0 ^{a)}	5.71	12.1	12.0 ^{b)}	5.82	11.5	11.6 ^{c)}	5.85	10.2	9.5	4.98
C	11.7	20.3	12.10	10.6	19.2	11.76	11.2	19.9 ^{a)}	11.23	11.3	21.8 ^{d)}	11.25	14.1	23.6 ^{e)}	11.48	17.6	26.2	11.38
F	15.1	12.1	6.02	13.9	11.3	5.51	14.3	11.4 ^{a)}	5.54	13.8	11.7 ^{d)}	5.56	12.9	10.2 ^{e)}	5.37	14.3	10.8	5.61
Kds							1.5		1.5	1.7 ^{f)}		1.52	1.3	1.6	1.30	1.6	1.9	1.58
S	41.1	37.8	12.67	40.9	37.6	12.24	39.7	36.5 ^{g)}	11.71	34.9	33.0	10.92	44.7	40.6 ^{h)}	12.87	40.0	37.0	12.14
K (Vpk)	3.9	2.7	3.49	3.1	2.2 ^{g)}	3.10	4.4	3.1 ^{h)}	3.56	5.3	3.7 ^{g)}	3.83	2.7	1.9	2.49	4.2	3.1	3.05
Kfml																0.4	0.2	0.23
Icke- röstande	14.1	14.7	4.29	19.0	18.8	5.07	16.1	16.5	4.51	17.2	16.4	4.34	10.7	10.5	2.87	11.7	11.3	3.07
Borgerliga partier	40.9	44.8	13.54	37.0	41.4	12.89	39.9	43.9	12.60	42.4	46.8	12.93	42.0	46.9	13.53	43.6	48.5	13.51
Vänster- partier	44.9	40.5	14.40	44.0	39.7	13.65	44.0	39.6	13.53	40.2	36.7	12.93	47.4	42.5	14.05	44.6	40.2	13.75

a) Avser 1.008 enheter, dvs kommuner där Mbs ej ställde upp.

b) Avser 999 enheter, dvs kommuner där samlingsrörelser med högerpartiet ej förekom.

c) Avser 1.005 enheter, dvs kommuner där S 68 ej ställde upp.

d) Avser 947 enheter, dvs utom de under b) sådana där Mellanpartierna ej ställde upp.

e) Ej beräknat eftersom Kds:s deltagande i valet i många valkretsar var oklart; man ställde ej upp någon officiell valsedel men fick ändå röster.

f) I några landstingsvalkretsar ställde Kds ej upp men medeltalet och standardavvikelsen har trots detta beräknats för 1.012 enheter.

g) I några landstingsvalkretsar ställde K (Vpk) ej upp men medeltalet och standardavvikelsen har trots detta beräknats för 1.012 enheter.

h) På Gotland ställde K(Vpk) ej upp men medeltalet och standardavvikelsen har trots detta beräknats för 1.012 enheter.

valmanskåren i hela landet och genomsnittsandelen av valmanskåren i de 1.012 kommunerna. Undantag utgör framförallt centerpartiet för vilket genomsnittsandelen samtliga valår ligger betydligt högre än totalandelen. För detta parti finner man också en i förhållande till styrkan stor spridning kring medeltalen vilket förhållande inte ändras genom partiets framgångar under den undersökta perioden. Även för kommunisterna finner man en stor spridning kring medeltalen i förhållande till den ringa partistyrkan.

V:2 Metod för klassificering av kommunerna

I avsnitt III:2 där förutsättningarna för den sociologiska "tryckmodellen" för förändringar i väljarbeteende redovisades framhölls som ett nästan axiomatiskt förhållande att man i Sverige har en hög grad av "klassröstning" eftersom tillhörighet till medelklassen respektive till arbetarklassen i så hög grad bestämmer om man stöder de borgerliga partierna eller vänsterpartierna. Det är dock inte endast vid en så grov indelning av befolkningen som man finner skillnader i röstningsbeteende. Man finner också skillnader i röstningsbenägenhet på de två partiblocken och på olika partier mellan de kategorier som bildar var och en av klasserna. Detta framgår bl a av de resultat som kommit fram i samband med intervjuundersökningarna vid olika val och som presenterats av Bo Särilvik i ett flertal arbeten (se t ex Särilvik 1966 s 217, 1970a s 90 och 1970b s 278 och Särilvik 1974 s 399 ff). När intervjudata visar att företrädare för olika yrkeskategorier har olika benägenhet att rösta med de olika partierna och partigrupperna bör man med utgångspunkt från dessa yrkeskategoriers andel av befolkningen i en kommun kunna predicera partiernas styrka i kommunen. Samvariationen mellan valmanskårens sammansättning och partiernas styrka i valkretsarna i Sverige belades fö siffermässigt första gången av Olsson (1923) som arbetade med material från valen 1920 och 1921. I den mån prediktionen av den lokala partistyrkan inte överensstämmer med den partistyrka som kan observeras har andra faktorer än den sociala sammansättningen inverkat och man kan då dels hänvisa till sådana faktorer som redovisades i avsnitt II:2-4 där jag redogjorde för undersökningar som visat på att masskommunikationsstruktur, ekonomiska förhållanden osv kan påverka valresultatet och dels till felaktigheter och brister i materialet. Sådana felkällor diskuteras i följande avsnitt.

Det tillgängliga materialets uppgifter om den förvärvsarbetande befolkningens fördelning på yrkesgrupper i kommunerna och om de olika partiernas och partigruppernas andel av valmanskåren kunde sammanföras

med varandra på flera sätt. Den enklaste vägen hade varit att modifiera de redovisningar som i viss utsträckning använts i den officiella valstatistiken (se t ex Riksdagsmannavalen åren 1959-1960 I tab 4 och II s 36 ff) där församlingarna på grundval av folkräkningsdata fördelats på ett antal grupper efter hur stor andel av den förvärvsarbetande befolkningen som var sysselsatt inom jordbruk med binäringar och inom industri och hantverk. En liknande uppdelning kunde göras med utgångspunkt från yrkesgruppsfördelningen med t ex andelarna jordbrukare och övriga arbetare som klassificeringsgrund och man hade sedan inom varje kommungrupp för varje parti kunnat studera vilka kommuner som hade stora avvikelser från medeltalet för ett partis styrka inom gruppen och på denna väg få en klassificering av kommunerna efter både den första och den andra styrkedimensionen. Vid en sådan klassificering kunde man dock knappast ta hänsyn till fler än två variabler eftersom materialet annars skulle splittras på alltför många subgrupper. För kommuner där procentalen för yrkesgrupperna låg nära intervallgränserna vid klassificeringen efter social kategorifördelning kunde det också vara svårt att avgöra om avvikelser från medeltalet för ett partis styrka inom kommungruppen sammanhänge med klassgränsens placering eller med andra faktorer. En tekniskt mera avancerad lösning men med samma grundprincip och med likartade svagheter skulle man få om man vid klassificeringen använde ett s k AID-program (se t ex Sonquist, Baker och Morgan 1971).

En annan möjlighet att få fram en förväntad partistyrka i kommunerna hade varit att med ledning av uppgifter från intervjuundersökningar skatta hur stor andel av varje yrkesgrupp som visat ett visst politiskt beteende. Dessa parametrar kunde ha använts för att med utgångspunkt från den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på yrkesgrupper för varje kommun få fram partiernas förväntade andel av valmanskåren vilken kunde jämförts med den observerade. Denna metod har bl a använts av Carlsson (1963 s 176 ff). Ett sådant förfarande skulle här komplicerats av att uppgifterna om yrkesfördelningen inte hänför sig till den röstberättigade befolkningen (se nästa avsnitt). Dessutom saknas uppgifter från valen 1962 och 1966 om röstningsbeteendet inom de olika yrkeskategorierna.

En tredje möjlighet att få fram partiernas förväntade styrka i kommunerna och avvikelserna från denna styrka erbjuder olika former av regressionsanalys. Man kunde som Janson (1961 s 180 ff) skatta regressionskoefficienter för de olika yrkesgruppernas benägenhet för ett visst röstningsbeteende och sedan med hjälp av dessa koefficienter få fram en förväntad andel av valmanskåren för varje parti och partigrupp i en kommun. Den metod som kommit till användning för att bestämma vilken styrka de olika partierna och partigrupperna förväntas ha i kommunerna och i vad mån den observerade styrkan avviker från denna förväntade styrka

är den variant av regressionsberäkningar⁷⁾ som benämnes stegvis multipel regressionsanalys. Tekniken presenteras bl a av Efroymson (1960) och av Alker (1969). Blalock framhåller i sin 1960 utgivna lärobok i statistik för samhällsvetare svårigheterna att räkna ut partialkorrelationer när man har ett stort antal variabler och ett stort antal enheter (se Blalock 1960 s 343). Den utbredning som genomförandet av komplicerade stegvisa multipla regressionsanalyser sedan dess har fått får helt skrivas datatekniken till godo. Alker (1969) beskriver också stegvis multipel regressionsanalys som en

"approach, which tends to be written up at computer centers more than in statistical textbooks" (s 256).

Flera standardprogram för beräkningarna är tillgängliga; det som här kommit till användning är det som ingår i BMD-paketet (se Dixon 1964 s 233-257). Tekniken innebär i huvudsak följande: Korrelationskoefficienterna mellan samtliga i en analys ingående variabler beräknas och med utgångspunkt från den av de oberoende variablerna som har högst samvariation med den beroende variabeln bestäms en första regressionsekvation. Partialkorrelationskoefficienterna mellan den återstående variationen hos den beroende variabeln och de återstående oberoende variablerna beräknas sedan och den oberoende variabel för vilken den högsta koefficienten noteras inkluderas i regressionsekvationen som för varje steg skrivs om. Processen fortsätter tills samtliga oberoende variabler förts in i regressionsekvationen eller tills den högsta kvarvarande partialkorrelationskoefficienten får ett icke-signifikant värde. Som slutresultat av beräkningarna erhålls en regressionsekvation, en uppgift om hur stor andel (återgiven som R^2) av variationen i den beroende variabeln som "förklaras" genom att man tillämpar denna regressionsekvation samt uppgifter om storleken på samtliga residualer sedan det avslutande steget genomförts.

Tekniken har med skilda målsättningar använts för att studera politiskt beteende eller förändringar i politiskt beteende på grundval av aggregerade data bl a från Norge (se Lafferty 1972), från mellankrigstidens Tyskland (se O' Lessker 1968), från Canada (se Laponce 1969) och från Chile (se Soares och Hamblin 1967). Tidigare har inte några undersökningar där man tillämpat denna teknik på aggregerade data om politiskt beteende i Sverige publicerats även om Janson (1961) och Lewin och hans medarbetare (1972) arbetat med likartade tekniker; däremot finns det

7) De flesta statistiska handböcker ger en introduktion till regressionsanalys. En lättfattlig sådan finner man i Blalock (1960 kap 17-19) och tillämpningar på material med politisk anknytning ges i Hellevik (1971 s 216 ff).

flera studier med geografisk utgångspunkt där man använt sig av områdesdata och stegvis multipel regressionsanalys t ex undersökningar av Olsson (1965 s 17 ff), Aldskogius (1968 s 147 ff) och Ohre-Aldskogius (1968 s 84 ff).

Kraven på data är naturligtvis desamma vid stegvis multipel regressionsanalys som vid andra korrelations- och regressionsmetoder: 1) att regressionskvationen är linjär; 2) att variablerna är multivariat normalfördelade samt 3) att standardavvikelsen för fördelningen av Y-variabeln kring varje värde av X-variabeln är densamma, dvs kravet på homoscedasticitet. Som fallet ofta är i sociologiska undersökningar där man använder sig av regressionsmetoder kan inte de uppställda kraven här anses vara helt fyllda. Detta gäller särskilt det andra kravet, det som fordrar att variablerna skall vara normalfördelade. Av tabellerna i föregående avsnitt framgick klart att inte kommunisternas andel av valmanskåren har en sådan fördelning och att detta inte heller ens tillnärmelsevis är fallet med andelarna av befolkningen som är sysselsatta i skogsbruk och i fiske. För att kunna använda normalfördelade variabler och i många fall också för att fylla det första kravet företas ofta transformeringar av variablerna före regressionsanalyser av det slag det här är fråga om men några sådana operationer har inte genomförts i samband med denna undersökning. Ett sådant förfarande skulle visserligen ha gjort vissa variabler mera lämpade för analyserna men det skulle också ha försvårat användningen av resultaten av analyserna som ett klassificeringsinstrument för kommuner och det primära syftet med analyserna har dock varit att få ett användbart instrument för detta ändamål⁸⁾. Vad beträffar kravet på homoscedasticitet förefaller det som om inte heller detta skulle vara helt uppfyllt. Materialet kan alltså inte sägas vara helt lämpligt för den analysmetod som valts men man kan med Blalock (1960) försvara användning av denna statistiska metod med att i

"a discipline characterized by exploratory studies and relatively imprecise scientific techniques it is necessary to make compromises with reality" (s 111).

Man kan enligt Blalock (1961 s 43) ha två skäl till att vara intresserad av att få fram regressionskvationer; man kan vara intresserad av själva kvationernas utseende och man kan vara intresserad av att bygga kausala modeller. Visserligen framhåller Alker (1969 s 257) att den ordning i vilken de oberoende variablerna kommer fram vid en stegvis multipel regressionsanalys under vissa förhållanden kan utgöra grund för en kausal

8) Valkonen (1969 s 64) framhåller i en diskussion av användbarheten av aggregerade data och tillämpningen av regressionsmetoder på sådana data att om man är nöjd med att dra slutsatser utan hjälp av exakta statistiska test kan man bortse från kravet på normalfördelning.

modell men att åstadkomma sådana modeller har inte varit avsikten med användningen av denna teknik i denna undersökning. Hade förklaringsmodeller till partiernas styrka framförallt eftersträvat skulle andra i materialet befintliga variabler som urbaniseringsgrad, kyrkobesöksfrekvens osv också ha tagits med som oberoende variabler i analyserna⁹⁾. När jag i fortsättningen talar om att andelen inom en näringsgren eller yrkesgrupp "förklarar" en viss del av variationen i ett partis andel av valmanskåren eller att den totala "förklaringsgraden" efter en analys ligger på en viss nivå avses följaktligen endast "förklaring" i rent statistisk bemärkelse och i ordet behöver inte ligga att det finns ett orsaksförhållande även om ett sådant naturligtvis också ofta kan vara för handen.

Regressionsekvationerna har i detta sammanhang intresse för att de ger en möjlighet att klassificera kommunerna efter förväntad styrka för de olika partierna, dvs de gör det möjligt att placera den enskilda kommunen i en bestämd styrkeklass efter den första styrkedimensionen. Residualerna, dvs skillnaden mellan den förväntade och den observerade partistyrkan ger en möjlighet att klassificera den enskilda kommunen efter den andra styrkedimensionen där styrka och svaghet kan sammanhånga med en rad faktorer men är utan samband med närings- och yrkesgruppsstrukturen i kommunen. För det tekniska genomförandet av klassificeringen (se avsnitt V:6) är det framförallt uppgifterna om residualerna som varit av intresse i den "out-put" som erhålls vid det maskinella genomförandet av en stegvis multipel regressionsanalys. Även det multipla R^2 som anger hur stor andel av variationen i ett partis styrka som förklaras genom införandet av de olika variablerna i regressionsekvationen har naturligtvis stort intresse. Däremot bör man se med skepsis på de enskilda koefficienterna för de olika variablerna i regressionsekvationerna; dessa kan inte - utan ett omfattande korrigeringsarbete och genom införande av olika restriktioner av den typ som Lewin, Jansson och Sörbom (1972 kap 8) redovisar - tas som ett mått på hur stora andelar av de röstberättigade inom en yrkesgrupp eller näringsgren som visat ett visst röstningsbeteende. Interaktionen mellan de oberoende variablerna gör att ekvationerna ofta får ett något förvånande utseende; den variabel som bäst förklarar den socialdemokratiska andelen av valmanskåren i kommunerna är andelen jordbrukare medan andelen övriga arbetare som har en hög negativ samvariation med andelen jordbrukare men som också har en hög positiv samvariation med andelen socialdemokrater aldrig kommer med i ekvationerna med andelen socialdemokrater som beroende variabel. Korrela-

9) För ett försök att på grundval av ett stort antal variabler och på en låg aggregeringsnivå medelst korrelationsanalyser bygga förklaringsmodeller för partistyrka se Capecchi och Galli (1969).

Tabell V:3 Korrelationsmatris för andelar av den förvärvsarbetande befolkningen i näringsgrenar och yrkesgrupper 1960.
1.012 kommuner.

	I jord- bruk	I skogs- bruk	I fiske	I tillv.- industri	I byggn.- industri	I tjänster	Jord- brukare	Före- tagare	Tjänste- män	Jbr.- arbetare	Övr. ar- betare
<u>Näringsgrenar</u>											
I jordbruk	1.000	-.068	-.033	-.576	-.161	-.588	.910	.053	-.760	.606	-.716
I skogsbruk		1.000	-.089	-.398	.364	-.153	-.003	-.123	-.219	.671	-.327
I fiske			1.000	-.134	.000	-.010	.248	.162	-.095	-.065	-.137
I tillverknings- industri				1.000	-.414	-.053	-.583	-.201	.313	-.693	.898
I byggnads- industri					1.000	.195	-.121	.127	.061	.160	-.094
I tjänster						1.000	-.590	.190	.872	-.460	.133
<u>Yrkesgrupper</u>											
Jordbrukare							1.000	.144	-.784	.497	-.710
Företagare								1.000	-.021	-.120	-.229
Tjänstemän									1.000	-.616	.379
Jordbruks- arbetare										1.000	-.729
Övriga arbetare											1.000

tionskoefficienterna mellan andelarna av den förvärvsarbetande befolkningen inom skilda yrkesgrupper och näringsgrenar i de 1.012 kommunenheterna framgår av tabell V:3. Jag kommenterar inte denna tabell som tjänar som bakgrund för de resultat som redovisas i avsnitt V:5 genom att man där kan utläsa graden av interaktion mellan de som oberoende betraktade variablerna. Någon kommentar ägnas inte heller tabell V:4 där korrelationskoefficienterna mellan de olika partiernas andel av valmanskåren och andelarna av den förvärvsarbetande befolkningen inom yrkesgrupper och näringsgrenar återges. Tabellen hänför sig till 1960; motsvarande tabeller för de övriga valåren finns naturligtvis också tillgängliga men återges inte här.

Med valdata från 1960 genomfördes för samtliga partier och partigrupper separata stegvisa multipla regressionsanalyser dels med andelarna i de olika yrkesgrupperna och dels med andelarna i de olika näringsgrenarna som oberoende variabler. Ingen av variabeluppsättningarna visade sig totalt vara överlägsen den andra när det gällde att förklara variationerna i partistyrka. För högerpartiet, socialdemokraterna och de sammantagna vänsterpartierna gav befolkningens fördelning på yrkesgrupper en högre förklaringsgrad medan för icke-röstande, centerpartiet och kommunisterna befolkningens fördelning på näringsgrenar hade ett något högre prediktionsvärde för partistyrkan i de enskilda kommunerna. För folkpartiet och de sammantagna borgerliga partierna blev slutresultatet av analyserna i stort sett detsamma oavsett vilken av de båda fördelningarna som användes. Mot denna bakgrund föreföll det rimligt att i analyserna ta in båda variabeluppsättningarna och låta variationerna i partistyrka förklaras genom såväl yrkesgrupps- som näringsgrenssammansättningen i kommunerna. Visserligen innebär detta att interaktionen mellan de oberoende variablerna ökas, men eftersom avsikten inte varit att bygga kausala modeller utan att få bästa möjliga utgångspunkt för klassificeringen av kommunerna efter de båda styrkedimensionerna har denna blandning av näringsgrenar och yrkesgrupper som oberoende variabler vid fastställandet av den förväntade partistyrkan förefallit godtagbar och använts vid samtliga analyser.

Att uppgifterna om den förvärvsarbetande befolkningens sammansättning enligt folkräkningen 1960 skulle användas som oberoende variabler vid analyserna av partiernas styrka 1960 och 1962 föreföll nästan självklart. Mindre självklart var vilket folkräkningsmaterial som skulle ge data för de oberoende variablerna övriga valår. För dessa val har dels materialet från 1960 prövats och dels en uppsättning variabler från folkräkningen 1965 (se Gustafsson 1973 avsnitt IV:4). Näringsgrenskategorierna i detta senare material var: Jordbruk, Skogsbruk, Fiske, Metallindustri, Övrig tillverkningsindustri och gruvbrytning, Byggnadsindustri, Handel, Sam-

Tabell V:4 Korrelationskoefficienter mellan partiernas andel av valmanskåren och andelen av den förvärvs-
arbetande befolkningen i näringsgrupper 1960. 1.012 kommuner.

	H	C	F	S	K	I-R	De borgerli- Väns- ga partierna partierna
<u>Näringsgrenar</u>							
I jordbruk	.150	.876	-.268	-.728	-.427	.197	-.745
I skogsbruk	-.374	-.106	-.186	.152	.393	.310	.229
I fiske	.030	-.068	.312	-.169	-.065	.263	-.164
I tillverkningsindustri	-.121	-.429	.018	.575	.132	-.453	.538
I byggnadsindustri	-.164	-.203	.031	.084	.257	.298	.137
I tjänster	.258	-.553	.403	.211	.108	-.075	.212
<u>Yrkesgrupper</u>							
Jordbrukare	.146	.824	-.133	-.797	-.391	.333	-.796
Företagare	.438	.081	.257	-.394	-.228	.153	-.402
Tjänstemän	.198	-.701	.389	.431	.171	-.256	.421
Jordbruksarbetare	-.205	.447	-.352	-.268	.014	.299	-.233
Övriga arbetare	-.241	-.559	.018	.693	.264	-.373	.674

färdsel och Övriga tjänster. Yrkesgrupperna var desamma som i materialet från 1960 men fördelningen av Övriga anställda (dvs ej inom jordbruk med binärningar) på Tjänstemän och Övriga arbetare var skattade på grundval av motsvarande fördelning 1960. Vid en jämförelse mellan analyser med folkräkningsdata från 1960 och analyser med folkräkningsdata från 1965 som oberoende variabler och partiernas och partigruppernas styrka vid valen 1964-1970 som beroende variabler visar det sig att man vid de förra genomsnittligt uppnår en något högre förklaringsgrad vid samtliga val även om skillnaden visar en minskande tendens under perioden. Det är endast (vänsterpartiet) kommunisternas och kristen demokratisk samlings styrka som genomgående förklaras bättre med variabeluppsättningen från 1965 års folkräkning än med den från 1960. Man kan tänka sig flera förklaringar till att det inte är de folkräkningsdata som ligger närmast ett val i tiden som ger den bästa prediktionen av partiernas andel av valmanskåren. Orsaken kan vara att de viktiga variablerna Tjänstemän och Övriga arbetare 1965 skattats och inte är tillförlitliga; detta borde dock kompenseras av differentieringen av näringsgrenarna Tillverkningsindustri och Tjänster på subkategorier inom vilka väljarbeteendet inte kan förväntas vara alldeles likartat. En intressantare orsak vore att man har en politisk eftersläpning så att väljarbeteendet först så småningom följer förändringarna i den sociala strukturen på en ort. Det redovisade förhållandet hade lett till stora svårigheter om avsikten med analyserna varit att på något sätt skatta olika grupperns benägenhet för ett visst röstningsbeteende (jfr Quensel 1973 s 81 ff). Med de tidigare redovisade utgångspunkterna för användningen av den stegvisa multipla regressionsanalysen har det här varit naturligt att använda den variabeluppsättning som förklarar den största andelen av variationerna i partiernas styrka. De resultat som redovisas i avsnitt V:5 bygger därför - även i de undantagsfall där uppgifterna från 1965 visat sig ge ett "bättre" resultat - på de data som redovisats i avsnitt V:1 och som alltså hänförs till folkräkningen 1960.

V:3 Brister i det använda materialet

Det är ett välkänt förhållande (se t ex Carlsson 1961) att de data man har att arbeta med vid en undersökning som bygger på officiell statistik inte är utan brister och inte alltid är lika relevanta för en problemställning som de data man själv samlar in. I det material som kommit till användning vid de stegvisa multipla regressionsanalyserna inför klassificeringen av kommunerna kan man peka på flera punkter där materialet brister i fråga om innehåll eller kvalitet.

Den första bristen hänförs till att valdata och folkräkningsdata inte gäller samma population (jfr Quensel 1973 s 79 ff). De personer som

klassificerats efter yrkesgrupp och näringsgren vid folkräkningen är inte samma personer som hade rösträtt vid valen. Folkräkningsdata gäller de ekonomiskt aktiva och alla ekonomiskt aktiva har inte rösträtt, t ex inte de som är under rösträttsåldern och de som saknar svenskt medborgarskap. Å andra sidan finns det stora grupper som inte anses vara ekonomiskt aktiva men som ingår i den röstberättigade befolkningen, t ex pensionärer, hemmafruar och studerande. Inte ens vid de val som ligger närmast folkräkningen 1960 hänför sig heller uppgifterna om förvärvsarbete och röstberättigad befolkning till samma tidpunkt; folkräkningsdata insamlades den 1 november 1960 medan rösträtten vid valen 1960 och 1962 bestämdes på grundval av mantalsskrivningarna den 1 november 1959 respektive 1961. Dessa begränsningar hade utgjort svåra hinder om man varit ute efter att på grundval av folkräkningsmaterialet fastställa röstningsbenägenheten på de olika partierna inom skilda sociala kategorier. Undersökningen eller snarare den klassificering som den egentliga undersökningen sedan bygger på är emellertid socialekologisk och avser för att citera Janson (1961) att fastställa faktorer bakom

"den regionala variationen i partifördelningen, inte i och för sig variationen i politiskt beteende mellan individer av olika slag inom samma region" (s 153).

Med denna utgångspunkt torde man kunna tolerera att valdata och folkräkningsdata inte gäller samma population. Svårigheter kan dock uppstå om klassificeringsproceduren störs genom att enskilda kommuner har stora andelar av de röstberättigade som icke är "ekonomiskt aktiva" och dessas politiska ställningstaganden markant skiljer sig från de politiska ställningstagandena inom de grupper som "deltar" vid bestämningen av partiernas förväntade röstandel i kommunerna; exempel på sådana kommuner utgör universitetsstäderna och kommuner där välbeställda pensionärer bosätter sig i stor utsträckning.

När man är medveten om denna första begränsning blir risken att man drar slutsatser om individuella samband på grundval av de områdesvisa sambanden betydligt mindre än vad fallet skulle ha varit om uppgifter om alla röstberättigades ställning i och utanför arbetslivet varit tillgängliga för varje enskilt val. Till att man inte frestas att göra dessa slutledningar om individuella samband bidrar också en andra svaghet i materialet som bör framhållas: Kommunenheter skiljer sig i mycket hög grad vad beträffar storlek. Ytterpunkterna utgörs av Stockholm som 1960 hade 560.276 röstberättigade och Holmön där de röstberättigade samma år var 204 till antalet. Hur kommunerna fördelar sig på storleksklasser framgår av tabell V:5¹⁰). Denna variation i storlek har i och för sig

10) Tabellen bygger på "Tabell 8. Församlingar och kommuner länsvis efter folkmängden den 1 januari 1961" i Statistisk årsbok för Sverige 1961. I den mån enheterna i materialet och i tabellen i Statistisk årsbok ej överensstämmer har tabellen anpassats efter materialets enhete

Tabell V:5 Kommunenheternas fördelning på storleksklasser 1960.

Befolkning	Antal kommuner
- 1.999	101
2.000 - 2.999	265
3.000 - 4.999	336
5.000 - 6.999	121
7.000 - 9.999	71
10.000 - 14.999	48
15.000 -	70
Totalt	1.012

ingen negativ betydelse eftersom de tal som används i regressionsanalyserna är relationstal, procent av ekonomiskt aktiv befolkning och av röstberättigade, men följdén blir att Holmön får samma tyngd som Stockholm i dessa analyser. Denna begränsning hade varit mycket besvärande om uppgifterna framförallt skulle använts för att bestämma hur man inom olika befolkningsgrupper beter sig i politiskt avseende; läget är dock inte heller nu det man skulle önska. Problemet med de olikstora enheterna kunde lösts på olika sätt. En sammanslagning av kommunenheter till t ex 1964 års kommunblock hade gjort enheterna mera jämnstora men hade också jämnat ut variationerna ifråga om såväl närings- och yrkesstrukturen som den politiska strukturen mellan kommunerna i hög grad. Ett sådant förfarande skulle också lett till att antalet enheter kraftigt begränsats vilket hade försvårat analyserna i kapitel VI. En annan möjlighet hade varit att bryta upp de största enheterna på församlingar; detta skulle på grund av valdistriktsindelningen i Göteborg ha stött på svårigheter. Ytterligare en möjlighet hade varit att i analyserna tilldela de kommunala enheterna vikter efter deras storlek. Detta tillvägagångssätt diskuteras av Westerståhl och Janson (1958 s 18 och 109) som i sina analyser dock inte använder sig därav. I de följande analyserna skulle tillämpningen av ett viktsystem kraftigt ha höjt den andel av variationen i partistyrka som förklaras genom den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar eftersom de stora enheterna som regel framträder som "normala" enheter med förhållandevis små residualer. McHale och McLaughlin (1972 s 308 f not) diskuterar viktning vid analyser med aggregerade data som grund och framhåller att det inte finns någon anledning att tillgripa viktning om man inte är intresserad av att dra slutsatser om individuellt beteende.

De tidigare invändningarna mot materialets karaktär har i stort sett kun-

nat avfärdas med att avsikten med regressionsanalyserna varit sådan att bristerna inte har någon större betydelse. Svagheter i näringsgrens- och yrkesgruppsklassificeringen kan inte avfärdas på samma sätt. Therborn (1972 s 8 ff) har framhållit hur oklar och osystematisk gränsdragningen mellan Tjänstemän och Arbetare ofta är i folkräkningarna. De tillgängliga kategorierna kan kritiserar ur flera synvinklar. Både näringsgrenen Tillverkningsindustri och näringsgrenen Tjänster innehåller personer med sysselsättningar av mycket skilda slag. Bland yrkesgrupperna kan samma kritik riktas mot kategorin Tjänstemän vilken innehåller så skilda grupper som industritjänstemän i ledande befattningar och stats- och kommunalanställda i lägre lönegrader. I undersökningar där olika tjänstemannagruppernas politiska beteende redovisas var för sig (se t ex Riksdagsmannavalet åren 1959-1960 II s 56) kan man utläsa att högre och lägre tjänstemän har helt olika politiska preferenser. Detta gör att man beträffande kommuner med ett starkt men skiljaktigt tjänstemannainslag - man kan t ex jämföra förhållanden i Djursholm och Ånge - på grundval av den sociala strukturen inte skall förvänta sig att partierna har samma styrka; detta kan dock inte komma fram vid analyserna eftersom här endast finns uppgifter om andelen tjänstemän. Man kan också lägga märke till att gruppen "medhjälpande" inte kunnat sorteras ut ur kategorierna Tjänstemän, Jordbruksarbetare och Övriga arbetare fastän de rimligen borde förts till kategorierna Jordbrukare eller Företagare.

Till den kritik som kan riktas mot kategorierna som sådana kan dessutom läggas att felklassificeringar måste inträffa då individer klassificeras efter sådana kategorier så att t ex personer som enligt de tillämpade kriterierna skulle betraktas som tjänstemän i vissa fall kommer att klassificeras som övriga arbetare. Det problem som dessa fel leder till har diskuterats av Carlsson (1969 s 9 ff) som framhåller skillnaden mellan vad han kallar sanna tillstånd, dvs de tillstånd som framkommit om den uppgjorda klassificeringsmallen helt följts, och observerade tillstånd, dvs tillstånden sådana de beskrivs i de data man har tillgång till. I en enhet där tjänstemän och övriga arbetare är ungefär lika många kan man hoppas att felklassificeringarna tar ut varandra men i de fall då de två grupperna enligt det sanna tillståndet är olika stora kommer felklassificeringarna att leda till att den mindre gruppen kommer att få ett observerat värde som ligger över det sanna värdet medan den större gruppen får ett observerat värde som ligger under det sanna värdet¹¹⁾.

-
- 11) Principen bakom Carlssons felklassificeringsresonemang och "the transition model" är som Borre (1970 s.4 f) påpekat densamma, dvs resultatet av felklassificeringarna/partibytena är endast beroende av storleken på de kategorier som klassificeras/mellan vilka partibytet sker.

Nettoresultatet av felklassificeringarna blir alltså att de felklassificerade individerna kommer att utgöra olika stor proportion av en observerad klass alltefter hur stora andelarna av befolkningen är som tillhör de andra sanna klasserna. Till skillnad från de tidigare påpekade svagheter i det kategorisystem som hämtats från folkräkningen leder felklassificeringarna till systematiska fel när ett material där sådana förekommer används som underlag för en regressionsanalys; följderna blir att regressionslinjerna får en alltför brant lutning och Carlsson vill i felklassificeringarna delvis se en förklaring till det fenomen som Tingsten kallade "the law of the social centre of gravity" (se avsnitt III:1).

V:4 Politiska regioner i Sverige

Det följande avsnittet utgör i viss mån en exkurs från huvudlinjen för framställningen i övrigt. Det har dock betydelse som en orientering inför presentationen av resultaten från regressionsanalyserna i nästa avsnitt och för bedömningen av vad som ligger i det som här kallas partiernas andra styrkedimension.

I studier av politiskt beteende i Finland, Norge och Danmark är redovisning av data för skilda landsdelar nästan lika ofta förekommande som för skilda sociala klasser. I Finland drar man en linje i sydöstlig riktning från mellersta Österbotten till gränsen mot Sovjetunionen vid Finska viken och skiljer på detta sätt mellan ett område "nord och öst" som anses vara mera radikalt och där folkdemokrater och agrarer dominerar och ett område "syd och väst" där de borgerliga partierna och socialdemokraterna har sina starkaste fästen (se t ex Allardt 1956 s 76 f, Allardt 1964 s 112 ff, Allardt och Pesonen 1967 s 350 ff, Pesonen 1974 s 295 ff och Haavio-Mannila 1970 s 219 ff). Denna tvåområdesindelning har senare utvecklats av Rantala (1967 s 137) som skiljer mellan fyra områden vilka vart och ett utgör styrkecentrum för olika partier eller partigrupper.

De norska valforskarna, framförallt Stein Rokkan och Henry Valen, har i sina studier delat landet i tre till fem områden: östra, södra, mellersta, västra och norra Norge. Genom denna indelning har man kunnat visa på viktiga skillnader i politisk utveckling och politiskt beteende såväl under tidigare perioder (se t ex Rokkan 1970 kap 6 och 7 och Svåsand 1972 kap 4) som i nutiden (se t ex Rokkan och Valen 1970 s 197 ff och Valen och Torsvik 1967 s 194 ff). Ole Borre och Jan Stehouwer använder i sina undersökningar av danskt väljarbeteende en indelning av Danmark i fyra till åtta områden. Den med fyra skiljer mellan "Köpenhamn", "öarna i övrigt",

"Öst- och Sydjylland" och "Nord- och Västjylland" (se Stehouwer 1967, Borre och Stehouwer 1968 s 63 ff, Borre och Stehouwer 1969 och Borre och Stehouwer 1970 s 45 ff). Likartade standardiserade indelningar som de av de nordiska länderna kan man finna av t ex England (se Butler och Stokes 1969 s 178 ff och Alford 1963 s 141 ff), Italien (se Capecchi och Galli 1969 s 254 ff) och USA (se t ex Campbell, Gurin och Miller 1954 s 75 ff).

Otvivelaktigt finns det skillnader i politiskt beteende mellan de landsdelar som man i de nämnda studierna ofta talar om som politiska regioner. Janson (1961 s 163 ff) gör en åtskillnad mellan två typer av regional variation. Han talar först om den skillnad mellan områden som beror på

"den regionala variationen i väljarkårens sammansättning i socialt, ekonomiskt, demografiskt avseende osv och variationen i partival mellan olika väljarkategorier" (s 163).

Mot regioner som kan bildas på grundval av sådana skillnader ställer han en andra typ av politiska regioner vilka hänför sig till att samma väljarkategorier har olika benägenhet för ett visst rösningsbeteende i olika områden. Denna typ kan beskrivas i enlighet med Hirsch-Weber (1957) som hävdar

"dass es z. B. liberale, 'christliche', konservative, sozialistische 'Hochburgen' gibt in denen Parteien einer bestimmten Richtung durch Jahrzehnte hindurch eine überragende Position innehaben, die nicht allein durch das Vorherrschen der einen oder der anderen Bevölkerungsgruppe erklärt werden kann" (s 196).

De regioner som erhålls genom indelningarna av de nordiska länderna torde inte ensidigt kunna hänföras till vare sig den första eller andra av Jansons regiontyper. Dessa indelningar har i några fall inslag som drar dem mot den förra typen. Det område som Rantala betecknar som socialdemokratiskt dominerat är i stort sett den mest industrialiserade delen av Finland, dvs det område där underlaget för socialdemokratisk styrka är störst. Norra och västra delen av Jylland skiljer sig näringsmässigt från den södra och östra delen där man har en högre grad av industrialisering och där fisket inte spelar samma roll vilket slår igenom vid jämförelser mellan de två delarna av halvön och ännu mera vid jämförelser med de högindustrialiserade öarna. Skillnader i näringsstrukturen förklarar alltså åtminstone till en del den minskande proportionen socialdemokrater och konservativa och den ökande proportionen venstrestående som man finner då man rör sig från öster mot väster i Danmark.

Allardt och Pesonen (1967 s 350) hävdar att man kan iaktta skilda beteenden även inom de politiska grupperna mellan de två halvor av Finland som de delar landet i; skillnaderna vill de förklara med kulturella skillnader mellan landsdelarna vilka kan föras mycket långt tillbaka i tiden.

Den norska indelningen har gjorts upp framförallt med hänsyn till väl-dokumenterade kulturella och religiösa skillnader mellan olika landsdelar men även den har onekligen inslag av näringsmässiga skillnader mellan regionerna. Dessa regionaliseringar av Finland och Norge bygger alltså inte ensidigt på skillnader i väljarkårens sammansättning mellan olika landsdelar utan de tar också fram "högborgar" för partierna i Hirsch-Webers mening.

Principerna för politiska regionindelningar har i flera artiklar diskuterats av Kelvin Cox (se t ex Cox 1969b). Vad beträffar de politiska regionerna i de nordiska länderna kan man med den terminologi som Cox använder i samtliga fall betrakta dem som deduktivt konstruerade regioner; man har ett eller flera attribut som man anser vara av teoretisk betydelse vid indelningen av ett större område och på grundval av förekomsten av detta eller dessa attribut gör man en uppdelning av området i regioner. Cox argumenterar i stället för en induktiv konstruktion av regioner och exemplifierar sitt synsätt genom att medelst komponentanalys indela USA:s stater i fyra områden efter valresultat och förändringar i valresultat under perioden 1920-1960. Han får med sin metod en politisk regionindelning som i hög grad skiljer sig från de censusområden för vilka valdata brukar redovisas och vilka man ofta också betraktar som politiska regioner. Liknande regionaliseringar byggande på faktiska valresultat har presenterats för Italien av Capecchi och Faini (1968) och för Belgien av McHale och McLaughlin (1972).

Någon standardindelning i stora områden av Sverige för redovisning av valdata eller för nedbrytning av intervjudata motsvarande indelningarna av de andra nordiska länderna existerar inte. I detta avseende förefaller förhållandena i Västtyskland och i Sverige vara parallella (jfr Urwin 1974 s 154). I Statistiska Centralbyråns redovisning av valen 1952 och 1956 återges dock valdeltagandet inom olika yrkesgrupper för sju "riksområden": "Stockholms stad", "Mälarlän", "Östra Götaland", "Skåne, Halland och Blekinge", "Bohuslän och Västernorrland", "Dalarna och Nedre Norrland" samt "Övre Norrland" (se Riksdagsmannavalen åren 1949-1952 s 240). Ingufsson och Hagman (1950 s 164) redovisade Gallup-data för riksområden med följande omfattning: "Norrland", "Dalarna-Värmland", "Mälardalslän", "Stockholm", "Östra Götaland", "Södra Sverige" och "Västskåneområdet". Vissa skillnader inom inkomstskikten vad beträffar röstning på olika partier kan i denna redovisning iaktas mellan områdena. Karlsson (1958 s 222 ff) gör i sin undersökning av unga mäns politiska attityder och ställningstaganden bl a en uppdelning av materialet efter landsdelar: "Södra Sverige", "Östra Götaland", "Västra Götaland", "Centrala Sverige (utom Stockholm)", "Stockholm" och "Norra Sverige". Han fann betydande skillnader i politiska ställningstaganden mellan per-

soner bosatta i olika delar av landet, t ex ifråga om röstning på vänsterpartierna mellan dem som bodde i Norra Sverige och i Västra Götaland. När Westerståhl och Janson (1958) vid sin undersökning av sambandet mellan partipressens styrka och motsvarande partiers röstandel ville se om det fanns skillnader mellan olika landsdelar i graden av sådan samvariation gick de till väga på följande sätt:

"Helt och hållet 'på känn' men utan försök att anpassa indelningen till våra data, prövade vi därför att gruppera tidningsområdena ... i fyra regioner: Södra, västra, mellersta och norra. Det torde framgå av vårt tillvägagångssätt att denna gruppering inte är resultatet av några djupa överväganden utan snarast anknyter till en förekommande vag allmänuppfattning om politiska regioner". (s 22)

Janson (1960 s 213 f) använde sig av två regionindelningar när han grupperade stora intervjumaterial för att undersöka i vad mån det fanns skillnader mellan landsdelar i fråga om de olika yrkesgruppernas röstning; den ena av dessa indelningar har följande områden: "Norra Sverige", "Östra Mellansverige", "Storstockholm", "Småland och Gotland", "Sydsverige", "Göteborgsområdet" och "Västra Mellansverige". Det senaste bidraget till politiskt relevanta regionaliseringar av Sverige finner man i Statistiska Centralbyråns intervjuundersökningar inför och efter valet 1973 (se t ex Partisynpatiuundersökningen s 25) där man rör sig med områdena: "Mellersta och övre Norrland", "Norra Mellansverige", "Östra Mellansverige", "Stockholms stad och län", "Västsverige", "Småland med öarna" och "Södra Götaland".

Även om man inte finner särskilt god överensstämmelse (jfr Gustafsson 1974 s 2) mellan de riksområden, landsdelar eller regioner som Sverige i dessa undersökningar indelats i är det uppenbart att de har en likartad utgångspunkt och att de som Westerståhl och Janson säger "anknyter till en förekommande vag allmänuppfattning". Inte i något av fallen diskuteras om man avsett att skapa regioner som återspeglar näringsstrukturen eller regioner som är oberoende av denna. En blandning av båda utgångspunkterna torde i flertalet fall ligga bakom indelningarna men användningen av regionerna för att se om man inom samma grupp har olika beteende i skilda delar av landet tyder närmast på att man avsett regioner av Jansons andra typ.

En översikt över i vad mån man kan iaktta politiska regioner utan hänsynstagande till att det kan vara sociala och demografiska faktorer som ligger bakom partistyrkan och över i vad mån dessa regioner har varit stabila får man hos Gerdner (1958) som också ger en utförlig kommentar till sina uppgifter. En sammanfattning av partiernas geografiska styrka med ett påpekande om att partierna är

"olika företrädare i skilda landsändar främst på grund av regionernas olika sociala och ekonomiska karaktär" (s 77)

ger Back (1966). Enligt de kartbilder han presenterar (s 78 ff) går en skiljelinje vad beträffar de borgerliga och de socialistiska partiernas styrka mellan Götaland exklusive Östergötland och landet i övrigt; stabila undantag från detta förhållande utgör i söder Blekinge och Fyrstadskretsen vilka valkretsar har en stor styrka för de socialistiska partierna och i norr Västerbottens län där de borgerliga partierna framstår som starka. Vad beträffar enskilda partier har såväl högerpartiet som bondeförbundet/centerpartiet sin största styrka i Götaland. För folkpartiet menar Back att man inte kan iaktta någon tyngdpunkt i någon bestämd huvuddel av landet men att utbredningen trots detta är mycket ojämn. Socialdemokraterna har ett kärnområde i södra Norrland och västra och mellersta Svealand samt i Södermanland och Östergötland. För kommunisterna iakttar Back som styrkeområden utom storstäderna Bergslagen, Norrlands kuster (exklusive Västerbotten) och Norrbotten. Back noterar också ett antal lokala högborgar som inte kommer fram vid en analys valkretsvis av den styrka som partierna har.

På grundval av sina regressionsanalyser kunde Janson (1961 s 190 ff) visa i vilka valkretsar de olika partierna var starkare eller svagare än man kunde förvänta med utgångspunkt från den sociala sammansättningen. Hans resultat sammanfattas i tabell V:6. Man kan utifrån denna sammanställning göra två konstateranden. Dels är det tydligt att det i flera fall finns en geografisk närhet mellan valkretsar som kan räknas som ett partis bästa eller sämsta områden; särskilt markant är detta i fråga om de sammantagna vänsterpartierna för vilka de tre nordligaste valkretsarna är de där den observerade röstandelen mest överskrider den förväntade och för vilken partigrupp de tre svagaste valkretsarna ligger samlade i västra Götaland. Dels kan man konstatera att de starka valkretsarna för ett parti inte i något fall hamnar i områden där partiet är svagt enligt Backs redovisning som sker utan hänsynstagande till valkretsarnas sociala struktur och att endast i ett fall (Göteborgs stad för högerpartiet) en svag valkrets hamnar i områden där partiet enligt Back är starkt. Liknande resultat kan utläsas av Carlssons undersökning (1963 s 193 ff) där arbetarpartiernas styrka 1911, 1924 och 1940 redovisas sedan effekten av yrkesstrukturen i valkretsarna eliminerats. Det framgår att det söder om skiljelinjen Värmland, Närke och Östergötland endast är de båda valkretsarna i Malmöhus län som har en markant positiv avvikelse från den förväntade styrkan för arbetarpartierna och norr om den nämnda linjen är det endast Västerbottens län som har en markant negativ avvikelse för de sammantagna arbetarpartierna. Däremot framstår vänsterpartigruppen som markerat svag i nio av de fjorton valkretsarna söder om den nämnda gränslinjen och som markerat stark i sju av de fjorton valkretsarna norr om gränslinjen.

Tabell V:6 Stora och stabila skillnader mellan observerad och beräknad röstandel 1944-1960 enligt Janson.

	Högerpartiet	Centerpartiet	Folkpartiet	Socialdemo- kraterna	Kommunisterna	Socialdemokraterna + kommunisterna
<u>Positiva skillnader</u> (partiet starkare än förväntat)	Älvsborgs läns södra valkrets Fyrstads- kretsen Kalmar län	Hallands län Gotlands län	Göteborgs och Bohus län Göteborgs stad Älvsborgs läns norra valkrets Västerbot- tens län	Fyrstads- kretsen Jämtlands län Västerbottens län	Göteborgs stad Gävleborgs län Norrbottens län Värmlands län	Jämtlands län Västerbottens län Norrbottens län Värmlands län
<u>Negativa skillnader</u> (partiet svagare än förväntat)	Västerbot- tens län Göteborgs stad Örebro län Västernorr- lands län	Västerbot- tens län Norrbottens län	Fyrstads- kretsen Norrbottens län Kalmar län Kronobergs län	Göteborgs stad Göteborgs och Bohus län		Göteborgs och Bohus län Älvsborgs läns södra valkrets Skaraborgs län

Varken Janson eller Carlsson gör några politiska regionindelningar av Sverige; hade sådana genomförts kunde resultatet med Cox' språkbruk blivit induktivt konstruerade regioner där effekterna av näringsstrukturen eliminerats. Exempel på en regionalisering som närmar sig denna typ är den uppdelning av Wales i en traditionell och en modern del som Cox (1970b s 120 ff och 149) själv genomförde på grundval av en faktoranalys där röstning på det liberala partiet och på labourpartiet vid olika tidpunkter ingick i variabeluppsättningen tillsammans med en rad uppgifter av demografisk och social karaktär. Ett liknande angreppssätt redovisas av Dogan (1969) som utifrån regressionsanalyser med data om det religiösa beteendets och den sociala sammansättningens samvariation med det politiska beteendet delade in Frankrike i politiska huvudområden.

Avsikten har inte här varit att på deduktivt eller induktivt sätt åstadkomma någon politisk regionindelning av Sverige med utgångspunkt från de residualer som visar partiernas högborgar och underskottsområden eller att söka klarlägga vilka historiska förhållanden som kan ligga bakom regionala skillnader i politiskt beteende under 1960-talet. En enkel regionindelning på grundval av det här använda materialet och på grundval av samma regressionsanalyser har redovisats i Gustafsson 1974 där Sverige delats i fem områden med utgångspunkt från de sammantagna vänsterpartiernas avvikelse från den förväntade andelen av valmanskåren.

Redovisningen av residualernas geografiska spridning i följande avsnitt har framförallt funktionen att ge en uppfattning om var kommuner som är starka eller svaga för de olika partierna efter den andra styrkedimensionen är belägna. Redovisningen innebär också att ett underlag för en fullständig politisk regionindelning av Sverige återges. De områden mellan vilka skillnader i väljargruppernas benägenhet att stödja ett parti framträder skulle i en sådan indelning kunna betraktas som vad geograferna kallar "single feature regions" eller "särområden" dvs områden som kännetecknas av

"utbredningen av endast ett eller ett par sammanhängande element" (Enequist 1959 s 137).

V:5 Resultat av de stegvisa multipla regressionsanalyserna

Som påpekats flera gånger tidigare har inte genomförandet av regressionsanalyserna varit något självändamål utan avsikten har varit att genom dem få en grund för en klassificering av kommunerna efter de två dimensio-

nerna för partistyrka. Av de uppgifter som kommit ut vid det maskinella genomförandet av analyserna nöjer jag mig därför med att redovisa i vilken ordning de oberoende variablerna (andel av den ekonomiskt aktiva befolkningen i skilda näringsgrenar och yrkesgrupper) kommer in i regressionssekvationerna som förklarande faktorer till partiernas och partigruppernas andel av valmanskåren vid valen under perioden 1960-1970¹²⁾. Till denna variabelordning fogas uppgifter om hur stor del av variationen i partistyrka som förklaras genom varje steg i analyserna. Dessa uppgifter kompletterade med uppgifter om standardavvikelsen för partistyrka och om "standard error of estimate" (= standardavvikelse för residualerna) återges i sammanfattningstabeller och dessutom ges en kortfattad diskussion av resultaten. För varje parti och partigrupp ges också en verbal redovisning av den geografiska fördelningen av de mest positiva och mest negativa residualerna. Som kommuner där ett parti är svagt enligt den andra styrkedimensionen har därvid räknats de tjugo första procenten av kommunerna vid en rangordning efter residualstorleken och som kommuner där ett parti är starkt räknas de tjugo sista procenten av kommunerna vid denna rangordning. Analysen av residualerna vilken kunde bedrivits på många sätt (se t ex Thomas 1960 och Norborg 1968 s 174 ff) är alltså den enklast tänkbara; de har analyserats utan några ytterligare beräkningar och det är endast sammanhängande kluster av kommuner med likartade residualer som omnämns i texten. Vid denna redovisning pendlar jag mellan läns/valkrets- och landskapsindelningarna för att ge en så enkel - men exakt - beskrivning som möjligt utan att bli alltför ordrik. Jag finner det t ex enklare att skriva "Medelpad" än "den södra delen av Västernorrlands län". Jag har dock sökt undvika häradsbenämningar och liknande geografiska begrepp som inte kan antas vara allmänt kända.

Genomgångarna av var man finner kommuner med avvikande residualer för de olika politiska grupperna har begränsats till valen 1960 och 1970; redovisningen av uppgifterna från 1960 anknyter i hög grad till en tidigare redovisning som jag har gett av dessa (se Gustafsson 1971) vilken är mera detaljrik och i vilken resultaten också presenteras i kart- och tabellform. Dessa resultat har ställts mot motsvarande resultat för 1970 för att ge en uppfattning om i vad mån de särområden eller regioner som kunde iakttas vid decenniets början också fanns kvar vid slutet av under-

-
- 12) Regressionsanalyserna för valet 1970 är egentligen onödiga för klassificeringsarbetet men redovisas dels för fullständighetens skull och dels för att undersökningen av förändringarna i partistyrka i följande kapitel också omfattar detta valår.

sökningsperioden, dvs i vad mån den grova fördelningen av kommunerna efter den andra styrkedimensionen ändrats under den undersökta perioden. Man bör i detta sammanhang lägga märke till att stora lokala förändringar i näringsstrukturen vilka inte kommer fram i de oberoende variablerna kan ligga bakom förändringar i den typ av partistyrka som residualerna ger uttryck för och jämförelserna mellan residualerna från de båda valåren behöver därför inte vara alldeles rättvisande. Dessutom finns för nästan samtliga grupperingar mindre skillnader ifråga om vilka variabler det är som fått "bestämma" den förväntade partistyrkan de två valåren och därmed också residualernas storlek och detta kan leda till att residualstorleken trots i övrigt lika förhållanden inte blir helt likartad.

Någon redovisning motsvarande den av spridningen av kommunerna efter den andra styrkedimensionen ges inte för den geografiska fördelningen av kommunerna efter den första styrkedimensionen. Den förväntade styrkan bestäms ju av närings- och yrkesstrukturen i kommunerna och med ledning av de tabeller som ges om näringsgrenarnas och yrkesgruppernas förklaringsvärde till olika partiets styrka bör det vara tämligen lätt att förstå i vilka typer av orter och i vilka områden ett parti förväntas vara starkt eller svagt efter denna styrkedimension.

V:5:1 Högerpartiet/moderata samlingspartiet

Som framgår av tabell V:7 kan vid samtliga val under perioden 1960-1970 knappt hälften av variationen i högerpartiets/moderata samlingspartiets styrka förklaras med skillnaderna i näringsgrens- och yrkesgruppssammansättning mellan kommunerna. Parallelliteten mellan analyserna är stor; att samma mönster kommer tillbaka i analyserna av valresultatet för de olika åren är dock inte något som är speciellt för detta parti. Samma variabler återkommer i de tre första stegen av analysen för samtliga val; på den fjärde platsen ersätts mitt under perioden andelen tjänstemän med andelen jordbruksarbetare, två variabler som visar en ganska hög negativ samvariation, utan att förklaringsgraden ändras.

Förekomsten av företagare inom andra näringsgrenar än jordbruk är den variabel med anknytning till den förvärvsarbetande befolkningens fördelning på olika grupper som i störst utsträckning kan förklara variationen i högerpartiets andel av de röstberättigade. Denna variabel som i regressionssekvationerna för samtliga år får en stark positiv laddning förklarar mellan en femte- och en sjättedel av variationen i högerstyrka. I kommuner där en stor andel av den förvärvsarbetande befolkningen är sysselsatt med skogsbruk är högerpartiet svagt; faktorn för denna variabel får negativt förtecken i regressionssekvationerna och genom att denna andra

Tabell V:7 Högerpartiet/moderata samlingspartiet. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med H:s/M:s andel av valmanskåren som beroende variabel.

Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012	1012	1008	999	1005	1012					
m	12.40	10.92	11.00	11.97	11.57	9.50					
s	5.94	5.46	5.71	5.82	5.85	4.98					
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel
1	Företagare	.19	Företagare	.17	Företagare	.17	Företagare	.18	Företagare	.20	Företagare
2	I skogsbruk	.30	I skogsbruk	.28	I skogsbruk	.26	I skogsbruk	.29	I skogsbruk	.32	I skogsbruk
3	Ö. arbetare	.38	Ö. arbetare	.36	Ö. arbetare	.34	Ö. arbetare	.38	Ö. arbetare	.43	Ö. arbetare
4	Tjänstemän	.44	Tjänstemän	.43	Tjänstemän	.37	Jbr. arbetare	.42	Jbr. arbetare	.46	Jbr. arbetare
5	I tillv. ind.	.46	I tillv. ind.	.45	I tillv. ind.	.40	I fiske	.44	I tillv. ind.	.47	I tillv. ind.
6	I fiske	.46	Jordbrukare	.45	I fiske	.41	I tillv. ind.	.45	I fiske	.48	I fiske
7	Jordbrukare	.47	I fiske	.46	Jordbrukare	.42	I jordbruk	.46	I jordbruk	.48	I jordbruk
8	I tjänster	.47	I tjänster	.46	I tjänster	.42	I byggn. ind.	.46	I tjänster	.48	I byggn. ind.
Standard error of estimate	4.32	4.02	4.37	4.32	4.22	3.65					

variabel inkluderas i regressionssekvationerna ökar förklaringsgraden med ungefär tio procent. Lika stort ytterligare förklaringsvärde har andelen arbetare inom andra näringar än jordbruk med binärings vilken variabel inkluderas i det tredje steget; det förefaller som om denna variabel skulle få ett ökande förklaringsvärde för det konservativa partiets styrka under den studerade perioden. Förtecknet för övriga arbetare blir naturligtvis negativt i regressionssekvationerna medan det för tjänstemän, de år denna variabel kommer på fjärde plats, är positivt. Den ökning i förklaringsgrad som denna variabel bidrar med blir dock liksom fallet är med jordbruksarbetare då denna yrkesgrupp övertar den fjärde platsen - med negativt förtecknen i ekvationerna - ganska måttlig eller omkring fem procent. De återstående variablerna kan endast i mycket ringa utsträckning öka den förklarade andelen av variationen i högers/moderaternas styrka.

Av residualanalysen för 1960 framgår att högerpartiet då hade fem markerat starka områden i landet: 1) längs Östersjökusten mellan Nyköping och Kalmar inom vilket området styrkan var särskilt påtaglig i mellersta delen av Kalmar län; 2) i mellersta delen av Kronobergs län med en kil ner i västra Blekinge; 3) i västra och särskilt nordvästra Skåne; 4) i Älvsborgs läns södra valkrets med därtill angränsande områden i den norra Älvsborgsvalkretsen och i den sydvästra delen av Skaraborgs län samt 5) i ett område i västra och norra Värmland. Svaga områden för högerpartiet återfanns vid den studerade tidsperiodens början i östra Skåne, längs västkusten i Halland och Bohuslän samt framförallt i två stora områden, det ena omfattande merparten av Örebro, Kopparbergs, Västmanlands och Uppsala län och det andra omfattande Hälsingland, Medelpad och Ångermanlands kustland. De tre nordligaste länen utgjorde ett område där högerandelen av valmanskåren i stort sett var den förväntade (dvs låg) och till detta område kunde också de inre delarna av Väster-norrlands län och den norra delen av Kopparbergs län föras. Ett andra sammanhängande område där partiet varken kunde betraktas som starkt eller svagt bildades av Södermanland, Östergötland (utom kustremsan) och Jönköpings län.

När residualerna för 1970 jämförs med dem för 1960 framgår det att moderata samlingspartiet har hållit högers ställningar i det mellersta Smålandsområdet, i nordvästra Skåne, i Älvsborgs läns södra valkrets (med angränsande områden) och i stort sett i Värmland. Det starka konservativa området längs Östersjökusten har inskränkts till trakterna kring Kalmar och Oskarshamn. Sydöstra Skåne framstår fortfarande som ett mycket svagt område ur moderat synvinkel liksom Halland medan ställningen förbättrats i Bohuslän. Runt Stockholm återfinns nu många

kommuner där moderata samlingspartiet framstår som starkt¹³⁾ men Mellansverige i övrigt är fortfarande ett område där detta parti oftast inte når upp till den förväntade andelen av valmanskåren; i särskilt hög grad gäller detta norra Uppland och östra Västmanland. Högerpartiets svaga område från analysen för 1960 längs den södra norrlandskusten framstår som intakt 1970. I de nordligaste och i de inre delarna av Norrland har partiet fortfarande ungefär den förväntade styrkan liksom i Södermanland, Östergötland och Jönköpings län. Sammanfattningsvis: Inga större förändringar inträffade i fråga om vilka områden som kan betraktas som högborgar och underskottsområden för det konservativa partiet mellan 1960 och 1970.

V:5:2 Centerpartiet

Fyra femtedelar av variationen i centerpartiets styrka visar sig vid de stegvisa multipla regressionsanalyserna sammanhänga med variationerna i närings- och yrkesstruktur mellan kommunerna. I fråga om förklaringsgraden finns som framgår av tabell V:8 ingen skillnad mellan valåren och det finns inte heller någon olikhet ifråga om vilken variabel som kommer först in i regressionskvationerna; det är i samtliga fall andelen som är sysselsatt i jordbruk och denna variabel svarar också ensam för nästan hela den förklaring av variationen i centerpartiets styrka som äger rum. Det behöver knappast tilläggas att faktorn för denna variabel får ett positivt förtecken i ekvationerna. Vilka variabler som kommer in i ekvationerna efter andelen i jordbruk skiftar något men gemensamt för dem är att de i mycket liten utsträckning bidrar till att öka säkerheten av regressionskvationens prediktionsförmåga för centerpartiets andel av valmanskåren. I några fall kommer andelen jordbrukare in under ett tidigt stadium av analysen och denna variabel innefattar alltså sådana som driver jordbruk, sådana som driver skogsbruk samt självständiga fiskare. När andelen jordbrukare kommit in i ekvationen "korrigeras" denna med andelen i fiske som har en markerat negativ laddning i regressionskvationerna.

De erhållna resultaten kan ställas emot sådana som kommit fram i intervjuundersökningar. Det är välbekant att andelen i jordbruk sysselsatta sjönk kraftigt under perioden 1960-1970 samtidigt som den andel av val-

- 13) Här är det på sin plats att erinra om att förändringarna i befolkningens sammansättning mellan 1960 och 1970, vilka det tillgängliga materialet ej beaktar, kan förvillan bilden av vilka kommuner som är att betrakta som starka och svaga för ett parti vid 1970 års val.

Tabell V:8 Centerpartiet. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med Cp:s andel av valmanskåren som beroende variabel.

	Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012		1012		1008		947		1005		1012	
m	20.30		19.17		19.93		21.79		23.60		26.25	
s	12.10		11.76		11.23		11.25		11.48		11.38	
Steg	Variable	R ²	Variable	R ²	Variable	R ²	Variable	R ²	Variable	R ²	Variable	R ²
1	I jordbruk	.77	I jordbruk	.78	I jordbruk	.77	I jordbruk	.76	I jordbruk	.75	I jordbruk	.76
2	Jbr.arbetare	.78	I tillv. ind.	.79	Tjänstemän	.78	Tjänstemän	.77	Jordbrukare	.76	Jordbrukare	.77
3	I skogsbruk	.79	Jordbrukare	.80	Jbr.arbetare	.78	I fiske	.77	I fiske	.79	I fiske	.79
4	Ö. arbetare	.79	I fiske	.81	I skogsbruk	.80	Jordbrukare	.79	I byggn.ind.	.79	I tillv. ind.	.80
5	I byggn.ind.	.80	Ö. arbetare	.81	Jordbrukare	.80	Jbr.arbetare	.80	Tjänstemän	.79	Företagare	.80
6	Företagare	.80	I byggn.ind.	.82	I byggn.ind.	.80	I byggn.ind.	.80	I tjänster	.79	I byggn.ind.	.80
7	I tjänster	.80	Företagare	.82	I tillv. ind.	.80	I tillv.ind.	.80	I tillv. ind.	.79	Ö.arbetare	.80
8	Tjänstemän	.80	Tjänstemän	.82					Ö. arbetare	.80	I tjänster	.80
Standard error of estimate	5.45		5.05		5.02		5.09		5.22		5.11	

manskåren som stöder centerpartiet ökade. Särllvik (1973 s 103) visar att jordbrukarna 1960 utgjorde 57 procent av centerpartiets väljarkår medan motsvarande tal 1970 var 23 procent. Trots detta har ingen förändring skett i fråga om vilket förklaringsvärde variabeln "andel i jordbruk 1960" har för variationerna i centerpartiets lokala styrka. Detta resultat - liksom en rad andra som kommer att redovisas - erinrar om hur osäkra och felaktiga slutsatser om hur ett partis valmanskår är sammansatt kan bli om de dras på grundval av resultat som kommer fram vid analyser av aggregerade data. Resultatet är dock inte orimligt eftersom Särllvik (s 104) också redovisar uppgifter om hur stor skillnaden vid valet 1970 var i benägenhet att rösta med centerpartiet mellan "röstande, som ej tillhör kategorin jordbrukare" inom kommuner av olika tätortsgrad; medan en tredjedel av dessa väljare stödde centerpartiet om de bodde i glesbygdskommuner var det endast ungefär en åttondel som var centerpartister om de bodde i rena tätortskommuner. Även de sistnämnda skillnaderna i väljarbeteende samvarierar alltså med andelen i jordbruk och förhållandet visar på att man med variablerna sådana de förekommer i materialet inte kan klarlägga vilka grupper som stöder ett parti utan endast att dessa variabler predicerar väljarbeteendet i olika typer av kommuner.

Vid analysen av residualerna för 1960 framkommer ett klart markerat svagt område för centerpartiet i sydöstra Sverige. Området sträcker sig från Ystad till Oskarshamn och omfattar de östligaste delarna av Malmöhus län, östra delen av Kristianstads län, Blekinge, sydöstra delen av Kronobergs län samt södra delen av Kalmar län. På de stora öarna är centerpartiet i flertalet kommuner starkare än förväntat. Det finns ett sydvästligt område där centern står stark och centrum i detta område utgörs av Halland; till detta centrum ansluter västra delen av Jönköpings län och sydöstra delen av Älvsborgs län samt - avskilt genom en smal men väl markerad korridor söder om Hallandsåsen - västra delen av Skåne. Norr om detta starka område finns ett svagt centerområde som omfattar Göteborgs och Bohus län, större delen av Älvsborgs län, västra delen av Skaraborgs län samt Värmland. Ett mindre inte särskilt väl sammanhängande område där centerpartiet är starkt finns i gränsområdena mellan de tre smålandslänen och mellan Småland och Östergötland. Det sistnämnda landskapet kan för övrigt räknas till ett mellansvenskt område vilket är att karaktärisera som ett område utan särskild profil för centerpartiet och som utom Östergötland omfattar Närke, Västmanland, Uppland och Gästrikland. Kopparbergs län, Hälsingland och Västerbottens län bildar ett sammanhängande område där centerpartiet är mycket starkare än näringsstrukturen ger anledning att förvänta men norr och väster om detta område når partiet inte på långt när upp till den förväntade styrkan.

Residualanalysen för 1970 ger i stort sett en likartad bild som den för 1960. Sydöstra Sverige utgör fortfarande ett svagt område för centerpartiet och detta område förefaller att ha utvidgats genom att tidigare starka centerkommuner i nordöstra Småland och södra Östergötland inte längre framstår som så starka. Området i västra Skåne där man 1960 fann en rad kommuner med positiva residualer framstår nu som ett område där centerpartiet ungefär har den förväntade styrkan. Förstärkt centerstyrka, dvs ett ökat antal kommuner som har positiva residualer för partiet, finner man i Västmanland och i södra och mellersta delen av Dalarna där dock styrkan redan tidigare var mycket påtaglig. De västliga götalandsområdena, såväl det sydliga starka som det nordliga svaga, är helt intakta. I norr har det svaga området utvidgats genom att norra Ångermanland inte längre har någon markerad centerprofil.

V:5:3 Folkpartiet

Folkpartiets lokala styrka sammanhänger i mycket lägre grad än centerpartiets och i något lägre grad än högerpartiets med sammansättningen av den ekonomiskt aktiva befolkningen i kommunerna. En ökning i den förklaringsgrad som uppnås vid regressionsanalyserna inträffar dock som framgår av tabell V:9 från 1964; ökningen från denna tidpunkt kan med stor sannolikhet tillskrivas kristen demokratisk samlings deltagande i valen, vilket bör ha lett till att folkpartiets "onormala" styrka något reducerades i de områden där den har samband med frikyrklighetens utbredning.

Förloppen av de sex stegvisa multipla regressionsanalyserna är inte helt parallella. Från 1968 ersätts andelen i tjänster som först inkommande variabel i regressionsekvationen med andelen tjänstemän; dessa två variabler har dock en hög positiv samvariation. Andelen i tjänster/tjänstemän förklarar omkring en fjärdedel av variationen i folkpartiets styrka och faktorn för båda dessa variabler är positiv i regressionsekvationerna. Andelen i fiske kommer i samtliga analyser in som andra variabel och ökar förklaringsgraden med omkring tio procent¹⁴⁾; denna variabel har

-
- 14) Förhållandet med andelen i fiske för folkpartiet är parallellt med det för andelen i jordbruk för centerpartiet. Den i fiske sysselsatta befolkningen har minskat kraftigt mellan 1960 och 1970 men variabelns förklaringsvärde förblir oförändrat under hela perioden. Inte ens i början av 1960-talet kunde den i fiske sysselsatta befolkningen bidra med mera än någon procent av folkpartiets hela röstetal men variabeln "förklarar", dvs reducerar kvadraten på standardavvikelsen för den beroende variabeln, under hela perioden en betydligt större del av variationen i folkpartiets röstandel.

Tabell V:9 Folkpartiet. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med Fp:s andel av valmans-
kåren som beroende variabel.

	Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012		1012		1008		947		1005		1012	
m	12.14		11.32		11.39		11.71		10.18		10.85	
s	6.02		5.51		5.54		5.56		5.37		5.61	
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²
1	I tjänster	.16	I tjänster	.16	I tjänster	.20	I tjänster	.25	Tjänstemän	.19	Tjänstemän	.21
2	I fiske	.26	I fiske	.24	I fiske	.30	I fiske	.34	I fiske	.35	I fiske	.33
3	Jbr. arbetare	.29	Jbr. arbetare	.27	Jbr. arbetare	.33	Jbr. arbetare	.38	Jordbrukare	.39	Företagare	.37
4	Ö. arbetare	.33	Ö. arbetare	.31	Ö. arbetare	.37	Ö. arbetare	.41	Företagare	.42	Jordbrukare	.40
5	I jordbruk	.35	I jordbruk	.34	Jordbrukare	.40	Jordbrukare	.43	I tillv. ind.	.42	I tillv. ind.	.41
6	I skogsbruk	.35	Jordbrukare	.34	I tillv. ind.	.40	I byggn. ind.	.43	I byggn. ind.	.43	I byggn. ind.	.41
7	Företagare	.35	Företagare	.34	Företagare	.40	I jordbruk	.43	I jordbruk	.43	I jordbruk	.41
8	I byggn. ind.	.35	I tillv. ind.	.34			Företagare	.43	I tjänster	.43		

Standard
error of
estimate

4.32

4.08

4.20

4.31

4.49

4.86

en stark positiv laddning i regressionssekvationerna. Efter det andra steget avviker analyserna i viss utsträckning från varandra. Under de tre första valåren kommer andelen jordbruksarbetare som tredje variabel och andelen övriga arbetare som fjärde variabel; var och en av dessa variabler förklarar ytterligare tre-fyra procent av variationen i folkpartistyrka och båda får negativt förtecken i ekvationerna. Under de två sista valåren ersätts dessa variabler med andelen jordbrukare och andelen företagare vilket inte ändrar ekvationernas prediktionsvärde i någon nämnvärd utsträckning; dessa två variabler skiljer sig från de variabler som tidigare hade tredje- och fjärdeplatserna genom att de har positivt förtecken i regressionssekvationerna.

Residualerna från 1960 visar på ett starkt folkpartibälte tvärs över landet kring linjen Stockholm - Göteborg; detta bälte hade några markerade utbuktningar, framförallt Bohuslän och Jönköpings län. Söder och öster om detta bälte fanns nästan uteslutande kommuner där folkpartiet inte nådde upp till den förväntade andelen av valmanskåren. Särskilt markant var detta i Hallands och Kronobergs län, men det gällde också i hög grad västra Skåne, området kring Kalmar och gränsområdet mellan Östergötland och Kalmar län. En stark folkpartienklav i det svaga området utgjorde den östra delen av Skåne. Närmast norr om det starka bältet fanns ett område omfattande de nordliga delarna av Uppland och Västmanlands län, Dalarna och Värmland samt södra delen av Gävleborgs län där det i flertalet kommuner fanns en god överensstämmelse mellan folkpartiets förväntade och observerade andel av valmanskåren. I norra Sverige fanns en koncentration av svaga folkpartikommuner i norra Hälsingland, huvuddelen av Västernorrlands län och Jämtlands län. Västerbottens län utgjorde tillsammans med den angränsande delen av Ångermanland ett mycket starkt folkpartiområde; norr om denna högborg låg partiets svagaste valkrets, Norrbottens län.

Då man relaterar residualerna som erhålls för valet 1970 till dem som kom fram för valet tio år dessförinnan finner man att folkpartiet i jämförelse med moderata samlingspartiet och centerpartiet har undergått förhållandevis stora förändringar vad beträffar högborgar och svaga områden¹⁵⁾. Den starka axeln snett över landet har snörts av så att folkpartiet visserligen är starkt kring Hjälmarens och östra Mälarens och i Väst-sverige men förbindelsen mellan dessa två områden genom södra Närke

15) Ändringarna i residualstorlek kan delvis bero på att regressionsanalyserna för 1960 och 1970 delvis har skilda förlopp; det förhållande att de förklarande variablerna inte är desamma i de båda analyserna kan leda till stora förändringar i residualstorlek för enskilda kommuner.

och norra delen av Skaraborgs län framstår inte längre som ett markerat folktopartistiskt område. I Göteborgsområdet, Bohuslän och västra delen av Västergötland har folkpartiets ställningar snarare förstärkts än försvagats. Däremot har partiet undergått en försvagning i Jönköpings län och som ett extremt svagt folktopartistområde framstår nu utom Kronobergs län också hela Kalmar län. Framgångar kan noteras i västra Skåne; medan man i analysen för 1960 där kunde återfinna ett stort antal kommuner med stora negativa residualer finns där 1970 många kommuner som har positiva residualer. I detta fall - liksom när det gäller förstärkningen av folkpartiet runt Göteborg - kan man dock misstänka att den förvärvsarbetande befolkningens sammansättning 1960 på grund av flyttningar och urbanisering ger en skev bild av den partistyrka man med utgångspunkt från det faktiska befolkningsunderlaget har anledning att förvänta. I de delar av landet som ligger norr om "centralaxeln" är folkpartiets ställning 1970 i stort sett oförändrad jämfört med förhållandena 1960; den enda anmärkningsvärda skillnaden är att det i det tidigare normalstarka Dalarna nu finns många kommuner där folkpartiet inte når upp till den förväntade styrkan.

V:5:4 Kristen demokratisk samling

Som framgår av tabell V:10 låter sig variationen i styrka hos det parti som bygger på kristna värderingar i mycket liten utsträckning förklaras genom den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på näringsgrenar och yrkesgrupper. Regressionsanalyser med kristen demokratisk samlings andel av valmanskåren som beroende variabel har genomförts för valåren 1966-1970, dvs de år då partiet gått fram till val i hela landet och resultatet blir i samtliga fall att mindre än tio procent av variationen mellan kommunerna i fråga om den andel av valmanskåren som stöder partiet förklaras. De tre analyserna har också helt olika förlopp och förtjänar inte att kommenteras. Residualerna som alltså mycket lite skiljer sig från partistyrkans avvikelse från medeltalet för partistyrka har en likartad geografisk spridning vid samtliga val och visar på tre sammanhängande områden där partiet är starkt: 1) Östergötland, Jönköpings län och Kalmar län; 2) Skaraborgs och Örebro län samt 3) Västerbottens län med angränsande delar av Ångermanland och Norrbotten. Ett stort sammanhängande område där partiet har förhållandevis stora negativa residualer finns i Västsverige och omfattar Värmland, Älvsborgs län, Göteborgs och Bohus län och Halland och till detta område ansluter sig delvis västra Skåne och Kronobergs län. Förutom detta stora område är det endast i Jämtlands län som man finner ett större antal kommuner där kristen demokratisk samling inte når upp till den förväntade styrkan.

Tabell V:10 Kristen demokratisk samling. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med Kds:s andel av valmanskåren som beroende variabel.

	Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012		1012		1012	
m	1.66		1.57		1.89	
s	1.52		1.30		1.58	
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²
1	I byggn. ind.	.01	Jordbrukare	.02	Företagare	.03
2	Jordbrukare	.02	I jordbruk	.04	I tjänster	.05
3	I jordbruk	.06	I fiske	.06	Jbr. arbetare	.05
4	I fiske	.07	Företagare	.06	I skogsbruk	.06
5	I tillv. ind.	.07	Tjänstemän	.06	I jordbruk	.08
6	Företagare	.07	I byggn. ind.	.07	I tillv. ind.	.08
7	Tjänstemän	.07	I tillv. ind.	.07	Ö. arbetare	.08
8	Ö. arbetare	.07	Ö. arbetare	.07		
Standard error of estimate	1.47		1.27		1.52	

V:5:5 Socialdemokraterna

Regressionsanalyserna med socialdemokraternas andel av valmanskåren som beroende variabel visar att ungefär lika stor del av variationen i styrka för detta parti som för centerpartiet förklaras, dvs omkring fyra femtedelar av variationen i socialdemokratisk styrka kan hänföras till den ekonomiskt aktiva befolkningens sammansättning. Som framgår av tabell V:11 är det endast vid förlustvalet 1966 som den totala förklaringsgraden är nämnvärt lägre än övriga valår. Analyserna har i stor utsträckning ett parallellt förlopp. De första åren kommer andelen i tjänster in som andra variabel och andelen tjänstemän som fjärde variabel; i de fyra sista analyserna kommer andelen tjänstemän som andra variabel medan andelen i tjänster inte inkluderas i regressionskvationen. I analyserna för valen 1964-1970 är ordningen mellan de fyra första variablerna densamma och av dessa förklarar andelen jordbrukare ungefär tre femtedelar av variationen i den socialdemokratiska andelen av valmanskåren. Andelen tjänstemän höjer förklaringsgraden med ungefär tio procent, andelen företagare ökar den med hälften så mycket medan andelen i fiske som kommer som fjärde variabel endast bidrar med ytterligare någon

Tabell V:11 Socialdemokraterna. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med S:s andel av valmanskåren som beroende variabel.

	Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012
m	37.79	37.55	36.48	36.48	33.03	33.03	40.62	40.62	36.97	36.97	36.97	36.97
s	12.67	12.24	11.71	11.71	10.92	10.92	12.87	12.87	12.14	12.14	12.14	12.14
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²
1	Jordbrukare	.64	Jordbrukare	.64	Jordbrukare	.63	Jordbrukare	.55	Jordbrukare	.65	Jordbrukare	.59
2	I tjänster	.74	I tjänster	.74	Tjänstemän	.72	Tjänstemän	.68	Tjänstemän	.75	Tjänstemän	.70
3	Företagare	.77	Företagare	.77	Företagare	.77	Företagare	.72	Företagare	.80	Företagare	.75
4	Tjänstemän	.79	Tjänstemän	.78	I fiske	.78	I fiske	.73	I fiske	.81	I fiske	.77
5	I fiske	.80	I fiske	.80	I byggn.ind.	.78	I byggn.ind.	.74	I jordbruk	.82	I jordbruk	.77
6	I jordbruk	.80	I tillv.ind.	.80	I skogsbruk	.78	I jordbruk	.74	I tillv.ind.	.82	I skogsbruk	.77
7	I skogsbruk	.80	I skogsbruk	.80	I jordbruk	.78	Jbr. arbetare	.74	I byggn.ind.	.82	I byggn.ind.	.77
8	Jbr.arbetare	.80	Jbr.arbetare	.80	I tjänster	.74	I tjänster	.74	I tillv.ind.	.82	I tillv.ind.	.77

Standard
error of
estimate

5.86

5.51

5.63

5.49

5.52

5.63

procent till den andel av den totala variationen i socialdemokraternas styrka som förklaras när valresultaten ställs mot den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på närings- och yrkesgrenar.

De tre variabler som först kommer in vid regressionsanalyserna är yrkesgrupper där man inte förväntar sig att särskilt många röstar med socialdemokraterna och regressionssekvationerna får också ett utseende som skiljer dem från de ekvationer som kommit fram vid de tidigare presenterade regressionsanalyserna för bestämning av förväntad partistyrka. Den förväntade socialdemokratiska andelen av valmanskåren erhålls genom att ett högt konstant värde minskas genom höga negativa faktorer för de variabler som inkluderas vid de tre första stegen av analyserna. Andelen i fiske får däremot ett positivt förtecken i ekvationerna; detta behöver dock inte innebära att man där många är sysselsatta inom fiskerinäringen har stor benägenhet för röstning med socialdemokraterna. Det kan också innebära att man där denna befolkningsgrupp är väl företräd inte är speciellt benägen för röstning med socialdemokraterna men att man är mera benägen för en sådan röstning än vad som för övrigt gäller där yrkesgruppen jordbrukare är dominerande.

Det är svårare att koncentrerat beskriva förekomsten av den socialdemokratiska styrka som inte är beroende av befolkningens sammansättning än vad det är att ge motsvarande beskrivning för övriga partier. Ett nordligt område, bestående av Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens (med några kommuner som markerade undantag) och Norrbottens län, inom vilket socialdemokratin var stark, kan dock iaktas liksom ett nordligt svagt område som omfattade Gävleborgs och Kopparbergs län med anslutande områden i norra och östra Värmland och i Örebro län. Det sistnämnda länet utgjorde delvis en förbindelse mellan detta nordliga svaga område och ett ännu mera markerat svagt område som hade sitt centrum i Västergötland och som sträckte sig in i Jönköpings län, norra Halland och södra Bohuslän. Ett dåligt sammanhängande område där socialdemokratin var starkare än man på grundval av närings- och yrkesstrukturen har anledning att förvänta bildades av Uppland, Södermanland, Västmanlands län och Östergötland. Söder om en linje mellersta Halland - norra Öland dominerade också kommuner med positiva residualer för socialdemokraterna; i detta område bildade dock västra delen av Kristianstads län en mycket klart markerad svag enklav. Norra Bohuslän, Dalsland samt centrala och västra Värmland slutligen bildade ett område där kommuner som var starka från socialdemokratisk synpunkt dominerade men dessa kommuner utgjorde inget sammanhängande område. Det är inte lättare att sammanfatta spridningen av socialdemokraternas positiva och negativa residualer för 1970 än för 1960. Snarare är intrycket att kommu-

ner med likartade avvikelser från den förväntade socialdemokratiska andelen av valmanskåren blivit ännu mera spridda och dåligt sammanhängande. Västernorrlands och Jämtlands län utgör dock fortfarande ett område där socialdemokraterna framstår som ett mycket starkt parti medan däremot kommuner med negativa residualer blivit vanligare i de två nordligaste länen än vad fallet var 1960. Gävleborgs och Kopparbergs län utgör fortfarande valkretsar där socialdemokratin är svagare än förväntat och Örebro län utgör - en nu mera markerad - förbindelse till det område i Väst-sverige där de negativa residualerna för socialdemokraterna är stora och många. Mälardalskapen visar en blandad bild vad beträffar socialdemokratisk styrka liksom Östergötland. I det sydliga området finns fortfarande svaga enklaver bland de starka kommunerna; i det sydöstliga hörnet av landet (nordöstra delen av Kristianstads län, Blekinge, sydöstra delen av Kronobergs län och södra delen av Kalmar län) har de socialdemokratiska positionerna dock stärkts, dvs man finner nu flera kommuner med positiva residualer än 1960. Området norr och väster om Väneren visar 1970 en ännu mera blandad bild än tio år tidigare och Värmland framstår nu snarast som ett län där socialdemokratin efter hänsynstagande till områdets yrkes- och näringsstruktur måste betraktas som ett svagt parti.

V:5:6 Kommunisterna/vänsterpartiet kommunisterna

Den förklaringsgrad som uppnås när kommunisterna/vänsterpartiet kommunisternas andel av valmanskåren utgör beroende variabel vid regressionsanalyserna ligger på ungefär samma nivå som den som erhöles med folkpartiets styrka som beroende variabel, dvs det är endast mellan en tredjedel och hälften av variationen som förklaras vid analyserna. Den förklarade andelen av variationen visar dock större växlingar än vad fallet är för övriga partier. "Bäst" resultat ger analyserna, som framgår av tabell V:12, för de val då partiet gått framåt medan de lägsta förklaringsgraderna erhålls de år då det kommunistiska partiet haft stöd av en extremt liten andel av valmanskåren.

Den variabel som har störst prediktionsvärde för kommunistpartiets styrka är andelen i jordbruk och genom denna variabel förklaras mellan en fjärde- och en sjättedel av variationen i styrka för detta parti; liksom i regressionsekvationerna där den förväntade socialdemokratiska andelen fastställdes får den först inkommande variabeln här negativt förtecken. Som andra variabel i analysen inkluderas - utom ett år då den kommer först - andelen i skogsbruk och denna variabel som får positivt förtecken i regressionsekvationerna höjer förklaringsvärdet för kommunistisk partistyrka med ytterligare omkring en åttondel. Som tredje variabel al-

Tabell V:12 Kommunisterna/vänsterpartiet kommunisterna. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med K:s/Vpk:s andel av valmanskåren som beroende variabel.

	Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012		1012		1012		1012		1012		1012	
m	2.70		2.16		3.12		3.72		1.92		3.06	
s	3.49		3.10		3.56		3.83		2.49		3.05	
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²
1	I jordbruk	.18	I jordbruk	.16	I jordbruk	.22	I jordbruk	.26	I skogsbruk	.18	I jordbruk	.22
2	I skogsbruk	.32	I skogsbruk	.29	I skogsbruk	.36	I skogsbruk	.38	I jordbruk	.31	I skogsbruk	.34
3	Företagare	.34	Ö. arbetare	.32	Ö. arbetare	.40	Ö. arbetare	.42	Företagare	.33	Företagare	.37
4	Ö. arbetare	.35	I tillv. ind.	.33	Företagare	.41	Företagare	.44	I byggn. ind.	.34	I byggn. ind.	.39
5	I byggn. ind.	.36	Företagare	.34	I byggn. ind.	.42	I byggn. ind.	.46	Ö. arbetare	.35	Ö. arbetare	.39
6	I tillv. ind.	.37	I byggn. ind.	.34	I tillv. ind.	.43	I tillv. ind.	.46	I tillv. ind.	.35	I tillv. ind.	.40
7	Jbr. arbetare	.37	Jbr. arbetare	.34	Jbr. arbetare	.43	Jbr. arbetare	.46	Jbr. arbetare	.35	Jbr. arbetare	.40
8	Jordbrukare	.37	Jordbrukare	.34	Jordbrukare	.43	Jordbrukare	.46	Tjänstemän	.35		

Standard
error of
estimate

2.79 2.53 2.71 2.84 2.02 2.38

ternerar andelen företagare (med negativt förtecken) och andelen övriga arbetare (med positivt förtecken). Den tredje variabeln - vilkendera den är - förklarar endast ytterligare tre procent av variationen i kommunisternas styrka medan de senare inkluderade variablerna inte förmår öka regressionskvadrationernas prediktionsförmåga för detta partis styrka med mera än någon enstaka procent.

För residualanalyserna gäller i detta fall att man måste beakta att det - särskilt i södra och mellersta Sverige - finns många kommuner där den förväntade kommunistandelen av valmanskåren är mycket låg eller obefintlig¹⁶). I ett stort antal av dessa kommuner kan man för 1960 inte iaktta några avvikelser från den förväntade andelen i form av reella positiva residualer (jfr kommunistpartiets utbredning enligt kartbilagan i Rydenfelt 1954). Ett klart markerat område där kommunistpartiet var starkt fanns dock 1960 i den östra delen av Kronobergs län och markerat svaga områden fanns dels i Malmöhus län och dels i gränsområdet mellan Jönköpings, Älvsborgs och Skaraborgs län. Starka områden bildades av kranskommunerna till Stockholm och Göteborg. Ett område med ett markerat underskott av kommuniströster i förhållande till den förväntade andelen sträckte sig från norra Östergötland och Södermanland till östra Värmland medan den norra och västra delen av det sistnämnda landskapet hade många kommuner med stora positiva residualer för kommunisterna. En koncentration av kommuner där den observerade kommunistandelen kraftigt överskred den beräknade återfanns längs den södra norrlandskusten, från Gästrikland till Ådalen i Ångermanland, och detta bälte sträckte sig särskilt i Medelpad och Hälsingland långt in i landet. Innanför detta starka område fanns från Dalarna och norrut ett område där kommunisterna inte på långt när nådde upp till den förväntade andelen av valmanskåren; detta område vidgades i norr så att det omfattade hela norra Ångermanland och hela Västerbotten. I Norrbotten hade nästan samtliga kommuner mycket stora positiva residualer för det kommunistiska partiet.

Residualerna för 1970 visar att det fortfarande finns många kommuner kring Stockholm och Göteborg där den observerade kommunistandelen av valmanskåren överskrider den förväntade. Det svaga mellansvenska området kvarstår också oförändrat medan det finns en tendens att det starka kommunistiska området i Kronobergs län vidgas mot öster och söder. Malmöhus län framstår dock som ännu svagare från vänsterpartiet kom-

16) Regelbundet ger regressionskvadrationerna ett förväntat värde som ligger under noll procent för kommunistandelen av valmanskåren i ett hundratal kommuner. Här erhålls alltså - även om partiet inte fått en enda röst - positiva residualer av liten storlek.

munisternas synpunkt än vad fallet var 1960. Den största skillnaden som kommer ut vid analysen av förändringarna i residualstorlek mellan 1960 och 1970 är att Värmland nu har betydligt flera kommuner där vänsterpartiet kommunisterna inte når upp till den förväntade styrkan än kommuner där denna styrka överskrids. Några förändringar i gränsdragningen mellan starka och svaga områden i norra Sverige behöver inte göras men man kan iakttä att ännu fler kommuner i Gävleborgs och Västernorrlands län har stora positiva residualer för det kommunistiska partiet 1970 än vad fallet var 1960.

V:5:7 Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna

Mest för fullständighetens skull återges i tabell V:13 resultatet av en regressionsanalys med kommunistiska förbundet marxist-leninisternas andel av valmanskåren 1970 som beroende variabel. Ungefär en fjärdedel av - den mycket ringa - variationen i styrka hos detta parti kan för-

Tabell V:13 Kommunistiska förbundet marxist-leninisterna.
Sammanfattning av resultaten från regressionsanalysen med Kfml:s andel av valmanskåren 1970 som beroende variabel.

(N)	1012	
m	0.15	
s	0.23	
Steg	Variabel	R ²
1	Tjänstemän	.19
2	Företagare	.21
3	I skogsbruk	.23
4	I tjänster	.24
5	I byggn. ind.	.24
6	Jbr. arbetare	.24
7	I jordbruk	.24
8	I fiske	.24
Standard error of estimate	.20	

klaras med den fördelning som den förvärvsarbetande befolkningen 1960 hade på näringsgrenar och yrkesgrupper; förklaringsgraden är alltså lägre än för något annat parti med undantag för kristen demokratisk samling. Att det endast är andelen tjänstemän som med positivt förtecken i regres-

sionsekvationen i nämnvärd grad bidrar till förklaringen av variationen i detta partis styrka behöver naturligtvis inte innebära att det har speciellt många tjänstemän i sin väljarkår. I stället kan det förklaringsvärde som variabeln tjänstemän får innebära att kommunistiska förbundet marxist-leninisterna är starkt på orter där denna yrkesgrupp utgör en stor andel av befolkningen, dvs i större städer och andra befolkningscentra. De små residualerna har inte underkastats någon fullständig analys men om dem kan sägas att positiva residualer för kfml blir vanligare ju längre norrut i landet man kommer.

V:5:8 Icke-röstande (valdeltagande)

Variationerna i andelen som hör till den icke-röstande gruppen, dvs i valdeltagandets höjd, kan i mindre grad förklaras med den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på näringsgrenar och yrkesgrupper än vad fallet är med de fem stora partiernas andel av valmanskåren. Detta framgår av tabell V:14 som visar att mellan en tredje- och en fjärdedel av variationen mellan kommunerna i soffliggarnas andel av de röstberättigade sammanhänger med olikheterna i den ekonomiskt aktiva befolkningens sammansättning. Det förefaller också som om förklaringsgraden skulle bli lägre allteftersom variationen i storlek hos icke-röstandegruppen minskar. I samtliga sex regressionsanalyser är andelen i tillverkningsindustri den variabel som förklarar den största delen av variationen i icke-röstandegruppens storlek och andelen som förklaras vid detta första steg skiftar osystematiskt mellan tio och tjugo procent. Denna första variabel får negativ laddning i regressioneckvationerna och att en stor andel av befolkningen i en kommun är sysselsatt inom industri medför alltså ett förväntat högt valdeltagande. Den vanligaste "andravariabeln" är andelen i fiske som förklarar ytterligare omkring fem procent av valdeltagandets variation och något mindre förklaringskraft har andelen i skogsbruk som i flertalet analyser inkluderas som tredje variabel; såväl andelen i fiske som andelen i skogsbruk får positiv laddning i regressioneckvationerna, dvs spridningen av dessa näringsgrenar samvarierar negativt med valdeltagandet. Som andra variabel kommer i ett par av analyserna andelen i jordbruk och denna variabel kompletteras då med andelen jordbrukare som tredje variabel och genom införandet av dessa två variabler i regressioneckvationerna ökas förklaringsgraden med omkring tio procent. Särskilt den senare variabeln, andelen jordbrukare, får en klart positiv laddning i de ekvationer där den intar tredjeplatsen.

Residualanalysen för 1960 visar att det då fanns ett sammanhängande område med i förhållande till elektoratets sammansättning lågt valdeltagande i sydöstra Götaland och ett liknande område i nordvästra Götaland och

Tabell V:14 Icke-röstande. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med de icke-röstandes andel av valmanskåren som beroende variabel.

	Valet 1960	Valet 1962	Valet 1964	Valet 1966	Valet 1968	Valet 1970
(N)	1012	1012	1012	1012	1012	1012
m	14.65	18.84	16.50	16.38	10.53	11.29
s	4.29	5.07	4.51	4.34	2.87	3.07
Steg	Variabel R^2	Variabel R^2	Variabel R^2	Variabel R^2	Variabel R^2	Variabel R^2
1	I tillv. ind. .21	I tillv. ind. .17	I tillv. ind. .16	I tillv. ind. .10	I tillv. ind. .20	I tillv. ind. .15
2	I fiske .25	I fiske .21	I fiske .21	I jordbruk .19	I fiske .23	I jordbruk .17
3	I skogsbruk .28	I skogsbruk .24	I skogsbruk .23	Jordbrukare .23	I skogsbruk .25	Jordbrukare .23
4	Jordbrukare .29	Jbr. arbetare .27	Jbr. arbetare .25	I tjänster .24	Jbr. arbetare .27	I tjänster .23
5	I jordbruk .31	I tjänster .28	Tjänstemän .29	Ö. arbetare .24	I tjänster .30	I fiske .23
6	Tjänstemän .33	I byggn. ind. .28	I tjänster .29	I skogsbruk .25	Företagare .30	Ö. arbetare .24
7	I byggn. ind. .33	Tjänstemän .28	Företagare .29	Tjänstemän .25	Tjänstemän .30	Tjänstemän .24
8	Ö. arbetare .33	Ö. arbetare .28	I byggn. ind. .29	Jbr. arbetare .25	I byggn. ind. .30	Företagare .24
Standard error of estimate	3.52	4.30	3.81	3.79	2.42	2.70

västra Värmland. Mellan dessa två områden låg ett brett bälte av kommuner med hög röstning, dvs man får negativa residualer för icke-röstandegruppen. Uppland, Södermanland, Östergötland, norra Västergötland, östra Värmland, Närke samt stora delar av Västmanland bildade ett stort mellansvenskt område som kännetecknades av små avvikelser från den förväntade storleken på icke-röstandegruppen. Norr om detta stora område hade man i jämförelse med övriga landet mycket lågt valdeltagande i ett område omfattande norra Västmanland, Dalarna, södra Härjedalen, Hälsingland och Gästrikland. Norra och västra Jämtland, Ångermanland och kustområdet i Västerbotten och Norrbotten hade däremot ett högt valdeltagande medan Lapplandsdelen av de två sistnämnda länen kännetecknades av att icke-röstandegruppen var större än förväntat.

Trots den utjämning som ägt rum vad beträffar icke-röstandegruppens storlek under perioden 1960-1970 kvarstår det geografiska mönstret från 1960 i stort sett oförändrat i residualerna för 1970. Området i sydöst med lågt valdeltagande har visserligen inskränkts så att man nu endast i östra Skåne finner ett sammanhängande område med positiva residualer för icke-röstandegruppen men många enskilda kommuner i sydöstra Sverige har bevarat den tidigare profilen. I mellersta Götaland utgör fortfarande Halland, Älvsborgs läns södra valkrets och Jönköpings län kärnan i ett område där valdeltagandet överskrider det förväntade och det område med lågt valdeltagande som fanns norr och väster om Vänern kvarstår oförändrat. I Mellansverige har mindre förändringar skett genom att östra och norra Värmland nu framstår som områden med högt valdeltagande medan Örebro län måste hänföras till området norr om detta län med lågt valdeltagande. Det senare området har också utbretts mot norr så att hela Härjedalen och västra Jämtland nu kan inräknas däri. Ångermanland, östra Jämtland och södra Västerbotten samt kustlandet upp till Haparanda har fortfarande ett underskott på icke-röstande och vad beträffar valdeltagandet i fjälltrakterna har inte heller någon förändring inträffat; man finner fortfarande positiva residualer för icke-röstandegruppen i området.

V:5:9 De borgerliga partierna

Den andel av variationen i det sammantagna borgerliga blockets styrka som kan förklaras genom den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på näringsgrenar och yrkesgrupper utgör som framgår av tabell V:15 ungefär fyra femtedelar och förklaringsgraden är alltså av samma storleksordning som den som uppnås för det enskilda borgerliga parti för vilket den högsta förklaringsgraden erhålls, dvs för centerpartiet.

Tabell V:15 De borgerliga partierna. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med de borgerliga partiernas andel av valmanskåren som beroende variabel.

(N)	Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012	1012
m	44.84	41.41	43.89	46.84	46.84	46.84	46.84	46.90	46.90	46.90	48.48	48.48
s	13.54	12.89	12.60	12.93	12.93	12.93	12.93	13.53	13.53	13.53	13.51	13.51
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²
1	Jordbrukare	.55	Jordbrukare	.58	Jordbrukare	.57	Jordbrukare	.55	Jordbrukare	.59	Jordbrukare	.56
2	Tjänstemän	.67	I skogsbruk	.68	Tjänstemän	.68	Tjänstemän	.67	Tjänstemän	.69	Tjänstemän	.66
3	I skogsbruk	.72	Ö.arbetare	.75	Företagare	.72	Företagare	.71	Företagare	.74	I skogsbruk	.70
4	Företagare	.77	I fiske	.77	I jordbruk	.77	I jordbruk	.75	I jordbruk	.78	Företagare	.74
5	I jordbruk	.80	Företagare	.80	I tillv.ind.	.80	I tillv.ind.	.79	I tillv.ind.	.81	I fiske	.77
6	I tillv.ind.	.81	I jordbruk	.81	I fiske	.80	I fiske	.79	I fiske	.81	Ö.arbetare	.78
7	I tjänster	.82	I tillv.ind.	.82	I tjänster	.80	I tjänster	.79	I tjänster	.81	I tillv.ind.	.78
8	I fiske	.82	I byggn.ind.	.82	I skogsbruk	.80	I byggn.ind.	.79			I jordbruk	.78

Standard
error of
estimate

6.30

5.94

5.96

5.59

5.53

5.81

I samtliga analyser är andelen jordbrukare den variabel som har den högsta samvariationen med de borgerligas andel av valmanskåren och i en regressionssekvation med endast denna variabel, som får positivt förtecken i ekvationerna, kan man förklara mellan 55 och 60 procent av variationen i de borgerliga partiernas styrka. Som andra variabel inkluderas i fem av de sex analyserna andelen tjänstemän och denna variabel som också får positivt förtecken i regressionssekvationerna bidrar till att höja deras prediktionsvärde med ungefär tolv procent. I ett fall tas andelen i skogsbruk - med negativt förtecken men med samma höjning av förklaringsgraden som andelen tjänstemän - in i ekvationen som andra variabel; denna variabel kommer också i två fall in som tredje variabel men ökar då förklaringsförmågan hos regressionssekvationen med endast fem procent. Samma ökning ger andelen företagare som är den vanligaste "tredjevariabeln" och denna variabel kommer också - bidragande med ungefär lika stor ökning av den totala förklaringsgraden - in som fjärde variabel i några fall. För övrigt är andelen i jordbruk den variabel som i de flesta fall inkluderas som fjärde variabel i analyserna; även denna variabel bidrar med att förklara ytterligare fem procent av den ursprungliga variationen i de borgerliga partiernas samlade styrka. Såväl andelen företagare som andelen i jordbruk får positivt förtecken i regressionssekvationerna.

Vid analysen av residualerna från 1960 framkommer att de borgerliga partierna då fick fler röster än närings- och yrkesstrukturen gav anledning till framförallt i ett sammanhängande område i Väst Sverige vilket omfattade norra och mellersta Halland, Älvsborgs läns södra valkrets, södra delen av Skaraborgs län samt Jönköpings län. Ett markerat starkt borgerligt område fanns också i nordvästra Skåne. I norra Sverige kunde starka borgerliga enklaver iaktas i det inre av Dalarna samt i Västerbottens kustland. Ett svagt borgerligt område bildades av sydöstra Småland och Blekinge. Ett annat område med stora negativa residualer för de borgerliga partierna fanns i nordvästra Götaland och västra Värmland. I Norrland utgjorde Jämtlands län och Norrbotten valkretsar där de borgerliga partierna i många kommuner hade mindre styrka än förväntat. Det kan konstateras att sammanhängande områden med markerade likartade residualer för hela det borgerliga blocket var betydligt mindre påtagliga än vad fallet var för de enskilda partierna inom blocket. Detta förhållande tyder alltså på att ett enskilt borgerligt parti som regel inte är överrepresenterat på vänsterpartiernas bekostnad utan på ett annat borgerligt partis bekostnad eller omvänt - där ett borgerligt parti är svagt är det de övriga borgerliga partierna som tjänar på detta, inte vänsterblocket.

När residualerna från 1960 jämförs med dem från 1970 bör man naturligtvis liksom tidigare hålla i minnet att det kan vara förändringar i nä-

ringsstrukturen som ligger bakom ändringar i storleken eller riktningen på avvikelserna från den förväntade styrkan för partiblocket. Jämförelsen visar att tendensen att de likartade residualerna är mycket spridda över hela landet 1970 är något mindre påtaglig än tio år tidigare. Det centrala Götalandsområdet med starkt borgerliga kommuner kvarstår oförändrat. Det för borgerligheten svaga området i sydöstra Götaland är nu mera klart markerat och västra Skåne framstår inte längre som lika klart borgerligt dominerat; det svaga borgerliga området i nordvästra Götaland har däremot i stor utsträckning upplösts. Som ett område med fler kommuner med positiva residualer än med negativa residualer för spridda över hela landet 1970 är något mindre påtaglig än tio år tidigare. De borgerliga partierna framträder området kring Hjälmaren och Mälaren. I det starka området i Dalarna förefaller det som om borgerligheten ytterligare stärkt sin ställning. Likaså är det område i norr där de borgerliga partierna inte når upp till den förväntade andelen av valmanskåren betydligt mera markerat än tio år tidigare genom att norra Hälsingland och stora delar av Ångermanland bättre ansluter till det för den sammantagna borgerligheten fortfarande svaga Jämtlands län. Påtagligt är också att storleken på den borgerliga enklaven i Västerbottens län har inskränkts mellan 1960 och 1970.

V:5:10 Vänsterpartierna

Inte överraskande får de analyser som avser att fastställa den förväntade andelen av valmanskåren för de sammantagna vänsterpartierna ett förlopp som i stort sett är en spegelbild av de analyser som redovisades för de sammantagna borgerliga partierna, dvs samma variabler inkluderas i regressionsekvationerna i samma ordning men förtecknet för dessa variabler blir det omvända i ekvationerna. De olika analyserna med vänsterpartiernas andel av valmanskåren som beroende variabel får dock ett sinsemellan mera parallellt förlopp än vad fallet var med analyserna som hade den andel av valmanskåren som stöder de borgerliga partierna som beroende variabel. Den totala förklaringsgraden blir som framgår av en jämförelse mellan tabellerna V:15 och V:16 densamma som eller någon procentenhet högre än i det föregående fallet. En högre förklaringsgrad är markant när det gäller den första variabeln som kommer ut vid de stegvisa multipla regressionsanalyserna; andelen jordbrukare förklarar upp till två tredjedelar av variationen i vänsterpartiernas styrka eller genomgående fem procent mera än vad denna variabel kunde förklara av variationen i styrka hos de sammantagna borgerliga partierna. Denna första variabel får naturligtvis negativt förtecken i regressionsekvationerna och detsamma är fallet med den variabel som kommer ut vid det andra analyssteget, andelen tjänstemän, och med den tredje variabeln, andelen företagare. Andelen tjänstemän ökar regressionsekvationens förklarings-

Tabell V:16 Vänsterpartierna. Sammanfattning av resultaten från regressionsanalyserna med vänsterpartiernas andel av valmanskåren som beroende variabel.

	Valet 1960		Valet 1962		Valet 1964		Valet 1966		Valet 1968		Valet 1970	
(N)	1012		1012		1012		1012		1012		1012	
m	40.49		39.72		39.61		36.74		42.54		40.18	
s	14.40		13.65		13.53		12.93		14.05		13.75	
Steg	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²	Variabel	R ²
1	Jordbrukare	.63	Jordbrukare	.64	Jordbrukare	.64	Jordbrukare	.59	Jordbrukare	.64	Jordbrukare	.61
2	Tjänstemän	.74	Tjänstemän	.75	Tjänstemän	.75	Tjänstemän	.72	Tjänstemän	.75	Tjänstemän	.72
3	Företagare	.80	Företagare	.80	Företagare	.80	Företagare	.77	Företagare	.80	Företagare	.77
4	I jordbruk	.82	I jordbruk	.82	I fiske	.81	I fiske	.79	I jordbruk	.82	I jordbruk	.79
5	Jbr.arbetare	.83	Jbr.arbetare	.82	I skogsbruk	.82	I skogsbruk	.79	I tillv. ind.	.83	I tillv. ind.	.80
6	I fiske	.83	I fiske	.82	Ö. arbetare	.82	Ö. arbetare	.79	I fiske	.83	I fiske	.80
7	I byggn. ind.	.83	I byggn. ind.	.82	I tillv. ind.	.82	I tillv. ind.	.79	I skogsbruk	.83	I skogsbruk	.80
8	I tjänster	.83	I tillv. ind.	.82	I tjänster	.82	I tjänster	.79	I tjänster	.83	Ö. arbetare	.80

Standard
error of
estimate

6.10

5.79

5.90

5.77

5.79

värde för variationen i vänsterblockets andel av valmanskåren med något mer än tio procent och andelen företagare bidrar med att förklara ytterligare fem procent av denna variation. Utöver dessa tre variabler är det endast en precisering av (den falska) jordbrukarkategorin genom hänsynstagande till andelen i jordbruk eller i fiske som i nämnvärd grad - med ungefär två procent - möjliggör ett säkrare bestämmande av vänsterpartiernas förväntade andel av valmanskåren.

Av analysen av residualerna från valet 1960 framgår att de fyra nordligaste länen bildade ett område där de sammantagna vänsterpartiernas andel av valmanskåren kraftigt överskred den förväntade andelen; inom detta område fanns dock en klart markerad svag enklav i mellersta Västerbotten. Söder om det starka området fanns ett från vänsterpartiernas synpunkt svagt område som omfattade Dalarna och Gävleborgs län; detta område sträckte sig också in i Härjedalen och omfattade i söder dessutom en stor del av Örebro län. Mälardalen utgjorde ett område där markerade residualer åt någotdera hållet var sällsynta och där vänsterpartierna alltså hade ungefär den förväntade andelen av valmanskåren. Värmland utgjorde ett starkt område för vänsterpartierna liksom Östergötland medan Västergötland var centrum i ett mycket svagt område som också omfattade nästan hela Bohuslän och stora delar av Jönköpings län. Östra Kronobergs län, södra Kalmar län och Blekinge bildade ett område där vänsterpartierna i många kommuner var starkare än man kunde förvänta. Skåne visade ingen enhetlig bild även om en linje Helsingborg-Kristianstad tämligen klart bildade gräns mellan ett nordligt område där kommuner med negativa residualer för vänsterpartierna var i majoritet och ett sydligt område där flera kommuner hade positiva än negativa residualer.

Bilden från 1970 skiljer sig inte mycket från den från 1960 vad vänsterpartiernas relativa styrka beträffar. De förändringar som kan iakttas är framförallt en ytterligare förstärkning av styrkan i Jämtland, en försvagning av styrkan i Värmland och i Södermanland - där inga kommuner med stora positiva residualer längre återfinns - samt en förstärkning av partigruppen i det sydöstra Götaland, där redan tidigare många kommuner hade positiva residualer för vänsterblocket.

V:5:11 Sammanfattning av resultaten av de stegvisa multipla regressionsanalyserna

Mot bakgrunden av de omvandlingar som näringslivet i Sverige genomgått under perioden 1960-1970 är det snarast förvånande att de stegvisa multipla regressionsanalyserna med den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på näringsgrenar och yrkesgrupper 1960 som oberoende variab-

ler och andelen av valmanskåren som stöder de olika partierna och partigrupperna som beroende variabler får så likartade förlopp och att den andel av variationerna i partiernas styrka som förklaras genom analyserna skiftar så lite mellan de olika valåren. Den högsta förklaringsgraden uppnås för centerpartiet, socialdemokraterna, det sammantagna borgerliga blocket och de sammantagna vänsterpartierna. För samtliga dessa grupper kan vid samtliga val omkring fyra femtedelar av variationerna i styrka tillskrivas de skillnader som finns mellan kommunerna i fråga om valmanskårens sammansättning. För styrkan hos högerpartiet/moderata samlingspartiet, folkpartiet och kommunisterna/vänsterpartiet kommunisterna ligger förklaringsgraden lägre; mellan hälften och en tredjedel av variationen i styrka hos dessa grupper kan hänföras till att kommunerna har olika närings- och yrkesstruktur. En ännu något lägre förklaringsgrad uppnås för icke-röstandegruppens storlek medan den lilla variationen i styrka mellan olika kommuner som kan observeras för kristen demokratisk samling endast i mycket ringa grad sammanhänger med samma förhållanden som förklarar huvudparten av variationen i de större partiernas styrka.

Att förklaringsgraden blir ungefär densamma valår efter valår för de olika partierna och att det är samma variabler som bidrar med ungefär lika stor andel till denna förklaringsgrad vittnar om en hög stabilitet i det aggregerade väljarbeteendet; följderna är att det mönster ifråga om avvikelser från den förväntade styrkan för de olika partigrupperna och partierna i skilda delar av landet vilka kunde iakttas vid undersökningen av residualerna för 1960 i stort sett kvarstår i residualerna för 1970. Man kan alltså tala om olika områden som svaga eller starka i jämförelse med den förväntade partistyrkan för enskilda partier och för partigrupper och dessa områden kan betraktas som politiska regioner om man därmed menar "single feature regions" eller "särområden". Jag skall inte gå in på i vad mån dessa områden eller regioner kan jämföras med de i de övriga nordiska länderna gängse indelningarna i riksområden med stora skillnader i politiskt beteende. Det förefaller dock som om det skulle vara svårt att "på fri hand" konstruera en indelning av Sverige i tre-fem områden med klara politiska profiler; indelningen måste bli mera lapptäckesartad. Det tillgängliga residualmaterialet skulle lämpa sig som underlag för någon form av grupperingsanalys för att få fram vad Cox kallar induktivt konstruerade regioner och dessa regioner skulle naturligtvis bli vad som här i anslutning till Janson kallats regioner av den andra typen, dvs regioner som inte bygger på befolkningens fördelning på kategorier med skilda röstningsbeteenden. Som tidigare framhållits faller det utanför ramen för detta arbete att framlägga en sådan regionindelning av Sverige även om denna arbetsuppgift förefaller lockande.

V:6 Materialets behandling efter regressionsanalyserna

Resultaten från de i föregående avsnitt redovisade stegvisa multipla regressionsanalyserna med partiernas och partigruppernas andel av valmanskåren som beroende variabler har utgjort grund för det fortsatta arbetet med materialet inför undersökningen av vilka mönster partistyrkeförskjutningarna mellan två valår följer. Genom regressionsekvationerna kan man bestämma partiernas och partigruppernas förväntade styrka i en kommun på grundval av den fördelning som den ekonomiskt aktiva befolkningen har på yrkesgrupper och näringsgrenar. Detta innebär alltså att kommunernas läge efter den första styrkedimensionen kan fastställas för varje parti och partigrupp varje enskilt valår. Residualerna anger den observerade styrkans avvikelser från den förväntade styrkan för partierna och partigrupperna i varje enskild kommun. Dessa avvikelser visar i enlighet med den diskussion som tidigare förts partistyrkan efter den andra styrkedimensionen, vilken i stort sett jämförts med regional styrka för ett parti eller en partigrupp. Genom residualerna kan alltså den enskilda kommunens läge efter den andra styrkedimensionen bestämmas för varje parti och partigrupp varje valår. Inför arbetet med att fastställa förändringsmönstren mellan två val fördes residualerna från regressionsanalyserna för det första av de två jämförda valen in i kommunmaterialet som nya variabler. Därefter subtraherades residualerna från den observerade partistyrkan och på detta sätt erhöles uppgifter om partiernas och partigruppernas förväntade styrka i kommunerna. Regressionsekvationerna har alltså inte använts för att fastställa den förväntade styrkan för partierna i något fall.

Variablerna "förväntad partistyrka" och "residualstorlek" för de 1.012 kommunerna har för varje parti och partigrupp och varje valår rangordnats. Efter denna rangordning har kommunerna enskilt för varje parti och varje partigrupp indelats i tio klasser (decilklasser) såväl efter den första som efter den andra styrkedimensionen. Eftersom flera kommuner ofta har samma förväntade styrka eller likstora residualer för ett parti omfattar dessa decilklasser som regel inte exakt tio procent av materialet. Kombinerar de båda klassindelningarna blir resultatet en 10 x 10-fältstabell av den typ som tabell V:17 illustrerar; siffrorna i cellerna hänför sig till antalet kommuner i cellen när de två decilklassindelningarna för högerpariets styrka 1960 kombineras.

Vid förändringsanalyserna har inte 10 x 10-fältstabellerna använts utan endast klassindelningarna av kommunmaterialet. Genom denna klassindelning av materialet efter två principer har kommunerna systematiserats på ett sätt som gör att förändringarna inom klasserna efter var och en av de två indelningarna kan jämföras med förändringsmönstren i typkommunerna A-E i kapitel IV. Ytterligare tekniska detaljer vid genomförandet av förändringsanalyserna redovisas i avsnitt VI:1. Medeltalet för ett partis

Table 1. The results of the first round of the survey.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Total
1	8	7	7	8	8	8	8	10	10	10	100
2	10	8	11	11	11	8	14	7	8	12	100
3	10	7	8	8	7	11	12	10	8	7	100
4	10	12	12	10	7	8	8	10	8	8	100
5	8	10	10	11	10	8	8	7	7	8	100
6	10	8	8	10	10	8	8	12	7	8	100
7	11	10	8	7	10	11	12	8	7	8	100
8	10	8	11	8	10	8	12	8	8	7	100
9	8	7	8	11	12	7	12	11	10	10	100
10	7	8	12	8	11	8	7	12	11	12	100

The results of the first round of the survey are presented in Table 1. The table shows the frequency of responses for each of the 10 items. The total frequency for each item is 100. The results indicate that the majority of respondents chose the 'strongly agree' and 'agree' options for most items. For example, for item 1, 80% of respondents chose 'strongly agree' and 20% chose 'agree'. For item 10, 70% chose 'strongly agree' and 30% chose 'agree'. The results for the other items are similar, with the majority of respondents choosing the 'strongly agree' or 'agree' options.

2.7. The following are the main points of the discussion
of the first two chapters of the book.

The first chapter is devoted to the study of the
of the second chapter is devoted to the study of the
of the third chapter is devoted to the study of the
of the fourth chapter is devoted to the study of the
of the fifth chapter is devoted to the study of the
of the sixth chapter is devoted to the study of the
of the seventh chapter is devoted to the study of the
of the eighth chapter is devoted to the study of the
of the ninth chapter is devoted to the study of the
of the tenth chapter is devoted to the study of the

2.8. The following are the main points of the discussion of the last two chapters of the book.

The eleventh chapter is devoted to the study of the
of the twelfth chapter is devoted to the study of the
of the thirteenth chapter is devoted to the study of the
of the fourteenth chapter is devoted to the study of the
of the fifteenth chapter is devoted to the study of the
of the sixteenth chapter is devoted to the study of the
of the seventeenth chapter is devoted to the study of the
of the eighteenth chapter is devoted to the study of the
of the nineteenth chapter is devoted to the study of the
of the twentieth chapter is devoted to the study of the
of the twenty-first chapter is devoted to the study of the
of the twenty-second chapter is devoted to the study of the
of the twenty-third chapter is devoted to the study of the
of the twenty-fourth chapter is devoted to the study of the
of the twenty-fifth chapter is devoted to the study of the
of the twenty-sixth chapter is devoted to the study of the
of the twenty-seventh chapter is devoted to the study of the
of the twenty-eighth chapter is devoted to the study of the
of the twenty-ninth chapter is devoted to the study of the
of the thirtieth chapter is devoted to the study of the

The following are the main points of the discussion
of the last two chapters of the book.

framträder framförallt kommuner där en stor del av den förvärvsarbetande befolkningen är sysselsatt i skogsbruk men också en rad kommuner med en dominerande industri, dvs med en liten andel företagare. Kommuner där en stor andel av valmanskåren förväntas stödja högerpartiet utgör framförallt städer med förvaltnings- och serviceinriktning och vissa socialt profilerade kranskommuner till stora och medelstora städer. Bland de kommuner där högerpartiet förväntas vara starkt återfinns dessutom ett antal mycket utpräglade jordbrukskommuner. Kommuner med kombinationen stor andel i jordbruk och stor andel i tjänster är inte heller ovanlig bland dem där högerpartiet förväntas vara starkt. Klassificeringen av kommunerna efter förväntad centerpartistyrka är i stort sett endimensionell, dvs ju högre andel av de ekonomiskt aktiva som är sysselsatta inom jordbruk desto högre är den förväntade centerandelen av valmanskåren. För folkpartiet finner man bland de kommuner där partiet förväntas vara svagt, liksom för högerpartiet, många kommuner där en stor andel av befolkningen är sysselsatt i skogsbruk och flera små industrikommuner med ett dominerande företag. Dessutom finns i denna grupp många kommuner med stora jordbruk där jordbruksarbetarna alltså utgör ett förhållandevis stort befolkningsinslag. Som förväntat starka folkpartikommuner framträder framförallt sådana kommuner som har en stor andel av befolkningen sysselsatt inom olika tjänster - mera än hälften av kommunerna i den översta decilklassen är städer - och dessutom samtliga kommuner i landet som har en nämnvärd andel av befolkningen sysselsatt inom fiskerinäringen.

Klassificeringen av kommunerna efter förväntad socialdemokratisk andel av valmanskåren är förhållandevis endimensionell; som svaga kommuner för socialdemokraterna återfinns man nästan uteslutande kommuner där andelen jordbrukare är stor och genom att denna yrkesgrupp bestämmer klassificeringen innefattas också en rad fiskekommuner bland dem där socialdemokratin förväntas vara svag. De kommuner som klassificerats som hörande till den översta decilklassen i fråga om förväntad socialdemokratisk styrka är dels ett stort antal industridominerade kommuner, dels kommuner där skogsbruket har en stark ställning. De kommuner som klassificerats som sådana där kommunistpartiet förväntas vara mycket svagt utgörs uteslutande av jordbrukskommuner i södra Sverige medan de förväntat starka kommunerna för detta parti dels utgörs av skogskommuner i norra Sverige och dels av industrikommuner utan egen servicesektor.

Som kommuner med förväntat högt valdeltagande (liten icke-röstandegrupp) har genom den här använda klassificeringsmetoden framförallt ett stort antal kommuner med en hög andel av den förvärvsarbetande befolkningen sysselsatt inom industri framkommit men dessutom finner man i den lägsta decilklassen för förväntad icke-röstning ett antal kommuner med

många jordbrukare och få jordbruksarbetare. I den högsta klassen när det gäller förväntad icke-röstning (lågt valdeltagande) återfinns dels de utpräglade skogskommunerna och dels de kommuner där fiske utgör en viktig näringsgren. För de sammantagna borgerliga partierna är det främst skogskommuner och små starkt industrialiserade kommuner som blir klassificerade som förväntat svaga kommuner. Bland de kommuner där de sammantagna borgerliga partierna förväntas vara starka återfinns endast utpräglade jordbrukskommuner. För de sammantagna vänsterpartierna blir klassificeringen den rakt motsatta som för de sammantagna borgerliga partierna - korrelationskoefficienten mellan förväntad röstandel för de borgerliga partierna och förväntad röstandel för vänsterpartierna var 1960 så hög som -0.983 . I det sistnämnda fallet blir också klassificeringen av kommunerna tämligen endimensionell; de variabler som har någon nämnvärd betydelse vid bestämningen av den förväntade partistyrkan för vänsterpartierna är andelen jordbrukare, andelen tjänstemän och andelen företagare, dvs de yrkesgrupper som skulle bildat medelklassen vid en klassificering med utgångspunkt från en valmanskår som delats på två kategorier. Den negativa laddning som dessa tre yrkesgrupper har i regressionssekvationerna för bestämning av vänsterpartiernas förväntade styrka är dock långt ifrån likstor.

I flera fall kan alltså kommuner av helt skilda typer genom den använda klassificeringsmetoden komma att hamna i samma ytterdecilklass. Inom övriga klasser är sammanföringar av kommuner med från varandra helt skilda kombinationer av andelar inom de olika näringsgrenarna och yrkesgrupperna ännu mer frekventa. De svårigheter detta kan leda till vid de följande undersökningarna av vilka partiernas förändringsmönster varit mellan skilda val ligger i att det kan ha varit lättare att vinna nya röster i en typ (för högerpartiet: skogsbrukskommunerna) än i en annan typ (industriorterna med ett helt dominerande företag) av de som förväntat svaga klassificerade kommunerna. En möjlighet som är ännu mindre tilltalande är att ett parti haft framgång i en typ av kommuner (för folkpartiet: service- och förvaltningsorterna) men motgång i en annan typ (fiskekommunerna) vilka båda kommuntyper klassificerats som likartade vad beträffar förväntad styrka för ett parti. Problemet kunde angripits genom en delning av styrkeklasserna i ett antal subklasser byggande på yrkesgrupps- och näringsgrensfördelningen men ett sådant förfarings-sätt hade lett till en drastisk minskning av antalet kommuner i varje klass. Någon ytterligare uppdelning av decilklasserna har därför inte skett; kommunerna står som förväntat starka eller svaga för ett parti efter klassificeringen men vad som ligger bakom styrkan/svagheten i det enskilda fallet har inte beaktats.

Naturligtvis är även den andra styrkedimensionen mångdimensionell men

detta förefaller mindre störande; att avvikelserna från en förväntad partistyrka inte har samma orsak i alla kommuner ligger i principen för denna styrkedimension. Inte desto mindre kan de skilda orsakerna till avvikelserna ligga bakom att man får styrkeförskjutningar som inte överensstämmer med något förändringsmönster. Särskilt bör man framhålla skillnaden mellan avvikelser som beror på att grundmaterialet för regressionsanalyserna inte i alla sammanhang är tillfyllest (se avsnitt V:3) och avvikelser som beror på andra förhållanden. De stora positiva residualerna för högerpartiet i Djursholm och Lidingö kan t ex hänföras till den första typen av avvikelser (och skulle kanske helt ha eliminerats om man kunnat skilja mellan högre och lägre tjänstemän i folkräkningsmaterialet) medan de stora positiva residualerna för samma parti i en rad västsvenska kommuner med ganska stor sannolikhet kan tillskrivas kyrkliga förhållanden samtidigt som likadana residualer i nordvästra Skåne kan tänkas bero på den styrka som den konservativa pressen har där. Att förändringarna i ett partis styrka i alla kommuner som placerats i samma decilklass efter den andra styrkedimensionen inte behöver vara enhetliga eller likartade är mot denna bakgrund uppenbart.

V:7.2 Ett partis tidigare icke-väljare befinner sig olika nära partiet

En med den i föregående avsnitt redovisade komplikationen likartad svårighet ligger i att övergångsbenägenheterna från två olika partier eller partigrupper till en tredje politisk gruppering ofta inte är desamma. Ett politiskt system med två partier och röstningsplikt skulle ge ett idealiskt material för en tolkning av förändringar i partistyrka i enlighet med den metod som framlagts här; det svenska politiska systemet saknar båda dessa kännetecken. Dessa förhållanden kan bidra till att partistyrkeförskjutningarna i de tio kommunklasserna inte alltid ansluter särskilt väl till någon typ i förändringstypologin. Eftersom dessa typer förutsätter förekomsten av endast två röstningsbeteenden, "röstning med ett parti" och "icke-röstning med ett parti", är de även med en blockindelad valmanskår alltför okomplicerade; t ex består de icke-vänsterröstande av borgerligt röstande och icke-röstande. Man kan av Bo Särilviks redogörelse för intervjuundersökningarna i samband med 1968 års val (se Särilvik 1970 s 94) få fram att det av de borgerligt röstande 1964 var åtta procent som stödde vänsterpartierna 1968 medan det av de icke-röstande 1964 var ungefär tre femtedelar som röstade med socialdemokraterna eller vänsterpartiet kommunisterna fyra år senare. Den lokala sammansättningen av de icke-vänsterröstande får uppenbarligen betydelse för förändringarna i vänsterpartiernas styrka i detta fall. Ännu mera komplicerat blir förhållandet om

man t ex delar de icke-socialdemokratiskt röstande väljarna på partier. Av den tidigare nämnda undersökningen framgår att medan endast två procent av de högeröstande från 1964 gick över till socialdemokratisk röstning 1968 gick hela femtio procent av dem som röstat kommunistiskt 1964 över till socialdemokratisk röstning 1968. Övergångsbenägenheterna mellan partierna är uppenbarligen mycket olika och partierna är som flera författare med sinsemellan skilda metoder (se Swedner 1965, Särilvik 1968 och Lewin, Jansson och Sörbom 1972 kap 12) dokumenterat olika nära belägna varandra. Attraktionskraften som ett parti har på dem som tidigare inte röstat på detta parti behöver därför inte vara densamma i två kommuner där partiet har samma styrka. Också kraften hos de bortdragande faktorer som verkar på ett partis väljare är beroende av sammansättningen av den grupp som inte röstat med partiet. Ett partis tidigare väljare kan förväntas bete sig på skilda sätt beroende på om de på den egna orten framförallt möter ett det egna partiet närliggande parti eller om det egna partiet på den egna orten främst kompletteras av ett parti med starkt motsatta uppfattningar i viktiga frågor. Exempelvis kan man tänka sig att tidigare högerväljare lättare ger efter för de krafter som drar dem bort från partiet om de lever i en miljö med många folkparterier än om de lever i en miljö med många socialdemokrater.

Det här redovisade problemet skulle kunnat kringgåas vad beträffar förändringarna mellan några av valåren genom att man på grundval av tillgängliga data om övergångsbenägenheter mellan skilda partier fastställt en förväntad förändring i styrka för de olika partierna. Denna förväntade förändring kunde jämförts med den observerade förändringen och man kunde konstaterat om avvikelserna varit sådana som man med utgångspunkt från "tryckmodellen" kan förvänta. Ett sådant förfarande skulle dock inneburi att hela idén med undersökningen förändrats; det hade inte längre varit en undersökning som uteslutande med utgångspunkt från aggregerade data söker pröva i vad mån förändringar i partiernas styrka går att föra tillbaka på huvudprinciperna för övergångsbenägenheter.

V:7:3 Modellerna förutsätter slutna valmanskårer

Samtliga förändringsmönster har konstruerats utifrån förutsättningen att man har slutna väljarpopulationer medan de partistyrkeförskjutningar som skall prövas mot typfallen också innefattar effekterna av förnyelsen av valmanskåren. De inverkingar som ändringar av den röstberättigade befolkningens sammansättning kan ha för utgången av ett val i jämförelse med tidigare val diskuterades redan i avsnitt II:3. Undersökningar såväl i en rad andra länder (se t ex Butler och Stokes 1971 kap 12, Hoschka

1968 och Valen och Marthinussen 1971 kap 9) som i Sverige (se Särilvik 1970 särskilt s 98) har visat på den betydelse som den naturliga förnyelsen av elektoratet kan ha för styrkeförskjutningar mellan partierna. Ur Särilviks tabeller (s 94 f) kan man få fram att det av de röstberättigade som avled mellan valen 1964 och 1968 var ungefär en tredjedel som hade röstat socialdemokratiskt 1964 medan hälften av dem som fick rösträtt under samma period stödde socialdemokraterna 1968. Det som gör att man måste framhålla betydelsen av fysisk "turnover" i detta sammanhang är dock inte endast möjligheterna av att olika beteenden har olika frekvens hos de nytillkommande och avgående delarna av valmanskåren utan också att åldersfördelningen är högst skiljaktig i olika kommuner och att man har anledning att anta att denna variabel i viss utsträckning samvarierar med de variabler som utgjort klassificeringsgrund för partiernas styrka efter den första styrkedimensionen. Exempelvis är de kommuner som har hög förväntad styrka för centerpartiet och även i stor utsträckning de kommuner som har hög förväntad styrka för kommunisterna kommuner med stor avgång ur elektoratet mellan två val. Däremot är kommunerna med låg förväntad styrka för centerpartiet - men ej för kommunisterna - och med hög förväntad styrka för folkpartiet kommuner där valmanskåren kontinuerligt vuxit genom att där finns många personer i de lägre åldersgrupperna som får rösträtt mellan två val. Av ännu större betydelse än de nämnda förändringarna av de lokala valmanskåren är här de förändringar som enskilda kommuners valmanskårer undergår som en följd av den inrikes omflyttningen. Betydelsen av denna omflyttning har i valstatistiskt sammanhang bl a uppmärksamats av Mogens Pedersen (1967) som pekar på de svårigheter man ställs inför när man i kommuner med hög in- eller utflyttning vill söka förklara vad som ligger bakom förändringar i partiernas styrka. Andelen röster som partierna fått olika år kan hänföra sig till populationer som skiljer sig i hög grad såväl vad beträffar storlek som sammansättning. Det finns anledning att anta att sådana förändringar också samvarierar med de variabler som använts för att klassificera kommunerna efter förväntad partistyrka. Socialdemokraternas förväntat starka kommuner är t ex i stor utsträckning sådana kommuner som växte under den studerade tidsperioden medan detta partis svaga kommuner nästan undantagslöst är sådana som fick vidkännas befolkningsminskningar under perioden 1960-1970. De sistnämnda kommunerna undergick dessutom ofta strukturomvandlingar så att en betydligt mindre andel av den förvärvsarbetande befolkningen var sysselsatt inom jordbruksnäringen 1970 än 1960.

De svårigheter som ligger i de ovan redovisade förhållandena har inte kunnat kringgås. Jag har dock i ett avseende dragit gränser; kommuner som genomgått en mycket snabb förändring i befolkningsstorlek (definierat som att förändringen av valmanskårens storlek mellan två på varandra följande val skilt sig mera än tio procent från den för hela riket gällande förändringen av valmanskårens storlek) har inte ingått i analyserna.

Gränsen för denna eliminering kan diskuteras men det är svårt att hävda att t ex Torshälla 1964 med 1.952 röstberättigade är en kommun vars valresultat kan jämföras med Torshällas valresultat 1966 då där fanns 2.975 röstberättigade. Det främsta medlet att undvika att alltför många kommuner undergått alltför stora förändringar vad beträffar befolkningsstorlek och -sammansättning mellan val som jämförs har dock varit att arbeta med kortast möjliga tidsintervall, dvs att endast jämföra på varandra följande allmänna val och inte göra några andra jämförelser.

V:7:4 Valen som jämförs gäller olika representativa församlingar

Principen att endast se till partistyrkeförskjutningarna mellan på varandra följande val för att undvika alltför många och stora förändringar av kommunerna vad beträffar den röstberättigade befolkningens storlek och sammansättning har lett till en annan svårighet. De val som jämförs är inte av samma karaktär eftersom valen 1960, 1964, 1968 och 1970 var riksdagsval medan valen 1962 och 1966 var landstingsval. Det är således endast vid jämförelsen mellan 1968 års och 1970 års val som de resultat som ställs mot varandra avser val till samma representativa församling. Mellan dessa två val hade å andra sidan förutsättningarna för röstningen ändrats i hög grad eftersom man vid det senare tillfället dels hade samtidiga val till riksdag, landsting och kommunfullmäktige, dels hade infört spärregler och riksproportionalitet och dels hade ändrat reglerna för post-röstning.

I jämförelse med de tidigare presenterade problemen och svårigheterna som man möter då man vill ställa partistyrkeförskjutningarna mot typresultaten är valens olika karaktär av mindre betydelse. Landstingsvalen kunde få rikspolitisk betydelse genom att de valda bildade valkorporationer vid utseendet av förstakammarledamöter och den parlamentariska betydelse som man vid olika tillfällen också tillmätt landstingsvalen har påvisats av Agne Gustafsson (1965). Lars Strömberg (1965) har visat i hur hög grad pressens engagemang i och täckning av valrörelserna även under kommunalvalsåren hade ett rent rikspolitiskt innehåll. I en av kommunforskningsgruppens rapporter (Birgersson m fl 1971) konstateras om kommunalvalen:

"Det förefaller därför som om väljarnas partival, i den mån det alls påverkas av valdebatten, i stor utsträckning blivit en fråga om förtroende eller inte för den förda regeringspolitiken och det regerande partiets program, d. v. s. av rikspolitiska snarare än lokala politiska förhållanden." (s 83 f)

I samma arbete redovisas också data som visar att medborgarna var mycket lite informerade om lokala politiska stridsfrågor (s 202 ff). Lennart Månsson visar i ett annat arbete (1970) med anknytning till kommunforskningsprojektet att det endast var omkring en femtedel av väljarna som

"någon gång funderat att rösta på ett annat parti i fullmäktigevalen" än det parti de samtidigt tyckte bäst om i rikspolitiken. Data om landstingsvalen i detta avseende saknas men det finns ingen anledning att anta att benägenheten att avvika från de rikspolitiska partisympatierna skulle ha varit större då det gällde att välja landstingsmän än då det gällde att välja ledamöter av stads- och kommunalfullmäktige. Handlingsmönstren från olika delar av det politiska systemet visar alltså att man inte begår något stort fel om man jämför förändringar i partistyrka mellan riksdags- och kommunalval.

V:7:5 Observerade valdata varierar mindre än valdata i typfallen

En femte svårighet när valresultat skall tolkas i enlighet med typresultat ligger i att typologin bygger på att det finns stora skillnader i partistyrka mellan olika kommuner och att förändringsmönstren därför är mycket tydliga. En sådan variation i partistyrka finner man dock endast för centerpartiet och socialdemokraterna samt för de båda partiblocken; för högerpartiet, folkpartiet, kommunisterna och icke-röstandegruppen är skillnaden mellan medeltalen av den förväntade styrkan i kommunerna i den första och i den sista decilklassen mycket mindre än den som förekommer mellan kommunerna A och E i typologin för förändringsmönster. De sistnämnda partierna har dock ungefär lika stor variation ifråga om partistyrka mellan decilklasserna efter den första och efter den andra styrkedimensionen medan variationen i partistyrka efter den andra styrkedimensionen för de först nämnda partierna och för partiblocken är betydligt mindre än efter den första styrkedimensionen. Dessa förhållanden hindrar inte att man kan klarlägga om övergångsbenägenheterna varit desamma i alla enheter men de medför att det kan vara svårt att få fram vilken av förändringstyperna från kapitel IV ett resultat motsvarar eftersom de olika kommunklasserna ligger så nära varandra att felkällor som de tidigare diskuterade slår igenom i förändringsmönstren och gör dem mindre systematiska. Att variationsvidden är så olika efter de två styrkedimensionerna för några partier försvårar också i viss utsträckning jämförelsemöjligheterna mellan de två förändringsmönstren och därmed också möjligheterna att klarlägga i vad mån förskjutningarna i ett partis styrka är likartade efter de två styrkedimensionerna när valresultaten skall etiketteras i enlighet med sammanställningen i tabell IV:9.

V:8 Kan man med utgångspunkt från förändringsmönstren visa vilka faktorer som påverkat väljarna

De i föregående avsnitt redovisade svårigheterna hänför sig till att de data som används i undersökningen inte är idealiska för den typ av ana-

lys som de underkastas. I detta avsnitt diskuterar jag frågan om man med aggregerade data som material överhuvudtaget kan visa att förändringarna i väljarbeteendet mellan två valtillfällen varit sådana som någon av huvudprinciperna för övergångsbenägenheter anger. Problemet hänför sig inte främst till den välbekanta frågan om aggregerade datas användbarhet vid sociologisk forskning vilken framfördes i Robinsons (1950) artikel om ekologiska kontra individuella korrelationer. Tidigare i detta kapitel har visserligen samvariationen mellan olika egenskaper hos den förvärvsarbete befolkningen (fördelningen på yrkes- och näringsgrupper) och väljarbeteendet hos den röstberättigade befolkningen analyserats men inga slutsatser har på grundval av enkla korrelationskoefficienter dragits om hur medlemmar av den ena eller andra gruppen röstat i den mån inte sambandet varit bestyrkt genom andra typer av data.

Min användning av aggregerade data ansluter till den syn som Scheuch (1966) gör sig till talesman för:

"... territories or other units arrived at by a process of aggregation may be elements in a social process in their own right" (s 151)¹⁷.

Scheuchs argumentering ansluter också till andra försvar för användandet av aggregerade data och bland dessa kan man särskilt observera det som förts av Ranney (1962) som också framhåller att ett valdistrikt eller en delstat kan utgöra en social enhet med en särskild profil men som framförallt påpekar att

"... if aggregate data studies carefully and thoroughly identify and describe recurring patterns of preference and turnout characteristic of particular electorates and clusters of electorates over time and, ... relate those patterns to other traits of the electorates and their environments, they can be valuable allies to the sample surveys in the investigation of electoral behavior." (s 100)

Det sista citatet beskriver tämligen väl synsättet och anspråken bakom den förliggande undersökningen. Den "tryckmodell" som ställts som ett alternativ till "the transition model" tar nästan uteslutande sin utgångs-

17) En förutsättning är naturligtvis att "an aggregate stands for some social system" (Scheuch 1966 s 166). Huruvida enheterna i materialet utgör sociala system där man kan vänta sig en påverkan av den typ som hela "tryckmodellen" bygger på kan diskuteras. Som framgår av tabell V:4 är dock en överväldigande majoritet av enheterna tämligen små och det torde endast vara i de allra folkrikaste kommunerna man har anledning att förvänta att det sociala tryck som kan utövas endast hänför sig till delar av systemet eller är olika inom olika delar av systemet. Ett liknande förhållande kan naturligtvis gälla i de fåtaliga geografiskt mycket utsträckta enheterna.

punkt i resultat som kommit fram vid intervjuundersökningar. Huvudavsikten med arbetet är att undersöka i vad mån och under vilka förhållanden processer som dokumenterats i individuella data får en genomslagskraft i en stor uppsättning enheter så att förändringarna då enheterna systematiseras står i överensstämmelse med de förändringar man med utgångspunkt från resultaten av intervjuundersökningarna kan förvänta. Den viktiga frågan är därför inte den om aggregerade datas användbarhet utan frågan om deras värde när det gäller att ge stöd för en hypotes som bygger på sociologisk och socialpsykologisk grund och som använder sig av grundbegrepp som 'grupstryck', 'korstryck', 'kognitiv dissonans' osv. Man måste vara helt medveten om att förekomsten av ett förändringsmönster som står i överensstämmelse med det man utifrån en modell förväntar skall förekomma inte innebär något bevis för att de situationer (korstryck, ensartat tryck osv) denna modell bygger på haft betydelse för förändringar av enskilda väljares beteende. Modellerna är istället att se som försök att tolka valresultat och man kan från andra utgångspunkter än de jag använt vid konstruktion av 'tryckmodellen' konstruera andra modeller för förändring av väljarbeteende som leder till likartade förändringsmönster.

Att partistyrkeförskjutningsmönstren är sådana att de kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med 'tryckmodellen' är inget bevis för att de handlingsmotiv som 'tryckmodellen' bygger på också ligger bakom väljarnas ställningstaganden; handlingsmotiv kan man endast få fram genom data om individer. Som Allardt (1969) påpekat behöver dock inte det förhållande att man inte kan bevisa att ett orsakssamband föreligger innebära att man förkastar analyser med aggregerade data som grund; dessa data kan trots det bristande bevisvärdet ha ett mycket högt informativt värde. Det informativa värdet menar jag här ligger i att analyserna kan säga något om förändringsprocesser i politiskt beteende i olika politiska miljöer. Studerar man ett tillräckligt stort antal sådana förändringsprocesser kommer man att få en grund för en fortsatt hypotesbildning om under vilka förhållanden ett visst förändringsmönster förekommer och dessa hypoteser kan sedan verifieras genom analyser av data med starkare bevisvärde.

KAPITEL VI. PARTISTYRKEFÖRSKJUTNINGAR MELLAN VALEN UNDER PERIODEN 1960-1970, REDOVISNING OCH TOLKNING AV FÖRÄNDRINGSMÖNSTER

I detta kapitel prövar jag i vad mån förändringarna av partiernas och partigruppernas styrka i olika typer av kommuner mellan närliggande val under perioden 1960-1970 kan beskrivas i enlighet med de i avsnitt IV:3 redovisade förändringsmönstren. På grundval av de förändringsmönster som kan iakttas söker jag sedan bestämma vilken av de två huvudprinciper för partibytan som förts fram i den tidigare framställningen, dvs "the transition model" och "tryckmodellen", övergångsbenägenheterna vid varje tillfälle kan ha följt. Förändringsmönstren efter båda styrkedimensionerna tas givetvis i beaktande och en viktig del av analyserna är att undersöka om styrkeförskjutningarna är likadana efter dessa båda dimensioner samt att söka "etikettera" valen för de olika partierna i enlighet med typologin i tabell IV:9.

VI:1 Det tekniska genomförandet av förändringsanalyserna

I avsnitt V:5 redovisades de regressionsanalyser som genomförts på kommunmaterialet med 1.012 enheter vid vilka partiernas andel av valmanskåren varit beroende variabel och den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar oberoende variabler. Residualerna från regressionsanalyserna anger hur ett partis styrka i en kommun skall betraktas efter den andra styrkedimensionen. Med ledning av residualerna och den observerade partistyrkan beräknades partiets förväntade styrka i kommunerna (avsnitt V:6) så att kommunernas läge efter den första styrkedimensionen fastställdes för vart och ett av partierna vid varje val. Inför varje enskild förändringsanalys rangordnades kommunerna dels efter förväntad partistyrka (den första styrkedimensionen) och dels efter avvikelserna från den förväntade styrkan (den andra styrkedimensionen). Efter varje rangordning delades kommunerna i tio ungefär likstora klasser (decilklasser). Efter dessa klassindelningar bortogs ur materialet kommuner som undergått stora folkmängdsförändringar mellan de två val som skulle jämföras eller där valresultaten av andra

skäl inte var jämförbara vid de två valen (se avsnitt V:7:3). För varje decilklass beräknades den genomsnittliga observerade styrkan vid det val som utgjorde utgångspunkt för förändringsanalysen samt den genomsnittliga förändringen i partistyrka mellan de två valen; det är dessa decilklass-medeltal som ligger till grund för de fortsatta analyserna av förändringar i partistyrka.

I tabell VI:1 återges som en illustration decilklassgränser, genomsnittlig observerad styrka i decilklasserna och genomsnittlig förändring i klasserna efter båda styrkedimensionerna för centerpartiet 1960-1962. Talen inom

Tabell VI:1 Decilklassgränser, genomsnittlig observerad partistyrka och genomsnittlig förändringsstorlek vid analysen av centerpartiets styrkeförändringar 1960-1962

Decil-klass	Den första styrkedimensionen				Den andra styrkedimensionen			
	(N)	Klassgränser för förväntad styrka	Observerad partistyrka	Förändring 1960-1962 (m)	(N)	Klassgränser för avvikelsen från förväntad styrka	Observerad partistyrka 1960 (m)	Förändring 1960-1962 (m)
0	94	- 6.5	3.9	-0.6	98	- -5.8	17.9(12.4)	-0.3
1	99	6.6 - 9.1	6.2	-0.6	99	-5.7- -3.8	15.1(15.8)	-0.7
2	94	9.2 -13.1	10.8	-0.9	100	-3.7- -2.4	15.7(16.3)	-0.8
3	102	13.2 -16.3	15.2	-1.1	108	-2.3- -1.3	15.4(18.7)	-0.7
4	100	16.4 -19.3	18.2	-1.0	89	-1.2- -0.3	15.4(19.4)	-1.1
5	95	19.4 -22.9	23.9	-1.4	102	-0.2- 0.8	18.0(21.3)	-1.1
6	101	23.0 -26.3	25.4	-1.4	95	0.9- 2.1	21.7	-1.1
7	100	26.4 -30.5	28.3	-1.6	97	2.2- 3.8	23.0	-1.1
8	100	30.6 -35.8	33.9	-1.3	98	3.9- 6.5	28.7	-1.1
9	101	35.9 -	38.8	-1.3	100	6.6-	35.5	-2.1

parentes i kolumnen för genomsnittlig observerad partistyrka efter den andra styrkedimensionen i tabellen kräver en kommentar. Det visar sig när medeltalet av centerpartiets observerade styrka inom klasserna beräknas att detta är högre i den första (0) styrkeklassen än i den andra (1) styrkeklassen (17,9 mot 15,1 procent). Förhållandet har uppkommit genom att kommuner med likstor förväntad styrka inte är jämt spridda över decilklasserna för avvikelse från den förväntade styrkan; i detta fall finns det få kommuner med låg förväntad styrka för centerpartiet inom den första

styrkeklassen efter den andra styrkedimensionen medan det finns många sådana kommuner inom den andra styrkeklassen efter denna dimension¹⁾ (jfr också tabell V:17). För att undvika att förvilla bilden i de diagram där partistyrkeförändringarna i decilklasserna redovisas genom att observationen med den lägsta partistyrkan inte skulle motsvara observationen för den första decilklassen har en "korrigerings" gjorts när storleken på medeltalen för observerad partistyrka i decilklasserna inte följt klassnumreringen. "Korrigeringen" har tillgått så att medelvärden av den observerade partistyrkan beräknats i var och en av de tio grupper som den första decilklassen efter den andra styrkedimensionen kan indelas i efter den förväntade styrkan. Partiets observerade styrka i den första decilklassen efter den andra styrkedimensionen har sedan satts som genomsnittet av medelvärdena för partistyrka i de tio delgrupper som klassen kan indelas i. Det sålunda framräknade nya decilklassmedelvärdet blir i detta fall i den första styrkeklassen efter den andra styrkedimensionen 12.4 och i den andra styrkeklassen 15.8 procent. Det är på dessa nya medelvärden för observerad partistyrka i decilklasserna som den fortsatta analysen bygger. Någon motsvarande omräkning av medeltalen av partistyrkeförskjutningarna i decilklasserna har inte skett i dessa fall; man kan se skäl både för och emot en sådan omräkning. Det kan i detta sammanhang påpekas att med den teknik som använts för att fastställa partistyrkan i kommunerna efter de två styrkedimensionerna kan det inte finnas någon samvariation ifråga om partistyrka dem emellan. Korrelationskoefficienter mellan förväntad partistyrka och residualstorlek beräknades för samtliga partier och partigrupper på grundval av materialet från regressionsanalyserna för 1960; i samtliga fall låg de mellan 0.001 och -0.001.

De material vilka tabell VI:1 exemplifierar har gjorts till föremål för regressionsanalyser där de tio decilklasserna utgjort observationsenheter och där regressionsekvationen för medelvärdet av styrkeförändringarna (Y) på genomsnittlig observerad partistyrka (X) beräknats. Korrelationskoefficienterna för medeltalet av observerad partistyrka och medeltalet av förändringsstorlek med de tio observationerna som underlag blir i det här exemplifierade fallet -.846 respektive -.942; regressionsekvationerna får följande utseende:

$$1:a \text{ styrkedimensionen: } Y = -0.61 + (-0.024X)$$

$$2:a \text{ styrkedimensionen: } Y = 0.57 + (-0.080X)$$

-
- 1) I den första styrkeklassen efter den andra styrkedimensionen finns följande antal kommuner i var och en av decilklasserna efter den första styrkedimensionen: 0, 5, 5, 7, 13, 4, 12, 13, 14, 25. I den andra styrkeklassen efter den andra styrkedimensionen är motsvarande antal kommuner i klasserna: 2, 21, 9, 9, 11, 10, 9, 11, 10, 7.

Med ledning av regressionslinjernas lutning, läget av deras intercept och deras (eventuella) skärning av X-axeln söker jag i varje enskilt fall fastställa vilket förändringsmönster från typologin i avsnitt IV:3 som styrkeförskjutningarna motsvarar. Vid denna tolkning mäts också förändringarnas storlek i enheter med olika partistyrka med förändringsmått 2 (för-luststorlek i förhållande till tidigare partistyrka eller vinststorlek i förhållande till den del av valmanskåren som tidigare inte stödde partiet) om detta ger ytterligare ledning för fastställandet av förändringsmönstret.

VI:2 Tabeller och diagram i redovisningen av parti-styrkeförskjutningarna

I den redovisning av förändringar i partistyrka som inleds i följande avsnitt återges varje enskilt förändringsmönster i form av ett diagram; de för analysen av styrkeförskjutningarna viktiga sifferuppgifterna har för varje par av val samlats i en tabell med data för samtliga partier och partigrupper. I dessa tabeller anges först antalet enheter som varje förändringsanalys bygger på. Man kan lägga märke till att det maximala antalet är 1.012 kommuner och att skillnaden mellan det antal som anges under (N) och detta maximala antal visar hur många kommuner som tagits bort ur materialet på grund av att de undergått stora folkmängdsförändringar mellan de två valen eller av andra orsaker, dvs antingen på grund av att det korrekta valresultatet vid något av de två valen inte gått att få fram (jfr s 110 not) eller på grund av att partiuppsättningen vid de två valen varit skiljaktig. I den andra kolumnen av sammanfattningstabellerna anges den genomsnittliga förändringen av ett partis styrka i de kommuner som ingått i förändringsanalyserna. De övriga uppgifterna i sammanfattningstabellerna hänför sig till resultat som framkommit i analyserna på grundval av styrkeförhållandena och styrkeförskjutningar inom decilklasserna. Först anges korrelationskoefficienten för genomsnittlig observerad partistyrka och genomsnittlig partistyrkeförändring inom decilklasserna efter var och en av de båda styrkedimensionerna. Det kritiska värdet för produkt-momentkorrelationskoefficienter när $N=10$ är - vid tvåsidigt test - på 1-procentsnivån 0.765 och på 5-procentsnivån 0.632 (Owen 1962 s 510); korrelationskoefficienter som överskrider dessa gränsvärden markeras på sedvanligt sätt med asterisker i tabellerna. Man kan observera att frånvaron av samvariation mellan tidigare partistyrka och storlek på förändringar inte behöver innebära att det inte föreligger något förändringsmönster. Vid noll-korrelation mellan de två variablerna kan ett tydligt förändringsmönster föreligga om storleken på partistyrkeförskjutningarna visar ingen eller ringa spridning. Det är endast vid en noll-

korrelation med stor spridning av storleken på partistyrkeförskjutningarna som inget av förändringsmönstren från typologin i avsnitt IV:3 är för handen. I sammanfattningstabellerna återges också regressionssekvationer-na för bestämning av storleken på förändringen i partistyrka efter tidigare partistyrka. Sammanfattningstabellerna anger slutligen för var och en av styrkedimensionerna vilken styrkeförändringen - enligt regressionssekvationen - varit i en kommun där ett parti hade tio procent av valmanskåren och i en kommun där partiet hade tjugo procent av valmanskåren. Är förskjutningen i styrka mera positiv (större framgång eller mindre tillbakagång) i kommunen där partiet var starkare kan inte övergångsbenägenheterna ha varit i enlighet med "the transition model" utan måste ha varit "bättre" för partiet där det var starkt än där det var svagt. I de fall förändringarna mätta som enkel partistyrkeförskjutning (förändringsmått 1) varit sådana behövs inga ytterligare beräkningar. Är däremot den enkla förändringen mera negativ (mindre framgång eller större förlust) för partiet i tjugoprocentkommunen än i tioprocentkommunen har också förändringarnas storlek enligt förändringsmått 2 beräknats och angetts i tabellerna. Visar det sig att förändringarna då de mäts på detta sätt är "bättre" för partiet i den kommun där det är starkt än i kommunen där det är svagt kan inte övergångsbenägenheterna ha stått i överensstämmelse med "the transition model"; är däremot förändringen i styrka också då den mäts på detta sätt "bättre" för ett parti där det är svagt än där det är starkt måste man acceptera att övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter. Sammanfattningstabellerna återger i och för sig de uppgifter som behövs för att fastställa förändringsmönstren men dessa framträder mera åskådligt i diagrammen. På X-axeln i dessa diagram anges den tidigare observerade styrkan och på Y-axeln anges förändringen i partistyrka i decilklasserna. I diagrammen visar punkter att observationerna hänför sig till klassindelningen efter den första styrkedimensionen och kryss att observationerna hänför sig till klassindelningen efter den andra styrkedimensionen. I dessa diagram redovisas också de två regressionslinjerna för förändringsstorlek på tidigare partistyrka; den heldragna linjen avser regressionslinjen för förändring i partistyrka efter den första styrkedimensionen och den streckade linjen avser regressionslinjen för förändring i partistyrka efter den andra styrkedimensionen.

VI:3 Förändringar i partistyrka 1960-1962

Det val som utgör utgångspunkt för den första analysen av förskjutningar i partistyrka mellan två närliggande val, det som ägde rum 1960, kännetecknades av det dittills högsta valdeltagandet vid allmänna val i Sverige;

inte sedan i efterdyningarna av det stora mobiliseringsvalet 1948, dvs vid kommunalvalet 1950, hade mera än 80 procent av de röstberättigade deltagit i ett val. Nu nådde valdeltagandet 85.9 procent. Valet 1960 utgjorde det sista i den rad av val där tjänstepensionsfrågan var den dominerande stridsfrågan (se Hadenius, Wieslander och Molin 1967, s 241 ff). Resultatet av valet blev att den socialdemokratiska regeringen som haft ett - efter svenska förhållanden - svagt parlamentariskt underlag under slutet av 1950-talet fick en förstärkt ställning; det socialdemokratiska partiet hade efter detta val flera riksdagsmandat än de borgerliga partierna hade tillsammans. I ett avseende bildar valet 1960 utgångspunkt för ett klart markerat skede i svensk politik; ledarna för centerpartiet och folkpartiet började närma sig varandra och i likalydande meddelanden, "mittendeklarationen", tog de avstånd från den mot socialpolitiken negativa linje som drevs av högerpartiet och dess ledare.

Perioden mellan 1960 och 1962 kännetecknades enligt Hadenius, Wieslander och Molin (s 245) av "en nedtoning av de partipolitiska motsättningarna" och dessa författare hävdar också att socialdemokraterna vid sidan av att man fortsatte den sociala reformpolitiken bedrev "en på medelklassen och tjänstemännen inriktad reformpolitik" (s 249). Vid kommunalvalet 1962 var inte valdeltagandet lika högt som vid andrakammarvalet 1960; 81 procent av de röstberättigade deltog i valet. Detta ledde till att samtliga partier fick en mindre andel av valmanskåren bakom sig än de hade vid det föregående valet. Ser man endast till andelen av de avgivna rösterna innebar kommunalvalet 1962 en stor framgång för det socialdemokratiska partiet som vid detta val - liksom vid valen 1938, 1940, 1942 och 1968 - erhöll mera än hälften av de avgivna rösterna. Alla de övriga partierna fick en mindre andel av de avgivna rösterna 1962 än 1960 och ordningen dem emellan efter storleken på förlusterna var: högerpartiet, kommunisterna, centerpartiet och folkpartiet.

VI:3:1 Förändringsmönster för de enskilda partierna

De för förändringsanalyserna nödvändiga sifferuppgifterna finns för samtliga partier samlade i tabell VI:2; innehållet i sammanfatningstabellerna har genomgått i föregående avsnitt.

Högerpartiets förluster mellan 1960 och 1962 var inte koncentrerade till någon viss typ av kommuner; som framgår av diagram VI:1 visar decilklass-medeltalen att högerpartiets andel av valmanskåren minskade i alla typer av kommuner, såväl i kommuner där partiet förväntades vara starkt som där det förväntades vara svagt och såväl i kommuner där det var starkare än förväntat som där det var svagare än förväntat. Man kan iakta en hög

Tabell VI:2 Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1960-1962

Parti	Styrke- dimen- sion	Kommunresultat		Decilklassresultat	Korrela- tion	Regressionsekvation	Styrkeförändring där andelen av val- manskåren är			
		(N)	Förändring (m)				Tio procent	Tjugo procent		
							Mått 1	Mått 2	Mått 1	Mått 2
H	1:a	(986)	-1.5	-.986**	-.971**	Y = -.33 + (-.093X)	-1.26	-12.60	-2.19	-10.95
	2:a					Y = -.08 + (-.113X)	-1.21	-12.10	-2.34	-11.70
C	1:a	(986)	-1.1	-.846**	-.942**	Y = -.61 + (-.024X)	-0.86	-8.60	-1.11	-5.55
	2:a					Y = .57 + (-.080X)	-0.22	-2.20	-1.01	-5.05
F	1:a	(986)	-0.8	-.851**	-.957**	Y = .22 + (-.088X)	-0.66	-6.60	-1.54	-7.70
	2:a					Y = .48 + (-.110X)	-0.62	-6.20	-1.72	-8.60
S	1:a	(987)	-0.3	-.925**	-.792**	Y = 1.26 + (-.040X)	+0.80	+0.89	+0.46	+0.58
	2:a					Y = 1.86 + (-.056X)	+1.30	+1.44	+0.74	+0.93
K	1:a	(978)	-0.5	-.953**	-.965**	Y = -.17 + (-.138X)	-1.55	-15.50	-2.93	-14.65
	2:a					Y = -.12 + (-.125X)	-1.37	-13.70	-2.62	-13.10
I-R	1:a	(987)	4.2	.408	.872**	Y = 3.43 + .053X	+3.96		+4.49	
	2:a					Y = 2.46 + .120X	+3.66		+4.86	
BP	1:a	(987)	-3.4	-.926**	-.893**	Y = -.92 + (-.056X)	-1.48	-14.80	-2.04	-10.20
	2:a					Y = -.34 + (-.069X)	-1.04	-10.40	-1.73	-8.65
VP	1:a	(987)	-0.8	-.954**	-.886**	Y = 1.76 + (-.063X)	+1.11	+1.23	+0.50	+0.65
	2:a					Y = 1.55 + (-.052X)	+1.03	+1.14	+0.51	+0.64

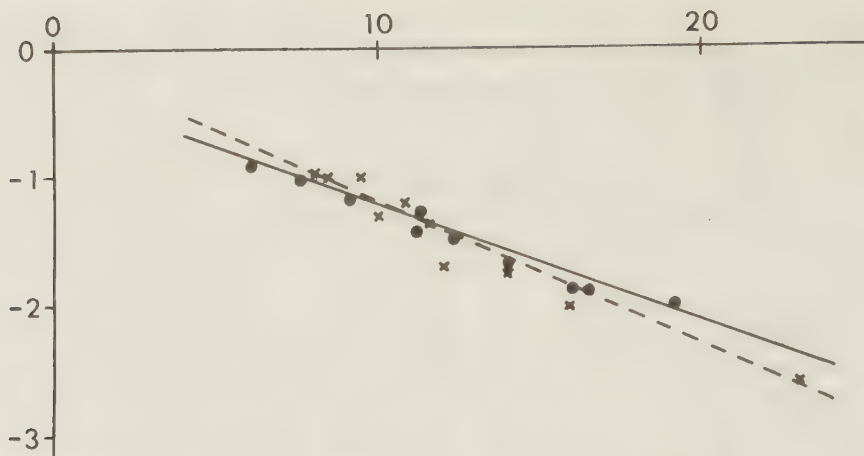

Diagram VI:1 Förändringsmönster för högerpartiet 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

negativ samvariation mellan den tidigare partistyrkan och storleken på förlusterna efter båda styrkedimensionerna och regressionslinjerna i diagram VI:1 löper nästan parallellt med varandra. Storleken på förlusterna var alltså desamma oavsett vilken typ av partistyrka man ser till. Resultatet av valet 1962 blev en utjämning av skillnaderna i högerstyrka mellan kommuner där partiet var starkt och där det var svagt efter båda styrkedimensionerna; då förlusterna relateras till den tidigare partistyrkan (förändringsmått 2) framkommer det dock att de var något mindre där partiet var starkt än där det var svagt. Förändringsmönstren kan i båda fallen beskrivas som Typ M 3.

Övergångsbenägenheterna till och från högerpartiet mellan 1960 och 1962 kan med det förändringsmönster som konstaterats inte ha varit desamma i alla kommuner dvs ha varit i överensstämmelse med "the transition model" för övergångsbenägenheter. Förändringsmönstren som är mycket systematiska pekar istället mot att partiets tidigare väljare måste ha varit mera benägna att stanna kvar i detta beteende eller också måste tidigare icke-röstande med partiet ha varit mera benägna att gå över till partiet där det var starkt än där det var svagt. Den parallellitet som finns mellan de två regressionslinjerna tyder inte på att de för partiet mera positiva övergångsbenägenheterna varit kategorispecifika, dvs särskilt varit för handen i kommuner där partiets egengrupper (företagare och tjänstemän) var väl företrädade utan de mera positiva övergångsbenägenheterna måste i lika hög grad ha varit för handen där partiet hade en "oförklarad" styrka. Valet 1962 kan då för högerpartiet klassificeras som ett "socialt tryckval" av den "svagare" varianten (IV A) med de termer som fördes fram i anslutning till tabell IV:9.

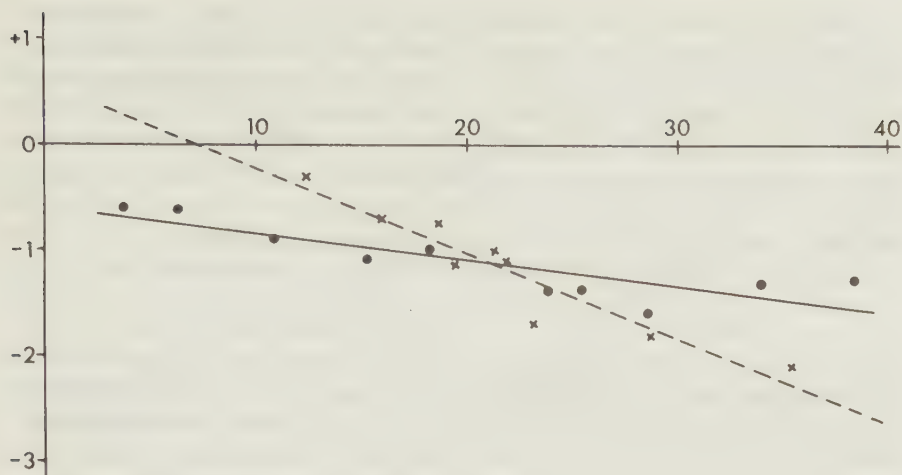

Diagram VI:2 Förändringsmönster för centerpartiet 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

Även för centerpartiet kan man iaktta negativa förändringar i partistyrka i samtliga decilklasser efter båda styrkedimensionerna mellan 1960 och 1962; detta framgår av diagram VI:2. Den negativa samvariationen mellan tidigare partistyrka och förändringsstorlek är också här mycket tydlig och man kan efter båda styrkedimensionerna iaktta en minskning av skillnaderna i styrka för centerpartiet mellan kommuner som kunde betraktas som starka respektive svaga för detta parti. Dessa likheter mellan styrkeförskjutningarna efter de båda styrkedimensionerna innebär inte att det föreligger parallellitet mellan de två regressionslinjer som erhålls genom att förändringsmedeltalen inom decilklasserna relateras till den observerade partistyrkan i dessa klasser. Då linjen för förändring efter den andra styrkedimensionen dras ut finner man att om det funnits kommuner där centerpartiet varit ännu mera underrepresenterat i förhållande till den förväntade styrkan skulle partiet där ha fått en liten framgång mellan de två valen; förändringsmått 2 visar också att den relativa förlusten var större där partiet var starkt än där det var svagt efter den andra styrkedimensionen. Förändringsmönstret motsvarar då Typ L, dvs en typ som inte kan skiljas från förändringsmönster som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" ger. Regressionslinjen för förändringar i partistyrka efter den första styrkedimensionen har liten lutning och förändringsmått 2 visar på ett bättre resultat där partiet förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt, dvs förändringsmönstret är av Typ M 3. Styrkeförskjutningarna är alltså inte sådana att de kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model".

Kombinationen av förändringsmönster kan tolkas som att där centerpartiets dåvarande egen väljarkategori (jordbrukarna) var väl företrädd och där partiet på den grunden var starkt påverkades övergångsbenägenheterna till och från partiet så att de blev mindre negativa för partiet än på andra ställen. Partistyrka som sådan hade däremot inte någon betydelse för väljarnas övergångsbenägenheter utan dessa kan ha varit desamma där partiets styrka överskred den förväntade styrkan som där det inte nådde upp till den förväntade styrkan. För centerpartiet kan man då beteckna valet 1962 som ett "klassuppbidningsval" av den "svagare" varianten (II A).

De förskjutningar som folkpartiets styrka undergick i olika typer av kommuner mellan 1960 och 1962 skiljer sig, då de mäts som enkel förändring inte från dem som de övriga borgerliga partiernas styrka undergick under samma period. Folkpartiets andel av valmanskåren minskade som framgår av diagram VI:3 både där partiet var starkt och där det var svagt efter båda styrkedimensionerna; oavsett vilken dimension man ser till är den negativa samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek mycket påtaglig. De två regressionslinjerna för förändringsstorlek efter partistyrka följer varandra i hög grad och båda linjerna visar på att partiet skulle gått framåt i kommuner där det haft ännu mindre förväntad styrka eller där det haft ännu större negativa avvikelser från den förväntade styrkan än som nu kan observeras; förändringsmätt 2 visar följaktligen att förlusterna varit större där partiet var starkt än där det

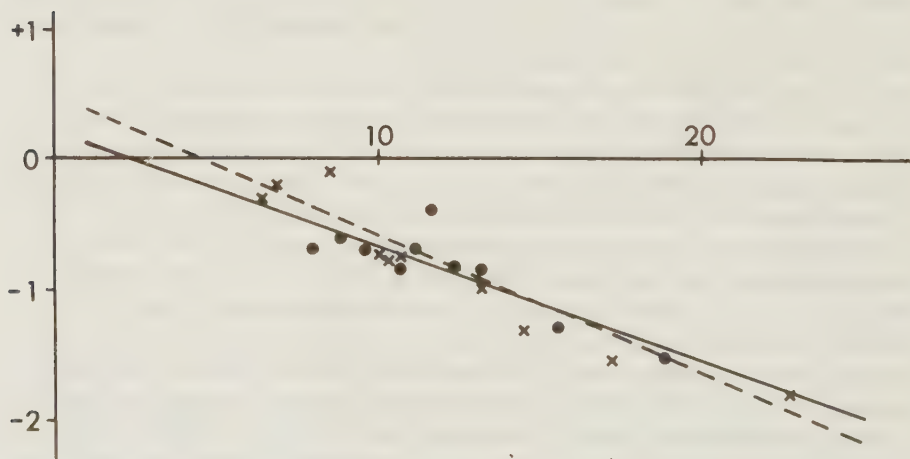

Diagram VI:3 Förändringsmönster för folkpartiet 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

var svagt och förändringsmönstren motsvarar Typ L eller Typ M 1. Övergångsbenägenheter i överensstämmelse med "the transition model" kan ha legat bakom förskjutningarna i folkpartistyrka. Valet 1962 kan för folkpartiet klassificeras som ett "utjämningsval" (I) eftersom partiet både då man ser till socialt bestämd och till regional styrka förlorade mindre där det var starkt än där det var svagt.

Den förlust som det socialdemokratiska partiet gjorde ifråga om andel av valmanskåren mellan 1960 och 1962 var mindre än de övriga partiernas förlust. Samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek var liksom för de övriga fyra partierna klart negativ vilket framgår av diagram VI:4. Socialdemokraternas andel av valmanskåren ökade där den förväntade partistyrkan var liten medan andelen minskade där den förväntade partistyrkan var stor. Detta kommer klart till uttryck i den sträckning som regressionslinjen för förändring i partistyrka efter den första styrkedimensionen har; man finner att den skär X-axeln vid partistyrkan 30-35 procent av valmanskåren, dvs strax under medelvärdet för socialdemokratisk styrka. Förändringsmönstret är det som betecknats Typ L och beskrivits som att "ett parti förlorar genom att göra en större nettoförlust i den egna kategorin än nettovinst i den andra kategorin". Det är ett förändringsmönster som kan erhållas om övergångsbenägenheterna står i överensstämmelse med "the transition model". Socialdemokraternas styrkeförskjutningar efter den första styrkedimensionen skulle kunna ses som ett lyckat utfall av en omorientering av partiets politik så att

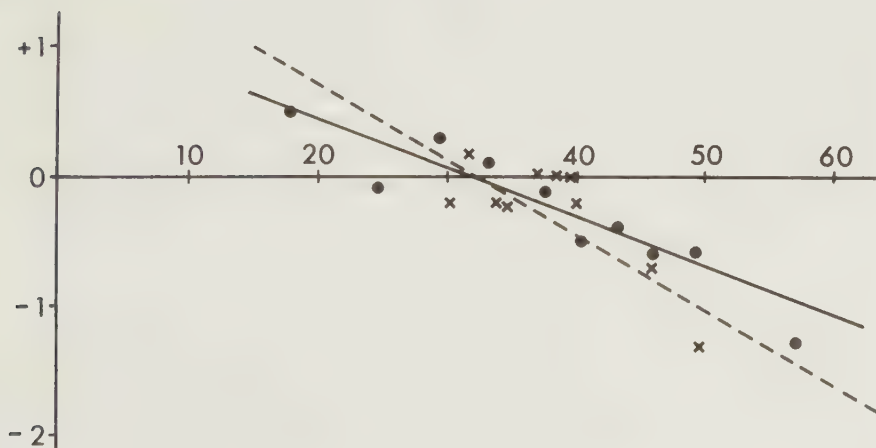

Diagram VI:4 Förändringsmönster för socialdemokraterna 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

den mera tilltalade de väljarkategorier från vilka man tidigare inte hämtat någon större andel av sina röster. Valrörelsen 1962 har beskrivits som försiktig från socialdemokraternas sida och utan inslag som kunde verka bortstötande på väljare till höger om partiet; man argumenterade vid denna tid för att socialdemokratin borde lägga om sin kurs till att bli "det stora radikala folkpartiet" och i ökande grad orientera sig mot de växande tjänstemannagrupperna (se Lindblad 1961 särskilt s 146 ff och 154).

Mot denna bakgrund blir i detta fall jämförelsen med styrkeförskjutningarna efter den andra styrkedimensionen särskilt intressant. Av diagram VI:4 framgår att regressionslinjen för förändring efter denna dimension endast har en något brantare lutning än den för förändring efter den första styrkedimensionen och att skärningen av X-axeln inträffar på exakt samma ställe för båda regressionslinjerna. Även här kan man alltså iakttä ett förändringsmönster som kan erhållas genom att övergångsbenägenheterna står i överensstämmelse med "the transition model". Detta innebär att man måste ifrågasätta om det var en socialdemokratisk omorientering så att partiet mera tilltalade tjänstemannagrupperna som låg bakom de styrkeförskjutningar som kunde iakttas efter den första styrkedimensionen. Det mönstret behöver inte tolkas som att partiet var särskilt attraktivt för de grupper där man inte tidigare röstat med socialdemokraterna i någon större utsträckning. Det kan lika väl ha varit så att övergångsbenägenheterna mellan olika politiska beteenden i ett läge med låg politisk temperatur i ovanligt hög grad var oberoende av faktorer som social kategoritillhörighet och partistyrka i den egna miljön. I denna situation stod den attraktionskraft det socialdemokratiska partiet utövade på tidigare icke-väljare i ett sådant förhållande till de krafter som drog tidigare väljare från partiet att resultatet blev framgång i kommuner där partiet var svagt (oavsett orsaken till svagheten) och tillbakagång i kommuner där partiet var starkt. För det socialdemokratiska partiet kan valet 1962 betecknas som ett "utjämningsval" (I) där övergångsbenägenheterna var i överensstämmelse med "the transition model"; mera som en följd av denna typ av övergångar mellan röstning och icke-röstning på partiet än som en följd av den förda politiken kan partiet ha fått en väljarkår som var annorlunda socialt sammansatt än tidigare.

För det kommunistiska partiet innebar kommunalvalet 1962 en stor tillbakagång; inte någon gång tidigare under efterkrigstiden hade en så liten andel av valmanskåren röstat på detta parti. Tillbakagången var genomgående i samtliga styrkeklasser efter båda styrkedimensionerna och minskningen var starkt negativt korrelerad med den tidigare partistyrkan. Valet 1962 medförde alltså en utjämning av styrkeskillnaderna mellan kommuner där kommunistpartiet var starkt och kommuner där det var svagt

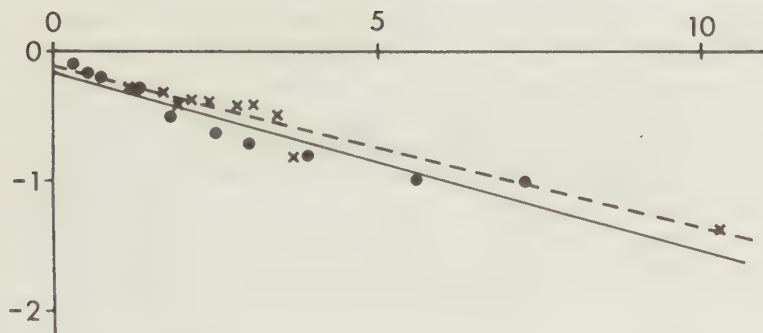

Diagram VI:5 Förändringsmönster för kommunisterna 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

efter båda styrkedimensionerna. Av diagram VI:5 framgår att regressionslinjerna för förändring är helt parallella och man kan alltså inte iaktta någon skillnad ifråga om förändringsmönster efter de två styrkedimensionerna. Den tillbakagång som partiet fick vidkännas också där det var mycket svagt innebär antingen att nästan alla där som tidigare röstat med partiet lämnade det eller att man inte hade något som helst inflöde av nya väljare. Hade likadana övergångsbenägenheter varit för handen i de kommuner där partiet var något starkare skulle förlusten där ha blivit ännu större än vad den var; förändringsmått 2 visar att förlusten i förhållande till den tidigare partistyrkan var större där partiet var svagt än där det var starkt och förändringsmönstret är då av Typ M 3. Förändringsmönstret för kommunisterna mellan 1960 och 1962 är alltså sådant att övergångsbenägenheterna varit i överensstämmelse med "tryckmodellen"; eftersom ingen skillnad finns ifråga om förändringarnas storlek efter de båda styrkedimensionerna kan anta att det mera var partiets styrka än sammansättningen av partiets valmanskår som gjorde att dess förluster var mindre där det vid utgångsläget hade den starkaste ställningen. Valet 1962 kan då för det kommunistiska partiet betecknas som ett "socialt tryckval" av den "svagare" varianten (IV A).

Den enda delen av valmanskåren som blev större mellan valen 1960 och 1962 var gruppen icke-röstande. I diagram VI:6 är det lämpligt att först undersöka förändringarna efter den andra styrkedimensionen, vilka visar ett klart mönster; den icke-röstande gruppen blev större både där valdeltagandet översteg det förväntade och där det inte nådde upp till det förväntade men ökningen av gruppen var större ju starkare den tidigare va-

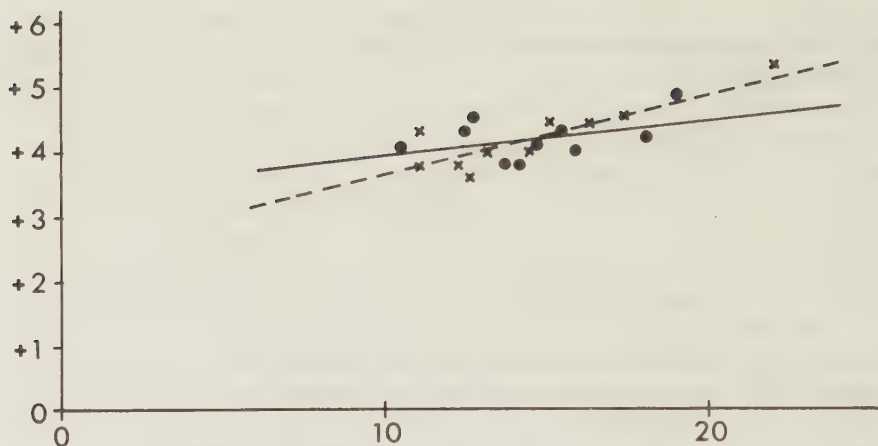

Diagram VI:6 Förändringsmönster för icke-röstande 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

rit. Till skillnad från vad man finner efter båda styrkedimensionerna för samtliga fem partier föreligger här alltså en positiv samvariation mellan tidigare styrka och förändringsstorlek. Förändringsmönstret är det som betecknades som Typ A 5 i typologin i kapitel IV och för att ett sådant mönster skall uppkomma måste övergångsbenägenheterna till och från ett beteende stå i helt skilda relationer till varandra i enheter där beteendet tidigare varit olika ofta förekommande. Övergångsbenägenheterna från och till icke-röstning måste ha varit mycket mera positiva i riktning mot detta beteende i kommuner där valdeltagandet tidigare var lågt än i kommuner där det tidigare var högt; spännvidden ifråga om valdeltagandets höjd mellan kommuner i den lägsta decilklassen och kommuner i den högsta decilklassen efter den andra styrkedimensionen ökade alltså mellan valen 1960 och 1962. Förändringsmönstret efter den första styrkedimensionen är ojämnt och det föreligger endast en svag samvariation mellan den tidigare storleken på den icke-röstande gruppen och ökningen av gruppen. Den regressionslinje som kan läggas för förändring av gruppens storlek på förväntad partistyrka skiljer sig dock inte mycket vare sig ifråga om nivå eller lutning från regressionslinjen för förändring efter den andra styrkedimensionen; förändringsmönstret var alltså i stort sett detsamma efter båda dimensionerna; hela resultatet för den icke-röstande gruppen kan då i tabell IV:9 placeras in i ruta IV D.

Hade denna kombination av förändringsmönster iakttagits för ett parti skulle valet betecknats som ett "socialt tryckval". När det gäller ett icke-organiserat beteende som att avstå från att rösta vid allmänna val är det svårt

att hävda att det är förekomsten av ett socialt tryck som ligger bakom att beteendeförändringarna förekommit med olika frekvens i olika typer av kommuner. Däremot kan man tolka förändringsmönstret som att normen att man skall delta i allmänna val inte hävdats med samma kraft i kommuner där man redan tidigare hade ett lågt valdeltagande som i kommuner där valdeltagandet varit högt. Det är lättare att sälla sig till avvikarna från ett beteende som en överväldigande del av befolkningen visar där det tidigare finns en större andel sådana avvikare och det var då inte närvaron av norm att icke-rösta som gjorde att valdeltagandet sjönk mest där det redan var lågt utan istället det svagare hävdandet av normen att man skall utnyttja rösträtten.

VI:3:2 Förändringsmönster för de två partiblocken

De sammantagna borgerliga partiernas andel av valmanskåren minskade mellan 1960 och 1962 som framgår av diagram VI:7 i samtliga styrkeklasser efter båda styrkedimensionerna. Förlusterna var större där partigruppen tidigare var stark än där den var svag; den negativa samvariationen med partistyrka är mycket påtaglig oavsett om man ser till förändringarnas storlek efter den första eller efter den andra styrkedimensionen. Då förlusterna mäts med förändringsmått 2 finner man dock att de i förhållande till den tidigare partistyrkan var mindre där partiblocket var starkt än där det var svagt; förändringsmönstren var alltså i båda fallen av Typ M 3. Detta mönster har när man ser till den partistyrka som sammanhänger med den sociala sammansättningen av valmanskåren sagts indikera en "social uniformity of the swing", dvs förlusterna kan

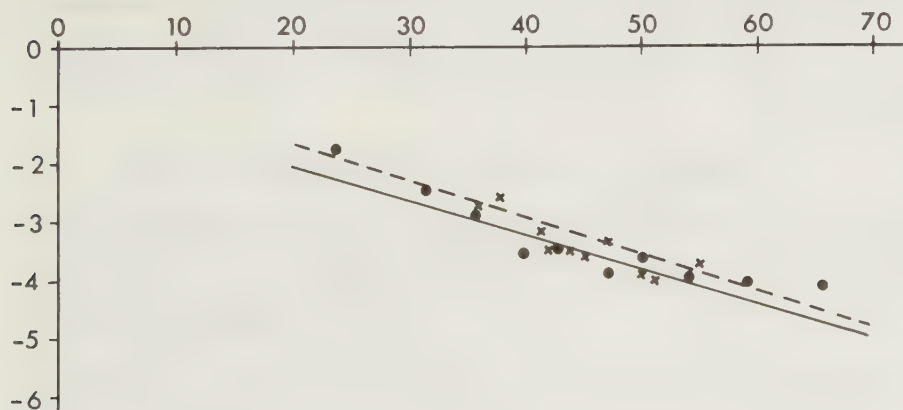

Diagram IV:7 Förändringsmönster för de borgerliga partierna 1960-1962. (För förklaringar s 175.)

inte hänföras till någon bestämd väljargrupp utan de drabbade partigruppen både i den egna kategorin – som här kan sammanfattas som medelklassen – och i den andra kategorin dvs bland de borgerliga arbetarväljarna. Förändringsmönstret innebär också att övergångsbenägenheterna från och till partigruppen inte kan ha varit desamma i alla kommuner utan de måste ha varit mindre negativa för partigruppen där den var stark än där den var svag.

Den parallellitet som finns mellan regressionslinjerna i diagram VI:7 för förändring efter tidigare styrka tyder på att den större benägenheten att stanna kvar inom/gå över till de borgerliga partierna där blocket var starkt efter den första styrkedimensionen inte sammanhängde med att de borgerliga väljarna där främst hämtades ur den egna gruppen utan att det var själva partistyrkan som påverkade väljarna eftersom styrka för blocket utan underbyggnad av social kategorisammansättning hade samma effekt på väljarnas övergångsbenägenheter. För hela det borgerliga blocket var alltså styrkeförskjutningarna sådana att valet 1962 kan etiketteras som ett "socialt tryckval" av den "svagare" typen (IV A); trots att övergångsbenägenheterna var mindre negativa där partigruppen var stark än där den var svag ledde valet till en utjämning av skillnaderna i borgerlig styrka mellan olika enheter.

För de sammantagna vänsterpartierna finner man mellan 1960 och 1962 ett förändringsmönster som i stort sett motsvarar det som erhöles för det socialdemokratiska partiet. Partigruppens andel av valmanskåren ökades alltså där den hade en låg förväntad styrka medan den minskades där gruppen hade en hög förväntad styrka; ett liknande förändringsmönster framträder när man ser till partistyrkan efter den andra styrkedimensionen. Förändringsmönstret är av Typ L som medför både en utjämning

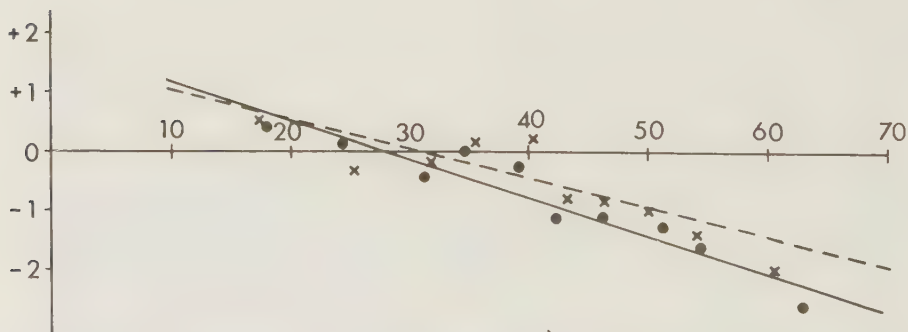

Diagram VI:8 Förändringsmönster för vänsterpartierna 1960-1962.
(För förklaringar se s 175.)

av skillnader i partistyrka mellan olika enheter och en utjämning av fördelningen av partisympatier inom sociala kategorier. Partigruppen bör ha gjort vinster inom de väljarkategorier (medelklassen) där den tidigare var svag och förluster inom den väljarkategori (arbetarna) där den tidigare var stark. Regressionslinjerna som visar förändringarnas storlek efter de två styrkedimensionerna i diagram VI:8 skiljer sig inte mycket från varandra och valet 1962 måste klassificeras som ett rent "utjämningsval" (I) för de sammantagna vänsterpartierna; det finns inget som motsäger att alla övergångsbenägenheter stått i överensstämmelse med "the transition model".

När man jämför förändringsmönstren för de båda partiblocken kan man konstatera att de inte speglar varandra trots att det finns en stark negativ samvariation mellan de två blockens styrka; i materialet från 1960 är korrelationskoefficienten -0.983 mellan deras förväntade styrka i de 1.012 kommunerna och -0.821 mellan deras avvikelser från den förväntade styrkan. Medan de borgerliga partierna hade ett förändringsmönster som inte kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" hade vänsterpartierna ett förändringsmönster som kan härledas till denna modell för byte av beteenden. Med andra ord: Blocken hade det bästa resultatet i samma typ av kommuner. De borgerliga partierna förlorade minst (i förhållande till deras tidigare styrka) där de var starka och det var också i dessa kommuner som vänsterpartierna ökade sin andel av valmanskåren. Detta illustrerar klart att förändringar i partistyrka inte är ett resultat av att väljare lämnar ett parti-(block) för att gå över till ett annat; vill man helt klarlägga hur väljarströmmarna gått mellan två val måste man både ta med den tredje delen av valmanskåren, de icke-röstande, i analysen och räkna med att förändringsbenägenheterna bland dem som hör till var och en av dessa tre delar inte behöver vara desamma i alla enheter utan att de kan variera alltefter den fördelning valmanskåren i olika enheter har på de skilda beteendena.

VI:3:3 Sammanfattning av förändringsmönstren 1960-1962

De kombinationer av förändringsmönster för partierna och partigrupperna mellan valen 1960 och 1962 som konstaterats i de två föregående avsnitten på grundval av partistyrkeförskjutningarna efter de båda styrkedimensionerna sammanfattas i tabell VI:3.

Med de termer som Angus Campbell (1966 s 41 ff) använder för att beskriva olika val kan valet 1962 betraktas som "a low-stimulus election", dvs ett val med lågt valtagande vid vilket de alternativ som står mot varandra inte förefaller väljarna särskilt skiljaktiga. Enligt Campbell skulle vid ett

Tabell VI:3 Sammanfattning av förändringsmönstren för partierna och partigrupperna 1960-1962

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN		
		Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	
			en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Folkpartiet Socialdemokraterna Vänsterpartier	Centerpartiet	
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter		Högerpartiet Kommunisterna De borgerliga partierna	
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter			Icke-röstande

sådant val det parti som haft de största framgångarna vid ett föregående "high-stimulus election" bli mest lidande på sänkningen av valdeltagandet. Campbell - som vid sin diskussion av olika typer av val bygger på survey-data - påpekar dock att hans generaliseringar om följderna av ett höjt och ett sänkt valdeltagande för partier i olika position är knutna till det amerikanska politiska systemet och inte behöver vara giltiga inom andra politiska system (s 62). Som framgått tidigare ökade valdeltagandet kraftigt 1960 och detta val var ett framgångsval för socialdemokraterna; vid valet 1962 minskade valdeltagandet men valet innebar en ytterligare förstärkning av socialdemokraternas position. Detta parti var det vars andel av valmanskåren undergick den minsta negativa förändringen. Detta resultat är alltså helt skiljaktigt från ett sådant resultat som "a low-stimulus election" enligt Campbell bör ge. Campbell säger också att det vid "a low stimulus election" särskilt är marginella väljare som lämnar partierna; inte heller denna beskrivning förefaller - så vitt man kan döma av de aggregerade data undersökningen bygger på - att ha gällt i Sverige vid valet 1962. Socialdemokraternas andel av valmanskåren ökade där partiet var svagt, dvs där de marginella väljarna utgjorde störst andel av partiets väljarkår medan samma parti gick tillbaka där det var starkt och där en överväldigande majoritet av dess väljare kommer från en väljargrupp som är fast knuten till det socialdemokratiska partiet.

Den åtskillnad som Campbell gör mellan val som innebär "surge" och "decline" ifråga om väljarnas aktivitet förefaller trots det resultat i motsättning till hans generaliseringar som redovisats att ha relevans för en diskussion av under vilka förhållanden man kan iakttä olika typer av partistyrkeförskjutningar; förändringsmönstren mellan valet 1960 och valet 1962 har - med undantag för de som kan iakttas för centerpartiet - pekat mot att den sociala sammansättningen av ett parti(block)s väljarkår inte varit avgörande för styrkeförändringarnas storlek utan att partistyrka som inte kunnat knytas till valmanskårens sociala sammansättning haft samma betydelse för väljarnas förändringsbenägenhet. Den parallellitet som i flertalet fall kunnat konstateras mellan förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna kan ha varit en följd av att valpropagandan 1962 var tämligen lågmäld och inte anknöt till motsättningar mellan olika grupper i samhället. Även i de fall där det kunnat konstateras att övergångsbenägenheterna varit mera positiva för ett parti(block) där det var starkt än där det var svagt har dessa tendenser till beteende i enlighet med "tryckmodellen" varit så svaga att de inte hindrat en utjämning av skillnaderna i partistyrka mellan enheterna. Man kan mot bakgrunden av detta och inför de fortsatta analyserna fråga om det är så att grunden för det sociala tryck som väljare där ett parti är starkt utsätts för vid val med ett sänkt valdeltagande (low-stimulus elections) har mindre betydelse än vid val med ett höjt valdeltagande samt om det är så att det vid

val med ett högt valdeltagande finns en tendens att skillnader i partistyrka mellan olika enheter bibehålls och ökas. Betydelsen av valdeltagandevariabeln får dock inte överdrivas utan man måste hålla i minnet att inte i något av de hittills beaktade fallen ökades ett partis andel av valmanskåren; ett framgångsval för ett parti kan - oavsett om valdeltagandet ökat eller minskat - ge andra inslag ifråga om likheter och skillnader mellan förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna och ifråga om utjämnning av skillnader i partistyrka.

VI:4 Förändringar i partistyrka 1962-1964

Motsättningarna mellan de borgerliga partierna och det socialdemokratiska partiet var enligt Hadenius, Wieslander och Molin (1967 s 260 ff) mindre påtagliga under det tidiga 1960-talet än de varit under den långa ATP-striden; meningsskiljakrigheterna om den ekonomiska politiken utgjorde under denna period inte någon "partipolitisk vattendelare" och det fanns inte heller några påfallande åsiktsskillnader ifråga om utformningen av socialpolitiken. I valrörelsen 1964 kom dock en speciell socialpolitisk fråga att få stort utrymme i debatten genom att högerpartiet lade fram ett förslag om att ATP-fonderna delvis borde användas för att finansiera en förstärkning av folkpensionerna för dem som inte omfattades av ATP-systemet. Detta accepterades inte av de två andra borgerliga partierna som förde sin valrörelse kring pris- och bostadsfrågorna (se Hadenius, Wieslander och Molin 1967 s 264). Samarbetet mellan folkpartiet och centerpartiet hade fått en fastare form och på Gotland gick partierna fram under den gemensamma valjärbeteckningen Mittenpartierna; även i övrigt diskuterades borgerligt samarbete intensivt och i Fyrstadskretsen framträdde delar av de lokala borgerliga partiorganisationerna - delvis mot riksorganisationernas vilja - under beteckningen Medborgerlig samling. För ett annat nytt inslag i valrörelsen 1964 svarade det nybildade partiet kristen demokratisk samling. Bakgrunden till partibildningen var främst att stora kristna grupper samlats i en opinionsrörelse mot att kristendomsnämnets ställning i gymnasiet skulle förändras; även en rad andra "folk-moraliska frågor" som aktualiserades under vintern 1964 underlättade partibildningen²⁾.

Valdeltagandet var 1964 något högre än 1962 eller 83,9 procent. På grund av att man inte kan fördela rösterna på Medborgerlig Samling på de bor-

2) För en redogörelse för faktorer bakom bildandet av KDS och för partiets program samt för en analys av dess valresultat 1964 se Gustafsson 1967.

gerliga partierna är det svårt att få någon exakt uppfattning om styrkeförskjutningarna för dessa partier. Det förefaller dock som om valet medförde en mindre röstförlust för högerpartiet medan folkpartiet och centerpartiet gick framåt. Socialdemokraternas andel av de avgivna rösterna minskade medan det kommunistiska partiet stärkte sin ställning. När man ser till förändringarna ifråga om andel av hela valmanskåren finner man att högerpartiets förlust - om man bygger på det skattade valresultatet i tabell I:1 - inskränkte sig till 0.1 procent. Den socialdemokratiska förlusten utgjorde 1.2 procent av valmanskåren medan folkpartiet och centerpartiet ökade sin andel av valmanskåren med 0.6 respektive 0.7 procent. De största framgångarna hade det kommunistiska partiet vars ökning utgjorde 1.3 procent av valmanskåren. De röster som kristen demokratisk samling fick i de 16 valkretsar där partiet deltog i valet motsvarade 1.4 procent av valmanskåren i hela riket.

VI:4:1 Förändringsmönster för de enskilda partierna

Tabell VI:4 återger de grundläggande uppgifterna för analyserna av de förskjutningar i partistyrka som inträffade mellan kommunalvalet 1962 och riksdagsvalet 1964. Tabellen har delats på en A-del där uppgifterna gäller och bygger på kommunerna i de tolv valkretsar där KDS inte ställde upp några riksdagskandidater; B-delens uppgifter avser kommunerna i de övriga valkretsarna. Resultaten för vart och ett av partierna diskuteras i samma ordning; förändringsmönstren för partierna i de valkretsar där de konkurrerade med varandra under likartade förhållanden 1962 och 1964 måste betraktas som de mest intressanta här och dessa förändringsmönster fastställs först. Mot bakgrunden av dessa resultat kan sedan utfallet av valet i de valkretsar där det nya partiet ställde upp och deltog i konkurrensen om väljarna belysas.

I de valkretsar där KDS inte gick fram till val 1964 ökade högerpartiets genomsnittliga andel av valmanskåren något. Man kan i diagram VI:9 A iaktta framgångar för högerpartiet i alla styrkeklasserna efter den första styrkedimensionen. Partiet gjorde däremot små förluster där den observerade styrkan skilde sig mest negativt från den förväntade styrkan. Efter den andra styrkedimensionen finner man en klar positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek; i den mån något mönster kan iaktas efter den första styrkedimensionen är tendensen densamma men den positiva samvariationen mellan partistyrka och storlek på framgångarna är svag. Efter den första styrkedimensionen visar regressionslinjen på ett förändringsmönster av Typ A 5. Övergångsbenägenheterna kan vid sådana styrkeförskjutningar inte ha varit desamma i alla enheter utan det måste ha varit lättare för högerpartiet att vinna röster eller behålla tidi-

Tabell VI:4 A

Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1962-1964. Valkretsar där KDS inte deltog i valet 1964

Parti	Styrke- dimen- tion	Kommunresultat		Decilklassresultat		Styrkeförändring där andelen av val-	
		(N)	Förändring (m)	Korrela- tion	Regressionsekvation	Tio procent Mått 1 Mått 2	Tjugo procent Mått 1 Mått 2
H	1:a	(425)	+0.5	.466	Y = 0.19 + .025X	+0.44	+0.69
	2:a			.807**	Y = -1.03 + .128X	+0.25	+1.53
C	1:a	(425)	+0.8	-.800**	Y = 1.80 + (-.043X)	+1.37	+0.94
	2:a			-.799**	Y = 1.90 + (-.049X)	+1.41	+0.92
F	1:a	(425)	+0.5	.478	Y = 0.04 + .040X	+0.44	+0.84
	2:a			-.811**	Y = 1.12 + (-.066X)	+0.46	-0.20
S	1:a	(430)	-0.5	-.856**	Y = 1.08 + (-.042X)	+0.66	+0.24
	2:a			-.226	Y = 0.13 + (-.015X)	-0.02	-0.17
K ^x	1:a	(951)	+1.0	.959**	Y = 0.36 + .278X	+3.14	+5.92
	2:a			.719*	Y = 0.85 + .068X	+1.53	+2.21
I-R	1:a	(430)	-2.2	-.876**	Y = 1.06 + (-.182X)	-0.76	-2.58
	2:a			-.977**	Y = 1.53 + (-.207X)	-0.53	-2.60
BP	1:a	(430)	+1.9	-.123	Y = 2.11 + (-.004X)	+2.07	+2.03
	2:a			-.812**	Y = 4.02 + (-.050X)	+3.51	+3.01
VP	1:a	(430)	+0.3	-.211	Y = 0.46 + (-.004X)	+0.43	+0.39
	2:a			-.575	Y = 1.44 + (-.028X)	+1.16	+0.88

x) Uppgifterna för K hänför sig till hela materialet.

Tabell VI:4 B Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1962-1964. Valkretsar där KDS deltog i valet 1964

Parti	Styrke- dimen- sion	Kommunresultat		Decillklassresultat		Styrkeförändring där andelen av val-			
		(N)	Förändring (m)	Korrela- tion	Regressionsekvation	manskären är		Tjugo procent	
						Tio procent	Mått 2	Mått 1	Mått 2
H	1:a	(543)	-0.2	-.645*	Y = 0.39 + (-.058X)	-0.19	-1.90	-0.77	-3.85
	2:a					-0.19	-1.90	-1.07	-5.35
C	1:a	(543)	+0.6	-.951**	Y = 2.03 + (-.079X)	+1.24	+1.37	+0.45	+0.56
	2:a					+0.90	+1.00	+0.61	+0.76
F	1:a	(543)	-0.4	.804**	Y = -1.46 + .090X	-0.56		+0.35	
	2:a					-0.16	-1.60	-1.06	-5.30
S	1:a	(543)	-1.5	-.953**	Y = 0.76 + (-.061X)	+0.15		-0.46	
	2:a					+0.86		0.00	
I-R	1:a	(543)	-2.4	-.487	Y = -1.28 + (-.060X)	-1.88	-18.80	-2.48	-12.40
	2:a					-0.50	-5.00	-2.51	-12.55
BP	1:a	(543)	+2.9	-.846**	Y = 4.87 + (-.048X)	+4.39	+4.87	+3.91	+4.89
	2:a					+3.66	+4.06	+3.41	+4.26
VP	1:a	(543)	-0.4	-.662*	Y = 0.04 + (-.012X)	-0.08	-0.80	-0.20	-1.00
	2:a					+0.63	+0.70	+0.27	+0.33

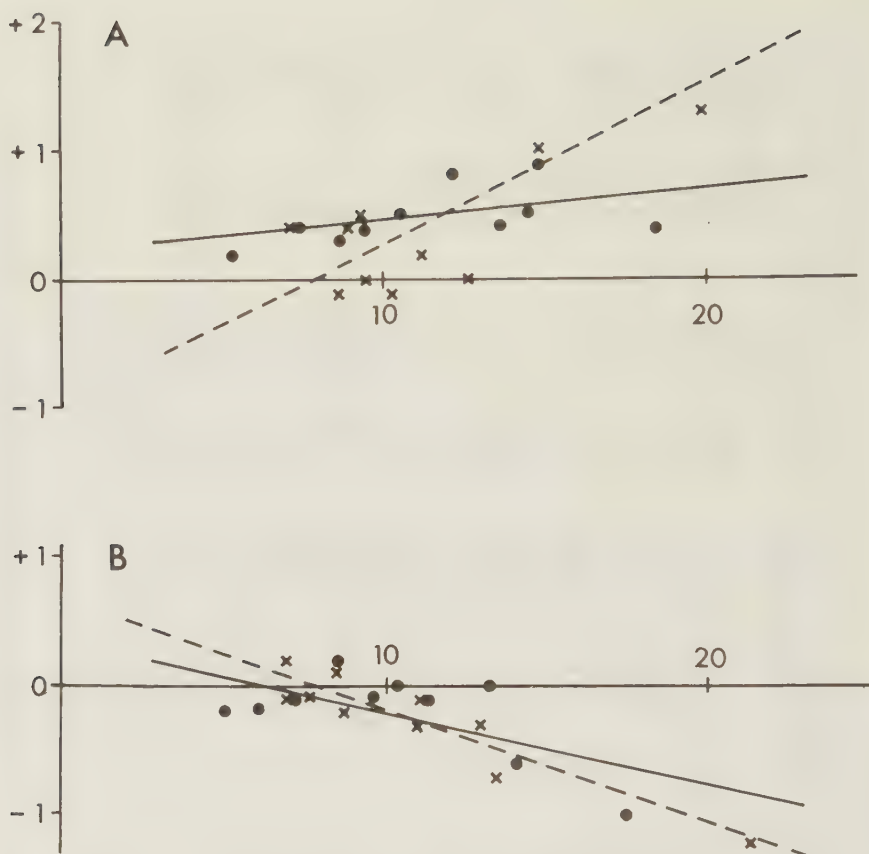

Diagram VI:9 Förändringsmönster för högerpartiet 1962-1964.
A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

gare väljare där det var starkt än där det var svagt oavsett vilken typ av partistyrka man ser till. Med termerna från tabell IV:9 var valet 1964 för högerpartiet - där det inte behövde konkurrera med KDS - ett "socialt tryckval" av den "starkaste" varianten (IV D). Skillnaderna i partiets styrka mellan kommuner där det förväntades vara svagt och där det förväntades vara starkt ökades. En sådan polarisering av partistyrkeskillnaderna framträder ännu mera påtagligt när man ser till den andra styrkedimensionen.

Förändringsmönstren för högerpartiet i de valkretsar där KDS gick fram till val 1964 framgår av B-delen av diagram VI:9. Partiet fick här ge-

nomsnittligt en något mindre andel av valmanskåren än 1962 och storleken på förändringarna samvarierar negativt med tidigare partistyrka, vilket är särskilt tydligt efter den andra styrkedimensionen. Förändringsmönstret är efter båda styrkedimensionerna av Typ L med framgång för partiet där det var svagt och tillbakagång där det var starkt. Styrkeförskjutningarna skiljer sig helt från dem som kunde iakttas för högerpartiet där det inte behövde konkurrera med KDS. Förändringsmönstren är sådana som kan uppkomma om övergångsbenägenheterna står i överensstämmelse med "the transition model". I dessa 16 valkretsar pekar förändringsmönstren alltså mot att valet 1964 var ett "utjämningsval" (I) för högerpartiet; man kan dock diskutera om denna utjämning skall tolkas som en följd av att övergångsbenägenheterna inte påverkats av någon form av socialt tryck. Man kan observera att det inte finns någon skillnad mellan storleken på styrkeförskjutningen för högerpartiet i den första decilklassen efter den andra styrkedimensionen i A-delen och B-delen av diagram VI:9. Skillnader kan endast iakttas i de högre decilklasserna. I de kommuner som koncentrerats till dessa decilklasser kan högerpartiets tidigare styrka ha varit en följd av att kristna väljare ur alla sociala kategorier röstat för partiet i större utsträckning än andra väljare; när KDS kom till som ett nytt alternativ vid röstningen var dessa väljare särskilt benägna att lämna partiet och följden blev att högerpartiet gjorde stora förluster där det var starkt efter den andra styrkedimensionen i de valkretsar där KDS deltog i valet. Skillnaden i förändringsmönster mellan de två typerna av valkretsar efter den första styrkedimensionen - en skillnad som inte är lika starkt markerad som efter den andra styrkedimensionen när man ser till regressionslinjerna - kan på motsvarande sätt förklaras med att väljarna inom de kategorier som utgör högerpartiets huvudsakliga väljarunderlag och som dominerar där partiet är starkt kan ha varit mera benägna att gå över till KDS än de väljare som inte hör till partiets huvudsakliga väljarunderlag och som utgör en större andel av partiets väljarunderlag där det är svagt.

En jämförelse mellan den nivå som regressionslinjerna ligger på i A- och B-delen av diagram VI:9 ger en antydning om den betydelse KDS:s uppträdande på den politiska arenan hade för högerpartiets valresultat 1964. Vid högerpartiets medelstyrka, c:a 11 procent av valmanskåren, ökade partiets andel av valmanskåren med ungefär en halv procent där KDS inte deltog i konkurrensen om väljarna medan partiet fick vidkännas en förlust med omkring en tredjedels procent av valmanskåren vid motsvarande partistyrka om man hade det nya partiet som konkurrent om (de kristna) väljarna. Högerpartiet måste alltså ha bidragit med en inte obetydlig andel av de ungefär tre procent av valmanskåren som KDS i genomsnitt erhöll i de kommuner där man ställde upp till val 1964.

För centerpartiet innebar valet 1964 inledningen till en framgångsperiod som hittills sträckt sig till 1973 års val. Framgångarna 1964 var tämligen små men de inhöstades - i de valkretsar där KDS ej deltog i valet - oavsett vilken den förväntade styrkan var; vinsterna var något större där partiet hade en låg än där det hade en hög förväntad styrka. En liknande negativ samvariation mellan tidigare styrka och förändringsstorlek finner man efter den andra styrkedimensionen. Även när förändringarna mäts med förändringsmått 2 visar det sig att centerpartiets framgångar var större där det var svagt än där det var starkt. Valet 1964 ledde alltså till en mindre utjämning av skillnaderna i centerpartiets styrka mellan kommuner där det varit starkt och där det varit svagt. Regressionslinjerna för förändring efter de två styrkedimensionerna är som framgår av diagram VI:10 A nästan identiska; de visar att partiet skulle förlorat i kom-

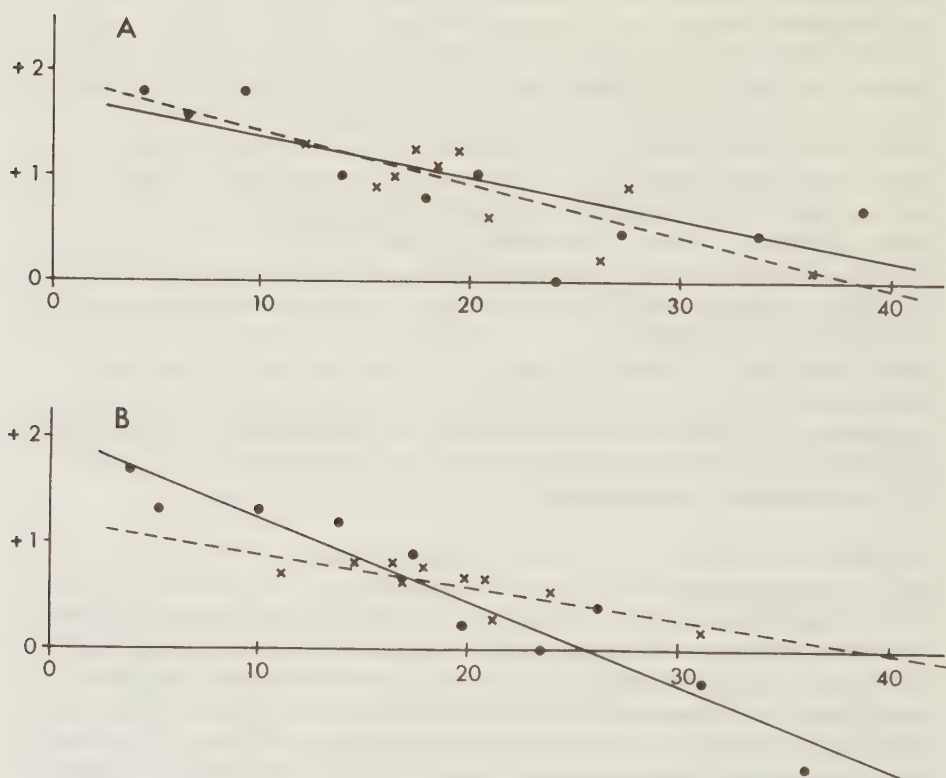

Diagram VI:10 Förändringsmönster för centerpartiet 1962-1964.
A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

muner där det haft en ännu mera markerad styrka. Utan att känna benägenheten för röstning med centerpartiet inom "den egna kategorin" (jordbrukarna) och inom "den andra kategorin" (alla andra väljare) vid valet 1962 är det svårt att fastställa vilket av de förändringsmönster som leder till utjämning av partistyrka som styrkeförskjutningarna efter den första styrkedimensionen överensstämmer med. Det kan tolkas som Typ E, som innebär att ett partis andel av väljarna inom den egna kategorin minskat medan dess andel av väljarna inom andra kategorier ökat. Det är ett av de mönster som kan uppkomma om övergångsbenägenheterna står i överensstämmelse med "the transition model" dvs väljare från olika kategorier har haft samma benägenhet att lämna/gå över till ett parti. Det här iakttagna förändringsmönstret kan föranleda samma diskussion som förändringsmönstret för socialdemokraterna mellan 1960 och 1962. Ser man endast till den första styrkedimensionen kan man hävda att valresultatet var en följd av att centerpartiet orienterat sig mot nya väljargrupper samtidigt som de väljargrupper som traditionellt röstat med partiet börjat överge det eller minskat i valmanskåren. När man ser till förändringsmönstret efter den andra styrkedimensionen finner man emellertid samma förändringsmönster som efter den första styrkedimensionen. Man kan då anta att förändringarna varit ett resultat av att benägenheterna att gå från och till partiet varit desamma i olika delar av väljarkåren och i kommuner med helt skilda traditioner vad centerstyrka beträffar. För centerpartiet var valet 1964, i de valkretsar där det inte behövde konkurrera med KDS om väljarna ett "utjämningsval" (I).

Som framgår av B-delen av diagram VI:10 var styrkeförskjutningarna för centerpartiet i valkretsarna där KDS deltog i valet 1964 inte mycket annorlunda än i de andra valkretsarna. Även här innebar förändringarna genomsnittligt en framgång för partiet och man kan iakttä en stark negativ samvariation mellan tidigare partistyrka och förändringsstorlek efter den första styrkedimensionen; där partiet hade den största förväntade styrkan blev valresultatet en förlust. Tendensen till utjämning av skillnaderna i centerpartiets styrka mellan enheter där det förväntades vara starkt och enheter där det förväntades vara svagt var alltså mera påtaglig i valkretsarna där KDS deltog i valet 1964. Efter den andra styrkedimensionen finner man också en negativ samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek. Förändringsmönstren är lika dem som kom fram i A-delen av diagrammet och övergångsbenägenheterna har varit i överensstämmelse med "the transition model". Sammanfattningsbeteckningen "utjämningsval" gäller för centerpartiet 1964 oavsett om man ser till valkretsar där KDS deltog i valet eller till valkretsar där man hade den "gamla" partistrukturen.

En jämförelse mellan centerpartiets valresultat i de valkretsar där man

hade att konkurrera med KDS och i de valkretsar där denna konkurrens ej förekom visar att det inte föreligger någon skillnad i fråga om framgångens storlek där partiet var svagt. Vid genomsnittsstyrkan, c:a 20 procent av valmanskåren, var ökningen - enligt regressionslinjerna - ungefär 0.4 procent större där det nya partiet inte deltog i valet än där det deltog. Detta innebär att KDS tog röster också från centerpartiet men i betydligt mindre utsträckning än från högerpartiet. Regressionslinjerna för förändring efter den andra styrkedimensionen har ett mycket likartat utseende i A- och B-delarna av diagram VI:10 vilket tyder på att centerpartiets lokalt/regionalt förankrade styrka i ringa mån påverkades av att kristen demokratisk samling deltog i valet i vissa valkretsar.

Folkpartiets andel av valmanskåren ökade 1964 i de valkretsar där KDS ej ställde upp med i medeltal en halv procent jämfört med det föregående kommunalvalet. Efter den första styrkedimensionen kan man i diagram VI:11 A iakttä framgångar för partiet oavsett dess tidigare styrka men framgångarnas storlek följer inte något tydligt mönster. Det föreligger dock en svag positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek och förändringsmönstret är alltså det som betecknas som Typ A 5; liksom övriga A-mönster tyder detta förändringsmönster på att ett parti haft framgångar inom alla huvudkategorier inom valmanskåren. Subtypen A 5 innebär att man kan iakttä ökade skillnader ifråga om partistyrka mellan olika enheter och förutsätter att övergångsbenägenheterna varit helt skiljaktiga i enheter med olika partistyrka. Efter den andra styrkedimensionen finner man ett helt annat förändringsmönster. Här framkommer en klar negativ samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek; i den högsta decilklassen där de kommuner som hade det mest markerade "överskottet" av folktoppartiröster är samlade kan man notera en tillbakagång för partiet. Förändringsmönstret efter denna styrkedimension är alltså ett sådant som uppkommer om övergångsbenägenheterna från och till ett parti följer "the transition model". Detta innebär att de markerade regionala skillnaderna ifråga om folktoppartistisk styrka reducerades i någon mån mellan 1962 och 1964 i de valkretsar där KDS inte deltog i valet. Kombinationen av förändringsmönster gör att valet 1964 i de aktuella 12 valkretsarna kan betecknas som ett "klassuppbindningsval" av den "starkare" varianten (II B) för folktoppartiet.

I de valkretsar där folktoppartiet 1964 hade det nytillkomna KDS att konkurrera med om väljarna förlorade partiet i genomsnitt nära en halv procent av hela valmanskåren. Efter den första styrkedimensionen hade folktoppartiet endast framgångar där det förväntades vara allra starkast. I diagram VI:11 B kan man iakttä en tydlig positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek och här - liksom i de tidigare behandlade valkretsarna - ökades alltså skillnaderna i folktoppartiets styrka mel-

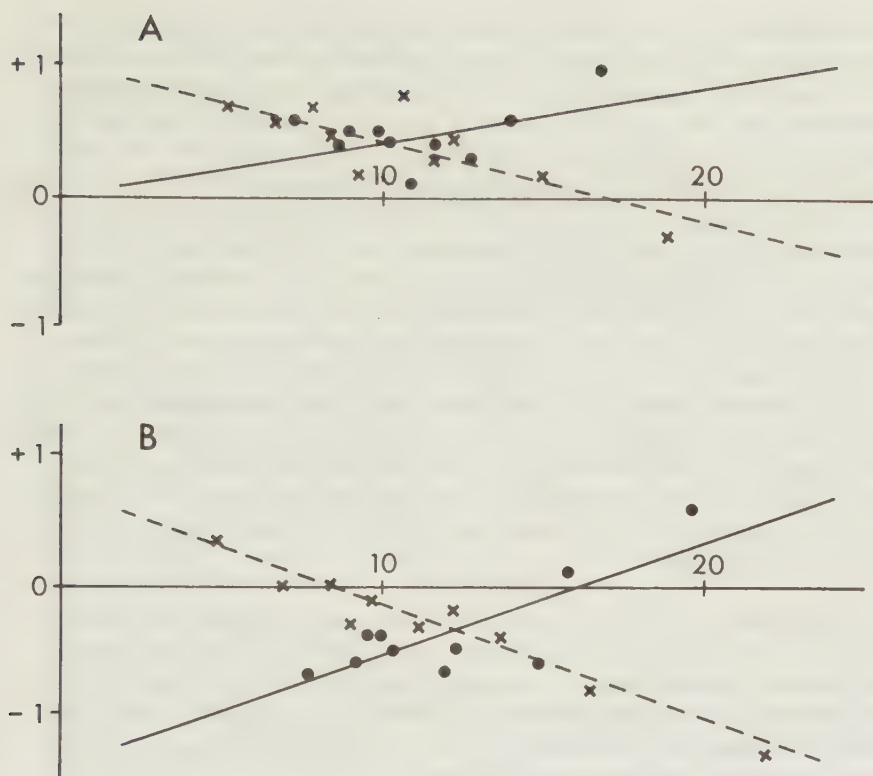

Diagram VI:11 Förändringsmönster för folkpartiet 1962-1964.
 A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964;
 B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

lan kommuner där partiet förväntades vara starkt och kommuner där det förväntades vara svagt. Förändringsmönstret efter den första styrkedimensionen motsvarar Typ I som beskrevs som att ett parti förlorar "genom att göra en mindre nettovinst i den egna kategorin än nettoförlust i den andra kategorin". Detta är ett förändringsmönster som förutsätter att övergångsbenägenheterna varit bättre för partiet där den egna väljarkategorin var stark än på andra ställen. Förändringsmönstret efter den andra styrkedimensionen är i B-delen av diagram VI:11 B liksom i A-delen helt olikt det efter den första styrkedimensionen. Där folkpartiet tidigare inte nått upp till den förväntade styrkan hade partiet små framgångar medan det fick vidkännas stora förluster där den observerade röstandelen tidigare varit mycket större än den förväntade. Ett sådant förändringsmönster uppkommer om övergångsbenägenheterna

varit desamma i alla kommuner, dvs varit sådana som "the transition model" förutsätter. En sådan tolkning kan dock vara alltför enkel i detta fall; folkpartiets regionala styrka sammanhänger med frikyrklighetens utbredning (se t ex Gustafsson 1971 s 57 f). De sympatier som medlemmarna av några av de fri- och lågkyrkliga samfundet visade för KDS 1964 har belagts i olika sammanhang (se t ex Gustafsson 1967 s 130 f och s 172 ff och Brändström 1967 s 320 ff). Styrkeförskjutningarna för folkpartiet efter den andra styrkedimensionen bör därför ha haft samband med kristen demokratisk samlings framträdande. De starka utjämnings-tendenserna ifråga om folkpartistisk styrka efter den andra styrkedimensionen behöver därför inte ha varit en följd av övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" utan en följd av att en bestämd grupp väljare lämnade partiet. En jämförelse mellan regressionslinjerna i A- och B-delarna av diagram VI:11 visar visserligen en skillnad i intercept för linjerna men en likhet ifråga om kombination och lutningsriktning. Det är därför rimligt att karaktärisera 1964 års val även i de valkretsar där KDS deltog som ett "klassuppbidningsval" av den "starkare" typen (II B) för folkpartiet.

Vid folkpartiets medelstyrka, 11 procent av valmanskåren, ökade dess andel av valmanskåren med 0.4 procent där KDS ej gick fram till val 1964 medan partiets andel av valmanskåren minskade lika mycket där det hade att konkurrera med det nya partiet. Detta innebär att KDS i "medelkommunerna" hade ungefär lika stor negativ inverkan på folkpartiets som på högerpartiets valresultat.

Fördelningen av de förluster som det socialdemokratiska partiet fick vidkännas mellan 1962 och 1964 framgår av diagram VI:12. I A-delen av diagrammet framkommer en negativ samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek efter den första styrkedimensionen. Regressionslinjen för förändring visar på små framgångar där partiet förväntades vara mycket svagt och på förluster där partiet förväntades vara starkt. Skillnaderna i socialdemokratisk styrka mellan kommuner där partiet varit starkt och där det varit svagt och där då också partiets väljarkår hade olika social sammansättning utjämnades. Förändringsmönstret är av Typ L, som tyder på att de förluster ett parti gjort inom den egna väljarkategorin inte helt kompenseras av framgångar inom andra väljarkategorier; detta är ett av de förändringsmönster som kan härleda till övergångsbenägenheter i överensstämmelse med "the transition model".

En efterhandsbeskrivning av valrörelsen 1964 från socialdemokratiskt håll pekar på en förklaring till valresultatet som inte alltför mycket skiljer sig från förutsättningarna för att man skall få övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model":

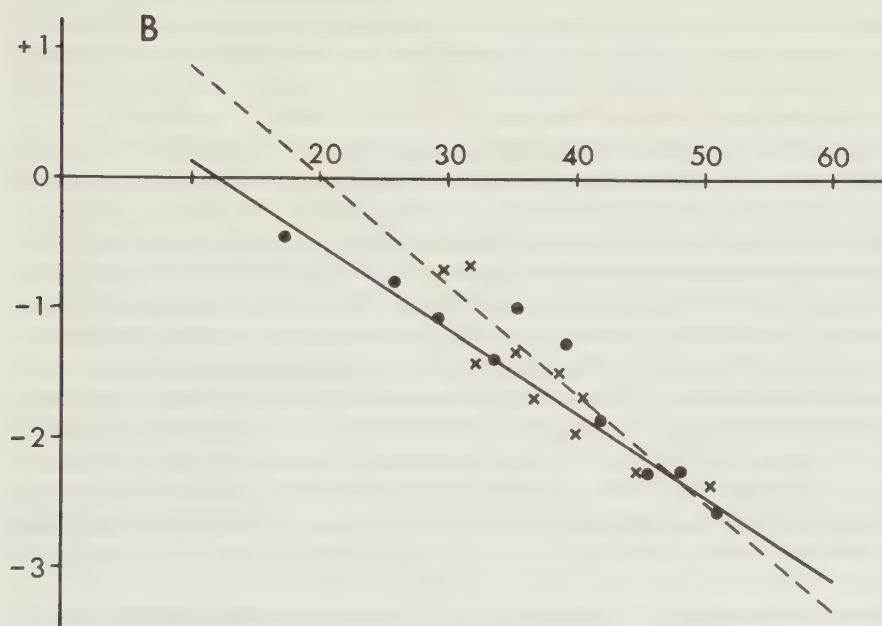
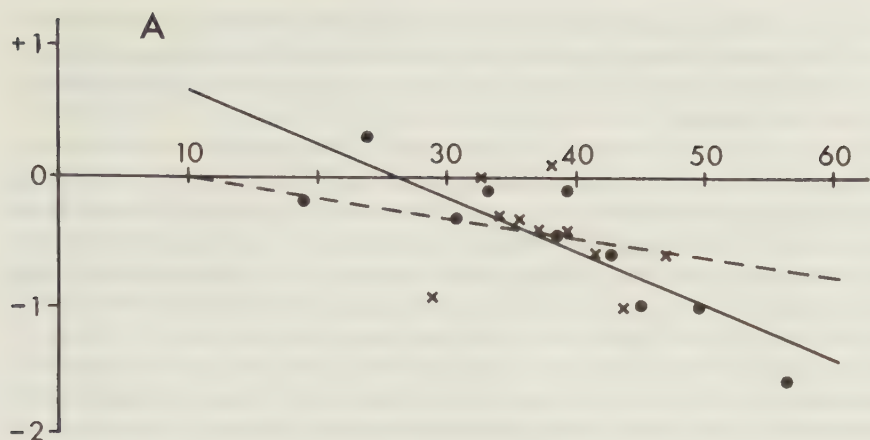

Diagram VI:12 Förändringsmönster för socialdemokraterna 1962-1964. A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964; B-delen avser övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

"Det är inte underligt om man inför all denna principiella välvilja till reformer från nästan alla partier lät andra frågor än de centrala politiska bli avgörande för hur man röstade." (Hummerhielm 1964 s 589)

Samma nummer av Tiden som på detta sätt påpekade att väljarna varit oengagerade hade dock på ledarplats en annan förklaring till valresultatet vilken gick ut på att socialdemokraternas mest trogna grupper t ex "arbetarna vid de mindre bruken" reagerat mot den politiska linje som partiet följt och därför ändrat sin traditionella röstning. Här ser man förändringarna som en följd av ett medvetet övergivande av socialdemokratin inom kategorier som i hög grad hade varit partiets egna kategorier. Frågeställningen i de två eftervalsanalyserna av vad som ledde till den socialdemokratiska förlusten 1964 var alltså likartad med den som kunde ställas vid tolkningen av förändringsmönstret mellan 1960 och 1962 för samma parti; var styrkeförskjutningarna en följd av att socialdemokraternas väljare i en situation då de politiska alternativen föreföll oklara och lika varandra inte kände sig bundna av sin sociala kategoritillhörighet utan gick från och till partiet i samma proportioner inom alla väljargrupper eller var de en följd av att vissa kategorier var särskilt missnöjda med partiets politik och därför lämnade det?

I detta fall ger styrkeförskjutningarna efter den andra styrkedimensionen föga ledning vid tolkningen av vad som ligger bakom förändringsmönstret efter den första styrkedimensionen. Samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek är visserligen negativ oavsett vilken styrkedimension man ser till men den samvariation som kan iaktas mellan partistyrka och förändringsstorlek efter den andra styrkedimensionen är mycket svag. Regressionslinjen för förändring efter den andra styrkedimensionen visar följaktligen på en utjämning av partistyrkeskillnaderna mellan enheter där socialdemokraterna var starkare än förväntat och enheter där partiet inte nådde upp till den förväntade styrkan; förändringsmönstret motsäger alltså inte att övergångsbenägenheterna till och från partiet stått i överensstämmelse med "the transition model". Valet 1964 kan för socialdemokraterna i de valkretsar där KDS inte ställde upp då beskrivas som ett "utjämningsval" (I).

I de valkretsar där inte bara de "gamla" partierna utan också kristen demokratisk samling deltog i valet 1964 fick socialdemokraterna vidkännas förluster även där partiet hade en låg förväntad styrka; för övrigt framkommer det ingen större skillnad mellan förändringsmönstren efter den första styrkedimensionen i A- och B-delarna av diagram VI:12. Den negativa samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek är stark och förändringsmönstret motsvarar Typ K eller Typ L, dvs förändringsmönstret är likt det i den andra delen av materialet och visar liksom detta

övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". Ser man till den andra styrkedimensionen finner man i denna del av materialet ett förändringsmönster som helt liknar det som kan iakttas efter den första styrkedimensionen. Efter båda styrkedimensionerna kan man alltså iakta en utjämning ifråga om socialdemokratisk styrka mellan partiets starka och svaga kommuner. Den klassificering av valet 1964 för socialdemokraterna som gjordes på grundval av materialet från de valkretsar där KDS inte ställde upp och som var osäker får alltså stöd i materialet från valkretsarna där KDS ställde upp: Valet 1964 var ett "utjämningsval" (I) för det socialdemokratiska partiet.

Regressionslinjerna för förändring efter den första styrkedimensionen i A- och B-delarna av diagram VI:12 och i något mindre utsträckning regressionslinjerna för förändring efter den andra styrkedimensionen liknar varandra vad beträffar intercept och lutningsriktning men linjernas lutning är olika brant. Socialdemokraternas medelstyrka i kommunerna var efter valet 1962 c:a 37 procent av hela valmanskåren; medan förlusten vid denna partistyrka - enligt regressionslinjen - inskränkte sig till en halv procentenhet i de valkretsar där KDS inte ställde upp 1964 var den tre gånger så stor vid motsvarande styrka där KDS deltog i valet. Denna skillnad tyder på att socialdemokraterna i varje fall inte förlorade mindre än höger- och folkpartierna på att man fick konkurrera med kristen demokratisk samling om rösterna.

För det kommunistiska partiet har vid analysen av styrkeförändringarna mellan 1962 och 1964 ingen åtskillnad gjorts mellan olika valkretsar; detta är motiverat med hänsyn till att kommunisterna och KDS inte torde ha utgjort alternativa valmöjligheter för någon nämnvärd del av valmanskåren. Det har tidigare framhållits att det kommunistiska partiet var det parti vars andel av valmanskåren ökade mest mellan 1962 och 1964; det framgår av diagram VI:13 att vinsterna fördelade sig över alla styrkeklasserna efter såväl den första som den andra styrkedimensionen. Där partiet hade en låg (dvs nästan obefintlig) förväntad styrka var framgångarna dock obetydliga medan de var mycket påtagliga där den förväntade styrkan var störst. Det finns alltså en klar positiv samvariation mellan förväntad styrka och ökningen av partistyrka och valet 1964 medförde att olikheterna mellan kommunerna ökade vad beträffar kommunistisk styrka. Förändringsmönstret efter den första styrkedimensionen var av Typ A 5 som innebär att ett parti gjort nettovinster såväl där de väljarkategorier inom vilka det har sin största styrka dominerar som där väljarkategorier inom vilka endast en liten del av väljarna röstar på partiet ifråga är i majoritet. Det är ett förändringsmönster som förutsätter att övergångsbenägenheterna till och från partiet måste ha varit mycket mera positiva

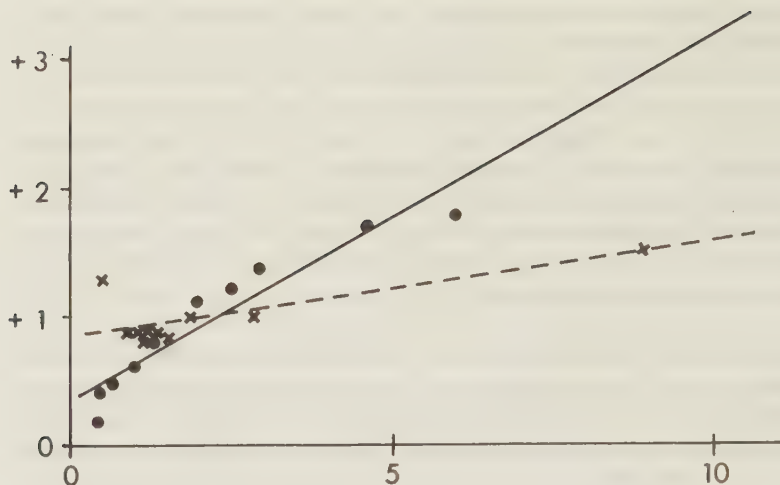

Diagram VI:13 Förändringsmönster för kommunisterna 1962-1964.
(För förklaringar se s 175.)

där partiet redan var starkt än där det var svagt. När man ser till den andra styrkedimensionen finner man att det kommunistiska partiets framgångar var störst där partiet hade positiva avvikelser från den förväntade partistyrkan och minst där avvikelserna från den förväntade partistyrkan var negativa. Korrelationskoefficienten mellan partistyrka och förändringsstorlek är visserligen inte lika hög som efter den första styrkedimensionen men det framgår klart att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit desamma i kommuner med hög och låg styrka för partiet efter denna dimension; man kan alltså se styrkeförskjutningsmönstret som följden av ett socialt tryck som verkar till kommunisternas fördel. Här måste man dock i enlighet med diskussionen om förändringsmönstret för icke-röstning mellan 1960 och 1962 ifrågasätta om det inte snarare är frånvaron av en norm mot att rösta kommunistiskt som skiljer kommuner med större och mindre styrka för detta parti och som påverkat förändringsbenägenheterna än ett socialt tryck att rösta med detta parti. Förändringsmönstret visar i varje fall att styrkeskillnaderna mellan kommunisternas traditionellt starka och traditionellt svaga kommuner ökade.

Visserligen lutar de två regressionslinjerna i diagram VI:13 åt samma håll men lutningen är mycket brantare för förändring efter den första styrkedimensionen än för förändring efter den andra styrkedimensionen.

Detta visar att övergångsbenägenheterna till och från partiet varit beroende av typen av partistyrka; den socialt underbyggda partistyrkan var mera avgörande för kommunistframgångarna än den traditionella partistyrkan. Valet 1964 måste dock betraktas som ett "socialt tryckval" av den "starkaste" typen (IV D) för kommunisterna.

Valdeltagandet ökade mellan 1962 och 1964 och minskningen av den icke-röstande gruppen inträffade - i de valkretsar där KDS inte ställde upp - oavsett vilken den förväntade storleken var på denna del av valmanskåren. Man finner av diagram VI:14 A att de icke-röstande minskade mest där gruppen utgjorde störst andel av valmanskåren. Spännvidden mellan kommuner med högt och lågt valdeltagande minskade och förändringsmönstret var det som betecknats som Typ M 1, dvs även när minskningen relateras till gruppens tidigare styrka var den störst där gruppen var starkast. Detta är ett förändringsmönster som antyder att andelen icke-röstande minskat i alla sociala kategorier och det är ett av de mönster som uppkommer om övergångsbenägenheterna mellan två beteenden, här röstning och icke-röstning, är likartade i alla enheter och alltså står i överensstämmelse med "the transition model". Efter den andra styrkedimensionen - som ifråga om denna del av valmanskåren är den efter vilken man finner störst skillnad ifråga om gruppens styrka mellan den lägsta och högsta decilklassen - är förändringsmönstret detsamma som efter den första styrkedimensionen: Klar negativ samvariation mellan de icke-röstandes andel av valmanskåren och förändringens storlek, utjämning av skillnaderna i valdeltagande mellan olika enheter, större minskning där de icke-röstande var många även när förändringen mäts med förändringsmått 2 och ett sådant resultat som uppkommer om övergångsbenägenheterna står i överensstämmelse med "the transition model". För den icke-röstande gruppen kan man följaktligen i de valkretsar där KDS inte deltog i konkurrensen om väljarna beteckna valet 1964 som ett "utjämningsval" (I).

I B-delen av diagram VI:14 redovisas förändringarna av den icke-röstande gruppens storlek i de valkretsar där KDS deltog i valet 1964. Förändringsmönstret efter den första styrkedimensionen är här mycket oklart. Samvariationen mellan gruppens storlek och förändringsstorleken är visserligen liksom i den andra delen av materialet negativ men denna samvariation är svag. Regressionslinjen för förändring skiljer sig vad beträffar intercept och lutningsgrad kraftigt från motsvarande regressionslinje i A-delen av diagrammet och då de (osäkra) förändringar som denna linje visar mäts med förändringsmått 2 framkommer det att minskningen av gruppen var störst där den förväntades utgöra den minsta andelen av valmanskåren. Förändringsmönstret efter den första styrkedimensionen motsvarar Typ M 3, dvs ett av de förändringsmönster som inte kan uppkomma

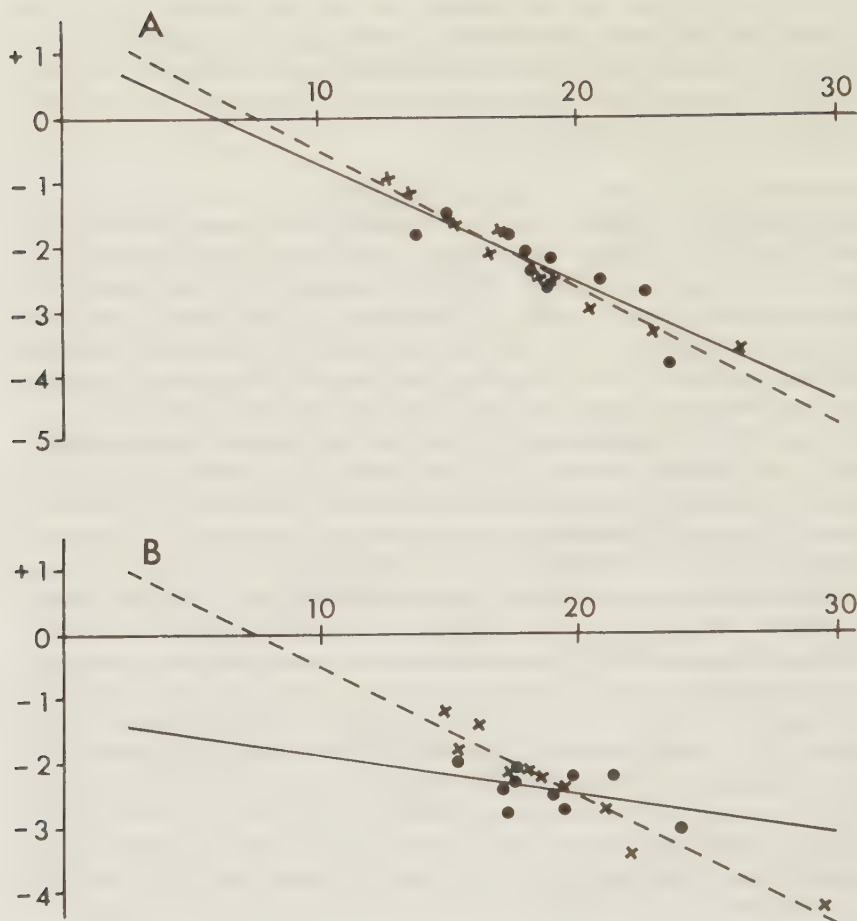

Diagram VI:14 Förändringsmönster för icke-röstande 1962-1964. A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964; B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

om övergångsbenägenheterna mellan två beteenden står i överensstämmelse med "the transition model". De förändringar som kan iakttas efter den andra styrkedimensionen i denna del av materialet motsvarar nästan helt såväl vad samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek som vad regressionskvationen beträffar förändringarna efter den andra styrkedimensionen i de valkretsar där KDS inte deltog i valet.

Man kan alltså iakttä både en utjämning av valdeltagandet mellan kommuner med tidigare högt och lågt valdeltagande och att övergångsbenägenheterna mellan röstning och icke-röstning kan ha varit i överensstämmelse med "the transition model". I niofältstabellen med kombinationer av förändringsmönster hamnar den icke-röstande gruppen i de valkretsar där KDS deltog i valet 1964 i ruta II A vilket innebär att valet för denna grupp var ett "svagt" "klassuppbidningsval"; det bör dock än en gång påpekas att förändringarna efter den första styrkedimensionen endast med svårighet kan tolkas som ett enhetligt mönster.

En jämförelse mellan förändringen av den icke-röstande gruppens storlek i de två delarna av diagram VI:14 vid "genomsnittsvaldeltagande" dvs där gruppen utgjorde ungefär 20 procent av valmanskåren, visar att de icke-röstande mellan 1962 och 1964 i dessa kommuner minskade med ungefär 2.5 procent oavsett om man ser till valkretsarna där KDS deltog i valet eller till de andra valkretsarna. Detta kan tolkas som att kristen demokratisk samling inte bidrog till mobiliseringen av väljare utan att rösterna på det nya partiet kom från de "gamla" partierna eller från väljare som även om KDS inte deltagit i valet skulle lämnat den icke-röstande gruppen.

VI:4:2 Förändringsmönster för de två partiblocken

Det sammantagna borgerliga blocket omfattar här utom de tre traditionella borgerliga partierna också den borgerliga samlingsrörelsen i Fyrstadskretsen samt kristen demokratisk samling. A-delen av diagram VI:15 visar att framgångarna för detta block i valkretsarna där KDS inte deltog i valet 1964 var ungefär jämnstora i alla decilklasser efter den första styrkedimensionen. Det finns nästan ingen samvariation mellan tidigare partistyrka och förändringsstorlek utan regressionslinjen för förändring på tidigare partistyrka visar på en "uniformity of the swing"; den löper i det närmaste parallellt med X-axeln. Då förändringsmönstret fastställs genom beräkning av förändringen enligt förändringsmått 2 framkommer att det är av Typ A 3; styrkeskillnaderna mellan kommuner där partiblocket var starkt och där det var svagt har alltså minskat men förändringsmönstret förutsätter att övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla kommuner utan varit mera positiva för partigruppen i kommuner där väljare från de kategorier som framförallt röstar borgerligt dominerade.

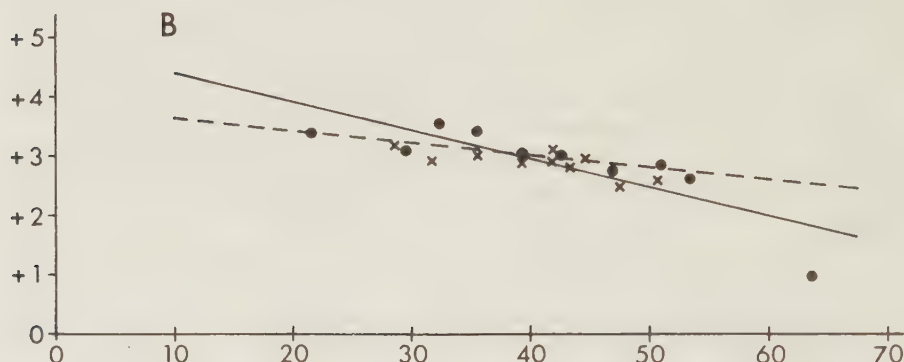
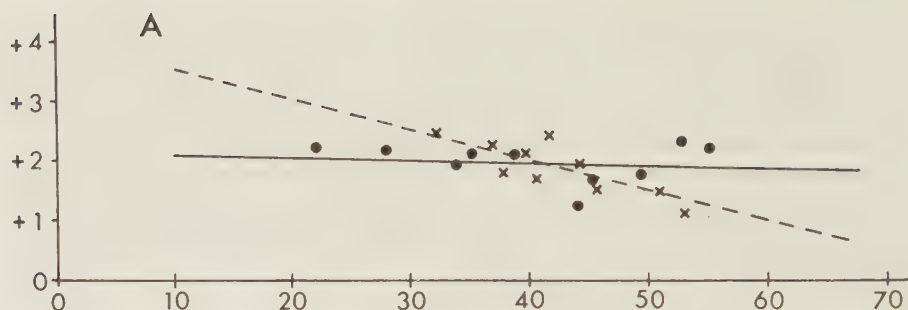

Diagram VI:15 Förändringsmönster för de borgerliga partierna 1962-1964. A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964; B-delen avser de övriga valkretsarna. (För förklaringar se s 175.)

När man ser till förändringarna efter den andra styrkedimensionen för de borgerliga partierna i de valkretsar där KDS inte deltog i valet 1964 finner man att blocket hade framgångar både där det var starkare och svagare än förväntat men i detta fall framkommer en negativ samvariation mellan förändringarnas storlek och partistyrkan. Även då förändringarna mäts som framgång i förhållande till storleken på den del av valmanskåren som tidigare inte röstade borgerligt var resultatet bättre där blocket inte nådde upp till än där det överskred den förväntade andelen av valmanskåren. Förändringsmönstret är alltså av Typ A 1 och

styrkeförskjutningarna kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". Man kan alltså iakttä olika förändringsmönster efter de båda styrkedimensionerna och konstatera att stort partistyrka som sammanhänge med den sociala kategorisammansättningen av kommunerna verkade till det borgerliga partiblockets förmån vilket där- emot inte en "allmän" tidigare styrka gjorde; för den sammantagna borgerligheten kan valet 1964 i de valkretsar där kristen demokratisk samling inte ställde upp några kandidater betecknas som ett "klassuppbindnings- val" av den "svagare" typen (II A).

I de valkretsar där kristen demokratisk samling deltog i valet 1964 finner man en något annorlunda kombination av förändringsmönster för det borgerliga partiblocket (inklusive KDS) än det ovan beskrivna. Här föreligger en klar negativ samvariation mellan partiblockets styrka efter den första styrkedimensionen och förändringsstorleken. Då framgångarna mäts med förändringsmått 2 framkommer det att resultatet var obetydligt bättre där blocket var starkt än där det var svagt. Förändringsmönstret är av Typ A 3 dvs detsamma som efter den första styrkedimensionen i de tidigare behandlade valkretsarna; övergångsbenägenheterna måste ha varit mera positiva för partigruppen där valmanskåren dominerades av väljare från de kategorier där man är mest benägen för borgerlig röstning. Ett likartat förändringsmönster som det efter den första styrkedimensionen framkommer i detta fall efter den andra styrkedimensionen. Även när man ser till den partistyrka som inte har sin grund i kommunernas sociala sammansättning finner man alltså en negativ samvariation mellan partistyrka och storlek på framgångarna men då framgångarna relateras till den del av valmanskåren som tidigare inte röstat borgerligt framkommer det att resultatet var bättre där partigruppen var överrepresenterad än där den var underrepresenterad i förhållande till valmanskårens sammansättning. Till skillnad från vad fallet var i de valkretsar där KDS inte deltog i valet kan betydelsen av partistyrka utan social underbyggnad här inte skiljas från betydelsen av partistyrka byggd på en för de borgerliga partierna gynnsam sammansättning av valmanskåren. Förändringarna efter båda styrkedimensionerna visar att man måste förkasta möjligheten att övergångsbenägenheterna varit i överensstämmelse med "the transition model". Med denna kombination av förändringsmönster är det tydligt att valet 1964 för de borgerliga partierna inklusive kristen demokratisk samling var ett "socialt tryckval" av den "svagare" varianten (IV A); trots att övergångsbenägenheterna var mera positiva där partiblocket var starkt än där det var svagt blev resultatet en utjämn- ing av skillnaderna ifråga om sammantagen borgerlig styrka mellan starka och svaga enheter efter båda styrkedimensionerna.

Vänsterpartiernas sammantagna andel av valmanskåren ökade något i de valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964. Denna ökning visar efter den

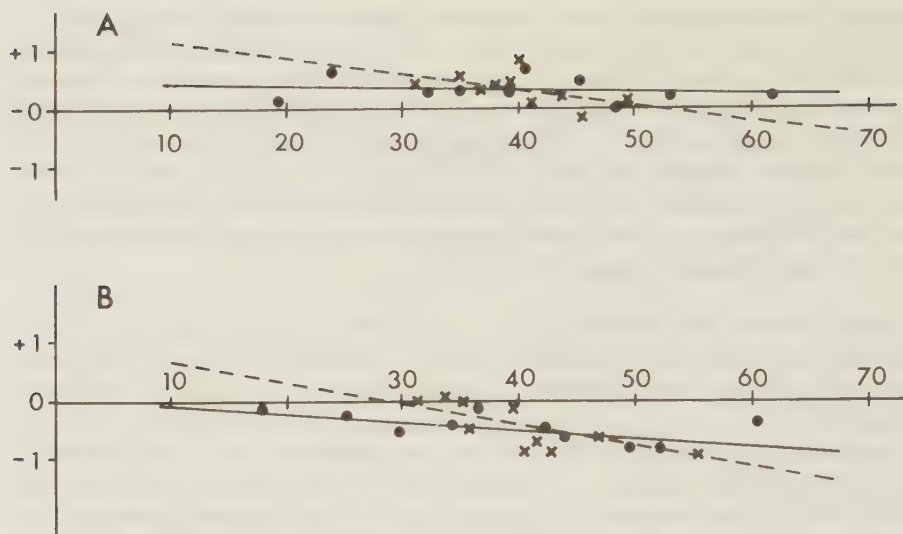

Diagram VI:16 Förändringsmönster för vänsterpartierna 1962-1964.
A-delen avser valkretsar där KDS ej deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

första styrkedimensionen ingen samvariation med den tidigare partistyrkan. Den osäkra regressionslinjen för förändringsstorlek på tidigare partistyrka antyder att partigruppen hade något större framgångar där den förväntades vara svag än där den förväntades vara stark; i detta fall liksom för de borgerliga partierna i samma del av materialet är det dock berättigat att tala om en "uniformity of the swing". Då förändringarna mäts med förändringsmått 2 blir utslaget att förändringsmönstret var av Typ A 3; man kan alltså iaktta en svag utjämning av skillnaderna ifråga om vänsterpartistyrka mellan olika enheter men förändringsmönstret förutsätter att övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter utan mera positiva för partigruppen där de sociala kategorier som utgör dessa partiers huvudsakliga väljarunderlag dominerar. Vänsterpartiernas styrkeförändring efter den andra styrkedimensionen samvarierar också negativt med partistyrkan. Inte heller i detta fall är samvariationen särskilt uttalad men den lilla framgång som partierna sammantaget kunde tillgodoräkna sig hänförde sig främst till de kommuner där de inte nådde upp till den förväntade styrkan. En utjämning av skillnaderna ifråga om partiblockets styrka efter denna styrkedimension kan iaktas och förändringsmönstret är ett sådant som uppkommer vid övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" eftersom också förändringsmått 2 visar på att vänsterblocket lyckades bättre där det var svagt än där det

var starkt. När förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna kombineras kan man utläsa att valet 1964 för vänsterpartierna i de valkretsar där KDS inte deltog i valet var ett "svagt" "klassuppbindningsval" (II A).

Där kristen demokratisk samling deltog i valet 1964 minskade vänsterpartiernas andel av valmanskåren. Förlusterna drabbade partigruppen i alla styrkeklasser efter den första styrkedimensionen. Storleken på förlusterna samvarierar negativt med partistyrkan; även i relation till den tidigare partistyrkan var förlusterna större där partigruppen förväntades vara stark än där den förväntades vara svag. Förändringsmönstret är alltså av Typ M 1 och kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". Ett liknande förändringsmönster framkommer för de sammantagna vänsterpartierna efter den andra styrkedimensionen i denna del av materialet. Även här kan man iaktta en negativ samvariation mellan partigruppens styrka och storleken på förändringarna. Hade vänsterpartiernas underrepresentation varit ännu mera markerad i några kommuner visar regressionslinjen att resultatet där skulle ha blivit en framgång för partigruppen. Ett sådant förändringsmönster medför självfallet utjämning av styrkeskillnader mellan olika enheter och det är också ett förändringsmönster som uppkommer om övergångsbenägenheterna är desamma i alla enheter. På grundval av de två förändringsmönstren kan man klassificera valet 1964 som ett "utjämningsval" (I) för vänsterpartierna i de valkretsar där KDS deltog i valet.

Då förändringsmönstren för de båda partiblocken jämförs med varandra finner man att - de på osäker grund dragna - regressionslinjerna i A-delarna av diagram VI:15 och 16 inte förefaller att ha något samband med varandra; de löper i båda fallen nästan parallellt med och något ovanför X-axeln i respektive diagram. Dessa styrkeförändringar för de två partiblocken går att förena med hänsyn till att det finns en tredje storhet, de icke-röstande, vars andel av valmanskåren minskade. Nettoresultatet av alla övergångar mellan de tre grupperna har alltså blivit en ökning såväl av de borgerliga partiernas som av vänsterpartiernas andel av valmanskåren. Ökningarna samvarierar inte i någotdera fallet med den tidigare styrkan; detta måste vara ett önskeresultat för den som vill se ett valresultat som visar på "a national uniformity of the swing". Efter den andra styrkedimensionen kompletterar de styrkeförändringar som regressionslinjerna i A-delarna av diagrammen indikerar varandra; de visar på större framgångar för de borgerliga partierna där dessas styrka inte nådde upp till den förväntade styrkan och på mindre framgångar för vänsterpartierna där dessa var starkare än förväntat, dvs i stort sett i samma enheter. I B-delarna av diagrammen (KDS-valkretsarna) går ett liknande mönster igen när man ser till den andra styrkedimensionen. Här speglar också

förändringarna efter den första styrkedimensionen i viss utsträckning varandra genom att de borgerliga partierna hade störst framgångar där de förväntades vara svaga medan vänsterpartierna förlorade mest där de förväntades vara starka.

VI:4:3 Sammanfattning av förändringsmönstren 1962-1964

I den sammanfattande diskussionen om förändringsmönstren mellan 1960 och 1962 påpekades den påfallande parallellitet som kunde iaktas mellan förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna för nästan samtliga partier och partigrupper; där framfördes också hypotesen att denna parallellitet kunde vara en företeelse som sammanhängde med att valdeltagandet vid valet 1962 var avsevärt lägre än vid valet 1960 eller med att samtliga partiers andel av valmanskåren minskade mellan de två valen.

I tabell VI:5 sammanfattas förändringsmönstren mellan 1962 och 1964. Ett "A" efter partinamnet anger att kombinationen av förändringsmönster konstaterats i valkretsarna där KDS inte deltog i valet 1964. Ett "B" anger att kombinationen av förändringsmönster hänför sig till valkretsarna där KDS deltog i valet. Även i denna sammanfattningstabell hamnar de flesta förändringsmönstren i celler som visar på att det inte funnits någon större skillnad ifråga om styrkeförskjutningarna efter de två styrkedimensionerna. Med Campbells klassificering av val, sådana som innebär "surge" och sådana som innebär "decline" ifråga om valdeltagandet, kan valet 1964 inte placeras i någondera kategorin; valdeltagandet steg visserligen i förhållande till valet 1962 men låg fortfarande ett par procentenheter under den nivå som uppnått 1960. Före valet hade man inte haft någon våldsamt konfrontation mellan partiblocken ifråga om regeringsmakten och stora partiskiljande frågor saknades. Valrörelsen hade också ett, med hänsyn till den ringa styrka som partiet visade sig ha, starkt inslag av debatt kring frågor som aktualiserades av kristen demokratisk samling. Beskrivningen av valet förefaller därför mest motsvara den som Campbell ger av "a low stimulus election". Möjligheten att parallelliteten mellan förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna som kan iaktas i så många fall kan vara en följd av att klass- eller grupp motsättningar inte aktualiserades i valrörelsen kvarstår därför.

Några skillnader mellan partistyrkeförskjutningarna vid valen 1962 och 1964 kan också noteras; vid det förra valet kunde man för samtliga partier och efter båda styrkedimensionerna iaktta en utjämning av styrkeskillnaderna mellan enheter där ett parti var svagt och enheter där det var starkt. I förändringsmönstren från 1964 framkommer i två fall en ren polarisering av partistyrkan efter båda styrkedimensionerna; dessa mönster

Tabell VI:5 Sammanfattning av förändringsmönstren för partierna och partigrupperna 1962-1964

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN		
		Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	
			en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Högerpartiet B Centerpartiet A Centerpartiet B Socialdemokraterna A Socialdemokraterna B Icke-röstande A Vänsterpartier-na B	Icke-röstande B De borgerliga partierna A Vänsterpartier-na A	Folkpartiet A Folkpartiet B
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	De borgerliga partierna B	
	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter			Högerpartiet A Kommunisterna

kan iakttas för de båda flygelpartierna, högerpartiet och kommunisterna, vilka visade "svaga" tryckmodellsmonster efter båda styrkedimensionerna 1962. Liknande styrkeförskjutningar kan iakttas för folkpartiet efter den första styrkedimensionen. Tidigare framfördes tanken att "transition model"-mönster skulle kunna vara särskilt vanliga när ett parti går bakåt. Analysen av resultaten från 1964 ger inga besked om huruvida så är fallet men man kan observera att man för såväl valets förlorare - socialdemokraterna - som för vinnaren på den borgerliga sidan - centerpartiet - i båda delarna av materialet kan iaktta förändringsmonster som mycket tydligt (framgång i svaga enheter och tillbakagång i starka enheter) bygger på övergångsbenägenheter som kan härledas till "the transition model".

VI:5 Förändringar i partistyrka 1964-1966

På grundval av sin innehållsanalys av partipropagandan från valrörelserna under första halvan av 1960-talet framhåller Isberg m fl (1974 s 278 ff) att valrörelsen 1966 koncentrerades kring två frågor, prisstegringarna och bostadsbristen. En sådan koncentration till ett litet antal sakområden hade också präglat valrörelsen 1960 medan valrörelserna 1962 och 1964 saknat ett liknande framhävande av ett fåtal huvudfrågor där partiernas inställning klart skilde sig. Genom att analysera vilka motsättningar mellan partierna som kommer fram i deras propagandamaterial (s 363 ff) konstaterar dessa författare också att valrörelsen 1966 hade karaktär av en uppgörelse mellan å ena sidan de tre borgerliga partierna och å andra sidan socialdemokraterna och kommunisterna (s 375). Öppna motsättningar mellan de borgerliga partierna framkom inte i denna valrörelse till skillnad från vad som varit fallet tidigare.

I jämförelse med valet två år tidigare sjönk valdeltagandet vid kommunalvalet 1966 obetydligt eller till 82.8 procent. Det totala valresultatet för de borgerliga partierna är osäkert på grund av de samlingslistor som förekom i en rad landstingsvalkretsar. Det mest påtagliga utslaget av samlingstanken var att folkpartiet och centerpartiet gick fram under en gemensam väljarbeteckning, Mittenpartierna, vid landstingsvalen på Gotland och i Norrbotten; detta inskränker antalet kommuner som ingår i analyserna av förändringarna i partistyrka 1964-1966 och 1966-1968 för dessa partier.

Valet 1966 innebar en stor tillbakagång för det socialdemokratiska partiet som vid detta val fick en mindre andel av de avgivna rösterna än någon gång tidigare sedan regeringsmakten tillträdde 1932. Partiets andel av

valmanskåren minskade med fem procent och efter valet hade socialdemokraterna föga mera än en tredjedel av de röstberättigade bakom sig. Samtliga övriga partiers andel av valmanskåren ökade trots det minskade valdeltagandet. Ökningen för centerpartiet, högerpartiet och kommunisterna var ungefär en procent medan folkpartiets ökning var hälften så stor. Kristen demokratisk samling ställde vid valet 1966 upp i nästan samtliga landstingsvalkretsar men fick trots detta inte fler röster än 1964 då partiet endast ställde upp i något mera än två tredjedelar av riksdagsvalkretsarna.

VI:5:1 Förändringsmönster för de enskilda partierna

Även vid analysen av förändringarna i partistyrka mellan 1964 och 1966 verkar rösterna på KDS som en störande faktor. Bäst uppfattning av utvecklingen mellan de två valen får man genom jämförelser av valresultaten i de valkretsar där KDS deltog redan 1964 eftersom möjligheterna att rösta på sex olika politiska alternativ där var för handen vid båda valtillfällena. Underlaget för förändringsanalyserna i dessa valkretsar sammanfattas i tabell VI:6 A medan B-delen av tabellen redovisar samma uppgifter för valkretsarna där KDS första gången deltog i valet 1966.

De framgångar högerpartiet hade mellan 1964 och 1966 i de valkretsar där kristen demokratisk samling ställt upp kandidater redan 1964 framgår av diagram VI:17 A. Partiets andel av valmanskåren ökade i alla styrkeklasser vid indelningen av kommunerna efter den förväntade högerstyrkan men framgångarna var större där partiet var starkt än där det var svagt efter den första styrkedimensionen. Skillnaderna ifråga om högerpartiets styrka ökade mellan kommuner där partiet förväntades vara starkt och kommuner där det förväntades vara svagt och förändringsmönstret är det som betecknats som Typ A 5 vilket innebär att övergångsbenägenheterna skilt sig från sådana övergångsbenägenheter som "the transition model" ger. Efter den andra styrkedimensionen finner man i denna del av materialet samma förändringsmönster som efter den första styrkedimensionen. Högerpartiet ökade alltså andel av valmanskåren mest där det var starkare än förväntat och skillnaderna mellan kommunerna som kunnat iakttas ifråga om avvikelser från den förväntade styrkan skärptes ytterligare. Övergångsbenägenheterna till och från partiet kan vid detta förändringsmönster inte ha varit oberoende av partiets tidigare styrka utan måste ha varit mera positiva för partiet där det överskred den förväntade styrkan än där det inte nådde upp till denna styrka. Parallelliteten mellan regressionslinjerna för förändring efter de två styrkedimensionerna tyder på att det inte var kategorispecifika övergångsbenägenheter som gjorde att framgångarna blev störst där partiet var starkt efter den första styrke-

Tabell VI:6 A Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1964-1966. Valkretsar där KDS deltog i valet 1964

Parti	Styrke- dimen- sion	Kommunresultat		Decillclassesresultat		Styrkeförändring där andelen av val-			
		(N)	Förändring (m)	Korrela- tion	Regressionsekvation	Tio procent Mått 1	Mått 2	Tjugo procent Mått 1	Mått 2
H	1:a	(529)	+1.3	.958**	Y = 0.21 +	.108X	+1.29	+2.37	
	2:a			.889**	Y = 0.71 +		+1.28	+1.85	
C	1:a	(493)	+2.1	.730*	Y = 1.68 +	.022X	+1.90	+2.12	
	2:a			.501	Y = 1.51 +		+1.80	+2.09	
F	1:a	(494)	+0.2	.188	Y = 0.12 +	.012X	+0.24	+0.36	
	2:a			-.700*	Y = 0.75 + (-.046X)		+0.29	-0.17	
S	1:a	(532)	-3.4	-.937**	Y = -0.08 + (-.092X)	.023X	-1.00	-1.92	-9.60
	2:a			.230	Y = -4.50 +		-4.27	-4.04	
K ^x	1:a	(936)	+0.6	.896**	Y = 0.24 +	.150X	+1.74	+3.24	
	2:a			.844**	Y = 0.41 +		+1.41	+2.41	
I-R	1:a	(532)	0.0	-.838**	Y = 4.82 + (-.282X)	.023X	+2.00	-0.82	
	2:a			-.929**	Y = 2.25 + (-.133X)		+0.92	-0.41	
BP	1:a	(532)	+2.8	.747*	Y = 2.03 +	.019X	+2.21	+2.39	
	2:a			.489	Y = 1.92 +		+2.13	+2.34	
VP	1:a	(532)	-2.8	-.938*	Y = -0.54 + (-.058X)	.021X	-1.12	-1.70	-8.50
	2:a			-.444	Y = -2.14 + (-.018X)		-2.32	-2.50	-12.50

x) Uppgifterna för K hänförs sig till hela materialet.

Tabell VI:6 B Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1964-1966. Valkretsar där KDS inte deltog i valet 1964

Parti	Styrke- dimen- sion	Kommunresultat (N)	Förändring (m)	Korrela- tion	Decilklassresultat		Styrkeförändring där andelen av val- manskåren är		
					Regressionskvation		Tio procent	Tjugo procent	
							Mått 1	Mått 2	Mått 1
									Mått 2
H	1:a	(409)	+0.5	.339	Y = 0.20 + .022X		+0.42		+0.64
	2:a								
C	1:a	(394)	+1.4	.547	Y = 1.90 + (-.113X)		+0.77		-0.36
	2:a								
F	1:a	(394)	0.0	-.661*	Y = 1.22 + .010X		+1.32		+1.42
	2:a								
S	1:a	(416)	-3.3	.388	Y = 2.07 + (-.030X)		+1.77	+1.97	+1.47
	2:a								
I-R	1:a	(417)	-0.3	-.919**	Y = -0.40 + .040X		0.00		+0.40
	2:a								
BP	1:a	(417)	+3.0	-.886**	Y = 1.33 + (-.131X)		+0.02		-1.29
	2:a								
VP	1:a	(417)	-2.7	-.537	Y = -0.21 + (-.083X)		-1.04	-10.40	-1.87
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	-.276	Y = -2.34 + (-.024X)		-2.58	-25.80	-2.82
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	-.841**	Y = 1.04 + (-.081X)		+0.23		-0.58
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	.728*	Y = 1.84 + (-.135X)		+0.49		-0.86
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	.027	Y = 2.18 + .018X		+2.36		+2.54
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	-.904**	Y = 2.93 + .002X		+2.95		+2.97
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	-.295	Y = -0.69 + (-.051X)		-1.20	-12.00	-1.71
	2:a								
	1:a	(417)	+3.0	-.295	Y = -2.00 + (-.017X)		-2.17	-21.70	-2.34
	2:a								

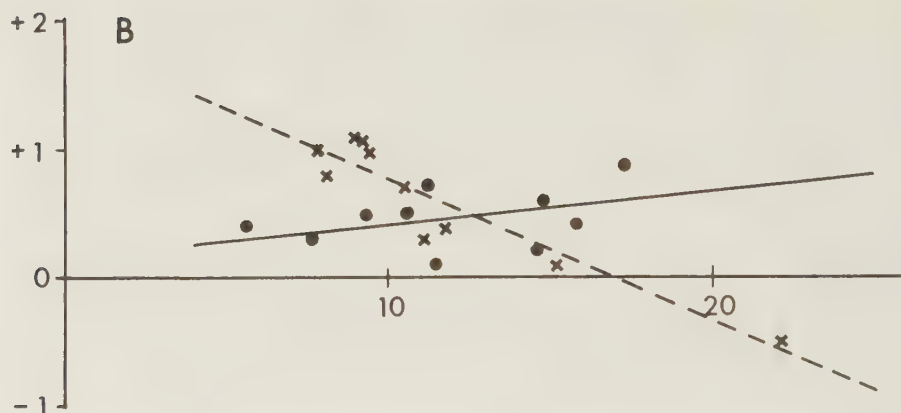
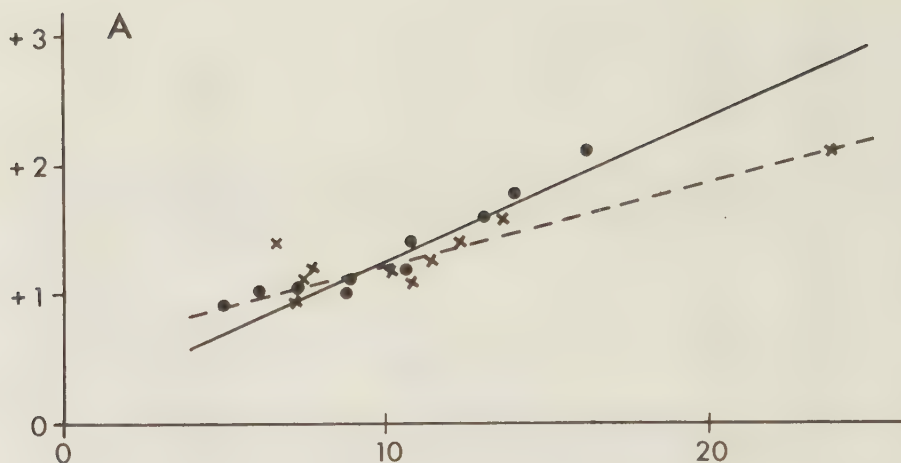

Diagram VI:17 Förändringsmönster för högerpartiet 1964-1966.
A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

dimensionen utan att det var partistyrka som sådan som åstadkom det bättre resultatet oavsett om partistyrkan var underbyggd genom den sociala sammansättningen av kommunerna eller ej. Valet 1966 kan för högerpartiet i de valkretsar där KDS deltog redan 1964 betecknas som ett "socialt tryckval" av den "starkaste" varianten (IV D).

I de valkretsar där KDS deltog i valet första gången 1966 visar, som framgår av B-delen av diagram VI:17, styrkeförskjutningarna för högerpartiet

ett något annorlunda mönster än det som just beskrivits. Efter den första styrkedimensionen finner man endast en svag positiv samvariation mellan partistyrkan och storleken på framgångarna; partiet gick dock framåt i alla styrkeklasser. Även om inte förändringsmönstret är helt tydligt visar det på att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit lika positiva för partiet där det hade en låg som där det hade en högre förväntad styrka; förändringsmönstret är av Typ A 5 eller av samma typ som i den andra delen av materialet. Efter den andra styrkedimensionen finner man i denna del av materialet ett helt annat förändringsmönster än i de tidigare analyserade valkretsarna. Här framträder en tydlig negativ samvariation mellan partistyrka och storlek på förändringarna; i den högsta decilklassen, dit högerpartiets starkaste lokala och regionala fästen är koncentrerade, var det t o m en mindre andel av valmanskåren än tidigare som röstade med högerpartiet. En sådan utjämning av partistyrkan tyder på att övergångsbenägenheterna till och från partiet varit likartade i alla enheter. Liksom vid analysen av motsvarande förändringsmönster mellan 1962 och 1964, dvs den som gick ut från förändringarna i valkretsar där KDS ställde upp 1964 (B-delen av diagram VI:9), kan man emellertid väl tänka sig att förändringsmönstret inte är en följd av att övergångsbenägenheterna varit i enlighet med "the transition model". Överrepresentationen för högerpartiet som hög decilklassplacering efter denna styrkedimension visar på kan sammanhålla med särdrag i kommunerna i fråga om frekvens av olika religiösa beteenden. Väljare från de religiösa grupperna kan tidigare ha svarat för överrepresentation för partiet men just dessa kan ha lämnat partiet i större utsträckning än andra väljare när de fått möjlighet att rösta på ett renodlat religiöst parti och följden har blivit den utjämning av högerpartiets styrka efter den andra styrkedimensionen som har påvisats här. Följderna av övergångarna blev dock en kombination av förändringsmönster som gör att valet 1966 för högerpartiet i de valkretsar där partiet för första gången fick konkurrera med KDS om rösterna måste klassificeras som ett "klassuppbidningsval" av den "starkare" varianten (II B).

Jämför man förändringarna i högerpartiets styrka mellan 1964 och 1966 i de två typerna av valkretsar framgår det klart att resultatet var bättre för partiet där det redan tidigare hade fått konkurrera med KDS om rösterna än där denna konkurrens 1966 inträffade för första gången; vid medelstyrkan 11 procent av valmanskåren var ökningen 1.3 procent av valmanskåren i de "gamla" KDS-valkretsarna medan den endast var 0.4 procent i de "nya" KDS-valkretsarna. Även vid detta val förefaller det alltså som om högerpartiet fick avstå från en stor del av de röster som tillföll KDS.

Liksom högerpartiet ökade centerpartiet mellan 1964 och 1966 sin andel

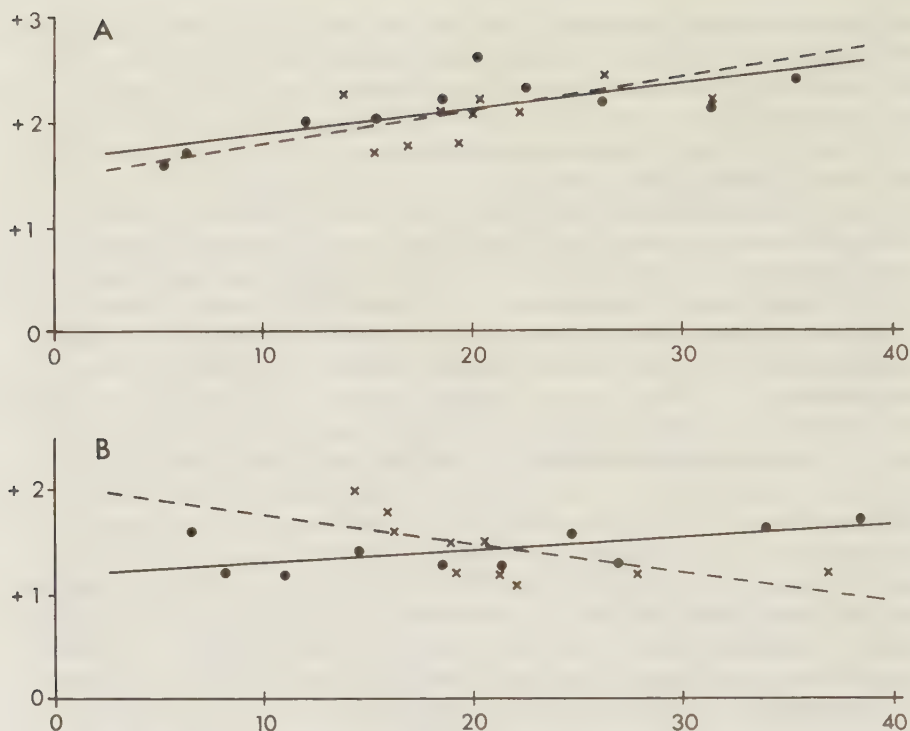

Diagram VI:18 Förändringsmönster för centerpartiet 1964-1966.
A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

av valmanskåren i alla styrkeklasser efter båda styrkedimensionerna i den del av materialet som omfattar valkretsarna där KDS deltog i valet 1964. Som framgår av diagram VI:18 A visar framgångarna efter den första styrkedimensionen samma mönster som för högerpartiet även om den positiva samvariationen mellan den tidigare partistyrkan och storleken på framgångarna inte är lika påtaglig för detta parti. Man kan konstatera en klar ökning av skillnaden i centerpartistyrka mellan enheter där partiet förväntades vara svagt och enheter där det förväntades vara starkt. Det är ytterligare ett förändringsmönster av Typ A 5 som framkommer, dvs ett sådant mönster som kan uppkomma om övergångsbenägenheterna är mycket mera positiva för ett parti där partiets egen väljarkategori är stark än där den är svag. Efter den andra styrkedimensionen finner man ett likartat förändringsmönster som det efter den första styrkedimensionen och parallelliteten mellan de två regressionslinjerna i diagram VI:18 A är nästan fullständig. Detta tyder på att de för centerpartiet mera positiva

övergångsbenägenheterna där partiet var starkt än där det var svagt varit för handen oavsett om den större styrkan var en följd av att partiets egen-grupp var väl företrädd i valmanskåren inom en enhet eller om den byggde på traditioner. Valet 1966 kan för centerpartiet i de valkretsar där man liksom vid föregående valtillfälle konkurrerade med KDS om röster-na betecknas som ett "socialt tryckval" utan någon utjämning av partistyr-keskillnaderna mellan partiets starka och svaga enheter (IV D).

Även i den del av materialet som omfattar valkretsar där KDS började ställa upp till val 1966 finner man framgångar i alla styrkeklasserna efter båda styrkedimensionerna för centerpartiet. Efter den första styrke-dimensionen var variationen i framgångsstorlek liten mellan decilklasserna. I diagram VI:18 B framträder ett förändringsmönster som kan karak-täriseras som en "uniformity of the swing"; regressionslinjen visar dock på något större framgångar där partiet hade den största förväntade styrkan. Förändringsmönstret är alltså detsamma som efter den första styrkedimensionen i den tidigare redovisade delen av materialet och av Typ A 5. Övergångsbenägenheterna till och från partiet kan inte ha varit desamma i alla enheter och partistyrkeskillnaderna mellan enheter där partiet var svagt och enheter där det var starkt bibehölls eller ökades. Efter den andra styrkedimensionen finner man däremot en liten utjämning av skillnaderna i centerpartistyrka mellan enheter som klassificerats som starka och svaga efter denna dimension. Här kan man iaktta en nega-tiv samvariation mellan storleken på framgångarna och partistyrkan. Även när förändringen i partistyrka mäts med förändringsmått 2, vunnen andel i förhållande till den andel av valmanskåren som tidigare inte röstat med partiet, finner man att framgångarna var mindre där centerpartiet var starkt än där det var svagt efter den andra styrkedimensionen. Föränd-ringsmönstret är av Typ A 1 och detta är ett sådant mönster som kan upp-komma om övergångsbenägenheterna från och till ett parti är i överens-stämmelse med "the transition model". Vid tolkningen av förändrings-mönstret bör man här liksom vid tolkningen av förändringsmönstret efter samma dimension för högerpartiet i samma del av materialet vara mycket försiktig; förändringarna kan vara att hänföra till att en del av center-partiets styrka där det var starkt efter den andra styrkedimensionen var en följd av religiösa förhållanden och de väljare som tidigare dragits till centerpartiet för att man sett detta parti som ett de kristna värdenas försvarare kan ha lämnat partiet då ett nytt alternativ för pro-kristen röstning var tillgängligt. Denna tolkningsmöjlighet skall dock inte över-betonas; det var inte bara så att partiet hade små framgångar där det var starkt efter den andra styrkedimensionen, det hade också förhållandevis stora framgångar där det var svagt efter denna dimension. Bakgrunden till det förändringsmönster som kan iaktas är inte avgörande för hur valet 1966 skall etiketteras för centerpartiet i de valkretsar där KDS inte

hade deltagit tidigare; det var ett "klassuppbidningsval" av den "starkare" varianten (II B).

En jämförelse av centerpartiets förändringsmönster enligt regressionslinjerna i de båda delarna av diagram VI:18 visar att partiets framgångar var större där kristen demokratisk samling redan tidigare framträtt på den politiska arenan; i en kommun med centerpartiets medelstyrka, 20 procent av valmanskåren, ökades partiets styrka med drygt två procent där KDS deltagit i valet 1964 medan ökningen i de "nya" KDS-valkretsarna vid samma partistyrka stannade på knappt en och en halv procentenhet. Centerpartiet fick alltså - liksom högerpartiet - "släppa till" röster till kristen demokratisk samling vid valet 1966.

Folkpartiet var det av de borgerliga partierna som hade den minsta framgången mellan 1964 och 1966. I A-delen av diagram VI:19 kan man inte genom att se till de punkter som markerar styrkeförskjutningarna i decilklasserna efter den första styrkedimensionen urskilja något som helst förändringsmönster. Korrelationskoefficienten för partistyrka och storlek på förändringar är mycket låg men den är positiv så regressionslinjen får en sträckning som visar på övergångsbenägenheter som inte kan ha varit i enlighet med "the transition model". Förändringsmönstret var alltså av Typ A 5 som innebär att partistyrkeskillnaderna mellan enheter där ett parti är starkt och enheter där det är svagt ökar. Efter den andra styrkedimensionen finner man i detta fall ett mycket påtagligt förändringsmönster. Folkpartiet fick vidkännas förluster där det var starkare än förväntat medan det hade framgångar där det inte nådde upp till den förväntade styrkan. Här kan man iakta en påtaglig utjämning av skillnaderna i fråga om folkpartistisk styrka mellan partiets regionala stödje-punkter och områden där det var svagt; det är ett sådant förändringsmönster som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" ger. För folkpartiet var då valet 1966 i de valkretsar där KDS var med i kampen om väljarna redan 1964 ett "klassuppbidningsval" av den "starkare" varianten (II B).

Klassificeringen av valet 1966 för folkpartiet kan med hänsyn till avsaknaden av samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek efter den första styrkedimensionen synas osäker men den får ett visst stöd genom att förändringsmönstret var detsamma efter denna dimension i den andra delen av materialet, dvs i de valkretsar där KDS deltog i valet första gången 1966. När valresultatet mäts som genomsnittsförändring för de i analysen ingående enheterna var förändringen för folkpartiet i denna del av materialet ± 0.0 procent av valmanskåren. Inte heller i de "nya KDS-valkretsarna" var samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek särskilt påtaglig vilket framgår av diagram VI:19 B men

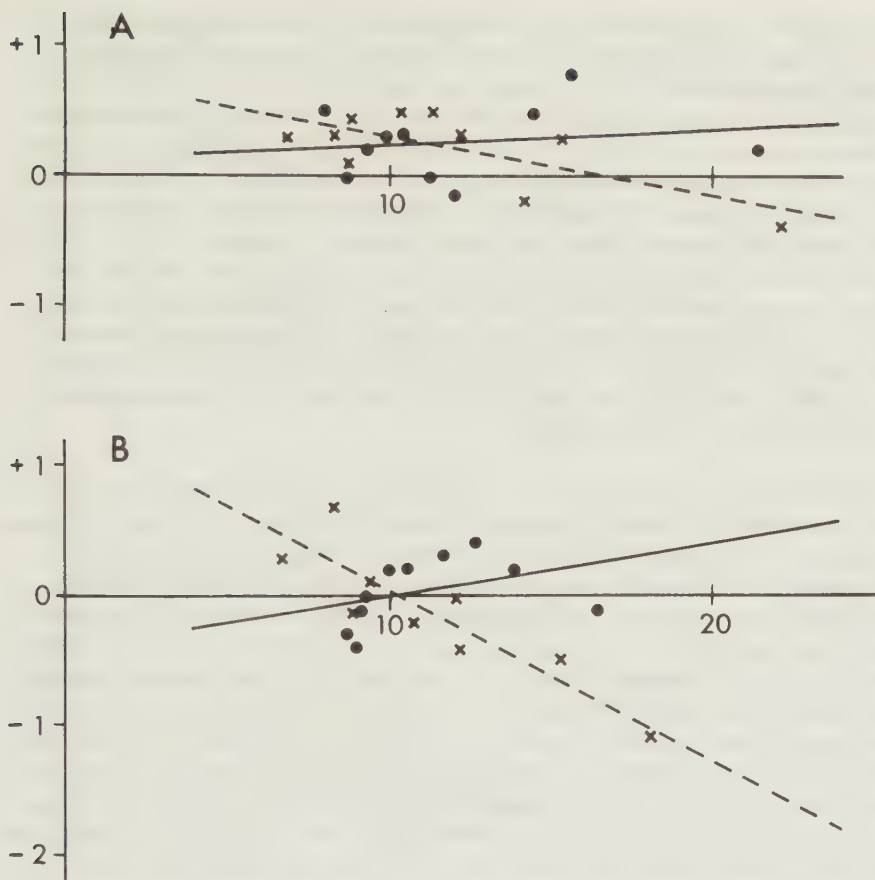

Diagram VI:19 Förändringsmönster för folkpartiet 1964-1966. A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964; B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

regressionslinjen visar på tillbakagång för folkpartiet där det förväntades vara svagt och framgång där det förväntades ha en större styrka. Denna regressionslinje skär X-axeln vid medelstyrkan och detta pekar mot ett förändringsmönster av Typ F som innebär att "ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettovinst i den egna kategorin som nettoförlust i den andra kategorin". Beskrivningen av typresultatet som byggde på en bestämd kombination av kategorier och röstningsbenägenheter på ett parti inom dessa kategorier behöver naturligtvis inte exakt motsvara styrkeförskjutningarna inom de kategorier där folkpartiet är starkt respektive svagt men resultatet pekar på att övergångsbenägenheterna

varit sådana att folkpartiet ökat sin andel av väljarna inom den egna kategorin (tjänstemannagrupperna) men förlorat inom andra kategorier. Förändringsmönstret för folkpartiet mellan 1964 och 1966 efter den första styrkedimensionen är alltså likartat i de två delar som kommunmaterialet splittrats på; det tyder i båda fallen på att övergångsbenägenheterna var mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt. Även efter den andra styrkedimensionen föreligger en hög parallellitet mellan förändringsmönstren i de båda delarna av diagram VI:19; i B-delen av diagrammet kan man notera tillbakagång för folkpartiet där det hade en styrka som överskred den förväntade och framgång där styrkan inte nådde upp till den förväntade. Här föreligger en tydlig negativ samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek med en kraftig utjämning av partistyrkeskillnaderna mellan folkpartiets starka och svaga enheter efter den andra styrkedimensionen.

Då man jämför A- och B-delarna av diagram VI:19 finner man för folkpartiet endast en obetydlig skillnad i förändringsstorlek vid medelstyrkan 11 procent av valmanskåren; där KDS deltog i valet 1964 ökade folkpartiets andel av valmanskåren med ungefär 0.2 procent, där KDS ställde upp först 1966 minskade folkpartiets andel med 0.1 procent. Denna skillnad är mindre än den som konstaterats för de övriga borgerliga partierna trots att KDS framförallt antogs vädja till de frikyrkliga grupper som tidigare varit knutna till folkpartiet och trots att folkpartiets resultat 1964 var avsevärt sämre i de valkretsar där KDS deltog än där detta parti inte deltog i valet. Man kan förklara detta med att de valkretsar där KDS deltog i valet 1964 i stor utsträckning var just de där frikyrkligheten är stark medan de delar av landet som "sparades till" 1966 i stor utsträckning saknar frikyrklighet. Man kan också konstatera att det finns en avsevärd skillnad i hur brant regressionslinjen för förändring efter den andra styrkedimensionen lutar i de båda delarna av diagram VI:19; en möjlig förklaring till denna skillnad är att i den övre delen av diagrammet illustrerar regressionslinjen övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" men dessa förändringar har i den nedre delen av diagrammet "förstärkts" genom att det frikyrkliga inslaget av valmanskåren där partiet var mycket starkt efter den andra styrkedimensionen lämnat folkpartiet. Detta är inte någon förklaring som kan beläggas utan det kan endast konstateras att man för folkpartiet i båda delarna av materialet kan etikettera valet 1966 som ett "klassuppbidningsval" av den "starkare" varianten (II B).

Det har redan framhållits att det endast fanns en förlorare vid valet 1966, det socialdemokratiska partiet. När man ser till förändringarna efter den första styrkedimensionen i valkretsarna där KDS deltagit i valet redan 1964 finner man att socialdemokraternas andel av valmanskåren minskade

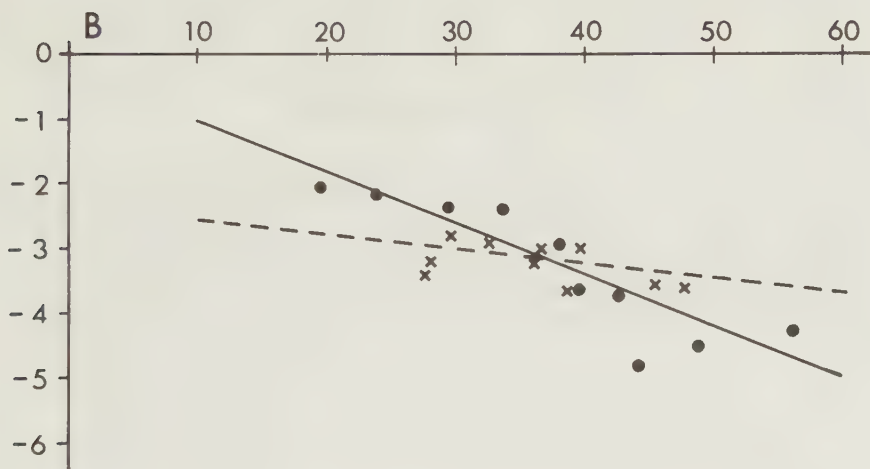
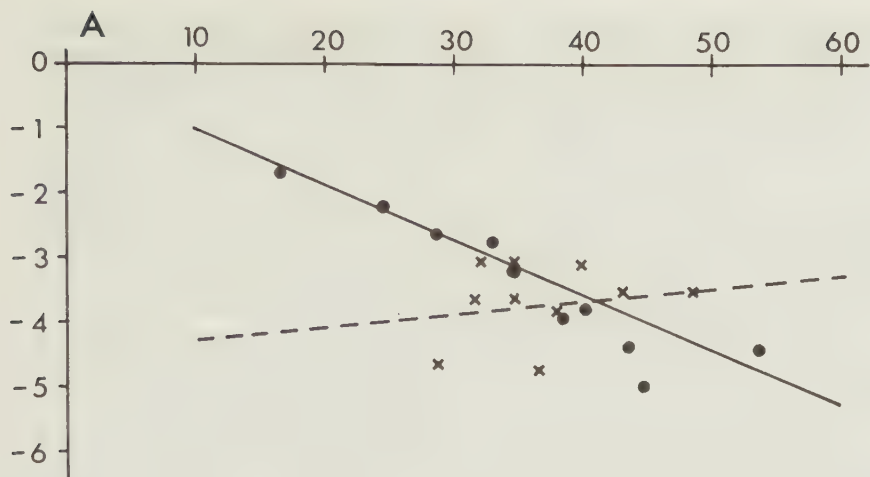

Diagram VI:20 Förändringsmönster för socialdemokraterna 1964-1966.
 A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964;
 B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

de i samtliga styrkeklasser och att tillbakagången var större där partiet förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt. Skillnaderna ifråga om socialdemokratisk styrka mellan olika enheter utjämnades alltså men då förändringarna mäts med förändringsmått 2, förlorad andel i

förhållande till tidigare partistyrka, framgår det att partiet hade lättare att behålla sina väljare/vinna nya väljare där det var starkt än där det var svagt efter den första styrkedimensionen; förändringsmönstret var av Typ M 3 och övergångsbenägenheterna kan inte ha varit i överensstämmelse med "the transition model" utan måste ha varit mindre negativa för partiet i de enheter där en överväldigande majoritet av partiets väljare hörde hemma inom den egna kategorin (arbetarna) än i de enheter där en större andel av partiets väljare kom från andra kategorier. Efter den andra styrkedimensionen är samvariationen mellan socialdemokratisk partistyrka och förändringsstorlek mycket svag. Den är dessutom positiv så att regressionslinjen för förändring av partistyrka visar på mindre tillbakagång för partiet där det var starkare än förväntat än där det inte nådde upp till den förväntade styrkan. Styrkeförskjutningarna kan inte ha uppkommit genom övergångsbenägenheter i överensstämmelse med "the transition model". Skillnaderna i partistyrka mellan kommuner som betraktas som svaga respektive starka för socialdemokraterna efter denna dimension ökades alltså vid valet 1966. Att detta val i de valkretsar där KDS deltagit redan tidigare för socialdemokraterna skall klassificeras som ett "socialt tryckval" är mot bakgrunden av förändringsmönstren oomstridligt; däremot bör man vara medveten om att placeringen i ruta IV C vilken antyder att valet mera var av "traditionsuppehållande" än "klassuppbindande" karaktär, är synnerligen osäker.

I B-delen av diagram VI:20 redovisas styrkeförskjutningarna för det socialdemokratiska partiet mellan 1964 och 1966 i de valkretsar där KDS deltog första gången vid det senare valtillfället. Det förändringsmönster som samvariationen mellan partistyrka och storlek på förändringen efter den första styrkedimensionen visar på motsvarar helt det som kom fram i den andra delen av materialet; man kan iaktta utjämning mellan starka och svaga enheter i fråga om partistyrka men förändringsmönstret är av Typ M 3 som visar på att övergångsbenägenheterna var mera negativa för socialdemokraterna där de förväntades vara svaga än där de förväntades vara starka. Efter den andra styrkedimensionen finner man i detta fall ett förändringsmönster som är i stort sett parallellt med det efter den första styrkedimensionen dvs en negativ samvariation mellan förändringsstorlek och partistyrka och en utjämning av regionala styrkeskillnader. Utjämningen är dock inte mera påtaglig än att övergångsbenägenheterna måste ha skilt sig i för socialdemokraterna positiv riktning mellan de starka och de svaga enheterna. Det kan mot bakgrund av förändringsmönstret efter den andra styrkedimensionen ifrågasättas - och det gäller även om man tar sin utgångspunkt i den tidigare analyserade delen av materialet - om kategorisammansättningen av valmanskåren haft någon betydelse för det mindre negativa resultat som socialdemokraterna 1966 uppnådde där de var starka än där de var svaga efter den första styrke-

dimensionen; partistyrka oavsett om den underbyggdes av social kategori-sammansättning eller ej förefaller istället ha motverkat tillbakagången något. För socialdemokraterna kan valet 1966 i de valkretsar där KDS inte tidigare deltagit klassificeras som ett "socialt tryckval" av den "svagaste" typen (IV A).

En jämförelse av de partistyrkeförändringar som regressionslinjerna efter den första styrkedimensionen i de två delarna i diagram VI:20 visar på vid den socialdemokratiska medelstyrkan 36.5 procent av valmanskåren ger vid handen att förlusterna var ungefär tre procent i båda delarna av materialet. Förklaringen till att KDS inte invercade på samma negativa sätt på socialdemokraternas resultat 1966 som 1964 kan vara densamma som redovisades i diskussionen av motsvarande fenomen för folkpartiet; de väljare, främst frikyrkliga arbetare, för vilka röstning med socialdemokraterna och röstning med kristen demokratisk samling var tänkbara alternativ fanns framförallt i de valkretsar där KDS deltog i valet redan 1964 och var inte särskilt frekventa i återstoden av landet. De vinster KDS kunde göra på socialdemokraternas bekostnad hade man alltså i stort sett gjort redan 1964.

Förändringarna av det kommunistiska partiets styrka mellan 1964 och 1966 redovisas i diagram VI:21 utan att någon uppdelning har gjorts på valkretsar av olika typer, dvs på samma sätt som skedde vid analysen av förändringarna 1962-1964. Kommunisternas andel av valmanskåren ökade mellan 1964 och 1966 och ökningen kan iakttas i samtliga decilklasser efter båda styrkedimensionerna. Oavsett om man ser till den första eller till den andra styrkedimensionen finner man en stark positiv samvariation mellan partistyrkan och storleken på framgången. Skillnaderna

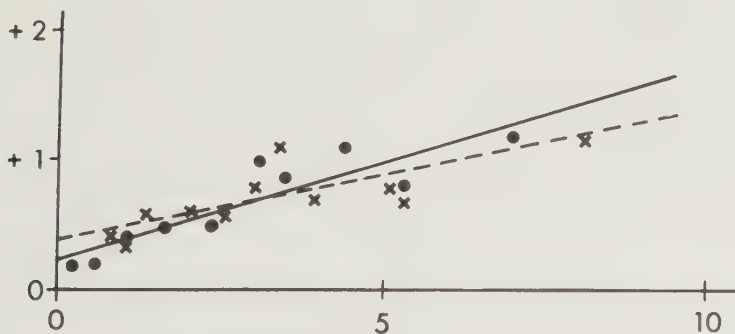

Diagram VI:21 Förändringsmönster för kommunisterna 1964-1966.
(För förklaringar se s 175.)

ifråga om kommunistisk styrka mellan partiets starka och svaga kommuner ökade alltså vare sig det var fråga om en svaghet/styrka som kunde knytas till valmanskårens sammansättning eller det var en svaghet/styrka som inte hade någon sådan grund. Förändringsmönstret är efter båda styrkedimensionerna av Typ A 5, regressionslinjerna för förändring på partistyrka löper parallellt med varandra och det förefaller som om stor styrka för partiet oavsett om den byggde på valmanskårens kategorisammansättning eller på tradition gjort att övergångsbenägenheterna varit mera positiva för partiet där det redan hade någon nämnvärd representation än på andra ställen. Valet 1966, som innebar höjdpunkten i fråga om det kommunistiska partiets styrka under 1960-talet, var för detta parti ett "socialt tryckval" av den "starkaste" typen (IV D); här liksom vid det likartade förändringsmönstret för kommunisterna mellan 1962 och 1964 är det dock rimligt att tänka sig att det är frånvaron av en norm mot röstning med kommunisterna och inte närvaron av ett socialt tryck att rösta kommunistiskt som skiljer kommunerna med olika styrka för kommunisterna.

Eftersom valdeltagandet sjönk mellan 1964 och 1966 ökade den icke-röstande gruppen i hela riket; ökningen var av ungefär samma storleksordning som den som de mest framgångsrika partierna kunde tillgodoräkna sig. Det minskade valdeltagandet framträder dock inte då medeltalet av förändringarna av den icke-röstande gruppens storlek beräknas; i kommunerna i de valkretsar där KDS deltog i valet 1964 var den genomsnittliga förändringen av valdeltagandet ± 0.0 procent. Av diagram VI:22 A framgår det att den icke-röstande gruppen ökade där den förväntades vara minst medan den minskade där den förväntades vara störst. Man kan alltså iakttä en kraftig utjämning av valdeltagandet efter den första styrkedimensionen och förändringsmönstret motsvarar Typ H som innebär att en grupps styrka förblir oförändrad genom att dess andel ökar lika mycket inom en kategori där den varit svag som dess andel minskar inom en kategori där den varit stark. Förändringsmönstret kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". Även efter den andra styrkedimensionen, där variationen ifråga om storlek på den icke-röstande gruppen är större mellan decilklasserna än efter den första styrkedimensionen, finner man en stark negativ samvariation mellan storleken på gruppen och förändringen av gruppens storlek. Förändringsmönstret visar alltså på en kraftig utjämning av de regionala skillnaderna i fråga om valdeltagandet och sådana styrkeförskjutningar för en grupp uppkommer om övergångsbenägenheterna till och från ett beteende är desamma i alla enheter. I fråga om valdeltagande var valet 1966 i de valkretsar där KDS deltagit redan 1964 ett "utjämningsval" (I).

Där KDS inte hade deltagit i valet 1964 minskade 1966 den icke-röstande gruppen med i genomsnitt en tredjedels procent av valmanskåren, val-

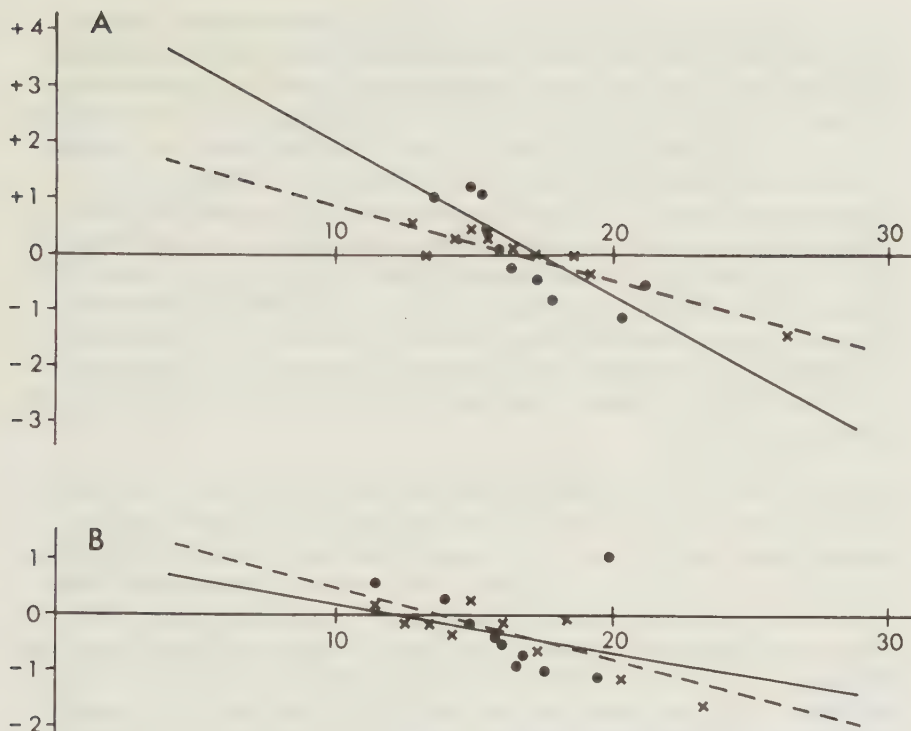

Diagram VI:22 Förändringsmönster för icke-röstande 1964-1966.
A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

deltagandet ökade alltså något. Förändringarna av gruppens storlek i decilklasserna vid indelningen av kommunerna efter den förväntade storleken på gruppen framgår av punkterna i diagram VI:22 B. Läget av dessa punkter tyder på att förändringsmönstret var likartat med det som kan iaktas i A-delen av diagrammet. Det finns dock en markering som stör bilden; i den högsta decilklassen som omfattar de kommuner där den icke-röstande gruppen förväntades vara störst var förändringen av gruppens styrka den mest "positiva" för gruppen³⁾. Trots att förändringarna i

3) Vid denna extrema avvikelse från ett mönster har jag gått tillbaka till grundmaterialet; det framgår där att det minskade valdeltagandet främst hänförde sig till kommuner i Jämtlands län med skogsbruk som den dominerande näringsgrenen; varför dessa kommuner som utgör en stor del av de i klassen ingående enheterna skilde sig från skogskommuner i andra valkretsar ifråga om valdeltagandets utveckling ligger utanför ramen för undersökningen att fastställa.

denna decilklass i hög grad påverkar graden av samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek erhålls en negativ korrelationskoefficient efter den första styrkedimensionen och förändringsmönstret som regressionslinjen visar på är likartat det i den redan redovisade delen av materialet. Förändringsmönstret är alltså ett sådant som kan härledas till övergångsbenägenheter mellan skilda beteenden i enlighet med "the transition model". Förändringsmönstret för den icke-röstande gruppen efter den andra styrkedimensionen i valkretsarna där KDS deltagit i valet 1964 motsvarar helt förändringsmönstret i den tidigare behandlade delen av materialet; överensstämmelsen är i det närmaste fullständig också vad regressionslikvationen beträffar och för hela den icke-röstande gruppen kan man i denna del av materialet - liksom i de valkretsar där KDS redan tidigare deltagit - konstatera att valet 1966 i hög grad var ett "utjämningsval" (I).

Då den icke-röstande gruppens utveckling mellan 1962 och 1964 jämfördes i valkretsar där KDS 1964 deltog och icke deltog i valet framkom ingenting som tydde på att det nya partiet hade haft någon betydelse för mobiliseringen av väljarna. Tidigare har det framgått att medan ingen förändring i det genomsnittliga valdeltagandet inträffade mellan 1964 och 1966 i de valkretsar där KDS deltog i valet vid båda tillfällena ökade valdeltagandet något i de valkretsar där KDS för första gången ställde upp kandidater 1966. Om denna skillnad skall förklaras med KDS:s uppträdande och mobiliserande verkan på väljarna är tveksamt; förklaringen kan också ligga i att utgångsläget för förändringar var olika i de båda typerna av valkretsar.

VI:5:2 Förändringsmönster för de två partiblocken

I det borgerliga blocket ingår 1966 - liksom 1964 - inte bara högerpartiet, centerpartiet och folkpartiet utan också kristen demokratisk samlings samt de olika borgerliga samlingsrörelser som uppträdde vid valet. I de valkretsar där KDS deltog i valet 1964 finner man efter den första styrkedimensionen en måttlig positiv samvariation mellan partigruppens styrka och förändringarnas storlek. Visserligen är det inte någon stor skillnad mellan de sammantagna borgerliga partiernas framgång i de olika styrkeklasserna men i den mån något mönster finns pekar detta mot att partigruppens framgångar var störst där den förväntades vara stark. Förändringsmönstret är alltså, liksom för vart och ett av de tre partierna med rikstäckning vid båda valtillfällena, av Typ A 5.

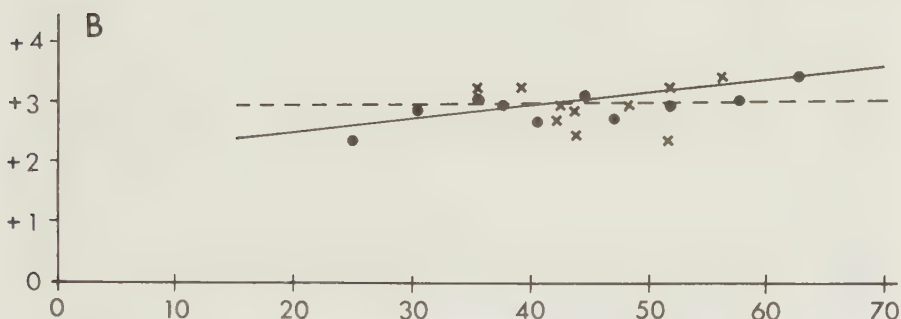
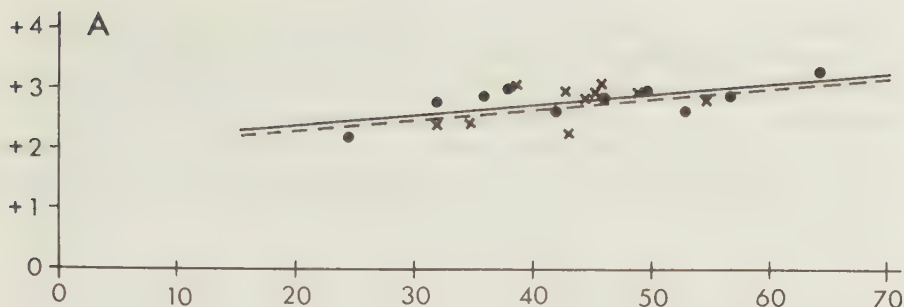

Diagram VI:23 Förändringsmönster för de borgerliga partierna 1964-1966. A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964; B-delen övriga valkretsar.
(För förklaringar se s 175.)

De skillnader ifråga om samlad styrka för de borgerliga partierna som redan fanns mellan förväntat starka och förväntat svaga enheter förstärktes alltså ytterligare och förändringsmönstret förutsätter att övergångsbenägenheterna måste ha varit mycket mera positiva för blocket där valmanskåren dominerades av medelklassen som utgör blockets egen kategori än där den dominerades av arbetare som utgör den andra kategorin. Förändringsmönstret visar också att de sammantagna borgerliga partierna måste ha ökat såväl sin andel av väljarna från medelklassen som sin andel av väljarna från arbetarklassen. Förändringsmönstret efter den andra styrkedimensionen är helt likartat med det efter den första styrkedimensionen och de två regressionslinjerna för förändring efter partistyrka är fullständigt parallella. Ökad skillnad ifråga om de borgerligas samlade styrka mellan deras traditionella fästen och deras svaga områden ligger i detta förändringsmönster som även utvisar att övergångsbe-

nägenheterna varit "bättre" ur de borgerligas synvinkel där partierna var starka än där de var svaga efter den andra styrkedimensionen. De parallella regressionslinjerna tyder på att samlad borgerlig styrka oavsett om den byggde på valmanskårens sammansättning eller var traditionellt grundad gav ett för partiblocket positivt utslag i övergångsbenägenheterna vid valet 1966 vilket, i de valkretsar där KDS inte deltog 1964, för hela partiblocket kan betecknas som ett "socialt tryckval" av den "starkaste" typen (IV D).

I den del av materialet som omfattar valkretsarna där KDS ställde upp första gången 1966 och som redovisas i diagram VI:23 B finner man efter den första styrkedimensionen styrkeförskjutningar som inte på något sätt skiljer sig från dem som redan analyserats; förändringsmönstret var av Typ A 5, styrkeförskjutningarna förutsätter att övergångsbenägenheterna varit olika i olika enheter och resultatet var att skillnaderna ifråga om sammantagen borgerlig styrka ökade mellan enheter där blocket förväntades vara starkt och enheter där blocket förväntades vara svagt. Vid indelningen av kommunerna efter hur stor avvikelser 1964 var mellan de borgerliga partiernas förväntade och observerade styrka finner man att framgångarna för blocket var ungefär lika stora i alla styrkeklasser och att ingen som helst samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek föreligger. Det är en tillfällighet att den regressionslinje som kan dras på grundval av styrkeförskjutningarna visar ett förändringsmönster av Typ A 5. Å andra sidan visar den jämnhet som finns ifråga om förändringarnas storlek i styrkeklasserna att övergångsbenägenheterna måste ha varit långt ifrån sådana som "the transition model" ger; istället måste de ha varit mera positiva för de sammantagna borgerliga partierna där de överskred den förväntade styrkan än där de inte nådde upp till denna styrka. Att valet 1966 för de borgerliga partierna i valkretsar där KDS ställde upp första gången detta valår - liksom i de valkretsar där KDS deltog redan 1964 - var ett "socialt tryckval" är uppenbart men att placeringen skall vara i ruta IV D och inte i ruta IV B är synnerligen osäkert.

De framgångar som det kommunistiska partiet hade mellan 1964 och 1966 kompenserade inte de förluster som det socialdemokratiska partiet gjorde under samma period utan valet 1966 innebar en tillbakagång för de sammantagna vänsterpartierna. Efter den första styrkedimensionen finner man i de "gamla KDS-valkretsarna" en påtaglig negativ samvariation mellan vänsterpartiernas tidigare styrka och storleken på förlusterna. Skillnaderna i fråga om vänsterpartiernas sammanlagda styrka utjämnades mellan förväntat starka och förväntat svaga enheter; då förändringen mäts med förändringsmått 2 framstår dock valresultatet som bättre för partigruppen där den var stark än där den var svag. Förändringsmönstret

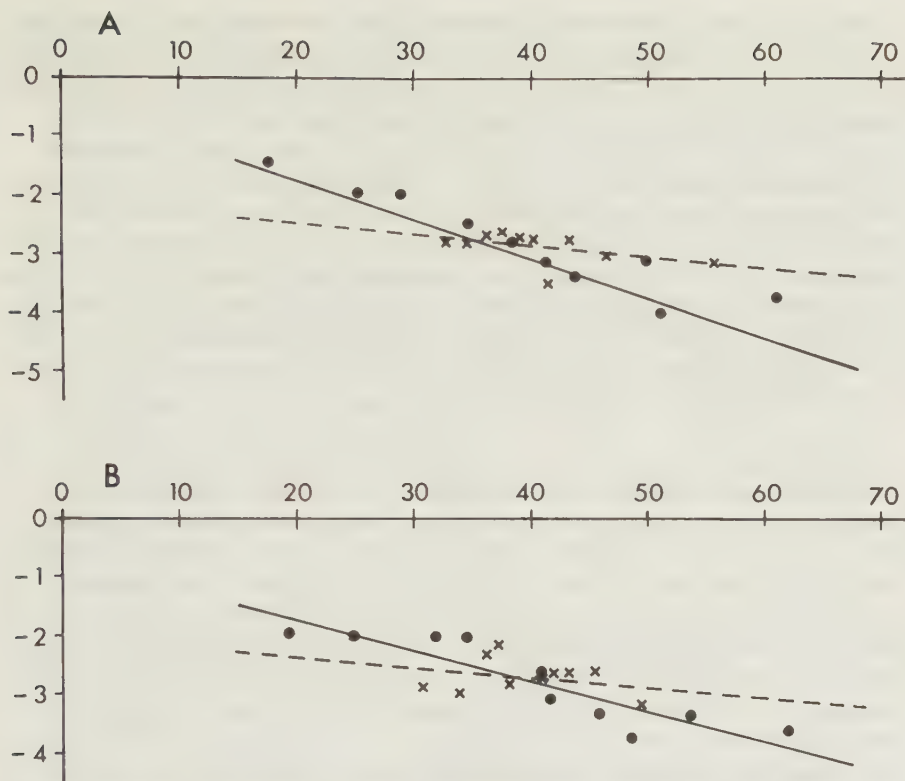

Diagram VI:24 Förändringsmönster för vänsterpartierna 1964-1966.
A-delen avser valkretsar där KDS deltog i valet 1964;
B-delen övriga valkretsar. (För förklaringar se s 175.)

är av Typ M 3 och innebär här att partigruppen visserligen gjort förluster såväl inom den egna kategorin (arbetarna) som inom den andra kategorin (medelklassen) men att de övergångsbenägenheter som lett till förlusterna inte kan ha varit lika negativa där den egna kategorin var stark som där den andra kategorin dominerade. Förändringarna efter den andra styrkedimensionen visar ett likartat mönster som det framkommer efter den första styrkedimensionen; tillbakagången var störst där partigruppen var starkare än förväntat och minst där den var svagare än förväntat men förändringsmönstret motsvarar också här Typ M 3 och övergångsbenägenheterna för partiblocket som helhet måste ha varit mindre negativa där det överskred den förväntade styrkan än där det inte nådde upp till denna styrka. Även om styrkeförskjutningarna efter de båda styrkedimensionerna motsvarar samma förändringsmönster antyder regressionslinjernas lutning i diagram VI:24 A att vänsterparti-

blocket hade lättare att "försvara" sin styrka där denna inte var beroende av valmanskårens sammansättning än där den hade ett sådant underlag. Valet 1966 måste för vänsterpartierna i de valkretsar där KDS redan tidigare börjat konkurrera om rösterna visserligen betraktas som ett "socialt tryckval" av den "svagare" typen (IV A) men det låg närmare ett "traditionsuppehållande val" än ett "klassuppbindningsval". Där KDS deltog i valet första gången 1966 finner man som framgår av en jämförelse mellan A- och B-delarna av diagram VI:24 förändringsmönster som helt motsvarar dem som redan analyserats; regressionslinjerna är också mycket lika varandra. Det finns ingen anledning att upprepa den diskussion som redan förts om vänsterpartiernas styrkeutveckling mellan 1964 och 1966 i olika typer av kommuner. Naturligtvis var valet 1966 också i dessa valkretsar ett "socialt tryckval" av den "svagare" typen (IV A).

En jämförelse mellan förändringsmönstren för de båda partiblocken 1964-1966 i de valkretsar där KDS deltog i valet redan 1964 visar att där de sammantagna borgerliga partierna ökade sin andel av valmanskåren mest, dvs där de förväntades vara starka, där var vänsterpartiernas tillbakagång minst. Detta innebär att när förändringarna endast mäts som enkla styrkeförskjutningar så var valresultatet "bäst" för båda blocken i samma typ av kommuner. Detta visar återigen klart den betydelse som övergångarna mellan röstning med ett parti (block) och icke-röstning måste tillmätas för förändringarna i partiernas och partiblockens styrka; förändringarna i blockens andel av valmanskåren kan inte ens då ingen förändring i valdeltagandet skett betraktas uteslutande som ett resultat av övergångar mellan partiblocken. Denna bild ändras inte om man ser till styrkeförskjutningarna för partiblocken i de valkretsar där kristen demokratisk samling deltog i valet första gången 1966; inte heller om man sammanställer den förändringsstorlek som regressionslinjerna för styrkeförskjutningar efter den andra styrkedimensionen indikerar för de båda partiblocken finner man någon spegling av resultaten.

VI:5:3 Sammanfattning av förändringsmönstren 1964-1966

När man jämför sammanfattningen i tabell VI:7 av klassificeringarna av valet 1966 för partierna och partigrupperna med de tidigare sammanfattningstabellerna framkommer några påtagliga skillnader mellan valet 1966 och de 1962 och 1964. Ett viktigt gemensamt drag med de tidigare översikterna framkommer dock också: Tabell VI:7 visar på likadan parallellitet mellan förändringsmönstren efter de båda styrkedimensionerna som konstaterats tidigare. Då framfördes tanken att parallelliteten kunde sammanhållas med att valrörelserna 1962 och 1964 inte hade någon större

Tabell VI:7 Sammanfattning av förändringsmönster för partierna och partigrupperna 1964-1966

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN		
		Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	
			en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Icke-röstande A Icke-röstande B		Högerpartiet B Centerpartiet B Folkpartiet A Folkpartiet B
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	Socialdemokraterna B Vänsterpartier-na A Vänsterpartier-na B	
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter	Socialdemokraterna A	Högerpartiet A Centerpartiet A Kommunisterna De borgerliga partierna A De borgerliga partierna B

intensitet. I inledningen till detta avsnitt framhölls att skiljelinjerna mellan de borgerliga partierna å ena sidan och vänsterpartierna å den andra sidan markerades mera inför valet 1966 än under de två närmast föregående valrörelserna. Valet medförde dock inte någon som helst mobilisering av väljarna; i det använda materialet med kommuner som enheter ökade inte det genomsnittliga valdeltagandet mellan 1964 och 1966. Valet 1966 framstår då som "a high stimulus election" men utan den verkan på valdeltagandet som ett sådant val förväntas ha; man kan beakta att även om partiskiljande frågor markerades klart var valet inte avgörande för regeringsinnehavet eftersom det var ett kommunalval. Hypotesen att parallelliteten mellan förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna skulle sammanhänga med typen av valrörelse får därför varken något slutgiltigt stöd eller något grundskott genom de styrkeförskjutningar som kan iaktas vid valet 1966.

Vad som skiljer valet 1966 som det framstår i tabell VI:7 från de tidigare analyserade valen är att förändringsmönster efter den första styrkedimensionen som kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" inte framkommer för något av partierna eller någon av partigrupperna i någon av de två typer av valkretsar som underkastats separata analyser; i samtliga fall måste övergångsbenägenheterna ha varit mera positiva för partierna där de förväntades vara starka än där de förväntades vara svaga. Detta är ett resultat som kan sammanhänga med valets karaktär av "high stimulus election". Man kan också lägga märke till att tryckmodellsresultaten är "starkare" för de partier och den partigrupp som gick framåt än för det parti och den partigrupp som förlorade genom valet. Några klara samband mellan typ av val, valresultat och typ och kombination av förändringsmönster har inte kunnat påvisas ännu. Detta kan sammanhänga med att analysen rör sig med för få enheter (de fem partierna). De styrkeförskjutningar som hittills studerats har också rört små vunna eller förlorade andelar av valmanskåren för partierna och något val som inneburit "an electoral surge" har ännu inte ingått i analyserna.

VI:6 Förändringar i partistyrka 1966-1968

Efter det framgångsrika valet 1966 behövde de borgerliga partierna endast behålla den andel av rösterna de redan uppnått för att erövra regeringsmakten vid riksdagsvalet 1968. Opinionsundersökningarna under 1967 och våren 1968 visade inte på några större förskjutningar ifråga om väljarnas sympatier och valpropagandan från de borgerliga partierna för-

des i stor utsträckning kring temat "regeringsskifte". Det borgerliga samarbetet som skulle bli en nödvändighet om vänsterpartierna kom i minoritet i riksdagen, demonstrerades genom att centerpartiet och folkpartiet lade fram det gemensamma "mittenprogrammet" och genom att motsättningarna mellan dessa två partier och högerpartiet tonades ner. Resultatet av valet 1968 blev dock inte någon framgång för de borgerliga partierna utan istället en stor socialdemokratisk seger; detta parti fick – liksom 1962 – mera än hälften av de avgivna rösterna och den andel av hela valmanskåren som stod bakom partiet var större än någon gång tidigare. Den socialdemokratiska valrörelsen fördes i stor utsträckning kring jämlikhets- och trygghetsfrågorna. En inte oviktig faktor i 1968 års valrörelse blev det ryska intåget i Tjeckoslovakien i augusti vilket gjorde att utrikesfrågor kom in i diskussionen inför valet på ett helt annat sätt än vad som varit vanligt och på ett sätt som ansågs gynna det maktägande partiet.

Valdeltagandet nådde 1968 en mycket högre nivå än vid något tidigare val; 89.3 procent av de röstberättigade mobiliserades på valdagen och detta innebar att den icke-röstande gruppen nästan halverades i jämförelse med den storlek den hade vid kommunalvalet 1966. När man ser till förändringarna i fråga om de andelar av valmanskåren som partierna hade bakom sig var på grund av det ökade valdeltagandet förlusterna för de båda borgerliga förlorarna – folkpartiet och högerpartiet – inte särskilt stora; de inskränkte sig till 1.7 respektive 1.1 procent av valmanskåren. Centerpartiet ökade sin andel av valmanskåren med 2.4 procent och blev vid detta val det största borgerliga partiet. Den socialdemokratiska framgången innebar en ökning av partiets andel av valmanskåren med nära tio procent. Den störste förloraren var det kommunistiska partiet – omdöpt till vänsterpartiet kommunisterna – vars förlust med 2.7 procent av valmanskåren motsvarade mera än hälften av partiets tidigare styrka. Kristen demokratisk samling gick också tillbaka men förlusten var helt obetydlig. Det framgår av tabell VI:8 där de viktigaste uppgifterna för förändringsanalyserna också sammanfattas att det genomsnittliga valresultatet i kommunerna i viss utsträckning skiljer sig från valresultatet för hela landet vad storleken på förändringarna beträffar men tendenserna är naturligtvis desamma.

VI:6:1 Förändringsmönster för de enskilda partierna

Högerpartiets förluster mellan 1966 och 1968 var genomsnittligt obetydliga. Efter den första styrkedimensionen finner man en måttlig positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek; partiet gick visserligen bakåt i alla styrkeklasser men som framgår av diagram VI:25

Tabell VI:8 Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1966-1968

parti	Styrke- dimen- sion	Kommunresultat		Korrela- tion	Decilklassresultat		Styrkeförändring där andelen av val- manskåren är		Tjugo procent	
		(N)	Förändring (m)		Regressio- n	Regressionsekvation	Mått 1	Mått 2	Mått 1	Mått 2
H	1:a	944	-0.4	.677*	Y = -.79 +	.033X	-0.46		-0.13	
	2:a			-.834**	Y = .37 +	(-.066X)	-0.29	-2.90	-0.95	-4.75
C	1:a	891	+2.1	-.302	Y = 2.43 +	(-.013X)	+2.30	+2.56	+2.17	+2.71
	2:a			-.562	Y = 2.62 +	(-.022X)	+2.40	+2.67	+2.18	+2.73
F	1:a	891	-1.4	-.781**	Y = -.65 +	(-.068X)	-1.33	-13.30	-2.01	-10.05
	2:a			-.934**	Y = .02 +	(-.127X)	-1.25	-12.50	-2.52	-12.51
KDS	1:a	953	-0.1	-.834**	Y = .19 +	(-.177X)	-1.58	-15.80	-3.35	-16.68
	2:a			-.967**	Y = .27 +	(-.212X)	-1.85	-18.50	-3.97	-19.85
S	1:a	958	+7.6	.968**	Y = .15 +	.227X	+2.42		+4.67	
	2:a			-.509	Y = 9.54 +	(-.057X)	+8.97	+9.97	+8.40	+10.50
VPK	1:a	958	-1.8	-.991**	Y = -.16 +	(-.443X)	-4.59	-45.90	-9.02	-45.10
	2:a			-.969**	Y = -.30 +	(-.418X)	-4.48	-44.80	-8.66	-43.30
I-R	1:a	958	-5.9	-.982**	Y = .15 +	(-.367X)	-3.52	-35.20	-7.19	-35.95
	2:a			-.994**	Y = 1.03 +	(-.418X)	-3.15	-31.50	-7.33	-36.65
BP	1:a	958	+0.1	.951**	Y = -2.70 +	.058X	-2.12		-1.54	
	2:a			-.780**	Y = 1.31 +	(-.027X)	+1.04	+1.16	+0.77	+0.96
VP	1:a	958	+5.9	.902**	Y = 1.98 +	.106X	+3.04		+4.10	
	2:a			-.325	Y = 6.97 +	(-.030X)	+6.67	+7.41	+6.37	+7.96

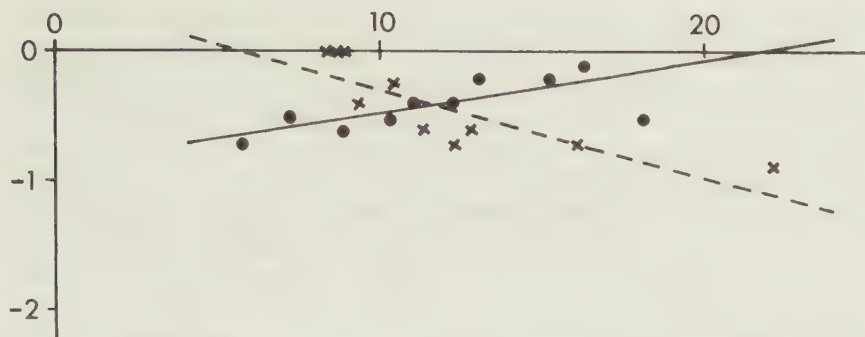

Diagram VI:25 Förändringsmönster för högerpartiet 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

träffar regressionslinjen X-axeln vid en förväntad styrka av omkring 20 procent av valmanskåren. Detta är ungefär den styrka högerpartiet skulle ha haft i kommuner där alla i valmanskåren hört till partiets egengrupper dvs var jordbrukare, egna företagare eller tjänstemän. Det förändringsmönster som kan iakttas är därför av Typ M 5 som visar på förlust inom båda kategorierna eller av Typ J som visar på förlust inom den andra kategorin medan vinster och förluster tar ut varandra inom den egna kategorin. Förändringarna ledde till att partistyrkeskillnaderna mellan högerns förväntat starka och förväntat svaga enheter ökade och oavsett om förändringsmönstret betecknas som Typ M 5 eller J innebär det att övergångsbenägenheterna måste ha varit mycket mindre negativa för partiet där den egna kategorin var stark än på andra ställen. Efter den andra styrkedimensionen finner man en stark negativ samvariation mellan förändringsstorlek och partistyrka. Högerpartiets förluster var betydligt större där dess styrka överskred den förväntade styrkan än där den inte nådde upp till denna styrka; även när man mäter förändringarna efter den andra styrkedimensionen med förändringsmått 2 som förlorad andel i förhållande till den tidigare partistyrkan framgår det att förlusterna var störst där partiet var överrepresenterat i förhållande till valmanskårens sammansättning. Här finner man alltså ett förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit i enlighet med "the transition model". Denna kombination av förändringsmönster gör att valet 1968 för högerpartiet kan betecknas som ett utpräglat "klassuppbidningsval" (II B).

Av tillgängliga analyser av centerpartiets valrörelse 1968 (se Uddman 1973 s 166 ff) framgår att partiet sökte vidga sitt väljarunderlag genom en horisontell mobilisering, dvs man vände sig till väljargrupper som

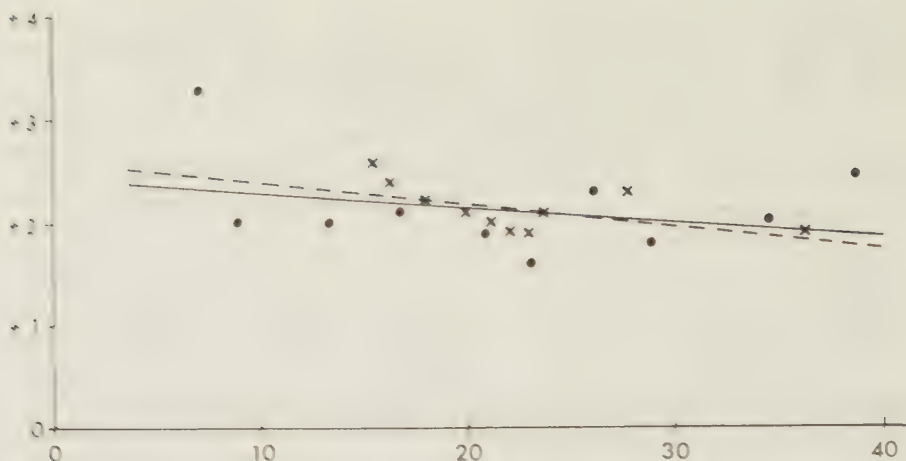

Diagram VI:26 Förändringsmönster för centerpartiet 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

tidigare inte hört till dem som man företrätt i någon större utsträckning och då framförallt till låglönegrupperna. Den bild som framkommer av punktmärkningarna i diagram VI:26 är inte entydig. Man kan lägga märke till att centerpartiets framgångar var avsevärt större i den första styrkeklassen efter den första styrkedimensionen, dvs där det nya väljarunderlag man vände sig till var särskilt välrepresenterat, än i någon annan decilklass. De näst största framgångarna kom emellertid i den högsta styrkeklassen, där det traditionella väljarunderlaget, jordbrukarna, fanns i störst utsträckning; man vet dock att de mest lågavlönade i stor utsträckning finns på landsbygden. Några förändringsmönster för tolkning av U-formade samband finns inte i typologin i avsnitt IV:3. Vill man gå utanför den ram som typmönstren tillåter vid tolkningen av styrkeförskjutningarna kan man se centerpartiets valresultat 1968 som en följd av att partiet lyckades med att dra arbetare till sig och av att ett annat tema i centerpartiets valrörelse 1968, betonandet av regionalpolitiken, slog an i de rena glesbygdskommunerna. Spekulationer av detta slag skulle dock ha kunnat göras många gånger tidigare under analyserna av föga utpräglade förändringsmönster; det förefaller rimligast att fortsätta efter den linje som tidigare följts och endast se till vad förändringsmönstren indikerar även om de är otydliga. Regressionslinjen som bygger på den svaga samvariationen mellan partistyrka och förändringsstorlek efter den första styrkedimensionen pekar mot att centerpartiets framgångar var mindre där partiet förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt; då förändringarna mäts som vunnen andel av den

del av valmanskåren som tidigare inte stödde partiet (förändringsmått 2) framgår det att partiet lyckades bäst där det förväntades vara starkt. Förändringsmönstret var alltså av Typ A 3 och detta är ett av de förändringsmönster som visar att benägenheterna att lämna och att gå över till ett parti inte kan ha varit desamma i alla enheter. Skillnaderna i centerpartistyrka mellan förväntat starka och svaga enheter utjämnades visserligen men förändringarna visar att det varit lättare att vinna nya väljare och behålla de väljare partiet redan hade där den egna kategorin dominerade än i andra typer av kommuner.

Förändringsmönstret för centerpartiet efter den andra styrkedimensionen är exakt likadant som det efter den första styrkedimensionen. Man finner en svag negativ samvariation mellan förändringsstorlek och partistyrka. Partistyrkeskillnaderna mellan enheter där centerpartiet var starkare än förväntat och enheter där partiet inte nådde upp till den förväntade styrkan utjämnades men den ökning av partistyrkan som framkommer genom regressionslinjen var, mätt med förändringsmått 2, bättre ur partiets synpunkt där det var starkt än där det var svagt. Förändringsmönstret visar att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit i överensstämmelse med "the transition model". Partistyrka gav centerpartiet mera positiva övergångsbenägenheter efter båda styrkedimensionerna och för detta parti kan då valet 1968 klassificeras som ett "socialt tryckval" av den "svaga" varianten (IV A).

Den störste förloraren på den borgerliga sidan vid valet 1968 var folkpartiet. Som framgår av diagram VI:27 fick partiet vidkännas förluster i

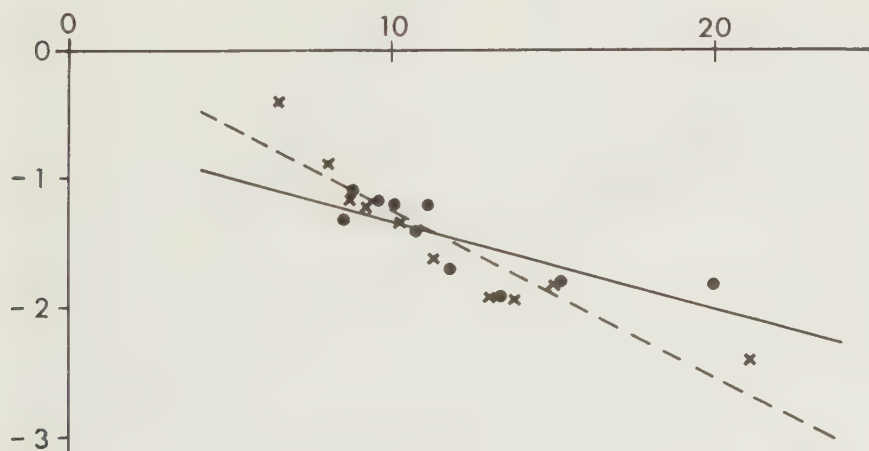

Diagram VI:27 Förändringsmönster för folkpartiet 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

alla styrkeklasser efter båda styrkedimensionerna. Man kan efter båda styrkedimensionerna iaktta en klar negativ samvariation mellan partistyrkan och förändringarnas storlek; skillnaderna ifråga om folkpartistyrka mellan olika enheter utjämnades följaktligen. Då förlusterna efter den första styrkedimensionen mäts med förändringsmått 2 framkommer det att de var större där partiet förväntades vara svagt än där det förväntades vara starkt. Förändringsmönstret är alltså som ofta tidigare av Typ M 3 som visar att där väljare från folkpartiets egna kategorier utgjorde en större del av valmanskåren förhöll man sig mindre negativt till partiet än där väljare från andra kategorier helt dominerade i valmanskåren. Efter den andra styrkedimensionen visar styrkeförskjutningarna enligt regressionslinjen, mätta med förändringsmått 2, att förlusterna i förhållande till tidigare styrka var någon hundraedels procentenhet större där partiet var starkt efter den andra styrkedimensionen än där det var svagt efter denna styrkedimension. Förändringsmönstret är då av Typ M 1 och övergångsbenägenheterna kan ha varit i enlighet med "the transition model". Valet 1968 kan med stor osäkerhet ges etiketten "klassuppbindningsval" av den "svagare" typen (II A) för folkpartiet; osäkerheten ligger inte i att det är tveksamt om partiet gjorde mindre förluster där det förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt utan osäkerheten ligger i placeringen efter den andra styrkedimensionen. Alternativet till placeringen i ruta II A är en placering i ruta IV A, dvs som ett "svagt" "socialt tryckval".

Den lilla variation som finns mellan decilklasserna ifråga om partistyrka för kristen demokratisk samling gör att man inte skall förvänta någon

Diagram VI:28 Förändringsmönster för kristen demokratisk samling 1966-1968. (För förklaringar se s 175.)

större variation ifråga om storleken på styrkeförskjutningarna för partiet mellan styrkeklasserna. Efter båda styrkedimensionerna kan man i diagram VI:28 dock tydligt iaktta att partiet hade framgångar där det var svagt och motgångar där det var starkt. Detta är sådana förändringar som övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" ger och det är mycket rimligt att tänka sig att ett parti som spelar en så undanskymd roll i en valrörelse som KDS gjorde 1968 får ett sådant förändringsmönster; väljare går till och framförallt från partiet oberoende av partiets styrka och man kan iaktta en nivellering av skillnaderna i partistyrka mellan olika enheter. Valet 1968 var för kristen demokratisk samling ett utpräglat "utjämningsval" (I).

De socialdemokratiska framgångarna mellan 1966 och 1968 visar en mycket stark positiv samvariation med partiets styrka efter den första

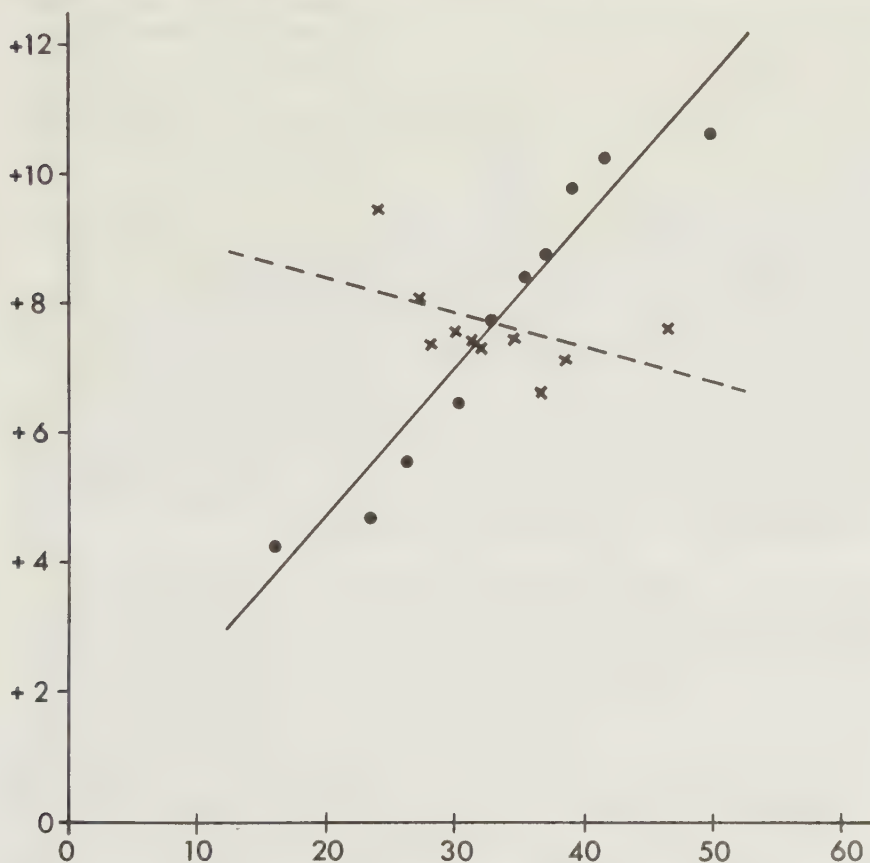

Diagram VI:29 Förändringsmönster för socialdemokraterna 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

styrkedimensionen; där partiet var svagt var framgången måttlig, där partiet tidigare var starkt ökades dess andel av valmanskåren med uppemot och över tio procent. Denna polarisering av partistyrkeskillnader mellan kommuner av olika typ är den mest utpräglade som kommer fram i någon förändringsanalys vid något val. Förändringsmönstret motsvarar Typ A 5 och med den stora skillnad som finns ifråga om framgång mellan olika enheter måste detta förändringsmönster som alltid kräver "sneda" övergångsbenägenheter här vara en följd av övergångsbenägenheter som varit mycket olika varandra där partiet var starkt och där det var svagt; att väljare från den egna kategorin (arbetarna) gick över till och stannade kvar i socialdemokratisk röstning i en helt annan utsträckning än väljare från den andra kategorin (medelklassen) är en förutsättning för förändringsmönstret.

Efter den andra styrkedimensionen finner man ingen positiv samvariation mellan partistyrkan och storleken på framgångarna för det socialdemokratiska partiet. Tvärtom kan man iakta en måttlig negativ samvariation i diagram VI:29 och denna samvariation indikerar att socialdemokratiens regionala styrkeskillnader minskade. Då framgångarna efter denna styrkedimension mäts med förändringsmått 2 framkommer det dock att de i förhållande till den maximalt möjliga framgången var större där partiet var överrepresenterat än där det var underrepresenterat i förhållande till den förväntade styrkan; förändringsmönstret anger alltså att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit desamma i alla enheter. Partistyrka som sådan gav inte samma positiva resultat för socialdemokraterna vid 1968 års val som partistyrka underbyggd med en för partiet positiv sammansättning av väljarunderlaget. Det socialdemokratiska framgångsvalet 1968 kan klassificeras som ett "socialt tryckval" i ruta IV B vilket anger att övergångsbenägenheterna visserligen följt "tryckmodellen" efter båda styrkedimensionerna men att de inte varit desamma oberoende av typen av partistyrka utan att övergångsbenägenheterna också bestämts av sammansättningen av valmanskåren i olika enheter.

De förluster som vänsterpartiet kommunisterna gjorde 1968 visar en mycket stark negativ samvariation med tidigare styrka för partiet efter båda styrkedimensionerna. Som framgår av diagram VI:30 minskade detta partis andel av valmanskåren även där det var mycket svagt vilket motsäger att övergångsbenägenheterna varit i överensstämmelse med "the transition model". Att övergångsbenägenheterna varit desamma oavsett tidigare partistyrka motsägs också av att förlusterna då de mäts med förändringsmått 2 framstår som större där partiet var starkt än där det var svagt; detta gäller efter båda styrkedimensionerna. Man kan alltså iakta en utjämning av skillnaderna mellan olika enheter ifråga om det kommunistiska partiets styrka och förändringsmönstren överensstämmer med Typ M 3. Valet 1968 var då för vänsterpartiet kommunisterna ett "socialt tryckval" av den "svagare" typen (IV A) och att det inte fanns

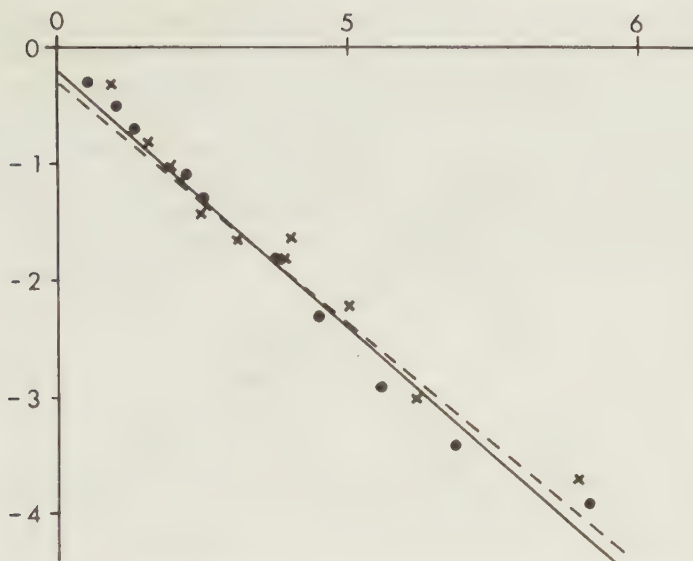

Diagram VI:30 Förändringsmönster för vänsterpartiet kommunisterna 1966-1968. (För förklaringar se s 175.)

någon skillnad mellan den betydelse som socialt underbyggd partistyrka och traditionell partistyrka hade för att åstadkomma de för partiet inte fullt så negativa övergångsbenägenheterna där det var starkt som där det var svagt framgår också av att de båda regressionslinjerna för förändring knappast kan skiljas från varandra i diagram VI:30.

Vid sidan om socialdemokraternas andel av valmanskåren var det de icke-röstandes andel av valmanskåren som undergick de största förändringarna mellan valen 1966 och 1968. Av diagram VI:31 framgår den starka negativa samvariationen mellan den icke-röstande gruppens storlek och förändringarna av dess storlek. Denna samvariation framkommer i lika mån efter båda styrkedimensionerna och alla skillnader ifråga om valdeltagandets höjd utjämnades i hög grad. Även då minskningen av den icke-röstande gruppen relateras till den storlek som gruppen tidigare hade framkommer det att minskningen var störst där gruppen var starkast även om skillnaderna är små ifråga om hur stor andel av de tidigare icke-röstande som mobiliserades vid valet 1968. Förändringsmönstret är av Typ M 1 efter båda styrkedimensionerna och förändringarna kan ha uppkommit genom att bytena mellan röstning och icke-röstning varit lika frekventa i alla enheter och i överensstämmelse med "the transition model". Ett sådant förändringsmönster kan också uppkomma om normer som tidigare påverkat röstningsfrekvensen i negativ riktning inom bestämda sociala kategorier eller lokalt avgränsade områden hastigt upp-

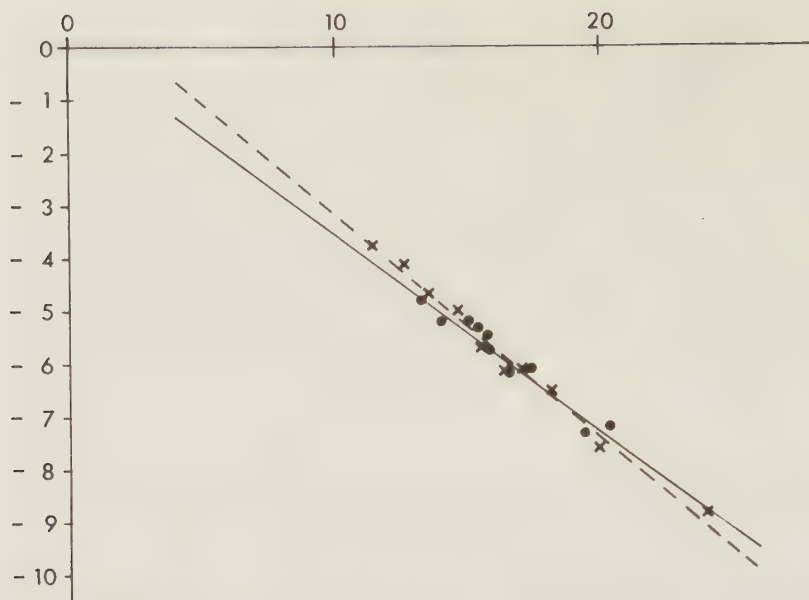

Diagram VI:31 Förändringsmönster för icke-röstande 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

löses; en annan alternativ tolkning är att valrörelsen 1968 på ett helt annat sätt än tidigare nådde hela valmanskåren och att skillnader mellan grupper och enheter ifråga om valdeltagandets höjd därför minskade. Oavsett vad som ligger bakom förändringsmönstren är de sådana att valet 1968 vad valdeltagandet beträffar var ett "utjämningsval" (I).

VI:6:2 Förändringsmönster för de två partiblocken

Det borgerliga partiblockets styrka undergick - när den mäts som genomsnittlig andel av valmanskåren i kommunerna - knappast någon förändring mellan 1966 och 1968. Efter den första styrkedimensionen ökade som framgår av diagram VI:32 andelen borgerliga där partigruppen förväntades vara stark medan andelen minskade där partigruppen hade en låg förväntad styrka. En sådan polarisering av partistyrkeskillnader mellan starka och svaga enheter motsvaras självfallet av en stark positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek. Regressionslinjen skär X-axeln på ett sådant sätt att förändringsmönstret kan betecknas som Typ F som i typologin i kapitel IV beskrevs som att "ett partis styrka förblir oförändrad genom att det gör en lika stor nettovinst i den egna kategorin som nettoförlust i den andra kategorin". Att med utgångspunkt från det

tillgängliga materialet tala om "lika stor nettovinst" osv är inte rimligt men förändringsmönstret pekar mot att de borgerliga partierna vid valet 1968 hade en större andel av de röstberättigade från medelklassen bakom sig än det haft vid valet 1966 medan deras andel av de röstberättigade från arbetarklassen minskade mellan de två valen. Ett sådant förändringsmönster innebär - med den skillnad ifråga om frekvens av borgerlig röstning som finns mellan de båda kategorierna - att övergångsbenägenheterna måste ha varit mycket mera positiva för de borgerliga partierna där de redan var starka än de var svaga.

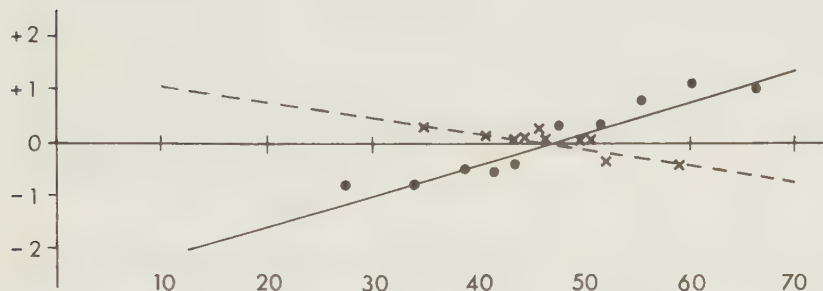

Diagram VI:32 Förändringsmönster för de borgerliga partierna 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

Efter den andra styrkedimensionen finner man att de sammantagna borgerliga partiernas andel av valmanskåren minskade där de var starkare än förväntat medan deras andel av valmanskåren ökade där de inte nådde upp till den förväntade styrkan. Förändringarna går alltså i motsatt riktning till förändringarna efter den första styrkedimensionen: Utjämning av skillnaderna ifråga om borgerlig styrka mellan olika enheter, negativ samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek och ett förändringsmönster som helt kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". För de sammantagna borgerliga partierna kan valet 1968 klassificeras som ett "klassuppbidningsval" av den "starkaste" typen (II B).

Förändringsmönstren för de sammantagna vänsterpartierna är likartade med förändringsmönstren som just beskrivits för det borgerliga blocket. Efter den första styrkedimensionen föreligger en stark positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek. Skillnaderna i partigruppens styrka mellan dess starkaste och svagaste kommuner ökade påtagligt genom styrkeförskjutningarna som motsvarar ett förändringsmönster av Typ A 5. Detta tyder på att vänsterpartierna mellan 1966 och 1968 ökade sin andel av de röstberättigade från såväl den egna kategorin (arbetarna)

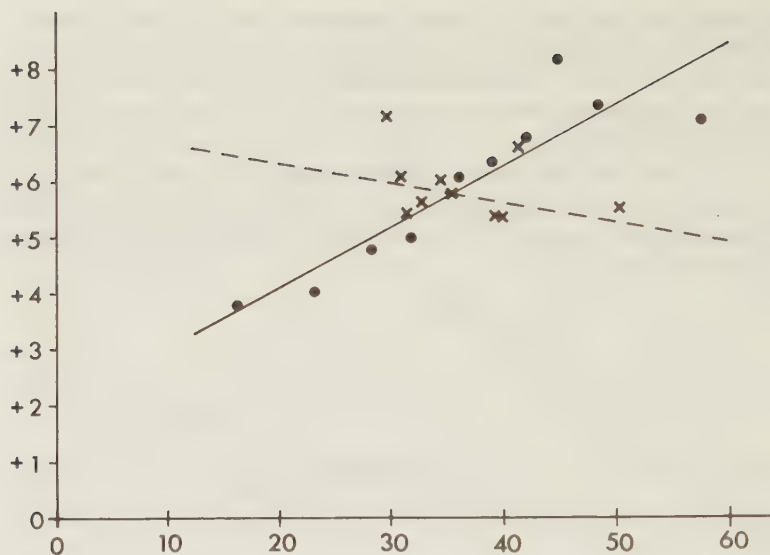

Diagram VI:33 Förändringsmönster för vänsterpartierna 1966-1968.
(För förklaringar se s 175.)

som från den andra kategorin (medelklassen) men det tyder också på att framgångarna var större inom den egna kategorin. Förändringsmönstret förutsätter att övergångsbenägenheterna varit mycket mera positiva för partigruppen där den förväntades vara stark än där den förväntades vara svag.

Kryssmarkeringarna i diagram VI:33 visar att framgångarna för vänsterpartierna efter den andra styrkedimensionen var osystematiska. Det föreligger en svag negativ samvariation mellan partistyrkan och storleken på förändringarna och regressionslinjen visar på en liten utjämning av vänsterpartiernas regionala styrkeskillnader. Då framgångarna enligt regressionslinjen mäts med förändringsmått 2 framgår det att de i förhållande till möjligheterna att göra vinster var större där partigruppen var stark än där den var svag efter den andra styrkedimensionen. Förändringsmönstret är alltså sådant att det inte kan uppkomma genom övergångsbenägenheter som står i överensstämmelse med "the transition model". För vänsterpartierna var valet 1968 ett "socialt tryckval" men att det klassificeras som ett sådant av subtyp IV B och inte av subtyp IV D är närmast en tillfällighet.

Efter den första styrkedimensionen motsvarar förändringsmönstren för de båda partiblocken varandra mycket väl; för båda två kan man iaktta vad som här kallas en "klassuppbinding" av valmanskåren och detta är ett naturligt resultat då den icke-röstande gruppen minskat kraftigt.

(Den icke-röstande gruppens förväntade styrka samvarierar inte påtagligt med något av partiblockens förväntade styrka; korrelationskoefficienterna var .270 och -.440 i materialet från 1960.) Det borgerliga blocket hade framgångar där det förväntades vara starkt och motgångar där det förväntades vara svagt och i de sistnämnda kommunerna hade vänsterpartierna sina största framgångar. Detta resultat står i mycket god överensstämmelse med klassuppbindingstendensen när man tänker på att en inte obetydlig del av de borgerliga partiernas röster där de förväntas vara svaga kommer från det blockets "andra kategori", dvs från arbetare. Även efter den andra styrkedimensionen kan man iakttä en överensstämmelse mellan de båda förändringsmönstren. Det borgerliga blocket hade framgångar där det inte nådde upp till den förväntade styrkan och i samma kommuner indikerar regressionslinjen för förändring efter den andra styrkedimensionen för vänsterpartierna att framgångarna var mindre än i övriga kommuner; där de borgerliga partierna gick tillbaka ökade vänsterpartierna sin styrka mest.

VI:6:3 Sammanfattning av förändringsmönstren 1966-1968

Jämför man den översikt av partiernas och partigruppernas förändringsmönster mellan 1966 och 1968 som finns i tabell VI:9 med de tidigare översikterna av förändringsmönster mellan två val finner man att den i stor utsträckning skiljer sig från dessa. Den viktigaste skillnaden är att parallelliteten mellan förändringsmönstren efter de båda styrkedimensionerna i denna tabell är mycket mindre påtaglig än i de tidigare tabellerna; istället framkommer kombinationer av förändringsmönster som visar att partierna efter den första styrkedimensionen har "tryckmodells-mönster" och i stor utsträckning "starka" sådana medan deras förändringsmönster efter andra styrkedimensionen i samtliga fall pekar på att regionala styrkeskillnader utjämnades; i flera fall finner man efter den andra styrkedimensionen förändringsmönster som kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". Att kombinationerna av förändringsmönster i så pass hög grad skiljer sig från de tidigare redovisade kan sammanhålla med att 1968 års val i viktiga avseenden skilde sig från de tidigare analyserade valen. Det var ett val med ett kraftigt ökat valdeltagande ("an electoral surge") och det var ett val där två regeringsalternativ ställdes mot varandra; det var med Angus Campbells termer "a high stimulus election". De resultat som kommit fram är dock inte helt i linje med de resultat som Campbell hävdar att ett sådant val skall ge eftersom båda partiblocken lyckades hävda sig väl inom sina egna väljargrupper och mobilisera dessa. Till skillnad från de borgerliga partierna måste dock vänsterpartierna - vilket framgår av att de hade stora framgångar även där de förväntades vara svaga och där det inte fanns många "egna" väljare att vinna från det andra blocket eller att

Tabell VI:9 Sammanfattning av förändringsmönster för partierna och partigrupperna 1966-1968

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN		
		Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	
			en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Kristen demokratisk samling Icke-röstande	Folkpartiet	Högerpartiet De borgerliga partierna
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	Centerpartiet Vänsterpartiet kommunisterna	Socialdemokraterna Vänsterpartierna
	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter			

mobilisera från den icke-röstande gruppen - ha vunnit över väljare som tidigare röstat med de borgerliga partierna och som hörde till dessas "egen" väljargrupp.

I de tidigare sammanfattningarna har det framförts tankar på att de två huvudprinciperna för övergångsbenägenheter i olika grad skulle vara knutna till förlustval och framgångsval. Förändringsmönstren mellan valen 1966 och 1968 visar inte på några tydliga tendenser i detta avseende utan här framkommer bl a ett extremt tryckmodellsmönster efter den första styrke-dimensionen för ett parti som gått bakåt (högerpartiet) och ett svagt tryckmodellsmönster efter båda styrkedimensionerna för ett parti som kraftigt ökat sin andel av valmanskåren (centerpartiet). Slutsatserna av de vaga diskussionerna som förts blir att det inte i det tillgängliga materialet går att visa på några entydiga samband mellan den genomsnittliga styrkeförskjutningen för ett parti och den huvudprincip övergångsbenägenheterna följt; såväl val som ger framgång som val som ger tillbakagång för ett parti kan ge både förändringsmönster som kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" och förändringsmönster som kräver att övergångsbenägenheterna varit helt olika och mycket mera positiva för ett parti där det är starkt än där det är svagt.

VI:7 Förändringar i partistyrka 1968-1970

Det sista valet som ingår i analyserna av styrkeförskjutningarna mellan två val var också det första som skedde efter grundlagsreformen 1969. Det i valsammanhang viktigaste med denna reform var att första kammaren avskaffades så att valresultatet är direkt avgörande för en regerings möjligheter att sitta kvar och att man införde en spärregel om att det fordras mera än fyra procent av de avgivna rösterna för att ett parti skall bli representerat i riksdagen. Denna spärregel kom att spela en inte obetydlig roll i 1970 års valrörelse eftersom vänsterpartiet kommunisterna mot bakgrund av valresultatet 1968 inte säkert skulle bli representerat i den nya riksdagen; om partiet inte kom in i riksdagen försämrades socialdemokraternas möjligheter att stanna kvar som regeringsparti. Socialdemokraternas opinionssiffror visade hela mellanvalsperioden att partiet behöll den starka ställning som det uppnått 1968; det var först i opinionsundersökningarna i valmånaden september som de borgerliga partiernas sammantagna styrka närmade sig den socialdemokratiska styrkan. Trots att förutsättningarna för ett borgerligt maktövertagande var större än någon gång under 1960-talet, främst på

grund av vänsterpartiet kommunisternas svaghet men också på grund av att de tre partierna ännu mera än 1968 lyckades framställa sig som ett regeringsalternativ, koncentrerades valrörelsen 1970 inte på regeringsfrågan. Forsell (1971 s 206 f) framhåller istället vilket stort utrymme småfrågor av olika slag fick i denna valrörelse; i den mån några mera samlade temata framkom i debatten var det jämlikhetsfrågor och detta begrepp vidgades till att inte bara omfatta jämlikhet mellan sociala grupper utan också mellan könen och mellan olika bebyggelsemiljöer. Centralgestalten i 1968 års valrörelse hade varit Tage Erlander; 1970 dominerade en annan av de "gamla" partiledarna, Gunnar Hedlund, valdebatten i hög grad.

Det höga valdeltagandet från 1968 bibehölls i stort sett 1970 och 88.3 procent av de röstberättigade deltog i valet. Resultatet av valet var - oavsett om man ser till partiernas andel av de avgivna rösterna eller till deras andel av valmanskåren - att det fanns en stor segrare och två stora förlorare. Segraren var centerpartiet som ökade sin andel av valmanskåren med nära tre procent och förlorarna var moderata samlingspartiet (högerpartiet) vars andel av valmanskåren minskade med drygt två procent samt socialdemokraterna; förlusten med 4.7 procent av valmanskåren var ungefär lika stor som den förlust partiet hade lidit mellan 1964 och 1966. Folkpartiet ökade sin andel av valmanskåren med en knapp procent och vänsterpartiet kommunisterna passerade med lätthet småpartispärren genom att öka sin andel av valmanskåren med en och en halv procent. Trots framgångar (0.3 procent) lyckades däremot inte kristen demokratisk samling ta sig över denna spärr. Ett nytt parti började vid valet 1970 konkurrera om rösterna; det var kommunistiska förbundet marxist-leninisterna (kfml) som lyckades få en knapp halvprocent av valmanskåren bakom sig.

VI:7:1 Förändringsmönster för de enskilda partierna

Liksom tidigare har de uppgifter om korrelationskoefficienter, regressionskvationer och förändringsstorlek vid olika partistyrka vilka utgör underlag för analyserna av förändringsmönstren samlats i en översiktstabell, tabell VI:10.

Det till moderata samlingspartiet omdöpta högerpartiet fick mellan 1968 och 1970 vidkännas förluster i alla styrkeklasser efter båda styrkedimensionerna. Förlusternas storlek - efter båda styrkedimensionerna - har en hög negativ samvariation med den tidigare partistyrkan och man kan alltså iakta en tydlig utjämning av skillnaderna mellan olika enheter ifråga om moderatstyrka. Då förlusterna efter den första styrkedimen-

Tabell VI:10 Sifferunderlag för analyserna av partistyrkeförskjutningar 1968-1970

Parti	Styrke-		Kommunresultat		Korrela- tion	Decilklassresultat		Styrkeförändring där andelen av val-			
	dimen- sion	(N)	Förändring (m)	Korrela- tion		Regressionsekvation	manskåren är		Tjugo procent		
							Mått 1	Mått 2	Mått 1	Mått 2	
M	1:a	926	-2.1	-.963**	Y = -0.12 + (-.174X)	-1.86	-18.60	-3.60	-18.00		
	2:a			-.979**	Y = -0.01 + (-.182X)	-1.83	-18.30	-3.65	-18.25		
C	1:a	926	+2.7	-.216	Y = 2.84 + (-.006X)	+2.78	+3.09	+2.72	+3.40		
	2:a			-.775**	Y = 3.95 + (-.052X)	+3.43	+3.81	+2.91	+3.64		
F	1:a	926	+0.6	.815**	Y = -0.06 + .063X	+0.57		+1.20			
	2:a			-.652*	Y = 0.94 + (-.038X)	+0.56	+0.62	+0.18	+0.23		
KDS	1:a	932	+0.3	.815**	Y = -0.05 + .246X	+2.41		+4.87			
	2:a			.906**	Y = 0.15 + .118X	+1.33		+2.51			
S	1:a	932	-3.6	-.972**	Y = -0.40 + (-.079X)	-1.19	-11.90	-1.98	-9.90		
	2:a			.113	Y = -3.67 + .003X	-3.64		-3.61			
VPK	1:a	932	+1.2	.900**	Y = 0.59 + .277X	+3.36		+6.13			
	2:a			.949**	Y = 0.76 + .276X	+3.52		+6.28			
I-R	1:a	932	+0.8	-.310	Y = 1.27 + (-.046X)	+0.81	+0.90	+0.35	+0.44		
	2:a			-.118	Y = 0.84 + (-.006X)	+0.78	+0.87	+0.72	+0.90		
BP	1:a	932	+1.5	-.598	Y = 2.15 + (-.014X)	+2.01	+2.23	+1.87	+2.34		
	2:a			.203	Y = 1.34 + .004X	+1.38		+1.42			
VP	1:a	932	-2.3	-.865**	Y = -0.96 + (-.032X)	-1.28	-12.80	-1.60	-8.00		
	2:a			.135	Y = -2.42 + .003X	-2.39		-2.36			

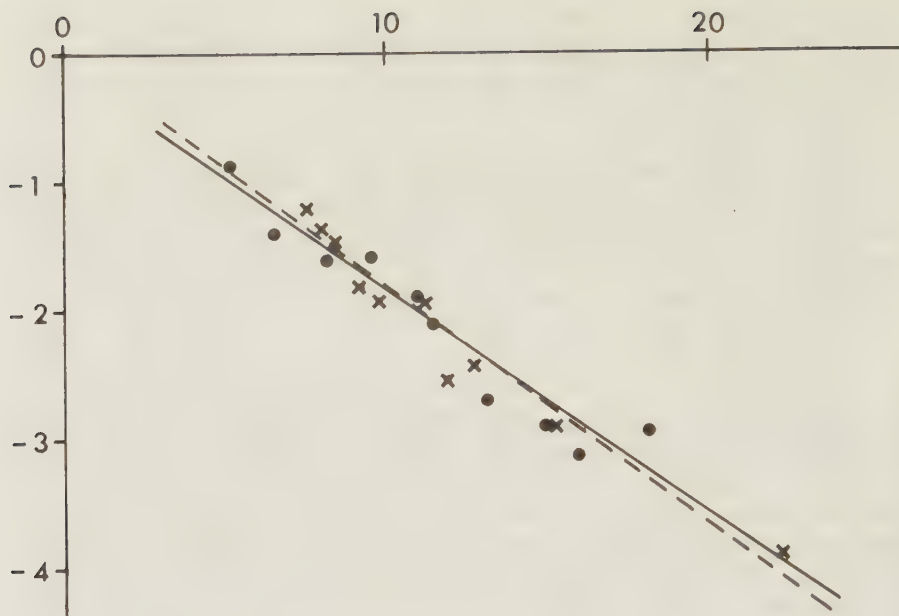

Diagram VI:34 Förändringsmönster för moderata samlingspartiet 1968-1970. (För förklaringar se s 175.)

sionen mäts med förändringsmått 2 framgår det att de var något mindre i förhållande till den tidigare styrkan där partiet var starkt än där det var svagt och efter den andra styrkedimensionen får man ett liknande utslag fast med ännu snävre marginal. Förändringsmönstret är efter båda styrkedimensionerna av Typ M 3 som inte kan erhållas om övergångsbenägenheterna är desamma i alla enheter utan som visar att övergångsbenägenheterna varit mindre negativa för partiet där det var starkt än där det var svagt. Valet 1970 var alltså ett "socialt tryckval" av den "svagaste" typen (IV A) för moderata samlingspartiet. Regressionslinjerna i diagram VI:34 löper helt parallellt med varandra och detta antyder att de för partiet mindre negativa övergångsbenägenheterna där det var starkt än där det var svagt mera sammanhänge med partistyrkan som sådan än med grunden för partistyrkan.

Storleken på framgångarna för centerpartiet 1970 varierar mycket lite

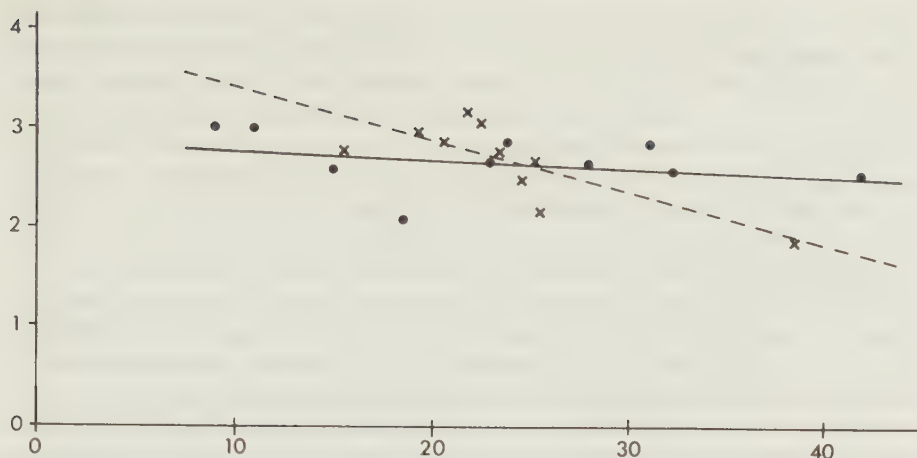

Diagram VI:35 Förändringsmönster för centerpartiet 1968-1970.
(För förklaringar se s 175.)

mellan de olika styrkeklasserna efter den första styrkedimensionen och någon nämnvärd samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek föreligger inte. Korrelationskoefficienten får negativt förtecken och regressionslinjen för förändring visar på en obetydlig utjämning av skillnaderna i centerstyrka mellan enheter med olika förväntad styrka för partiet; det är dock inte främst utjämningen som markeras genom regressionslinjen i diagram VI:35 utan i stället enhetligheten i förändringarna; styrkeförskjutningarna innebär i hög grad "a uniformity of the swing". När sådana styrkeförändringar mäts som vunnen andel av valmanskåren i förhållande till den maximalt möjliga ökningen framgår det naturligtvis att framgångarna var större där partiet var starkt än där det var svagt och förändringsmönstret är som så ofta tidigare av Typ A 3 som visar att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit desamma i alla enheter. Styrkeförändringarna efter den andra styrkedimensionen visar en klarare negativ samvariation med partistyrkan än efter den första styrkedimensionen. Man kan alltså iakta en utjämning av skillnaderna ifråga om centerpartiets styrka mellan enheter där partiet var starkare än förväntat och där det inte nådde upp till den förväntade styrkan. Skillnaderna mellan framgångarna är så påtagliga att det då förändringarna mäts med förändringsmått 2 framkommer att de även enligt detta mått var större där partiet var svagare än förväntat än där det överskred den förväntade styrkan. Det är ett förändringsmönster av Typ A 1 vilket kan ha uppkommit genom övergångsbenägenheter som varit desamma i alla enheter. De mera positiva övergångsbenägenheter som funnits där center-

partiet var starkt efter den första styrkedimensionen än där det var svagt efter denna dimension kan alltså inte hänföras till något "allmänt" socialt tryck som utgått från partistyrka utan dessa övergångsbenägenheter var knutna till den landsbygdsmiljö där partiet fortfarande hade sin största styrka. Förändringsmönstren för centerpartiet mellan 1968 och 1970 var alltså sådana att valet 1970 får betecknas som ett "klassuppbindningsval" av den "svagaste" typen (II A) för detta parti.

Folkpartiets förändringsmönster mellan 1968 och 1970 visar stor likhet med dem som kunnat iaktas för detta parti vid de tre närmast föregående paren av val. Partiet hade framgångar i samtliga styrkeklasser efter den första styrkedimensionen och dessa framgångar samvarierar positivt med partistyrkan så att skillnaderna i folkpartistyrka ökade mellan de enheter där partiet förväntades vara starkt och de enheter där det förväntades vara svagt. Förändringsmönstret var av Typ A 5 eller B och övergångsbenägenheterna kan då ej ha varit desamma i alla enheter. De förändringar man kan iaktta efter den andra styrkedimensionen visar att folkpartiet mellan 1968 och 1970 gick framåt mera där det inte nådde upp till den förväntade styrkan än där det överskred denna styrka; den negativa samvariationen är inte särskilt hög men regressionslinjen i diagram VI:36 visar att framgångarna i enheter med ett större överskott på röster i förhållande till den förväntade styrkan skulle ha förbytts i förluster. Det är följaktligen ett förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan föras tillbaka på "the transition model". Med ledning av detta resultat kan man konstatera att skillnaderna i framgång för folkpartiet efter den första styrkedimensionen mellan enheter med olika styrka inte var att hänföra till den betydelse som partistyrka som sådan kan ha för att påverka väljarbeteendet i en för ett parti positiv riktning. Att folkpartiet gick mest framåt där det var starkt sammanhänge istället

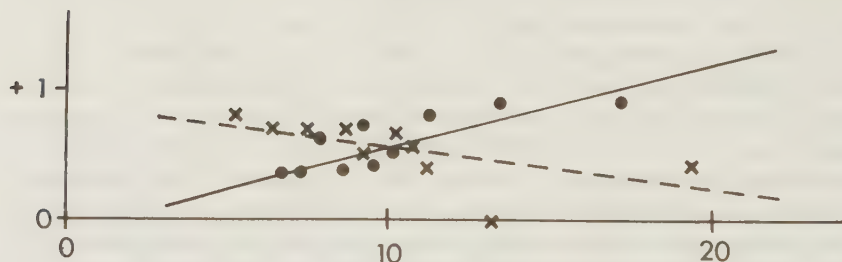

Diagram VI:36 Förändringsmönster för folkpartiet 1968-1970.
(För förklaringar se s 175.)

med att valmanskåren där hade en sådan sammansättning att det var lättare för partiet att vinna nya röster och att behålla de väljare man redan hade. Valet 1970 var för folkpartiet ett "klassuppbindningsval" av den "starkaste" typen (II B).

De förändringar i partistyrka som illustreras i diagram VI:37 och som avser kristen demokratisk samling mellan 1968 och 1970 är inte lämpade att analysera med den här tillämpade metoden; partistyrkan varierar ytterligt lite mellan styrkeklasserna och förändringarnas storlek varierar ännu mindre då de anges som tiondelar av procent. Efter båda styrkedimensionerna finner man dock en positiv samvariation mellan partistyrka och förändringsstorlek. Förändringarna i alla styrkeklasser gick i för partiet positiv riktning och övergångsbenägenheterna kan då inte ha varit i överensstämmelse med "the transition model". Man kan erinra sig att den förväntade partistyrkan för KDS fastställdes med mycket stor osäkerhet med utgångspunkt från den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar (se avsnitt V:5:4). Mot den bakgrunden är det svårt att förklara att partiet hade de största framgångarna där det förväntades ha den största styrkan. Att partiet gick framåt mera där det var starkt än där det var svagt efter den andra styrkedimensionen torde innebära att det gick framåt mest där bekännande kristna utgjorde störst andel av valmanskåren. Förändringsmönstret kan förklaras med att styrkan hade en positiv inverkan på övergångsbenägenheterna men också, om man så vill, med att den rena intressegruppsröstningen ökade. Med hänsyn till förändringsmönstren måste valet 1970

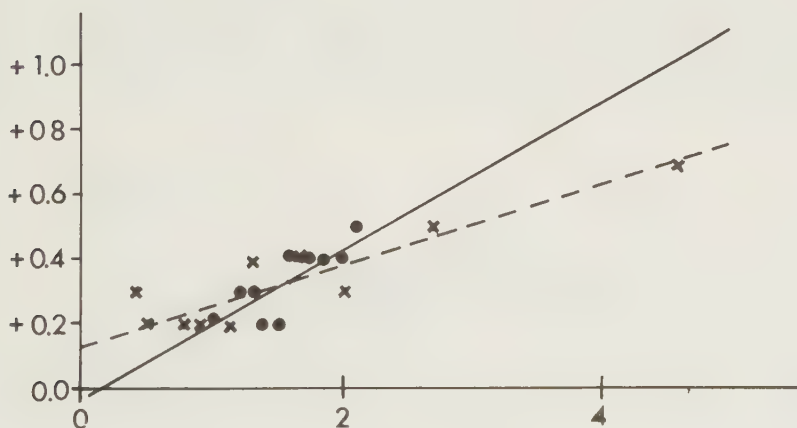

Diagram VI:37 Förändringsmönster för kristen demokratisk samling 1968-1970. (För förklaringar se s 175.)

för kristen demokratisk samling betraktas som ett "socialt tryckval" av den "starkaste" typen (IV D) men mekanismerna bakom förändringarna låter sig inte tolkas med utgångspunkt från tillgängliga data.

De socialdemokratiska förlusterna mellan 1968 och 1970 var störst där partiet hade den största förväntade styrkan och minst där partiet förväntades vara svagast. Den starka negativa samvariationen mellan förändringsstorlek och partistyrka efter den första styrkedimensionen framgår tydligt av diagram VI:38 och utjämnningen av den socialdemokratiska styrkan mellan olika enheter är uppenbar. Då förlusterna mäts som förlopad andel av den tidigare partistyrkan framgår det att de var mindre där partiet förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt. Ett förändringsmönster av Typ M 3 kommer återigen tillbaka här och visar att övergångsbenägenheterna inte kan ha stått i överensstämmelse med "the transition model" utan att benägenheten att lämna partiet/att gå över till det måste ha varit mindre/större där valmanskåren dominerades av de väljarkategorier som utgör socialdemokratins primära röstunderlag än på andra ställen.

Efter den andra styrkedimensionen finner man mycket små skillnader mellan förlusterna i de tio styrkeklasserna. Korrelationskoefficienten för förändringsstorlek och partistyrka får positivt förtecken vilket klargör att skillnaderna i fråga om socialdemokratisk styrka mellan starka och svaga enheter efter denna styrkedimension ökades något och att förändringsmönstret var av Typ M 5; övergångsbenägenheterna måste alltså ha varit mindre negativa där partiet var starkt än där det var svagt. För

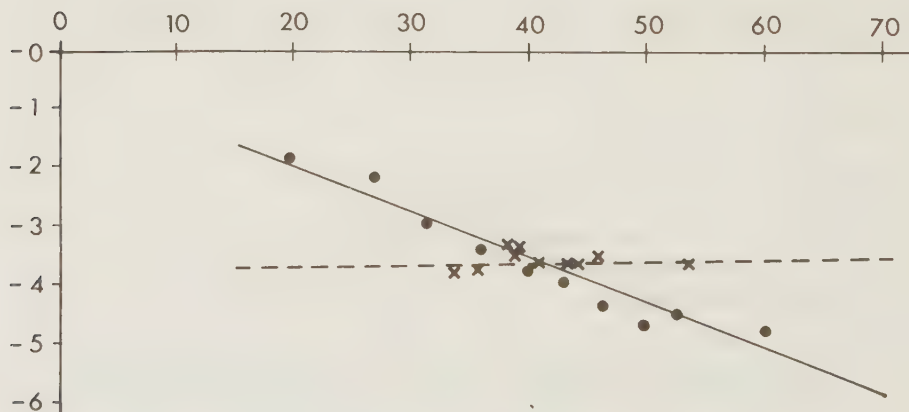

Diagram VI:38 Förändringsmönster för socialdemokraterna 1968-1970. (För förklaringar se s 175.)

socialdemokraterna kan då valet 1970 - liksom valet 1966 - klassificeras som ett "socialt tryckval" av den typ där partiet haft mindre negativa övergångsbenägenheter vid traditionell partistyrka än vid partistyrka som sammanhänger med valmanskårens sammansättning (IV C).

Vänsterpartiet kommunisterna återhämtade en del av de förluster som partiet gjort 1968 vid valet 1970. Framgångarna fördelade sig över alla styrkeklasser efter båda styrkedimensionerna och då de dessutom var större där partiet var starkt än där det var svagt innebar de ett förstärkande av tidigare positioner socialt och lokalt. Förändringsmönstret är efter båda styrkedimensionerna av Typ A 5 som innebär att övergångsbenägenheterna inte kan ha varit desamma där partiet var starkt och där

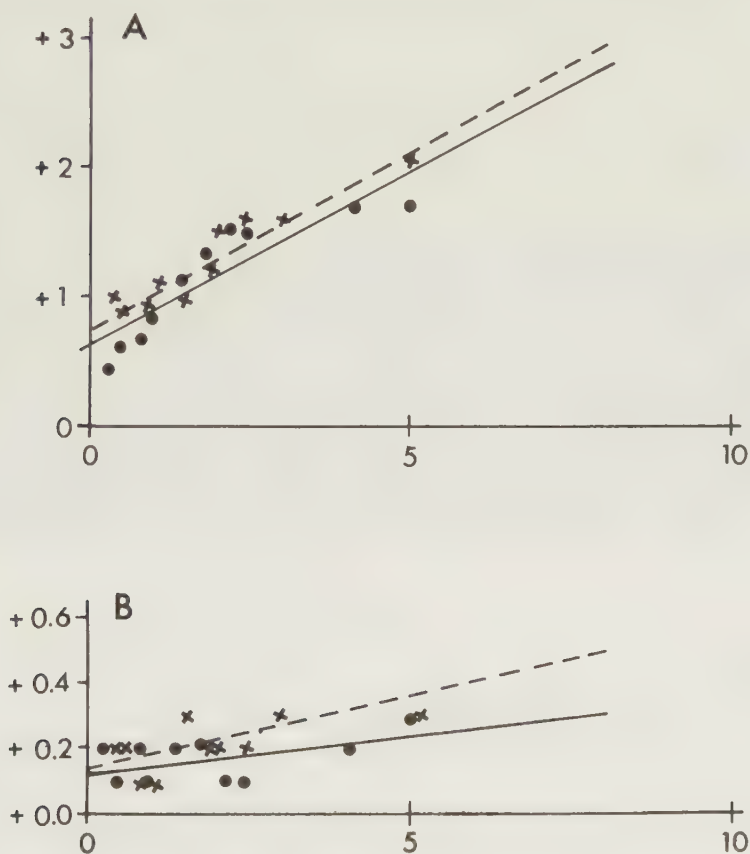

Diagram VI:39 Förändringsmönster för de kommunistiska partierna 1968-1970. A-delen avser vänsterpartiet kommunisterna; B-delen kommunistiska förbundet marxist-leninisterna. (För förklaringar se s 175.)

det var svagt. Liksom i alla tidigare diagram med styrkeförskjutningar för detta parti framkommer i diagram VI:39 A en hög parallellitet mellan förändringarna efter de båda styrkedimensionerna och valet 1970 kan för vänsterpartiet kommunisterna klassificeras som ett "socialt tryckval" av den "starkare" typen (IV D).

I B-delen av diagram VI:39 markeras den genomsnittliga styrka som kommunistiska förbundet marxist-leninisterna uppnådde 1970 vid samma indelning av kommunerna som vid analysen av vpk:s förändringar. Andelen av valmanskåren som stödde kfml varierade inte mycket mellan styrkeklasserna och detta resultat är lika lite som det för KDS lämpat att analysera med den här använda metoden. Det framkommer dock att det nya partiet styrka endast måttligt samvarierar med det äldre kommunistiska partiets styrka oavsett vilken styrkedimension man ser till (korrelationskoefficienterna är .510 och .614). Hur samvariationen skall tolkas är osäkert men en möjlig tolkning är att kfml:s styrka inte är oberoende av vilken ställning vpk har haft i en kommun men att det nya partiet också - genom den typ av övergångsbenägenheter som sammanfattas i "the transition model" - fick ströröster i alla typer av kommuner.

Den icke-röstande gruppen ökade något mellan 1968 och 1970. Efter den kraftiga mobiliseringen av väljarkåren 1968 och den därmed följande utjämningen av den icke-röstande gruppens styrka är variationen ifråga om valdeltagande mellan olika enheter mycket liten så att skillnaderna ifråga om den icke-röstande gruppens styrka mellan styrkeklasserna har minskat i jämförelse med förhållandet vid tidigare analyser. De förändringsmönster som framkommer i diagram VI:40 är otydliga. Efter den första styrkedimensionen kan man iakta en svag negativ samvariation mellan den icke-röstande gruppens storlek och förändringarna av gruppens storlek vilket tyder på att utjämningen ifråga om valdeltagande mel-

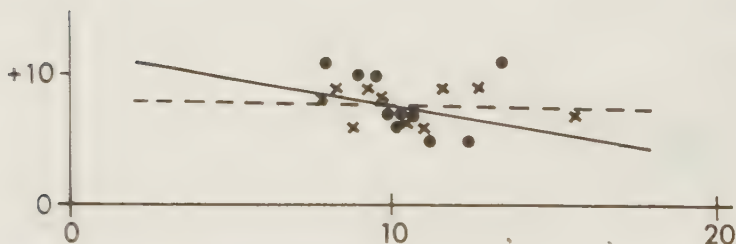

Diagram VI:40 Förändringsmönster för icke-röstande 1968-1970.
(För förklaringar se s 175.)

lan enheter med skiljaktig sammansättning av valmanskåren fortsatte även 1970. Ett liknande fast ännu otydligare förändringsmönster framträder efter den andra styrkedimensionen. Då förändringarna, systematiserade genom regressionslinjen, mäts med förändringsmått 2 framkommer det att de efter den första styrkedimensionen var av Typ A 1 och alltså förenliga med den utgångspunkt som "the transition model" ger för byten mellan olika beteenden medan de efter den andra styrkedimensionen var av Typ A 3 vilket innebär att bytena mellan röstning och icke-röstning inte varit sådana att de kan härledas till "the transition model". Detta gör att valet 1970 kan klassificeras som ett "traditionsuppehållande val" av den "svagare" typen (III A) ifråga om valdeltagandet. Klassificeringen har dock inte någon stark underbyggnad och det är inte - trots den ovanliga kombinationen av förändringsmönster - rimligt att spekulera om vilka krafter som åstadkommit dessa förändringsmönster.

VI:7:2 Förändringsmönster för de två partiblocken

Det borgerliga partiblocket gick framåt 1970 och framgångarna fördelade sig över alla typer av kommuner; de var dock något mindre där partiblocket förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt. Den negativa samvariationen mellan förändringsstorlek och partistyrka är inte särskilt påtaglig och man kan endast iakttä en svag utjämning av skillnaderna i borgerlig styrka mellan olika kommuner. Detta framgår av diagram VI:41. Då framgångarna mäts med förändringsmått 2 framgår det att i förhållande till storleken på gruppen som tidigare inte röstat borgerligt var partiblockets ökade andel av valmanskåren större där det förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt. Förändringsmönstret är alltså av Typ A 3; detta tyder på att de borgerliga partierna gjorde vinster inom såväl medelklassen (den egna kategorin) som bland arbetarna (den andra kategorin). Förändringsmönstret visar också att

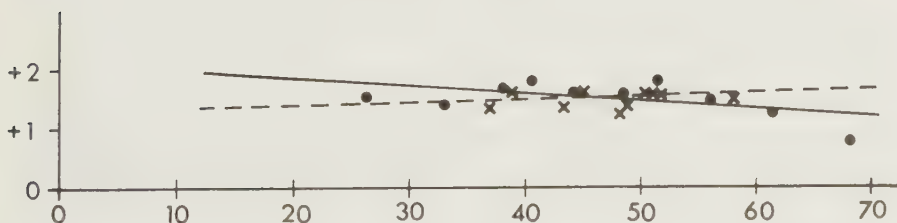

Diagram VI:41 Förändringsmönster för de borgerliga partierna 1968-1970. (För förklaringar se s 175.)

övergångsbenägenheterna inte kan ha varit lika positiva för partiblocket där det var svagt som där det var starkt. Efter den andra styrkedimensionen är variationen mellan förändringarna i styrkeklasserna obetydlig. Partigruppen ökade sin styrka ungefär lika mycket oavsett om den över-skred eller inte nådde upp till den förväntade styrkan. Den samvariation som kan iakttas med blockets tidigare styrka är svagt positiv och visar på en mindre ökning av skillnaderna ifråga om de borgerliga partiernas styrka mellan enheter där de var starka och där de var svaga efter den andra styrkedimensionen. Regressionslinjen visar på ett förändringsmönster av Typ A 5 som förutsätter att benägenheterna att lämna och att gå över till de borgerliga partierna som grupp måste ha varit avsevärt mera positiva för dem där de var starka än där de var svaga efter den andra styrkedimensionen. Den kombination av förändringsmönster som konstaterats innebär att valet 1970 för de sammantagna borgerliga partierna kan klassificeras som ett "socialt tryckval" av den typ (IV C) som mera drar sig mot det "traditionsuppehållande valet" än mot "klassuppbindingsvalet".

Vänsterpartierna omfattar i denna analys utom socialdemokraterna och vänsterpartiet kommunisterna även kommunistiska förbundet marxist-leninisterna. Denna partigrupps andel av valmanskåren minskade mellan 1968 och 1970 i samtliga styrkeklasser efter den första styrkedimensionen och förlusterna visar en stark negativ samvariation med partiblockets styrka. Vänsterpartiernas förlust var alltså inte lika stor där de förväntades vara svaga som där de förväntades vara starka och den utjämnings-tendens mellan enheter med olika styrka för blocket som kan iakttas är mera påtaglig än den som kunde iakttas för det borgerliga partiblocket. Förlusterna framstår dock som mindre där partigruppen var stark än där den var svag då de mäts med förändringsmått 2 och förändringsmönstret var alltså av Typ M 3 som visar att övergångsbe-

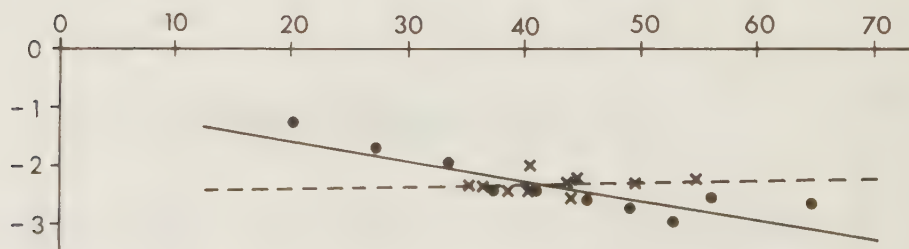

Diagram VI:42 Förändringsmönster för vänsterpartierna 1968-1970.
(För förklaringar se s 175.)

nägenheterna varit mindre negativa för partigruppen där den var stark än där den var svag. Efter den andra styrkedimensionen finner man mycket små skillnader mellan olika styrkeklasser ifråga om förändringarnas storlek och regressionslinjen får en sträckning som är i det närmaste parallell med X-axeln. Ett sådant förändringsmönster är ett tecken på att övergångsbenägenheterna inte varit i enlighet med "the transition model"; även om partigruppen förlorade överallt så hade den lättare att göra sig gällande bland väljarna om den överskred än om den inte nådde upp till den förväntade styrkan och skillnaderna i partistyrka mellan svaga och starka enheter efter den andra styrkedimensionen upprätthölls. Kombinationen av förändringsmönster är alltså densamma för vänsterpartierna som för de sammantagna borgerliga partierna, dvs valet 1970 var ett "socialt tryckval" vid vilket de "traditionsuppehållande" krafterna hade större betydelse än de "klassuppbindande" krafterna (IV C).

Då förändringarna för de båda partiblocken ställs vid sidan av varandra framgår det att de mycket väl motsvarar varandra vilket är naturligt med de små och osystematiska förändringar som den icke-röstande gruppen undergick mellan valen 1968 och 1970. De borgerliga partierna gick - efter den första styrkedimensionen - mest framåt där de var svaga och samtidigt gjorde vänsterpartierna de största förlusterna där de var starka, dvs i de borgerliga partiernas svaga kommuner. Självfallet kan man också säga att de med X-axlarna parallella regressionslinjerna i diagram VI:41 och 42 som indikerar förändringarna efter den andra styrkedimensionen för respektive partiblock väl motsvarar varandra.

VI:7:3 Sammanfattning av förändringsmönstren 1968-1970

I de tidigare sammanfattningarna har valen delvis setts i relation till de olika typer av val som Angus Campbell beskrivit med utgångspunkt från förändringar i valdeltagande och från valrörelsens intensitet. Kombinationerna av förändringsmönster vid valet 1970 redovisas översiktligt i tabell VI:11. Detta val låter sig inte inpassas i Campbells typologi. Den höga valdeltagandet bibehölls och vid detta val framstod det i högre grad än på mycket länge klart att det fanns två regeringsalternativ. Med hänsyn till den höga mobiliseringen vid det föregående valet och till den klassuppbindning som skett vid detta borde valet 1970 om man följer Campbell inte ha gett några större styrkeförskjutningar när man ser till partiernas andel av valmanskåren och i den mån sådana inträffade borde de antingen varit sådana att de visat på en fortsatt klassuppbindning eller borde de varit sådana att de kunnat härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model". Sammanfattningen av förändringsmönstren gör klart att ingetdera av detta kan sägas karaktärisera valet

Tabell VI:11 Sammanfattning av förändringsmönster för partierna och partigrupperna 1968-1970

			DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN		
			Förändringsmönster där övergångsbegägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbegägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	
				en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbegägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter			Centerpartiet	Folkpartiet
	Förändringsmönster där övergångsbegägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger	en utjämning av partistyrkeskillnader mellan olika enheter	Icke-röstande	Moderata samlingspartiet	
	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter			Socialdemokraterna De borgerliga partierna Vänsterpartier-na	Kristen demokratisk samling Vänsterpartiet kommunisterna

1970. Efter den första styrkedimensionen kan inte något partis styrkeförändringar hänföras till övergångsbenägenheter i enlighet med "the transition model" och efter den andra styrkedimensionen är det endast två partier som har ett förändringsmönster som visar på att benägenheterna att lämna och gå över till partiet kan ha varit desamma oavsett partistyrkan. Å andra sidan kan man inte för mera än två av de stora partierna iaktta klara klassuppbindingstendenser och sådana framkommer - till skillnad från i sammanfattningstabellen för valet 1968 - inte heller för de båda partiblocken trots att de var mera sammansvetsade än någon gång tidigare. Istället finner man en tendens till att de regionala traditioner beträffande röstning som finns i olika delar av landet framhävdes på ett sätt som inte framkommit någon gång tidigare genom att båda partiblocken har förändringsmönster som visar att valet varit "traditionsuppehållande". På detta sätt blir valet 1970 inte likt något av de tidigare analyserade valen.

I det föregående kapitlet har förändringsmönstren för partierna och partigrupperna mellan valen under perioden 1960-1970 beskrivits och analyserats men någon sammanfattande utvärdering av vilken av de två modellerna för övergångsbenägenheter mellan politiska beteenden, "the transition model" och "tryckmodellen", som förändringsmönstren i den största utsträckningen låter sig förenas med har inte gjorts; inte heller har utvecklingen för de enskilda partierna ifråga om styrkeförskjutningar efter de två styrkedimensionerna sammanfattats. I detta kapitel ges sådana sammanfattningar och dessutom beskrivs översiktligt förändringarna i partistyrka med utgångspunkt från de synsätt på förändringar ifråga om lokal partistyrka som redovisades i avsnitt II:5-7.

Sammanfattningarna bygger helt på de förändringsmönster som kommer fram genom regressionslinjerna i diagram VI:1-42 och inga reservationer ges för att samvariationen mellan styrkeförändringar och tidigare partistyrka i decilklasserna i en del fall är nästan obefintlig; som tidigare påpekats kan också frånvaron av en sådan samvariation indikera att ett förändringsmönster i enlighet med typologin i kapitel IV föreligger. De förändringsmönster som beaktas i denna sammanfattning är de som betecknades med ett "A" i avsnitt VI:4-5 och diagram VI:9-24, dvs förändringsmönstren som hänför sig till de valkretsar där mellan valet 1962 och valet 1964 respektive mellan valet 1964 och valet 1966 inga förändringar skedde ifråga om vilka partier som deltog i konkurrensen om rösterna.

VII:1 En enhetlig valvind?

I avsnitt II:5 redovisades det framförallt i England vanliga synsättet att förändringarna i partistyrka mellan två val kan beskrivas som "a national uniformity of the swing", dvs man anser att förändringarna i partistyrka går i samma riktning - och är ungefär likstora - i hela landet; det svenska uttrycket för detta är att "valvinden blåser i samma riktning i hela landet". Jag skall inte gå in på partiernas styrkeförskjutningar i enskilda kommuner eller i olika landsdelar men de resultat som redan fram-

kommit ger möjlighet att belysa frågan om man kan iaktta en enhetlig valvind i alla typer av kommuner. Inom de styrkeklasser som kommunerna indelats i efter var och en av styrkedimensionerna finns naturligtvis en spridning ifråga om storlek och riktning på styrkeförskjutningarna men genom att undersöka medeltalen av förändringarna av ett partis styrka inom de olika klasserna får man en uppfattning om valvindens enhetlighet. De förändringsmönster som regressionslinjerna i diagram VI:1-42 visar kan systematiseras till tre huvudtyper: 1) Förändringsmönster som visar att styrkeförskjutningarna för ett parti gått i samma riktning i alla styrkeklasser och som också visar att i kommuner med en helt ensidig kategorisammansättning eller - efter den andra styrkedimensionen - i kommuner med ännu mera uttalad över- eller underrepresentation för ett parti skulle styrkeförskjutningarna också gått i samma riktning. 2) Förändringsmönster som visar att styrkeförskjutningarna för ett parti gått i samma riktning i alla styrkeklasser men där partiets styrka i socialt mera extremt sammansatta kommuner eller - efter den andra styrkedimensionen - i kommuner med större över- eller underrepresentation för partiet skulle undergått en förskjutning i andra riktningen. 3) Förändringsmönster som visar att styrkeförskjutningarna gått i olika riktning där partiet var starkt och där det var svagt. Förändringsmönstren har systematiserats på detta sätt i tabell VII:1.

En klar tendens kommer fram i tabellen: Oavsett om man ser till de enskilda partierna eller till partiblocken och oavsett vilken styrkedimension man ser till är förändringsmönster som visar på styrkeförskjutningar i samma riktning i alla typer av kommuner mycket vanligare än andra förändringsmönster. I tabellen sammanfattas 32 förändringsmönster för partierna och icke-röstandegruppen. Efter den första styrkedimensionen finner man styrkeförskjutningar i samma riktning oavsett partistyrkan i 27 av förändringsmönstren och endast i 5 förändringsmönster kan man iaktta olika styrkeutveckling i kommuner med olika hög förväntad styrka för ett parti eller för icke-röstandegruppen. För partiblocken finner man att styrkeförskjutningarna gick i samma riktning oavsett deras förväntade styrka i 8 av de 10 förändringsmönstren. Tendensen är densamma om man ser till styrkeförskjutningarna då kommunerna delats efter storleken på avvikelserna från den förväntade styrkan för de olika grupperna. I 25 av de 32 förändringsmönstren framkommer att förändringarna i partistyrka (valdeltagande) gått i samma riktning oavsett om partierna (icke-röstandegruppen) inte nådde upp till den förväntade styrkan eller om denna styrka överskreds och i 7 förändringsmönster kan man avläsa att styrkeutvecklingen mellan två val gått i olika riktning i styrkeklasserna. Partiblockens förändringsmönster efter den andra styrkedimensionen visar vid 8 tillfällen av de 10 att styrkeförskjutningarna gått i samma riktning oavsett avvikelserna från den förväntade styrkan. Med ledning av detta kan

Tabell VII:1 Valvindens enhetlighet 1960-1970 enligt diagram VI:1-42

Regressionslinjen visar styrkeförskjutningar i samma riktning oavsett partistyrka	Regressionslinjen visar styrkeförskjutningar i samma riktning inom det intervall där observationer finns men ger styrkeförskjutningar i andra riktningen vid större eller mindre partistyrka	Regressionslinjen visar styrkeförskjutningar i olika riktning vid olika partistyrka
---	--	---

A. Förändringar efter den första styrkedimensionen

H 62	BP 62	H 68	VP 64	F 66	BP 68
H 64	BP 64	C 64		KDS 68	VP 62
H 66	BP 66	F 62		S 62	
H 70	BP 70	F 70		S 64	
C 62	VP 66	KDS 70		IR 66	
C 66	VP 68	IR 64			
C 68	VP 70	IR 68			
C 70		IR 70			
F 64					
F 68					
S 66					
S 68					
S 70					
K 62					
K 64					
K 66					
K 68					
K 70					
IR 62					

Summa 19 + 7

Summa 8 + 1

Summa 5 + 2

B. Förändringar efter den andra styrkedimensionen

H 62	BP 62	H 68	BP 64	H 64	BP 68
H 66	BP 66	C 62		F 64	VP 62
H 70	BP 70	C 64		F 66	
C 66	VP 64	C 70		KDS 68	
C 68	VP 66	F 62		S 62	
F 68	VP 68	IR 64		S 64	
F 70	VP 70	IR 68		IR 66	

KDS 70

S 66

S 68

S 70

K 62

K 64

K 66

K 68

K 70

IR 62

IR 70

Summa 18 + 7

Summa 7 + 1

Summa 7 + 2

man sammanfatta: Talet om att valvinden blåser i samma riktning för ett parti i skilda typer av kommuner har starkt fog för sig.

I avsnitt III:8 framfördes som en hypotes att det ofta inte bara föreligger "a national uniformity of the swing" utan också "a social uniformity of the swing", dvs när man delar en valmanskår på sociala kategorier skulle man finna att styrkeförskjutningarna mellan två val för ett parti gått i samma riktning inom de olika kategorierna. Sådana styrkeförskjutningar motsvarar i typologin för förändringsmönster typerna A och M. Som framhölls i avsnitt V:7:1 kan, som en följd av att klassificeringen av kommunerna efter den första styrkedimensionen inte är endimensionell, förändringsmönstren bli oklara om förändringarna inom två kategorier inom vilka ett parti har en stor andel av väljarna går i skilda riktningar. Detta försämrar möjligheterna att säga något om förekomsten av "a social uniformity of the swing". Svårigheterna att ge bestämda svar på frågan om det föreligger en sådan tendens i förändringsmönstren sammanhänger också med att det inte går att fastställa ett partis maximala och minimala styrka efter den första styrkedimensionen. Då regressionslinjerna visar att ett parti skulle ha ökat eller att det skulle ha minskat i styrka i alla kommuner, alltså även där partiet var helt dominerande eller där det var ytterligt svagt kan man dock säga att förändringsmönstren indikerar "a social uniformity of the swing". Sådana förändringsmönster har sammanförts i den första kolumnen av tabell VII:1, där det i detta sammanhang naturligtvis endast är A-delen som är intressant. Av de 32 förändringsmönstren för partierna och för icke-röstandegruppen är det 19 som tyder på att förändringarna i partistyrka gått i samma riktning både inom kategorier där respektive grupper var starka och inom kategorier där de var svaga; 7 av de 10 förändringsmönstren för partigrupperna visar en liknande tendens. Detta innebär att ungefär tre femtedelar av samtliga förändringsmönster visar på "a social uniformity of the swing". Detta är ett minimalt och man kan anta att också vid flera av de förändringsmönster som samlats i den andra kolumnen av tabellen har styrkeförskjutningarna gått i samma riktning inom olika sociala kategorier. Sammanfattningen av detta blir: I något mera än hälften av de undersökta förändringsmönstren finner man en klar tendens till "a social uniformity of the swing".

VII:2 Utjämnning av socialt betingade partistyrkeskillnader?

I avsnitt II:6 redovisades det synsätt på den politiska utvecklingen i USA och Västeuropa under efterkrigstiden som innebar att man ansåg att socia-

la klassers och kategoriers bindning till ett bestämt politiskt parti mer eller mindre var på väg att släppa; detta "the end of ideology"-resonemang underbyggdes mindre med undersökningsresultat än med allmänna spekulationer om att klassröstning blivit mindre frekvent än tidigare och om att väljarnas rörlighet mellan partierna ökade. Synsättet sammankopplades vid genomgången av olika sätt att se på partistyrkeförskjutningar med en modell för övergångsbenägenheter mellan politiska beteenden, "the transition model". Denna modell har inte sin grund i "end of ideology"-tänkande men om väljarnas benägenhet att ändra beteende är i enlighet med denna modell blir partistyrkeförskjutningarna likadana som om den av klasstillhörighet bestämda röstningen minskar. I "the transition model" är övergångsbenägenheterna till ett politiskt beteende bland dem som tidigare inte visat beteendet och från ett beteende bland dem som tidigare visat beteendet inte beroende av sådana faktorer som väljarnas kategoritillhörighet eller ett partis lokala styrka utan väljarnas övergångsbenägenheter i förhållande till ett parti är desamma överallt vid ett givet tillfälle. Sådana övergångsbenägenheter leder till utjämning av skillnader som vid ett utgångsläge finns mellan olika enheter ifråga om frekvens av beteendet dvs samma resultat som om väljarnas klassbetingade röstning minskar.

En utveckling som den ovan refererade kom fram i ett exempel i avsnitt IV:1. Senare i samma kapitel framgick dock att en utjämning av partistyrkeskillnader mellan enheter kan inträffa även om väljare från en kategori som står nära ett parti och som tidigare röstat med det är mera benägna att stanna kvar i denna röstning än andra väljare och om väljare från samma kategori som tidigare inte röstat med partiet är mera benägna att gå över till sådan röstning än andra väljare. Att övergångsbenägenheterna inom en enhet där ett parti är starkt är mera positiva för ett parti än inom en enhet där det är svagt är ingen garanti för att inte skillnaderna ifråga om partistyrka mellan olika enheter minskas. Avgörande för om man får en minskning av partistyrkeskillnaderna mellan olika enheter är istället om övergångsbenägenheterna till och från ett parti står i ett sådant förhållande till varandra att de kompenserar skillnaderna i storlek på den del av valmanskåren som tidigare röstat med partiet och varifrån utflöde av väljare sker och den del av valmanskåren som tidigare inte röstat med partiet och varifrån inflödet av väljare sker.

Tabell VII:2 är en sammanfattning av sammanfattningstabellerna i kapitel VI. Där kan man inte endast utläsa i vad mån man vid olika val kunnat iakta en utjämning av socialt betingade partistyrkeskillnader mellan olika

enheter; frågeställningarna i de två följande avsnitten belyses också genom denna sammanställning. I denna sammanfattningstabell ingår endast förändringsmönstren för de enskilda partierna och för den icke-röstande gruppen medan motsvarande uppgifter för partiblocken samlats i tabell VII:3.

Mot bakgrund av diskussionen här och framförallt i avsnitt IV:2-3 är det tydligt att det i detta sammanhang är den kolumn i tabellerna som har överskriften "Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter" som är intressant. Vid 13 av de 32 förändringsmönstren i tabell VII:2 har styrkeskillnader som sammanhänger med valmanskårens sammansättning bibehållits eller ökats medan de 19 återstående förändringsmönstren visar att en utjämning av skillnaderna i styrka har ägt rum mellan enheter där ett parti var starkt och enheter där ett parti var svagt. Partierna förekommer med olika frekvens i de olika kolumnerna i tabellen men dessa skillnader lämnas okommenterade till avsnitt VII:5. Samma tendens som i tabell VII:2 framkommer för partiblocken i tabell VII:3; 7 av de 10 förändringsmönstren visar på en utjämning av de skillnader i partiblocksstyrka som sammanhänger med sammansättningen av valmanskåren.

Beträffande utjämningen av socialt betingade partistyrkeskillnader mellan olika enheter under perioden 1960-1970 kan man sammanfatta: Ungefär tre femtedelar av förändringsmönstren visar att skillnaderna i styrka mellan förväntat starka och förväntat svaga enheter för respektive grupp minskat. Samtliga partier och partigrupper hade någon gång under perioden förändringsmönster som innebär ökade styrkeskillnader efter den första styrkedimensionen. Skillnaderna ifråga om den socialt betingade partistyrkan mellan enheterna förblev därför i stort sett konstanta under hela den studerade perioden.

VII:3 Utjämning av regionala partistyrkeskillnader?

I avsnitt II:7 redovisades en rad undersökningar där man ansett sig kunna konstatera att regionala skillnader ifråga om partistyrka minskas eller försvinner alltmär. Regional partistyrka definierades i avsnitt IV:5 som sådan partistyrka i ett område som inte kan förklaras med den sociala sammansättningen av valmanskåren inom området; regional partistyrka kan antingen vara högre eller lägre än den förväntade partistyrkan. Residualerna från regressionsanalyserna med ett partis andel av valmans-

Tabell VII:2 Sammanfattning av förändringsmönstren för partierna och icke-röstandegruppen under perioden 1960-1970

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN			
		Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger		Summa
			en utjämning av partistyrkeskillnaderna mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter	
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	C 64 IR 64 F 62 IR 66 S 62 IR 68 S 64 KDS 68 <u>Summa: 8</u>	C 62 C 70 F 68 <u>Summa: 3</u>	H 68 F 64 F 66 F 70 <u>Summa: 4</u>	15
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter	IR 70 <u>Summa: 1</u>	H 62 H 70 C 68 K 62 K 68 <u>Summa: 5</u>	S 68 <u>Summa: 1</u>	7
	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter	<u>Summa: 0</u>	S 66 S 70 <u>Summa: 2</u>	H 64 H 66 C 66 KDS 70 K 64 K 66 K 70 IR 62 <u>Summa: 8</u>	10
Summa		9	10	13	32

Tabell VII:3 Sammanfattning av förändringsmönstren för partiblocken under perioden 1960-1970

		DEN FÖRSTA STYRKEDIMENSIONEN			
		Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger		Summa
			en utjämning av partistyrkeskillnaderna mellan olika enheter	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter	
DEN ANDRA STYRKEDIMENSIONEN	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna kan ha varit desamma i alla enheter	VP 62 <u>Summa: 1</u>	BP 64 VP 64 <u>Summa: 2</u>	BP 68 <u>Summa: 1</u>	4
	Förändringsmönster där övergångsbenägenheterna inte varit desamma i alla enheter och som ger		BP 62 VP 66 <u>Summa: 2</u>	VP 68 <u>Summa: 1</u>	3
	bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader mellan olika enheter	<u>Summa: 0</u>	BP 70 VP 70 <u>Summa: 2</u>	BP 66 <u>Summa: 1</u>	3
	Summa	1	6	3	10

kåren som beroende variabel och den ekonomiskt aktiva befolkningens fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar som oberoende variabler ansågs visa på regional partistyrka och sådan partistyrka betecknades som partistyrka efter den andra styrkedimensionen. En utjämning av regionala partistyrkeskillnader inträffar om relationen mellan övergångsbenägenheterna till och från röstning med ett parti inte är så mycket större där partiet överskrider den förväntade styrkan än där det inte når upp till den förväntade styrkan att skillnaderna i storlek på gruppen varifrån utflöde av röster sker och gruppen varifrån inflöde av röster sker mellan enheter där partiet var starkt och enheter där partiet var svagt kompenseras.

Den intressanta raden i tabell VII:2 är den understa raden där det framgår hur många av förändringsmönstren efter den andra styrkedimensionen som varit sådana att de regionala partistyrkeskillnaderna upprätthållits. Endast 10 av de 32 förändringsmönstren för partierna och för icke-röstande gruppen är sådana att de inte visar på en utjämning av de regionala styrkeskillnaderna. För de två partiblocken är det i tabell VII:3 endast 3 av de 10 förändringsmönstren som inte indikerar en minskning av deras regionala styrkeskillnader. Partiblockens regionala styrka utjämnades under hela 1960-talet men vid valet 1970 kunde någon tendens i denna riktning inte iakttagas. Man bör dock lägga märke till att den ökade osäkerheten vid klassificeringen av kommunerna som förväntat starka och svaga för partierna och partiblocken på grundval av folkräkningsuppgifterna från 1960 kan vara orsak till att något egentligt mönster för förändringarna efter den andra styrkedimensionen inte kunde iakttagas för något av blocken mellan valet 1968 och valet 1970. Sammanfattningsvis kan man om utvecklingen av de regionala partistyrkeskillnaderna konstatera: Mera än två tredjedelar av alla förändringsmönster efter den andra styrkedimensionen visar på att de regionala partistyrkeskillnaderna minskar, inte heller i fråga om dessa förändringar kan man iaktta någon enhetlig tendens utan med ojämna mellanrum förekommer val som återställer de traditionella skillnaderna mellan olika delar av landet ifråga om sådan partistyrka som inte är betingad av valmanskårens sammansättning.

VII:4 Vilken modell för övergångsbenägenheter beskriver bäst väljarbeteendet?

Huvudfrågeställningen i undersökningen har inte varit om valvinden varit enhetlig vid olika val och inte heller om skillnaderna mellan kommunerna ifråga om partistyrka av olika slag minskat eller bibehållits under

1960-talet. Huvudsyftet fastslogs redan i inledningsavsnittet: "Att i ett material med områdesdata försöka komma längre än till en deskription av förändringarna i partistyrka genom att relatera de förändringar som kan iaktas till en enkel men väletablerad sociologisk och socialpsykologisk teori om individers benägenhet att påverkas av grupptryck". Den "enkla men väletablerade" teorin redovisades i kapitel III där en modell för vilka förändringsbenägenheter man kan förvänta sig inom olika väljar-grupper under olika förutsättningar beskrevs; denna modell betecknades som "tryckmodellen" och den ställdes mot "the transition model". "Tryckmodellen" innebär i motsats till "the transition model" att olika väljare förväntas vara olika förändringsbenägna i förhållande till ett parti beroende på vilken relationen är mellan partiet och den sociala kategori de hör till samt beroende på vilken styrka partiet har där väljarna är bosatta. "Tryckmodellen" för förändring av politiskt beteende underbyggdes i avsnitt III:6 genom undersökningar där det dokumenterats att väljare som hör till en social kategori som utgör ett partis huvudsakliga väljarunderlag både är lättare att behålla och att vinna över till partiet än andra väljare. I avsnitt III:7 refererades undersökningar av vilka det framgår att ett parti både har lättare att behålla tidigare väljare och att vinna nya väljare där det är starkt än där det är svagt samt att detta gäller oavsett väljarnas kategoritillhörighet.

I kapitel IV uppbyggdes en typologi för valresultat med förutsättningen att en valmanskår består av två väljarkategorier inom vilka röstning med ett parti förekommer med helt olika frekvens och vilka är företrädande i helt olika proportioner i olika enheter. Inom var och en av kategorierna kan ett partis styrka mellan två val öka, förbli oförändrad eller minska. Tretton huvudförändringsmönster konstruerades på grundval av kombinationen av nettoresultaten av övergångsbenägenheterna inom de två kategorierna. I typologin framkommer det att även om ett parti lyckats vinna/behålla en större del av väljarna inom kategorin där det är svagt än inom kategorin där det är starkt behöver inte övergångsbenägenheterna ha varit i enlighet med "the transition model". Övergångsbenägenheterna kan mycket väl vara "bättre" för ett parti inom den kategori och då också inom de enheter där det är starkt än inom den kategori och de enheter där det är svagt utan att partiets andel av valmanskåren ökas mera eller minskas mindre där det är starkt än där det är svagt. Det framkom också i kapitel IV att om ett partis förlorade andel av valmanskåren då den relateras till storleken på den andel av valmanskåren som tidigare stödde partiet är densamma i alla enheter måste övergångsbenägenheterna ha varit mindre negativa för partiet där det var starkt än där det var svagt. På samma sätt kan man säga att om ett partis ökade andel av valmanskåren i relation till den andel av valmanskåren som tidigare inte stödde partiet är densamma i alla enheter måste övergångsbenägenheterna ha varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt.

De tretton förändringsmönstren byggde på kategorispecifika övergångsbenägenheter, dvs på att väljare från de två kategorierna har olika benägenhet att lämna och gå över till ett parti men att dessa benägenheter är desamma för alla väljare inom respektive kategori. För att klarlägga om partistyrkeförskjutningar är i enlighet med "tryckmodellen" är det inte tillräckligt att se på sådan partistyrka som har sin grund i kategorisammansättningen av valmanskåren i olika enheter; i slutet av kapitel IV diskuterades en andra form av partistyrka som inte är betingad av valmanskårens sammansättning; regional partistyrka ansågs vara en sådan form av partistyrka och betecknades som styrka efter den andra styrkedimensionen. Den partistyrka som kan härledas till den sociala sammansättningen av valmanskåren betecknades som styrka efter den första styrkedimensionen. Finner man efter båda styrkedimensionerna likadana förändringsmönster och dessa visar att övergångsbenägenheterna i förhållande till ett parti varit "bättre" där det var starkt än där det var svagt kan man säga att partistyrkan varit avgörande för väljarnas benägenhet att stanna kvar i eller gå över till partiet. Vid en sådan kombination av förändringsmönster efter de båda styrkedimensionerna har övergångsbenägenheterna varit i enlighet med "tryckmodellen". Olika kombinationer av förändringsmönster efter de två styrkedimensionerna systematiserades i tabell IV:9.

Kapitel V ägnades åt att fastställa kommunernas läge efter de båda styrkedimensionerna för samtliga partier och partigrupper vid valen 1960-1968 och kapitel VI upptogs av en beskrivning och klassificering av förändringsmönster. I de två föregående avsnitten ställdes förändringsmönstren i den högra kolumnen av tabellerna VII:2 och 3 mot förändringsmönstren i mitten och till vänster respektive förändringsmönstren i den understa raden mot förändringsmönstren i mitten och överst. När man skall avgöra frekvensen av "tryckmodellsmönster" och frekvensen av förändringsmönster som följer av "the transition model" går gränslinjen mellan vänstra kolumnen av tabellen och återstoden respektive mellan den översta raden och återstoden; detta markeras genom de dubbeldragna linjerna i tabellerna. När man ser tabell VII:2 som en fyrfältstabell finner man att 16 av de 32 kombinationerna av förändringsmönster hamnar både till höger om och under de dubbeldragna linjerna. I tabell VII:3 hamnar 6 av de 10 förändringsmönstren i motsvarande ruta av fyrfältstabellen. Detta innebär att hälften av förändringsmönstren är sådana att övergångsbenägenheterna måste ha varit mera positiva eller mindre negativa där ett parti (icke-röstande gruppen, ett partiblock) var starkt än där det var svagt oavsett vilken typ av styrka man ser till, dvs övergångsbenägenheterna har varit i enlighet med "tryckmodellen" för förändring av politiskt beteende. I 13 av de 16 fallen i huvudtabellen (3 av de 6 fallen i partiblockstabellen) med "tryckmodellsmönster" finner man ingen nämn-

värd skillnad mellan förändringsmönstren efter de två styrkedimensionerna; antingen visar förändringsmönstren på att skillnaderna ifråga om gruppens styrka mellan enheter där den var stark och enheter där den var svag har ökat efter båda styrkedimensionerna eller visar förändringsmönstren på en utjämning av skillnaderna ifråga om gruppens styrka mellan enheterna efter båda styrkedimensionerna. Vid de återstående 3 (3) förändringsmönstren har visserligen övergångsbenägenheterna varit mera positiva för gruppen där den var stark än där den var svag efter båda styrkedimensionerna men efter en av dem har en ökning av styrkeskillnaderna skett medan styrkeskillnaderna minskat efter den andra av styrkedimensionerna.

Även vid de kombinationer av förändringsmönster som finns i den övre vänstra rutan i tabellerna VII:2 och 3 kan man iakta parallellitet mellan styrkeförskjutningarna efter de båda styrkedimensionerna. 8 av de 32 kombinationerna av förändringsmönster i huvudtabellen och 1 av de 10 kombinationerna av förändringsmönster i partiblockstabellen visar på en sådan likhet mellan partiernas styrkeförändringar efter de båda styrkedimensionerna. Detta innebär att i en fjärdedel av kombinationerna av förändringsmönster framkommer det att övergångsbenägenheterna i förhållande till ett parti (icke-röstandegruppen, ett partiblock) kan ha varit desamma i alla enheter, dvs i överensstämmelse med "the transition model".

De återstående 8 (3) kombinationerna av förändringsmönster visar att övergångsbenägenheterna inte kan härledas till samma princip för förändring av beteende efter båda styrkedimensionerna. Majoriteten, 7 (3), av dessa kombinationer, visar efter den andra styrkedimensionen ett sådant förändringsmönster att övergångsbenägenheterna kan ha varit i enlighet med "the transition model" medan de efter den första styrkedimensionen varit "bättre" för ifrågavarande grupp där den var stark än där den var svag. Endast i ett förändringsmönster kan man iakta en svag tendens till att den traditionella frekvensen av ett beteende haft en betydelse för övergångsbenägenheterna från och till beteendet som inte den av valmanskårens sammansättning betingade frekvensen av beteendet ifråga haft.

En sammanfattning av detta blir: 1) Det är vanligare att förändringsmönstren är sådana att övergångsbenägenheterna i relation till ett parti (icke-röstandegruppen, ett partiblock) måste ha varit mindre negativa eller mera positiva där partiet var starkt än där det var svagt. 2) I majoriteten av de undersökta valresultaten framkommer att förändringsmönstren varit lika varandra efter båda styrkedimensionerna och att övergångsbenägenheterna alltså kan härledas till samma princip för förändring av politiskt beteende. I den mån man inte finner parallellitet mellan förändrings-

mönstren efter de båda styrkedimensionerna skiljer de sig genom att övergångsbenägenheterna efter den första styrkedimensionen inte kan ha varit desamma i alla enheter medan de efter den andra styrkedimensionen kan ha varit i enlighet med "the transition model". 3) Det är mycket vanligare att de parallella förändringsmönstren kan härledas till övergångsbenägenheter i enlighet med den sociologiska "tryckmodellen" än till övergångsbenägenheter i enlighet med den statistiska "the transition model". Parallelliteten mellan förändringsmönstren efter de båda styrkedimensionerna pekar mot att partistyrka som sådan kan dra väljare till ett parti och behålla väljare inom ett parti och att den är nästan lika viktig för en för ett parti positiv utveckling på en ort som en för partiet fördelaktig fördelning av valmanskåren på sociala kategorier.

VII:5 Vilka utvecklingstendenser kan man iaktta för de olika partierna?

Samma förändringsmönster som redovisades i tabellerna VII:2 och 3 redovisas ordnade på ett annat sätt i tabell VII:4. Där kan man följa kombinationerna av förändringsmönster för de olika partierna och partigrupperna under 1960-talet. Beteckningarna är desamma som i tabell IV:9 och de typer av val som de romerska siffrorna motsvarar kan upprepas:

- I Ett utjämningsval där övergångsbenägenheterna efter båda styrkedimensionerna kan ha varit i enlighet med "the transition model".
- II A Ett klassuppbidningsval där övergångsbenägenheterna efter den andra styrkedimensionen kan ha varit i enlighet med "the transition model" men där övergångsbenägenheterna efter den första styrkedimensionen varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt; trots detta utjämnas de med valmanskårens sammansättning sammanhängande skillnaderna i partistyrka.
- II B Ett klassuppbidningsval liksom II A men med bibehållna eller ökade skillnader mellan enheter ifråga om den med valmanskårens sammansättning sammanhängande partistyrkan.
- III A Ett traditionsuppehållande val där övergångsbenägenheterna efter den första styrkedimensionen kan ha varit i enlighet med "the transition model" men där övergångsbenägenheterna efter den andra styrkedimensionen varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt; trots detta utjämnas de regionala skillnaderna i partistyrka.

- III B Ett traditionsuppehållande val liksom III A men med bibehållna eller ökade skillnader mellan enheter i fråga om regional partistyrka.
- IV A Ett socialt tryckval där övergångsbenägenheterna efter båda styrkedimensionerna varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt; trots detta utjämnas partistyrkeskillnaderna mellan starka och svaga enheter efter båda styrkedimensionerna.
- IV B Ett socialt tryckval liksom IV A men med bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader efter den första styrkedimensionen och med minskade partistyrkeskillnader efter den andra styrkedimensionen.
- IV C Ett socialt tryckval liksom IV A men med minskade partistyrkeskillnader efter den första styrkedimensionen och med bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader efter den andra styrkedimensionen.
- IV D Ett socialt tryckval liksom IV A men med bibehållna eller ökade partistyrkeskillnader efter båda styrkedimensionerna.

För högerpartiet kan man inte vid något val iaktta förändringsmönster som antyder att övergångsbenägenheterna skulle ha varit desamma där partiet förväntades vara starkt och där det förväntades vara svagt och endast vid ett tillfälle finner man för detta parti ett förändringsmönster som visar att övergångsbenägenheterna varit oberoende av partistyrka efter den andra styrkedimensionen. I flera förändringsmönster kan man iaktta att partistyrkeskillnaderna minskat mellan högerpartiets starka och svaga enheter efter båda styrkedimensionerna; utjämningstendenserna är dock i jämförelse med utjämningen av övriga partiers regionala partistyrka mycket måttliga.

Centerpartiets styrkeförskjutningar mellan olika val under perioden 1960–1970 har inneburit utjämning av skillnaderna i partistyrka mellan olika enheter efter båda styrkedimensionerna utom vid ett tillfälle. I flertalet förändringsmönster kan man inte finna att regional partistyrka haft någon betydelse för övergångsbenägenheterna; däremot är det endast vid ett förändringsmönster efter den första styrkedimensionen som övergångsbenägenheterna kan ha varit i enlighet med "the transition model". Att valen för centerpartiet i så stor utsträckning betecknas som klassuppbindande kan förefalla underligt när man från andra undersökningar vet att partiets andel av den icke jordbrukande befolkningens röster ökat under ifrågavarande period. Resultaten kan förklaras med att enheterna inte vägts i undersökningen utan glesbygdskommunerna har samma tyngd som storstäderna i analyserna av förändringsmönster och med att man

Tabell VII:4 Klassificering av de olika valen 1962-1970 för partierna, icke-röstandegruppen och partiblocken

	1962	1964	1966	1968	1970
Högerpartiet	IV A	IV D	IV D	II B	IV A
Centerpartiet	II A	I	IV D	IV A	II A
Folkpartiet	I	II B	II B	II A	II B
Kristen demokratis samling				I	IV D
Socialdemokraterna	I	I	IV C	IV B	IV C
Kommunisterna	IV A	IV D	IV D	IV A	IV D
Icke-röstande	IV D	I	I	I	III A
De borgerliga partierna	IV A	II A	IV D	II B	IV C
Vänsterpartierna	I	II A	IV A	IV B	IV C

inte kan få fram hur framgångarna fördelar sig på skilda kategorier i de olika typerna av kommuner.

För folkpartiet framkommer en mycket tydlig tendens i samtliga förändringsmönster: Detta partis regionala styrka har vid samtliga val utjämnats och man finner inte vid något val förändringsmönster som antyder att övergångsbenägenheterna skulle varit mera positiva där partiet var starkt efter den andra styrkedimensionen än där det var svagt. Samtidigt har flertalet val varit klart klassuppbärande och förändringsmönstren - utom det första - antyder att folkpartiet haft mera positiva övergångsbenägenheter där det förväntades vara starkt än där det förväntades vara svagt. Folkpartiet har alltså under 1960-talet mer och mer blivit ett parti med sin största styrka i en bestämd typ av kommuner; detta resultat står i överensstämmelse med de resultat som framkom vid regressionsanalyserna som redovisades i avsnitt V:5:3.

Kombinationerna av förändringsmönster för det socialdemokratiska partiet ändras under den undersökta perioden. De två första valen var utpräglade utjämningsval vid vilka övergångsbenägenheterna efter båda

styrkedimensionerna kan ha varit i överensstämmelse med "the transition model". Från 1966 klassificeras valen för socialdemokraterna som sociala tryckval dvs övergångsbenägenheterna måste efter båda styrkedimensionerna ha varit mera positiva för partiet där det var starkt än där det var svagt; i två av dessa senare förändringsmönster framkommer också att socialdemokraternas regionala partistyrkeskillnader bibehållits eller ökats.

Ur förändringsmönstren för det kommunistiska partiet kan man utläsa att styrkeförskjutningarna och typen av övergångsbenägenheter i mycket liknar dem för högerpartiet. Samtliga val var sociala tryckval där övergångsbenägenheterna efter båda styrkedimensionerna var bättre för partiet där det var starkt än där det var svagt. För detta parti finner man också en fullständig parallellitet mellan förändringsmönstren efter den första och den andra styrkedimensionen och styrkeskillnaderna mellan partiets starka och svaga enheter bibehölls under hela 1960-talet.

För den icke-röstande gruppen visar samtliga kombinationer av förändringsmönster (utom den första) på en utjämning av skillnaderna mellan olika enheter ifråga om gruppens storlek och på att övergångsbenägenheterna mellan röstning och icke-röstning oftast följt "the transition model" efter båda styrkedimensionerna. Ett undantag härifrån utgör det sista valet från vilka resultaten analyserats; där noterades det enda traditionsuppehållande valet i hela materialet men de traditionsuppehållande tendenserna var inte starkare än att de regionala skillnaderna ifråga om valdeltagandets höjd fortsatte att minska.

Inte i något förändringsmönster efter den första styrkedimensionen framkommer det att övergångsbenägenheterna i förhållande till de borgerliga partierna skulle ha varit desamma oavsett blockets styrka. Trots detta är det endast valen 1966 och 1968 som inte inneburit att skillnaderna ifråga om förväntad borgerlig styrka minskat mellan olika enheter. De borgerliga partiernas regionala styrka har däremot inte vid alla tillfällen haft betydelse för övergångsbenägenheterna men vid två valtillfällen bibehölls eller ökades de regionala skillnaderna ifråga om sammantagen borgerlig styrka. För vänsterpartierna liknar naturligtvis kombinationerna av förändringsmönster i mycket de som iakttagits för socialdemokraterna och en omsvängning ifråga om typ av kombinationer sker mellan 1964 och 1966. Endast vid ett tillfälle framkommer det att övergångsbenägenheterna kan ha varit i överensstämmelse med "the transition model" efter den första styrkedimensionen och endast vid ett tillfälle kan man iakttä att skillnaderna ifråga om blockets styrka mellan förväntat starka och svaga enheter ökat. Även efter den andra styrkedimensionen kan man endast iakttä ett sådant förändringsmönster men valtillfället var inte detsamma. För båda partiblocken utjämnas under 1960-talet vid

flertalet val skillnaderna i styrka mellan olika enheter. Denna tendens framkommer efter båda styrkedimensionerna och är något mera uttalad ifråga om de sammantagna vänsterpartiernas styrka än ifråga om de sammantagna borgerliga partiernas styrka.

SUMMARY

In chapter I the purpose of the present investigation is outlined: "To reach further in a material with area data than to a description of changes in party strength by relating the changes to a simple but established sociological and social-psychological theory of the disposition of individuals to be influenced by group pressure". Thus two qualifications have been made: (i) the investigation is based entirely on aggregate data, and (ii) the investigation starts from results of other studies of electoral behavior, especially studies where data about individuals have been used. The introductory chapter also includes a synopsis of the contents of the dissertation.

In chapter II some current explanations to election outcomes are presented: 1) the campaign preceding the election; 2) economic trends between elections; 3) changes in the composition of the electorate; 4) changes in and differences between the propaganda resources of the parties. The present study would have gained if to a larger extent it could have been related to events on the political and economic macro level between two elections. The results presented would also have been more reliable, had it been possible to collect data about local economic developments and about the distribution of different mass media within the communes that are the units of this investigation.

The rest of chapter II is devoted to different attempts to systematize variations in changes of local party strength. The first viewpoint to be discussed could be condensed to the observation of "a national uniformity of the swing", i.e. changes in party strength are - on the whole - in the same direction throughout the country. A change of electoral behavior according to the viewpoint of "the end of ideology" and of the decrease of affiliation of social categories to the parties, would be of great importance for local changes in party strength. Such changes are associated with a model for transition rates between different political behavior, used by Ole Borre (1970) in a number of investigations. This model, "the transition model", implies that the disposition of the voters to switch to voting for a party, or to switch from voting for the party is equal in all units and not dependent on the composition of the electorate, nor of the local strength of the party. Another way of regarding those changes of party strength that involve a levelling of differences between units, is presented towards the

end of chapter II: through investigations in different countries, it has been shown that regional contrasts of party strength tend to dissolve.

Chapter III presents a model for transition rates between different political behavior from startingpoints quite different from those of "the transition model". This model is called "the pressure model". Already in 1937, Tingsten observed that where the composition of the electorate make it reasonable to expect one party to be strong, this party often has an actual strength exceeding what was expected. Lazarsfeld and his co-researchers (Berelson, Lazarsfeld and Gaudet 1954) could conclude from their panel surveys in Erie County and Elmira: "The majority of voters who change their voting intention change it in the direction of the prevailing vote of their social group". (p. 346)

Tingsten's "law of the social centre of gravity" and the results from the Elmira study make the startingpoints for "the pressure model" for transition rates between different political behavior. This model is based upon two assumptions: 1) There exists a strong but not perfect connection between social status and voting behavior. 2) Local communities differ as to social composition. The exemplification of different election results and change patterns later in the dissertation build upon these assumptions, illustrated in figures in tables III:1 and 2. It is shown in table III:4 that voters from the social category where a party gets most votes make up a much greater part of the voters of the party in units where this party is strong, than in units where it is weak. Voters from this category also make a greater share of non-voters of this party in areas where the party is strong, than where it is weak. In connection with the accounting of assumptions for "the pressure model", there is also a discussion of different methods of measuring net changes in voting behavior of aggregate data. In an election when a party is losing the size of losses within different units should be related to the previous party strength, if one wishes to decide where voting behavior was least negative in relation to the party. At a successful election, party success within different units should be related to the size of those parts of the electorate that previously did not support the party - in case one wishes to decide where voting behavior has been most positive in relation to the party. These methods of measuring changes in party strength are summarized under the label "change measure 2", which is exemplified in tables III:5 and 6 with the same basis as in all other demonstration tables.

In part III:4 "the pressure model" is given a more systematic theoretical foundation. The expectations of changes in voting behavior, under varying conditions, could ultimately be reduced to simple social-psychological experiments that have shown that individuals often submit to a compact

majority opinion within a group. A large number of investigations have demonstrated the importance of the primary group for individual position taking and the results are summarized: The individual tends to share or accept the political opinion, predominant in a unanimous primary group. The same studies show that if the primary group is divided in its opinion, or if the individual is faced with different opinions in the different primary groups to which he belongs, there is a tendency for him to withdraw from taking a position. Similar tendencies have been found on studying individuals belonging to, for example, one social and one religious category where different political opinions are prevailing. On these grounds it is reasonable to assume that the individual is influenced both by the political majority opinion of his local community, and by the political opinion predominant in the social category to which he belongs. The political norms of the local community and of the social category can support each other, but they can also be in conflict with each other.

The degree of cross pressure and uniform pressure put on individuals in different positions is discussed, starting from the situation of voters who live in the extreme communes of table III:1 and who have shown different political behavior and who belong to different categories. The discussion can be summarized: If votes are cast according to the social class of the individual, the voting behavior depends on the strength of the party in question; in units where a party is strong a large part of the voters who did not support the party at the previous election are exposed to a uniform pressure to change their voting behavior in the direction of the political behavior, predominant in the unit in question; whereas in units where the same party is weak a great part of the party supporters are exposed to a uniform pressure to leave the party, so as to follow the political norm of the units in question. An extreme application of this 'uniform pressure hypothesis' would be that a party advances in areas where it is already strong, and declines in those where it is weak and that a number of consequent elections would lead to a total polarization between different units as regards the strength of a party. No such development can be observed and transition rates according to 'the pressure model' are instead a condition for not getting a rapid levelling out of differences in party strength between different units.

In section III:5 'the pressure model' is associated with psychological theories of change of voting behavior. The theory to be mainly discussed is Festinger's theory of the consequences of the individual's experience of cognitive dissonance. In the remaining part of chapter III an account is made of a number of investigation results which give foundation for 'the pressure model'. A current finding is that it is easier for a party to win new voters in a social category where there is already great support

for the party, than it is in other categories, and that it is easier for a party to keep those of its voters who belong to a category where there is great support for this party, than it is for the party to keep other voters. Several studies have also shown that it is easier for a party to win votes in all social categories in units where it is strong, than in those where it is weak. A voting norm of a social category also breaks through with different force, depending on how strong the category is within the unit. Another frequently observed tendency is documented in the last part of chapter III: Even though net changes in party strength are small between two elections, a great part of the voters may have changed their behavior. In connection with this we also discuss, whether the change of strength for a party within different social categories is similar so that it is reasonable to speak about "a social uniformity of the swing".

The title of chapter IV is "a typology for interpretation of change patterns of party strength". The chapter begins with presenting some examples of changes of strength in units with different strength for a party at transition rates according to "the transition model". The election result turns out to be more favorable for the party where it has the backing of a small part of the electorate, than in places where it has the support of a large part of the electorate; a series of elections at which the transition rates are of this type must lead to a levelling of differences in party strength between different units. These examples also demonstrate - and this is shown in table IV:2 - that the net result of transition rates according to "the transition model" turn out entirely different in social categories with different frequency of voting for a party. Whether a party's share of the voters within a social category is increased or decreased does not depend on whether the transition rate to the party among those who did not vote for it, exceeds the transition rate from the party among those who did vote for it. Decisive for the increase or decrease of a party's share of a voter category is instead, whether the transition rate to the party within the part of the category who previously did not vote for it is so great that the inflow of votes to the party exceeds the outflow of votes, resulting from the transition rate from the party within the part of the category who previously voted for it.

The net result of transition rates to and from a party within two different social categories is used as the startingpoint for a typology of change patterns for a party with different strength in different units. Within one of these categories a great part of the electors vote with the party, in the other category there is only a minority who vote with the same party. Within each of these categories the net result of the transition rates may become a gain of votes for the party, unchanged party strength, or losses for the party. This provides thirteen possible election results for the

entire electorate that is made up of the two categories. The combinations are summed up in table IV:3. Election results corresponding to these thirteen combinations are made up in section IV:3 on the basis of the units in table III:1, and are summarized in figure IV:1.

In the case of zero-correlation and of positive correlation between previous party strength and changes in party strength, the transition rates in relation to one party cannot have been the same in all units. The relations between the sum of transition rates to the party and the sum of transition rates from the party must differ in different units, and these relations are, from the viewpoint of the party, more positive in areas where it is strong than in those where it is weak. The change patterns where in this simple way it can be stated that the transition rates cannot have been in accordance with "the transition model", are as follows: A4, A5, B, C, F, G, I, J, M4 and M5. These are all change patterns where differences in party strength between units where a party is strong and those where it is weak, remain or increase.

In the case of other change patterns, the main principle for change of behavior that the transition rates have followed, cannot be decided merely by observing the size of the changes of strength in units with different strength for a party. By using the other change measure of party strength, "change measure 2", one can in certain cases exclude the possibility of the transition rates having been in accordance with "the transition model". If the change, measured as success in relation to the greatest possible success, or as a loss in relation to the greatest possible loss, shows zero-correlation or positive correlation with previous party strength, the transition rates cannot have been in accordance with "the transition model". The change patterns where this is the case are: A2, A3, M2, and M3. In these change patterns, however, there is decrease of differences in party strength between units where the party is strong and those where it is weak. In the case of the remaining change patterns, i.e.: A1, D, E, H, K, L, and M1, the transition rates need not have been according to "the transition model", but in a material like the one used in the investigation one cannot exclude the possibility that transition rates have been the same in all units.

The whole typology for change patterns is based on the concept that transition rates are specific for the category, i.e. they are not the same in different social categories; neither, however, are they dependent on the strength of a category or a party in a unit. Thus they are not in agreement with "the pressure model", which is based on the concept that the combination of party strength and category composition within a unit, decides transition rates within different voter groups.

In chapter IV:5 different types of party strength are discussed. Here we speak about party strength along "the first dimension of strength" and party strength along "the second dimension of strength". Party strength along the first dimension of strength refers to party strength connected with the social composition of the electorate, and party strength along the second dimension of strength refers to party strength that does not have any such foundation; this type of party strength is defined largely as regional party strength. As well as the units can be grouped after the strength they have along the first dimension of strength, they can be grouped after their strength along the second dimension of strength. The changes of party strength in units where a party is strong, and where it is weak, can be examined along this dimension of strength, and with the guidance of the change patterns one can establish whether the transition rates have been according to "the transition model", or if they must have been more positive for a party where it was strong, than where it was weak.

By combining the different types of change patterns along the two dimensions of strength, a four- or a nine-field table is obtained, like table IV:9. Here it will be commented on only as a four-field table. When the combination of change patterns is placed in cell I the election can be spoken about as an "outlevelling election" for a party. At such an election the change pattern along both dimensions of strength is such that the transition rates can have been according to "the transition model". If the combination of change patterns is such as to be placed in cell II one can speak about the election as a "class mobilizing election" for a party; along the second dimension of strength the change pattern suggests that the transition rates have been according to "the transition model", but along the first dimension of strength they must have been more positive for the party where it was strong, than where it was weak. On a combination of change patterns to be placed in cell III, one can speak about a "tradition sustaining election" for a party; along the first dimension of strength the transition rates may have been in accordance with "the transition model", but along the second dimension of strength the change pattern shows that the transition rates have been more positive for the party where it was strong, than where it was weak. Cell IV, finally, is the place of the combination of change patterns in which it is clear along both dimensions of strength, that the transition rates have been more positive for a party where it was strong, than where it was weak. Such an election is labelled a "social pressure election" for a party, and by this combination of change patterns the transition rates of the voters have differed in different units in accordance with "the pressure model".

In chapter V an account is given of how the communes have been classified

along the two dimensions of strength for the parties and the party groups. The study is based on a material from 1.012 communes. For these communes there are data from the elections of 1960, 1962, 1964, 1966, 1968, and 1970 about turnout and strength of the different parties; there are also data from the census of 1960 about the distribution of the economically active part of the population on occupational groups (farmers, enterprisers, salaried employees, farm labourers and other workers) and branches of industry (agriculture, forestry, fishing, manufacturing industry, construction and services).

For each party a stepwise multiple regression analysis has been made for each election. Party strength (per cent of the entire electorate) has been dependent variable and the shares of the economically active part of the population in different branches of industry and in occupational groups, have been independent variables. The statistical interaction between the independent variables has not been considered a problem, as the purpose of the regression analyses has not been to make clear voting behavior within different groups, but to obtain a basis for the determination of the position of the communes along the two dimensions of strength.

The expected strength of a party in a commune could be determined with the aid of the regression equation that came out of the statistical analyses, and thus the position of the commune along the first dimension of strength was determined for each party and party group at each election. The residuals from the regression analyses were considered indicators of party strength along the second dimension of strength, and through the size of the residuals the positions of the communes along this dimension of strength were determined for each party and party group at each election.

In section V:5 the results of the stepwise multiple regression analyses are presented, and for each party an account is made of which the census variables are that to the greatest extent "explain" the variations in the strength of the party between different communes. It is made clear that the order in which the variables are included in the regression equations, on the whole is the same for every election year, and that the part of the variation in party strength (R^2) that is "explained", does not change very much for a party between election years. However, the degree of explanation that is achieved is entirely different for the different parties. The highest degree of explanation is obtained for the Centre party (centerpartiet), the Social Democrats (socialdemokraterna), the bourgeois parties put together, and the left wing parties grouped together. For all these groups and at all the elections about four fifths of the variation in strength can be ascribed to existing differences between the communes as to the composition of the electorate. The degree of explanation is lower as regards the strength of the Conservatives (högerpartiet), the Liberals (folkpartiet)

and the Communists (kommunisterna); between half and one third of the variation in strength of these groups can be assigned to differences in economic structure of the communes. A still lower degree of explanation is obtained for the size of the non-voting group.

For all parties and party groups a detailed account is made of where in the country, communes with positive and negative residuals are found, i.e. where a party has a greater strength than expected, and where it does not reach up to this strength. This account is based on the results of the analyses of party strength in 1960, and on the results of the analyses of party strength in 1970. On examining these results great stability is found; in areas where a party was stronger than expected in 1960, it was as a rule also stronger than expected in 1970. In areas where it did not attain the expected strength in 1960, the party strength observed in 1970 was as a rule less than the expected strength.

After the positions of the communes along the two dimensions of strength had been determined for each party and party group, the communes were divided into decile classes according to both dimensions of strength; thus one decile class will include about 100 communes. It is the average party strength and the average change of party strength between two elections within these decile classes that are made the basis of the change analyses in chapter VI, where the change patterns observable along each of the dimensions of strength are related to the typology in chapter IV.

Chapter V is concluded by a discussion of the difficulties one meets on wanting to interpret the change of party strength with the aid of the typology designed in chapter IV. A number of factors which cause the irregularity of the change patterns are pointed out: 1) The classification of the communes along the first dimension of strength is not one-dimensional; 2) The distances between the parties vary from one to the other and this has an influence on the transition rates between them; 3) The change patterns do not take into consideration that the composition of the electorate has changed between two elections; 4) The variation in party strength and changes in party strength between decile classes is less, than the variation in party strength and changes of party strength in the typology. Towards the end of this chapter there is a short discussion of what conclusions can be drawn from the observation that a change pattern is such that it may be the result of transition rates in accordance with one of the models for change of political behavior. It is stated that in this study, like in other studies based on aggregate data one cannot decide what has influenced the conduct of the voters. With reference to Allardt (1969) it is also stressed that although data cannot give evidence for hypotheses they may be of informative value.

The discussion in chapter VI about the change patterns along the two dimensions of strength for the parties and the party groups between the elections during the period 1960-1970 cannot be summarized. The basis of all change analyses is given in tables, and all change patterns are presented in diagrams; with the aid of directions here on what information the tables and diagrams contain, I assume, it will be possible for a reader without knowledge of Swedish to form an opinion of the main trends of the results.

In each of the diagrams there are 10 points and 10 crosses; the points denote the average party strength (on the X-axis) and the average change of party strength (on the Y-axis) in each of the ten decile classes on the division of the communes according to the expected strength of a party or a party group; The crosses denote the average party strength and the average changes of party strength in each of the ten decile classes, on the division of the communes according to the deviations from the expected strength of a party or a party group. The X- and Y-values marked in this way have served as the basis of correlation- and regression calculations. The results of these calculations are shown in table VI:2 for the changes of 1960-1962, in table VI:4 for the changes of 1962-1964, in table VI:6 for the changes of 1964-1966, in table VI:8 for the changes of 1966-1968, and in table VI:10 for the changes of 1968-1970. The tables VI:4 and VI:6, like the diagrams VI:9-24, consist of one A-part and one B-part; this is due to the fact that in 1964 a new party, the Christian Democrats (*kristen demokratisk samling*), took part in the election in 16 of the 28 constituencies. Because of this the materials have been split in two parts. The A-part of table VI:4 and diagram VI:9-16 refer to the communes in the constituencies where the relations of competition between the parties were the same in 1962 and 1964, i.e. constituencies where the new party did not participate in the election of 1964. The A-part of table VI:6 and diagram VI:17-24 also refer to the communes of the constituencies where the relations of competition between the parties were equal in 1964 and 1966, i.e. here the changes of party strength in the constituencies where the Christian Democrats took part in the election of 1964, are presented.

The first column of the tables shows the total number of communes that have been included in the change analyses between two elections. The second column shows the average change of the party's share of the electorate in these communes between the two elections. The remaining information of the tables is based on the mean for party strength and changes of party strength in the decile classes. First the correlation between party strength and changes in party strength is given. Then the regression equation for changes in party strength on previous party strength is presented; the

regression line of each individual case is marked in diagrams, a continuous line denoting the regression line for changes along the first dimension of strength, and a dotted line denoting the regression line for changes along the second dimension of strength. The last four columns of the tables show the change of strength that a party - according to the regression line - has been submitted to in a commune where the party previously had ten per cent of the electorate, and where it previously had twenty per cent of the electorate; in each case the simple change (change measure 1) is given, and in cases where the information is needed there is also a presentation of the change in relation to the maximal gain or the maximal loss (change measure 2). With the guidance of this information it is possible to decide whether transition rates can have been in accordance with "the transition model" or not.

On the basis of the change patterns that can be observed along the two dimensions of strength, each election is classified for each party and party group according to the terminology in table IV:9, i.e. as an "out-levelling election", a "class mobilizing election", a "tradition sustaining election", or a "social pressure election". For each election these classifications are represented in a summarizing table; for 1962 in table VI:3, for 1964 in table VI:5, for 1966 in table VI:7, for 1968 in table VI:9, and for 1970 in table VI:11.

In chapter VII the results from chapter VI are summarized by the answering of a few questions on the development of party strength. The first question is, whether "a uniformity of the swing" can be observed. It is stated that no matter which dimension of strength one considers, change patterns showing "a uniformity of the swing" are more frequent than other change patterns. The saying that there exists "a national uniformity of the swing" is thus well grounded; in somewhat more than half of the change patterns there is also a clear tendency towards "a social uniformity of the swing".

The second question brings up the discussion of the outlevelling of such differences in party strength as those related to differences in the social composition of the electorate in different communes. Tendencies in various directions appear in the investigation, but three fifths of the change patterns demonstrate that differences in party strength along the first dimension of strength have decreased. All parties and party groups have, however, at one time or another during the period of observation experienced change patterns that have implied increased differences in strength between communes where a party is expected to be strong, and communes where a party is expected to be weak. The differences as regards the socially conditioned party strength between the communes thus remain on the whole unchanged during the entire period of this investigation.

The third question is, whether regional differences in party strength are dissolving. The answer to this is that more than two thirds of the change patterns along the second dimension of strength indicate a decrease of this type of differences in party strength between different units during the 1960's. No perfectly uniform tendency can, however, be observed as regards this type of differences in party strength. At uneven intervals there are elections that tend to restore traditional differences between different parts of the country, as regards such party strength as is not conditioned by the composition of the electorate.

However the main purpose of the investigation has not been to make it clear neither whether there exists "a national uniformity of the swing", nor whether the differences in party strength between the communes are being levelled out; the purpose has been to describe the changes of electoral behavior and the main question has been: "Which of the principles for change of parties, the sociological 'pressure model' or the statistical 'transition model', provides the better description of the voters behavior between two elections?" None of the models is totally predominant, but it is more frequent that the change patterns are such that the transition rates in relation to a party must have been more positive or less negative for the party in areas where it was strong, than where it was weak. In the majority of the election results that have been studied, it is obvious that the change patterns have been similar to each other along the two dimensions of strength, and that the transition rates can thus be derived from the same principle for the frequency of change of political behavior. In the cases where one does not find a parallelism between the change patterns along both dimensions of strength, they differ in that the transition rates along the first dimension of strength have been more positive for the party where it was strong, than where it was weak, while along the second dimension of strength they have been according to "the transition model". The parallelism between the change patterns along the two dimensions of strength points to the assumption of party strength as such being well able to attract voters to a party and keep voters within a party. It also points to the assumption that party strength is a factor of nearly equal importance to the positive development for a party in a commune as is a distribution, favorable to the party, of the electorate on social categories.

The last question to be brought up is: what development tendencies for the different parties during the 1960's can be observed in the change patterns. For the Conservatives the change patterns are almost entirely and along both dimensions of strength such that the transition rates cannot have been according to "the transition model"; the levelling of regional differences in strength is not as evident for this party as for the other

bourgeois parties. The regional differences in strength of the Centre party have to a great extent decreased during the period and transitions rates along the second dimension of strength have most often been according to "the transition model". Along the first dimension of strength the differences in party strength between the strong and the weak units of the party have also decreased at most of the elections, but still transition rates have been more positive for the party where it was expected to be strong, than where it was expected to be weak. For the Liberals there is a pronounced tendency towards a levelling of the regional differences in party strength. At the same time most of the elections have been clearly class mobilizing, and the differences in party strength along the first dimension of strength have increased.

For the Socialdemocrats the first two of the elections that have been studied were mere outlevelling elections, whereas the last three of the elections included in the investigation, were social pressure elections for this party. For these latter elections there has also been a tendency for the regional strength of the party to be accentuated. The Communist party does not once show change patterns along either of the dimensions of strength that suggest that the transition rates have been according to "the transition model". No other party has such a high degree of parallelism between the change patterns along the two dimensions of strength as this party for which no levelling tendencies can be observed for the period as a whole, neither as regards the socially determined differences in party strength, nor the traditional ones.

The differences between the communes as regards the size of the non-voting group have, to a great extent, been levelled out during the period 1960-1970, and most of the change patterns along both dimensions of strength are such that the transition rates between voting and non-voting have been according to "the transition model". In most cases and along both dimensions of strength the change patterns for the two party blocs indicate, that transition rates cannot have been the same in areas where the blocs, respectively, were strong and where they were weak. Still, a levelling between strong and weak units of the differences in strength of each bloc has taken place. This tendency is somewhat more pronounced for the left wing parties than it is for the bourgeois parties.

- Abrams, M., (1961): Social Class and British Politics i Public Opinion Quarterly, vol. 25 s. 342-350.
- Abrams, M., (1964): Party Politics after the End of Ideology i Allardt & Littunen (1964) s. 56-69.
- Aldskogius, H., (1968): Studier av Siljansområdets fritidsbebyggelse. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet. (Geografiska Regionstudier 4.)
- Alford, R., (1964): Party and Society. London: John Murray.
- Alker, H. R., (1969): Statistics and Politics: The Need for Causal Data Analysis i Lipset (1969) s. 244-313.
- Allardt, E., (1956): Social struktur och politisk aktivitet, Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag. (Skrifter utgivna av nyliberala studentförbundet, n:o 15.)
- Allardt, E., (1964a): Patterns of Class Conflict and Working Class Consciousness in Finnish Politics i Allardt & Littunen (1964) s. 97-131.
- Allardt, E., (1964b): Social Sources of Finnish Communism; Traditional and Emerging Radicalism i International Journal of Comparative Sociology vol. 5 s. 49-72.
- Allardt, E., (1965): Samhällsstruktur och sociala spänningar. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Allardt, E., (1969): Aggregate Analysis: Its Informative Value i Dogan & Rokkan (1969) s. 41-52.
- Allardt, E., & Littunen, Y., (utg) (1964): Cleavages, Ideologies and Party Systems. Helsinki: The Academic Bookstore. (Transactions of the Westermarck Society, X.)
- Allardt, E., & Pesonen, P., (1967): Cleavages in Finnish Politics i Lipset & Rokkan (1967) s. 325-366.
- Allardt, E., & Rokkan, S., (utg) (1970): Mass Politics. New York: The Free Press.
- Allmänna valen 1970. Del III. (1973) Stockholm: Statistiska centralbyrån. (SOS, Allmänna val.)
- Anderson, B., (1962): Some Problems of Change in the Swedish Electorate i Acta Sociologica, vol. 6 s. 241-255
- Arambourou, R., m.fl. (utg) (1954): Nouvelles études de sociologie électorale. Paris: Armand Colin. (Cahiers de la fondation nationale des sciences politiques 60.)
- Aron, R., (1955): L'Opium des intellectuels. Paris: Calmann-Levy.
- Asch, S. E., (1952): Social Psychology. New York: Prentice Hall.

- Asch, S. E., (1962): Effects of Group Pressure upon Modification and Distortion of Judgements i Cartwright & Zander (1962) s. 189-200.
- Back, P.-E., (1966): Det svenska partiväsendet i Samhälle och riksdag, del II. Stockholm: Almqvist & Wiksell s. 1-153.
- Barkfeldt, B., m.fl. (1971): Partierna nominerar. Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Den kommunala självstyrelsen 3.)
- Bean, L. H., (1948): How to Predict Elections. New York: Alfred A. Knopf.
- Bell, D., (1961): The End of Ideology. Rev. ed., New York: Collier Books.
- Benney, M., Gray, A. P., & Pear, R. H., (1956): How People Vote. London: Routledge & Kegan Paul.
- Berelson, B. R., Lazarsfeld, P. F., & McPhee, W. N., (1954): Voting. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bernd, J. L., (utg) (1965): Mathematical Applications in Political Science. I. Dallas.
- Berrington, H., (1965): The General Election of 1964 i Journal of the Royal Statistical Society, Series A, vol. 128, s. 17-63.
- Birgersson, B. O., m.fl. (1971): Medborgarna informeras. Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Den kommunala självstyrelsen 2.)
- Blalock, H. M., Jr. (1960): Social Statistics. New York: McGraw Hill.
- Blalock, H. M., Jr. (1961): Causal Inferences in Nonexperimental Research, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Board, C., m.fl. (utg) (1969): Progress in Geography. Vol. 1. London: Edvard Arnold.
- Bonham, J., (1954): The Middle Class Vote. London: Faber & Faber.
- Borre, O., (1969): Party Strength and Party Change: The Case of Denmark, 1947-68. University of Aarhus (stencil).
- Borre, O., (1970): Ecological Models for Short-Term Electoral Behavior. University of Aarhus (stencil).
- Borre, O., (1971): Uniform Swing and Ecological Regression. University of Aarhus (stencil).
- Borre, O., (1973): Structural Effects in Danish Voting Behavior. University of Aarhus (stencil).
- Borre, O., (1974): Denmark's Protest Election of December, 1973. University of Aarhus (stencil).
- Borre, O., & Stehouwer, J., (1968): Partistyrke og social struktur 1960. Aarhus: Akademisk Boghandel. (Økologiske undersøgelser af dansk vælgeradfærd 1.)
- Borre, O., & Stehouwer, J., (1970): Fire Folketingsvalg, 1960-68. Aarhus: Akademisk Boghandel. (Økologiske undersøgelser af dansk vælgeradfærd 2.)
- Brown, R., (1965): Social Psychology. New York: The Free Press och London: Collier-Macmillan Limited.

- Brändström, D., (1967): Rekryteringsvägarna till Kristen Demokratisk Samling (KDS) i Västerbottens län i Statsvetenskaplig Tidskrift vol. 70, s. 318-340.
- Brändström, D., (1972): Nomineringsförfarande vid riksdagsval. (SOU 1972:17.)
- Burdick, E., & Brodbeck, A.J., (utg) (1959): American Voting Behavior. Glencoe: The Free Press.
- Butler, D.E., (1968): Instant History i New Zealand Journal of History vol. 2, s. 107-114.
- Butler, D.E., & Kavanagh, D., (1974): The British General Election of 1974. London: Macmillan.
- Butler, D.E., & Pinto-Duschinsky, M., (1971): The British General Election of 1970. London: MacMillan.
- Butler, D.E., & Rose, R., (1960): The British General Election of 1959, London: MacMillan.
- Butler, D.E., & Stokes, D., (1971): Political Change in Britain. Harmondsworth: Penguin.
- Campbell, A., (1958): The Political Implications of Community Identification i Young (1958) s. 318-329.
- Campbell, A., (1966): Surge and Decline: A Study of Electoral Change i Campbell m.fl. (1966) s. 40-62.
- Campbell, A., (1968): Foreword i Pesonen (1968) s. V-VII.
- Campbell, A., m.fl., (1960): The American Voter. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Campbell, A., m.fl., (1966): Elections and the Political Order. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Campbell, A., Gurin, G., & Miller, W.E., (1954): The voter decides. Evanston, Ill.: Row, Peterson and Company.
- Campbell, A., & Kahn, R.L., (1952): The People Elect a President. Ann Arbor: University of Michigan. (Survey Research Centre Series, No 9.)
- Capecchi, V., & Faini, G., (1968): A Classification of Italian Regions According to Electoral Behavior i Quality & Quantity, vol. II, s. 116-123.
- Capecchi, V., & Galli, G., (1969): Determinants of Voting Behavior in Italy: A Linear Causal Model of Analysis i Dogan & Rokkan (1969) s. 235-284.
- Carlsson, G., (1961): Arkiv, register och officiell statistik i Karlsson (1961) s. 60-73.
- Carlsson, G., (1963): Partiförskjutningar som tillväxtprocesser i Statsvetenskaplig tidskrift vol. 66 s. 172-213.
- Carlsson, G., (1969): Small-Unit Data and Aggregate Analysis (stencil).
- Carlsson, G., & Karlsson, K., (1970): Age, Cohorts and the Generation of Generations i American Sociological Review vol. 35, s. 710-718.
- Cartwright, D., & Zander, A., (utg) (1962): Group Dynamics. 2 uppl. Evanston Illinois och Elmsford, New York: Row, Peterson and Company.

- Chambers, W. N., & Burnham, W. D., (utg) (1967): *The American Party Systems*. New York: Oxford University Press.
- Chauchat, A., (1954): Géographie électorale de l'arondissement d'Issoire (Puy-de-Dôme) i Arambourou m.fl. (1954) s. 1-52.
- Clubb, J. M., & Allen, H. W., (utg) (1971): *Electoral Change and Stability in American Political History*. New York: The Free Press.
- Converse, P. E., (1966): On the Possibility of Major Political Realignment in the South i Campbell m.fl. (1966) s. 212-242.
- Converse, P. E., (1969): Survey Research and the Decoding of Patterns in Ecological Data i Dogan & Rokkan (1969) s. 459-486.
- Cox, K. R., (1969a): The Spatial Structuring of Information Flow in Partisan Attitudes i Dogan & Rokkan (1969) s. 157-185.
- Cox, K. R., (1969b): On the Utility and Definition of Regions in Comparative Political Sociology i Comparative Political Studies, vol. II, s. 68-98.
- Cox, K. R., (1969c): The Voting Decision in a Spatial Context i Board m.fl. (1969) s. 81-117.
- Cox, K. R., (1970a): Residential Relocation and Political Behavior: Conceptual Model and Empirical Tests i Acta Sociologica, vol. 13 s. 40-53.
- Cox, K. R., (1970b): Geography, Social Contexts and Voting Behavior in Wales, 1861-1951 i Allardt & Rokkan (1970) s. 117-159.
- Cutright, R., & Rossi, P. H., (1958): Grass Roots Politicians and the Vote i American Sociological Review vol. 23 s. 171-179.
- Dahlström, E., (utg) (1969): *Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning*. 4:e uppl. Stockholm: Svenska bokförlaget.
- Dahrendorf, R., (1959): *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Daudt, H., (1961): *Floating Voters and the Floating Vote*. Leiden: H. E. Stenfert Kroese N.V.
- Davis, J. A., Spaeth, J. L., & Huson, C., (1961): A Technique for Analyzing the Effects of Group Composition i American Sociological Review, vol. 26, s. 215-225.
- Deutsch, M., & Gerhard, H. B., (1962): A Study of Normative and Informal Social Influences i Cartwright & Zander (1962) s. 201-213.
- Diedrich, N., (1965): *Empirische Wahlforschung*. Köln und Opladen: Westdeutscher Verlag. (Staat und Politik 8.)
- Dixon, W. J., (utg) (1964): *BMD Biomedical Computer Programs*. Los Angeles: Health Sciences Computing Facility, Dept of Preventive Medicine and Public Health, School of Medicine, University of California.
- Dogan, M., (1960): Le vote ouvrier en Europe occidentale i Revue Française Sociologique, vol. 1 s. 25-44.
- Dogan, M., (1967): Political Cleavage and Social Stratification in France and Italy i Lipset & Rokkan (1967) s. 129-195.
- Dogan, M., (1969): A Covariance Analysis of French Electoral Data i Dogan & Rokkan (1969) s. 285-298.

- Dogan, M., & Rokkan, S., (utg) (1969): *Quantitative Ecological Analysis in the Social Sciences*. Cambridge, Massachusetts och London: The M.I.T. Press.
- Downs, A., (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Duverger, M., m.fl. (utg) (1957): *Les elections du 2 janvier 1956*. (Cahiers de la fondation nationale de science politiques, nr 82.)
- Easton, D., (1961): *An Approach to the Analysis of Political Systems* i Lipset & Smelser (1961) s. 421-432. Också i World Politics vol. 9 s. 383-400.
- Efroymson, M.A., (1960): *Multiple Regression Analysis* i Ralston & Wilt (1960) kap. 17.
- Enequist, G., (1959): *Region - något om termen och begreppet* i Statistisk tidskrift, Ny följd årg. 8 s. 135-141.
- Ennis, P.H., (1962): *The Contextual Dimension in Voting* i McPhee & Glaser (1962) s. 180-211.
- Festinger, L., (1957): *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston, Ill. & White Plains, N.Y.: Row, Peterson and Company.
- Festinger, L., (1968): *A Theory of Comparison Processes* i Hyman & Singer (1968) s. 123-146.
- Forsell, H., (1971): *The Elections in Sweden in September 1970. Politics in a Multi-Level Election* i Scandinavian Political Studies, vol. 6, s. 200-211.
- Författningsfrågan och det kommunala sambandet (1965) (SOU 1965:54.)
- Gerdner, G., (1958): *De politiska partierna*, 1 och 2, blad 141-142 och 143-144 i Atlas över Sverige, Stockholm: AB Kartografiska institutet.
- Glaser, W.A., & Kadushin, C., (1962): *Political Behavior in Midterm Elections* i McPhee & Glaser (1962) s. 251-272.
- Goguel, F., (1951): *Géographie des élections françaises. De 1870 à 1951*. Paris: Armand Colin. (Cahiers de la fondation nationale des sciences politiques 27.)
- Golzem, F., (1968): *Voraussetzungen für Wählermobilität* i Liepelt & Mitscherlich (1968) s. 99-111.
- Gosnell, H.F., & Coleman, W.G. (1940): *Political Trends in Industrial America: Pennsylvania as an Example* i Public Opinion Quarterly vol. 4 s. 473-484.
- Greenstein, F.I., & Wolfinger, R.E., (1958): *The Suburbs and Shifting Party Loyalties* i Public Opinion Quarterly, vol. 22 s. 473-482.
- Grönhagen, S., (1951): *Ekonomiskt förlopp och allmänna val i Storbritannien 1850-1950*. Lund: C.W.K. Gleerup. (Samhällsvetenskapliga studier, vol. 8.)
- Gustafsson, A., (1965): *Kommunalvalens parlamentariska konsekvenser, de allmänna valens periodicitet och upplösningsinstitutet* i Författningsfrågan. . . (1965) s. 470-502.

- Gustafsson, G., (1967): Religion och politik; studier kring samfundens inställning till Kristen Demokratisk Samling valåret 1964. Sociologiska institutionen, Lund (stencil).
- Gustafsson, G. (1970): Valen till riksdag, landsting och primärkommuner den 20 september 1970 i Statsvetenskaplig tidskrift, vol. 73, s. 336-350.
- Gustafsson, G. (1971): Politiska regioner i Sverige. Sociologiska institutionen, Lund (stencil).
- Gustafsson, G., (1973): Valdataarkivet 1948-1970. Sociologiska institutionen, Lund (stencil).
- Gustafsson, G., (1974): Residuals from Regression Analysis as a Means for Political Regionalization; Some Swedish Data for the Period 1960-1970. Sociologiska institutionen, Lund (stencil).
- Haavio-Mannila, E., (1970): Sex Roles in Politics i Scandinavian Political Studies vol. 5 s. 209-240.
- Hadenius, S., Wieslander, H., & Molin, B., (1967): Sverige efter 1900. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers.
- Hare, P., (1962): Handbook of Small Group Research. New York: The Free Press of Glencoe.
- Heberle, R., (1951): Social Movements; An Introduction to Political Sociology. New York: Appleton-Century-Crofts, Inc.
- Hellevik, O., (1971): Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap. Oslo: Universitetsforlaget.
- Himmelstrand, U., (1960): Social Pressures, Attitudes and Democratic Processes. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Himmelstrand, U., (1970): Depoliticization and Political Involvement i Allardt & Rokkan (1970) s. 64-92.
- Himmelstrand, U., & Lindhagen, J., (1970): The Rejected Status-Seeker in Mass Politics: Fact and Fiction i Acta Sociologica vol. 13 s. 213-236.
- Hirsch-Weber, W., (1957): Die Stimmabgabe einzelner Bevölkerungsgruppen i Hirsch-Weber & Schütz (1957) s. 189-293.
- Hirsch-Weber, W., & Schütz, K., (utg) (1957): Wähler und Gewählte. Berlin und Frankfurt am Main: (Schriften des Instituts für politische Wissenschaft, 7.)
- Hoschka, P., (1968): Politische Gewinn- und Verlustrechnung i Liepelt & Mitscherlich (1968) s. 53-66.
- Hovland, C.I., Lumsdaine, A.A., & Sheffield, F.D. (1955): A Baseline for Measurement of Percentage Change i Lazarsfeld & Rosenberg (1955) s. 77-82.
- Hummerhielm, L., (1964): Vad kan vi göra bättre till nästa val? i Tiden vol. 56 s. 588-91.
- Hyman, H. H., & Singer, E., (1968): Readings in Reference Group Theory and Research. New York: The Free Press.
- Håstad, E., (utg) (1950): "Gallup" och den svenska väljarkåren. Uppsala: Hugo Gebers förlag.

- Idé och handling (1960). Till Ernst Wigforss på 80-årsdagen. Stockholm: Tiden.
- Ingulfsson, H., & Hagman, R., (1950): De svenska partiernas sociala och andra grundvalar i Håstad (1950) s. 123-181.
- Isberg, M., m.fl. (1974): Partierna inför väljarna. Svensk valpropaganda 1960-1966. Stockholm: Allmänna förlaget. (Stockholm Studies in Politics 6.)
- Israel, J., & Tajfel, H., (utg) (1972): The Context of Social Psychology: A Critical Assessment. London och New York: Academic Press. (European Monographs in Social Psychology, 2.)
- Janowitz, M., & Marvick, D., (1956): Competitive Pressure and Democratic Consent. Ann Arbor: (Michigan Governmental Studies, no. 32.)
- Janowitz, M., & Miller, W.E., (1952): The Index of Political Predisposition in the 1948 Election i Journal of Politics vol. 14 s. 710-727.
- Janson, C.-G., (1961): Mandattilldelning och regional röstfördelning. Stockholm: Iduns Tryckeriaktiebolag/Esselte AB.
- Kaase, M., (1965): Analyse der Wechselwähler in der Bundesrepublik i Scheuch & Wildenmann (1965) s. 113-125.
- Kaase, M., (1967): Wechsel von Parteipräferenzen. Meiselheim am Glan: Verlag Anton Hain. (Politik und Wähler, Band 3.)
- Karlsson, G., (1958): Political Attitudes Among Male Swedish Youth i Acta Sociologica vol. 3 s. 220-241.
- Karlsson, G., (utg) (1961): Sociologiska metoder. Stockholm: Svenska Bokförlaget.
- Katz, D., & Eldersveld, S.J., (1961): The Impact of Local Party Activity upon the Electorate i Public Opinion Quarterly vol. 25 s. 1-24.
- Kerr, W.A., (1944): A Quantitative Study of Political Behavior 1840-1940 i Journal of Social Psychology, vol. 19 s. 273-281.
- Key, V.O. Jr., (1958): Politics, Parties and Pressure Groups. 4:e uppl., New York: Thomas Y. Crowell.
- Key, V.O. Jr., (1968): The Responsible Electorate. New York: Vintage Books.
- Key, V.O. Jr., & Munger, F., (1959): Social Determinism and Electoral Decision: the Case of Indiana i Burdick & Brodbeck (1959) s. 281-299.
- Kitzinger, U.W., (1960): German Electoral Politics. A Study of the 1957 Campaign. Oxford: Oxford University Press.
- Klingemann, H.-D., (1966): Bestimmungsgründe der Wahlentscheidung im Bundestagswahlkreis Heilbronn. Köln: utan förlag.
- Kramer, G.H., (1971): Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964 i American Political Science Review, vol. 65, s. 131-143.
- Lafferty, W.M., (1972): Industrialism and Labor Radicalism in Norway: An Ecological Analysis i Scandinavian Political Studies, vol. 7 s. 157-176.
- Lane, R. E., (1959): Political Life. Glencoe, Illinois: The Free Press.

- Laponce, J.A., (1969): Ethnicity, Religion and Politics in Canada: A Comparative Analysis of Survey and Census Data i Dogan & Rokkan (1969) s. 187-216.
- Lassen, A., (1967): Vælgere på vandring. Aarhus: Universitetsforlaget. (Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie 18.)
- Lazarsfeld, P., Berelson, B., & Gaudet, H., (1968): The People's Choice. 3:e uppl. New York: Columbia University Press.
- Lazarsfeld, P.F., & Rosenberg, M., (utg) (1955): The Language of Social Research. Glencoe: The Free Press.
- Lewin, L., Jansson, B., & Sörbom, D., (1972): The Swedish Electorate 1887-1968. Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Publications of the Political Science Association in Uppsala 60.)
- Liepert, K., & Mitscherlich, A., (utg) (1968): Thesen zur Wählerfluktuation. Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt. (Veröffentlichungen des Instituts für angewandte Sozialwissenschaft. Band 6.)
- Lindblad, I., (1960): Socialdemokratin i medelklassamhället i Idé och handling (1960) s. 134-155.
- Lindzey, G., (utg) (1954): Handbook of Social Psychology, Volume II. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- Lindzey, G., & Aronson, E., (utg) (1969): The Handbook of Social Psychology. Vol. 5. Applied Social Psychology. 2 uppl. Reading, Massachusetts m.fl. orter: Addison-Wesley Publishing Company.
- Linz, J.J., (1967): Cleavage and Consensus in West German Politics: The Early Fifties i Lipset & Rokkan (1967) s. 283-321.
- Linz, J.J., (1969): Ecological Analysis and Survey Reserach i Dogan & Rokkan (1969) s. 91-132.
- Lipset, S.M., (1964): The Changing Class Structure and Contemporary European Politics i Daedalus vol. 93 s. 271-303.
- Lipset, S.M., (1966): Den politiska människan. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Lipset, S.M., (utg) (1969): Politics and the Social Sciences. New York: Oxford University Press.
- Lipset, S.M., m.fl., (1954): The Psychology of Voting: An Analysis of Political Behavior i Lindzey (1954) s. 1124-1175.
- Lipset, S.M., & Rokkan, S., (utg) (1967): Party Systems and Voter Alignments. New York: The Free Press.
- Lipset, S.M., & Smelser, N.J., (utg) (1961): Sociology; The Progress of a Decade. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Lubell, S., (1971): Revolt of the City i Clubb & Allen (1971) s. 3-25.
- Lägnert, F., (1952): Valmanskåren på Skånes landsbygd 1911-1948. Lund: Gleerupska univ.-bokhandeln. (Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution, Avhandlingar XXI.)
- McCallum, R.B., & Readman, A., (1947): The British General Election of 1945. London: Oxford University Press.

- McHale, V.E., & McLaughlin, J.E., (1972): A Further Note on the Classification of Political Regions According to Electoral Behavior i Quality and Quantity vol. VI s. 303-325.
- McPhee, W.N., & Ferguson, J., (1962): Political Immunization i McPhee & Glaser (1962) s. 155-179.
- McPhee, W.N., & Glaser, W.A., (utg) (1962): Public Opinion and Congressional Elections. New York: The Free Press.
- MacRae, D. Jr., (1955): Occupations and the Congressional Vote 1940-1950 i American Sociological Review vol. 20 s. 332-340.
- Martin, F.M., (1952): Social Status and Electoral Choice in Two Constituencies i The British Journal of Sociology, vol. 3, s. 231-241.
- Merritt, R.L., & Rokkan, S., (utg) (1966): Comparing Nations. New Haven och London: Yale University Press.
- Merton, R.K., (1957): Social Theory and Social Structure. Rev. ed., Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Miller, W.E., (1956): One-party Politics and the Voter i American Political Science Review vol. 50 s. 707-725.
- Milne, R.S., & Mackenzie, H.C., (1954): Straight Fight. London: The Hansard Society.
- Moscovici, S., (1972): Society and Theory in Social Psychology i Israel & Tajfel (1972) s. 17-66.
- Månsson, L., (1970): Rikspolitiska och lokalpolitiska attityder i Statsvetenskaplig tidskrift, vol. 73, s. 1-34.
- Nicholas, H.G., (1951): The British General Election of 1950. London: MacMillan.
- Noelle-Neumann, E., (1973): Return to the Concept of Powerful Mass Media i Studies in Broadcasting, No 9, s. 67-112.
- Norborg, K., (1968): Jordbruksbefolkningen i Sverige, Lund: C.W.K. Gleerup. (Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution, Avhandlingar LVI.)
- Ogburn, W.F., & Coombs, L.C., (1940): The Economic Factor in the Roosevelt Elections i The American Political Science Review, vol. 34, s. 719-736.
- Ohre-Aldskogius, M., (1968): Folkmängdsförändringar och stadstillväxt. Uppsala: Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala Universitet. (Geografiska regionstudier 5.)
- O'Lessker, K., (1968): Who Voted for Hitler? A New Look at the Class Basis of Nazism i The American Journal of Sociology vol. 74 s. 63-69.
- Olivecrona, G., (1968): Hur väljarna vanns. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Olsson, G., (1965): Distance and Human Interaction; A Migration Study i Geografiska annaler Vol. 47, Serie B.
- Olsson, J., (1923): Den politiska partifördelningen inom de olika sociala klasserna i Sverige i Statsvetenskaplig tidskrift, vol. 26 s. 115-139.

- Owen, D.B., (1962): Handbook of Statistical Tables. Reading: Addison-Wesley.
- Partisysmpatiundersökningen november 1972. Stockholm: Statistiska Centralbyrån. (Statistiska Meddelanden Serie Be 1972:14.)
- Pedersen, M.N., (1967): Valgforklaringer i Historie. Jyske Samlinger, Ny Række VII, s. 595-614.
- Pesonen, P., (1968): An Election in Finland. New Haven och London: Yale University Press.
- Pesonen, P., (1974): Finland: Party Support in a Fragmented System i Rose (utg) (1974) s. 271-314.
- Putnam, R.D., (1966): Political Attitudes and the Local Community i American Political Science Review, vol. 60, s. 640-654.
- Quensel, C.-E., (1973): Recension av Lewin, Jansson och Sörbom (1972) i Statsvetenskaplig Tidskrift, vol. 76, s. 73-83.
- Ralston, A., & Wilt, H.S., (utg) (1960): Mathematical Methods for Digital Computers. New York: Wiley.
- Ranney, A., (1962): The Utility and Limitations of Aggregate Data in the Study of Electoral Behavior i Ranney (utg) (1962): s. 91-102.
- Ranney, A., (utg) (1962): Essays on the Behavioral Study of Politics. Urbana: University of Illinois Press.
- Rantala, O., (1967): The Political Regions of Finland i Scandinavian Political Studies, vol. 2, s. 117-140.
- Rees, A., m.fl. (1962): The Effect of Economic Conditions on Congressional Elections, 1946-1958 i Review of Economics and Statistics vol. 44 s. 458-465.
- Reuband, K.-H., (1971): Die Bedeutung der Primärumwelten für das Wahlverhalten i Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie vol. 23 s. 544-567.
- Reynolds, D.R., (1969): A Spatial Model for Analyzing Voting Behavior i Acta Sociologica, vol. 12, s. 122-131.
- Rice, S.A., (1928): Quantitative Methods in Politics. New York: Alfred A. Knopf.
- Riecken, H.W., (1959): Primary Groups and Political Party Choice i Burdick & Brodbeck (1959) s. 162-183.
- Riksdagsmannavalen åren 1949-1952 (1953). Stockholm: Statistiska Centralbyrån. (SOS, Allmänna val.)
- Riksdagsmannavalen åren 1959-1960. II (1961). Stockholm: Statistiska Centralbyrån. (SOS, Allmänna val.)
- Riksdagsmannavalen åren 1961-1964. II (1965). Stockholm: Statistiska Centralbyrån. (SOS, Allmänna val.)
- Riksdagsmannavalen 1965-1968. Del 2 (1970). Stockholm: Statistiska Centralbyrån. (SOS)
- Robinson, W.S., (1950): Ecological Correlations and The Behavior of Individuals i American Sociological Review, vol. 15 s. 351-357.

- Rokkan, S., (1967): Geography, Religion and Social Class: Crosscutting Cleavages in Norwegian Politics i Lipset & Rokkan (1967) s. 367-444.
- Rokkan, S., (1970): Citizens, Elections, Parties. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, S., (utg) (1962): Approaches to the Study of Political Participation. Bergen: Christian Michelsen Institut. (Acta Sociologica VI:1-2.)
- Rokkan, S., & Hjellum, T., (1966): Norway: The Storting Election of September 1965 i Scandinavian Political Studies, vol. 1 s. 237-246.
- Rokkan, S., & Valen, H., (1962): The Mobilization of the Periphery i Rokkan (1962) s. 111-158. Även i Rokkan (1970) s. 181-225.
- Rokkan, S., & Valen, H., (1964): Regional Contrasts in Norwegian Politics i Allardt & Littunen (1964) s. 162-238. Även i Allardt & Rokkan (1970) s. 190-247.
- Rose, R., (1974): Comparability in Electoral Studies i Rose (utg) (1974) s. 3-25.
- Rose, R., (utg) (1974): Electoral Behavior. New York: The Free Press.
- Rudebeck, L., (1969): Det politiska systemet i Sverige i Dahlström (1969) s. 455-506.
- Rydé, K., (1950): Ekonomi och politik: konjunkturer och allmänna val till riksdagens andra kammare i Sverige 1896-1948 i Statsvetenskaplig Tidskrift, vol. 53 s. 324-336.
- Rydenfelt, S., (1954): Kommunismen i Sverige. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Sartori, G., (1969): From the Sociology of Politics to Political Sociology i Lipset (1969) s. 65-100.
- Scheuch, E.K., (1965): Die Sichtbarkeit Politischer Einstellungen im Alltäglichen Verhalten i Scheuch & Wildenmann (1965) s. 169-214.
- Scheuch, E.K., (1966): Cross-National Comparisons Using Aggregate Data: Some Substantive and Methodological Problems i Merritt & Rokkan (1966) s. 131-167.
- Scheuch, E.K., & Wildenmann, R., (utg) (1965): Zur Soziologie der Wahl. Köln und Opladen: Westdeutscher Verlag. (Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Sonderheft 9.)
- Sears, D.O., (1969): Political Behavior i Lindzey & Aronson (1969) s. 315-448.
- Segal, D.R., & Meyer, M.W., (1969): The Social Context of Political Partisanship i Dogan & Rokkan (1969) s. 217-232.
- Sharp, H., (1955): Migration and Voting Behavior in a Metropolitan Community i Public Opinion Quarterly vol. 19 s. 206-209.
- Shively, W.P., (1972): Party Identification, Party Choice, and Voting Stability: The Weimar Case i The American Political Science Review, vol. 66, s. 1203-1225.
- Siegfried, A., (1913): Tableau politique de la France de l'Ouest sous la IIIe République. Paris: Armand Colin.

- Siegfried, A. , (1949): Géographie électorale de l'Ardèche sous la IIIe république. Paris: Armand Colin. (Cahiers de la fondation nationale des sciences politiques 9.)
- Simon, H.A. , & Stern, F. , (1955): The Effect of Television upon Voting Behavior in Iowa in the 1952 Presidential Election i American Political Science Review, vol. 49 s. 470-477.
- Sjöblom, G. , (1968a): The Study of Party Propaganda i Scandinavian Political Studies vol. 3, s. 15-46.
- Sjöblom, G. , (1968b): Party Strategies in a Multiparty System. Lund: Studentlitteratur.
- Sjödén, R. , (1962): Sveriges första TV-val. Stockholm: Sveriges Radio.
- Soares, G. , & Hamblin, R.L. , (1967): Socio-Economic Variables and Voting for the Radical Left: Chile, 1952 i The American Political Science Review, vol. 61 s. 1053-1065.
- Sonquist, J.A. , Baker, E.L. , & Morgan, J.N. (1971): Searching for Structure (Alias - AID-III). Ann Arbor, Michigan: Survey Research Center, Institute for Social Research, The University of Michigan.
- Stammer, O. , (utg) (1960): Politische Forschung. Köln und Opladen: Westdeutscher Verlag. (Schriften des Instituts für Politische Wissenschaft, 17.)
- Statistisk årsbok för 1961. (1961) Stockholm: Statistiska centralbyrån. (SOS.)
- Stehouwer, J. , (1967): Long Term Ecological Analysis of Electoral Statistics in Denmark i Scandinavian Political Studies, vol. 2, s. 94-116.
- Stehouwer, J. , & Borre, O. , (1969): Four General Elections in Denmark, 1960-1968 i Scandinavian Political Studies, vol. 4, s. 133-148.
- Stinchcombe, A.L. , (1968): Constructing Social Theories. New York: Harcourt, Brace & World.
- Stokes, D.E. , (1965): A Variance Components Model of Political Effects i Bernd (1965) s. 61-85.
- Stokes, D.E. , (1967): Parties and the Nationalization of Electoral Forces i Chambers & Burnham (1967) s. 182-202.
- Stokes, D.E. , (1968): Ecological Regression as a Game With Nature. University of Michigan (stencil).
- Strömberg, L. , (1965): Kommunala frågor i dagspressen under valrörelserna 1958, 1960, 1962 och 1964 i Författningsfrågan ... (1965) s. 503-523.
- Swedner, H. , (1965): Analys av skillnader i den partipolitiska strukturen i Sverige år 1957 och år 1965 med hjälp av partirangordningar baserade på parvisa jämförelser mellan partierna. Sociologiska institutionen, Lund (stencil).
- Svåsand, L.G. , (1972): Stortingsvalget i 1882: en analyse av geografiske og økonomiske konfliktlinjer. (Dataarkivene, Sociologisk Institutt, Universitetet i Bergen, Analyser.)

- Sänkiäho, R., (1971): A Model of the Rise of Populism and Support for the Finnish Rural Party i Scandinavian Political Studies, vol. 6, 27-47.
- Särlvik, B., (1959): Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. Stockholm: Iduns tryckeriaktiebolag Esselte AB. (SOU 1959:10.)
- Särlvik, B., (1966): Political Stability and Change i Scandinavian Political Studies, vol. 1 s. 188-222.
- Särlvik, B., (1968): Partifbyten som mått på avstånd och dimensioner i partisystemet i Sociologisk Forskning, vol. V, s. 35-80.
- Särlvik, B., (1970a): Intervjuundersökningen rörande valet till andra kam-maren 1968 i Riksdagsmannavalen 1965-1968 (1970) s. 70-103.
- Särlvik, B. (1970b): Voting Behavior in Shifting Election Winds: An Over-view of the Swedish Elections 1964-1968 i Scandinavian Political Studies vol. 5 s. 241-283.
- Särlvik, B., (1973): Valet 1970 i Allmänna valen 1970 (1973) s. 47-109.
- Särlvik, B., (1974): Sweden; The Social Bases of the Parties in a Develop-mental Perspective i Rose (utg) (1974) s. 371-434.
- Therborn, G., (1972): Om klasserna i Sverige 1930-1970 i Zenit, Nr 28, s. 4-36.
- Thomas, E.N., (1960): Maps of Residuals from Regression: Their Charac-teristics and Uses in Geographic Research. University of Iowa, De-partment of Geography. (Studies in Geography 2.)
- Tingsten, H., (1937): Political Behavior. London: P.S. King & Son. (Stockholm Economic Studies 7.)
- Tingsten, H., (1955): Stability and Vitality in Swedish Democracy i The Political Quarterly, vol. 26 s. 140-151.
- Tingsten, H., (1966): Från idéer till idyll. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Torgersen, U., (1962): The Trend Toward Political Consensus: The Case of Norway i Rokkan (1962) s. 159-172 och i Allardt & Rokkan (1970) s. 93-104.
- Uddman, P., (1973): Partistategier; centerpartiet mellan valen 1966 och 1968. Statsvetenskapliga institutionen, Lund (stencil). (Partiforsk-ningsgruppen 2.)
- Urwin, D.W., (1974): Germany: Continuity and Change in Electoral Po-litics i Rose (utg) (1974) s. 109-170.
- Valen, H., (1973): Norway: 'No' to EEC i Scandinavian Political Studies, vol. 8, s. 214-226.
- Valen, H., & Marthinussen, W., (1972): Velgere og politiske frontlinjer. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. (Skriftserien Valg i Norge.)
- Valen, H., & Rokkan, S., (1974): Norway: Conflict Structure and Mass Politics in a European Periphery i Rose (utg) (1974) s. 315-370.
- Valen, H., & Torsvik, P., (1967): Økningen i valgdeltakelsen ved kommü-nevalget i 1963 og stortingsvalget i 1965 i Tidsskrift for samfunns-forskning, vol. 8 s. 187-217.

- Valkonen, T., (1969): Individual and Structural Effects in Ecological Research i Dogan & Rokkan (1969) s. 53-68.
- Vangrevelinghe, G., (1961): Etude Statistique Comparée des Résultats des Referendums de 1948 et 1961 i Revue de Statistique Appliquée vol. 9 s. 83-100.
- Verba, S., (1961): Small Groups and Political Behavior. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Westerståhl, J., & Janson, C.-G., (1958): Politisk Press. Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Studier i Politik 1.)
- White, T. H., (1961): The Making of the President 1960. New York: Pocket Books, Inc.
- Wilkinson, T., & Hart, H., (1950): Prosperity and Political Victory i Public Opinion Quarterly, vol. 14 s. 331-335.
- Åkerman, J. (1946): Ekonomiskt skeende och politiska förändringar. Lund: C.W.K. Gleerup. (Samhällsvetenskapliga studier, vol. 1.)
- Zeisel, H., (1969): Tolkning av siffror. Stockholm: Wahlström & Widstrand. (W & W serien 219.)
- Young, R., (utg) (1958): Approaches to the Study of Politics. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.

